

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК – 1

ЧАСТИНА II

Навчальний посібник

за редакцією Максимової В.Ф.

Одеса ОНЕУ 2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК – 1

ЧАСТИНА II

Навчальний посібник

за редакцією Максимової В.Ф.

Одеса ОНЕУ 2016

УДК 657.6 (075.8)
ББК 65.052я73
М 17

Рекомендовано Вченою радою Одеського національного економічного університету
(Протокол № 2 від 22 жовтня 2013 р.)

Рецензенти:

С. В. Філіппова - доктор економічних наук, професор, директор ІБЕІТ ОНПУ

Ю. Б. Слободяник - доктор економічних наук, доцент

Н. А. Волкова - кандидат економічних наук, доцент

Авторський колектив: д-р екон. наук, проф. В. Ф. Максимова; канд. екон. наук, доцент Т. Г. Степова, канд. екон. наук, доцент Г. О. Татарінова; д-р екон. наук, професор Н. О. Лоханова, канд. екон. наук, доцент О. В. Артюх; канд. екон. наук, доцент Г. О. Москалюк; канд. екон. наук, доцент І. Л. Шерер, канд. екон. наук, доцент Т. М. Нікуліна; канд. екон. наук, доцент В. В. Муравська, канд. екон. наук, доцент Н. А. Сиротенко.

Фінансовий облік-1 (частина II): Навчальний посібник / За ред. Максимової В.Ф. – Одеса: ОНЕУ, ратопринт 2016. – 345 с.

Навчальний посібник призначено для студентів усіх факультетів спеціальності 6.030509 «Облік і аудит». До посібника ввійшли основні питання організації та ведення аналітичного і синтетичного обліку грошових коштів, фінансових інвестицій, дебіторської заборгованості, процесу виробництва та випуску готової продукції з обов'язковим урахуванням положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а також із посиланням на чинні законодавчі та нормативні документи.

Основна увага приділена практиці відображень на рахунках бухгалтерського обліку різноманітних господарських операцій, пов'язаних з організацією фінансового обліку.

Вивчення викладеного у даному навчальному посібнику певним чином сприятиме інтелектуальному розвитку студентів, підвищенню якості навчання з курсу «Фінансовий облік-1». Він може бути корисним бухгалтерам-практикам, аудиторам, фінансистам, підприємцям, слухачам спеціалізованих факультетів перепідготовки кадрів і підвищення кваліфікації, а також усім, хто цікавиться фінансовим обліком.

ЗМІСТ

	Стор.
ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ	8
1.1. Облік грошових коштів та документів е касі підприємства.....	9
1.1.1. Загальні положення обліку грошових коштів у касі підприємства в національній валюті.....	9
1.1.2. Документальне забезпечення касових операцій.....	12
1.1.3. Порядок визначення ліміту каси.....	23
1.1.4. Синтетичний облік грошових коштів у касі в національній валюті....	27
1.1.5. Особливості обліку грошових коштів у касі в іноземній валюті.....	29
1.1.6. Облік грошових документів.....	33
1.1.7. Інвентаризація грошових коштів.....	36
1.2. Облік грошових коштів на рахунках у банку.....	37
1.2.1. Види банківських рахунків та порядок їх відкриття.....	37
1.2.2. Порядок та форми здійснення безготівкових розрахунків.....	41
1.2.3. Облік господарських операцій на рахунках у банках.....	57
Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей.....	80
Контрольні питання.....	80
Тести до розділу 1.....	81
Практичні завдання для самостійної роботи до розділу 1.....	89
Додатки до розділу 1.....	92
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ	111
2.1. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції з фінансовими інструментами.....	112
2.2. Класифікація фінансових інвестицій.....	117
2.3. Облік поточних фінансових інвестицій.....	118
2.4. Облік довгострокових фінансових інвестицій.....	129
2.5. Розкриття інформації про операції з фінансовими інвестиціями у фінансовій звітності.....	152
Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей.....	160
Контрольні питання.....	160
Тести до розділу 2.....	161
Практичні завдання для самостійної роботи до розділу 2.....	158
РОЗДІЛ 3. ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	172
3.1. Сутність та класифікація дебіторської заборгованості.....	173
3.2. Визнання та оцінка дебіторської заборгованості.....	180
3.3. Облік дебіторської заборгованості.....	186
3.3.1. Облік поточної дебіторської заборгованості.....	187
3.3.1.1. Облік дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги.....	187
3.3.1.2. Облік дебіторської заборгованості за розрахунками.....	189
3.3.2. Облік довгострокової дебіторської заборгованості.....	198

3.3.3. Облік сумнівних та безнадійних боргів дебіторів.....	3
3.4. Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності.....	195 203
3.5. Управління дебіторською заборгованістю. Проблемні питання обліку та управління дебіторською заборгованістю.....	204
Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей.....	211
Контрольні питання.....	211
Тести до розділу 3.....	213
Практичні завдання для самостійної роботи до розділу 3.....	218
Додатки до розділу 3.....	230
РОЗДІЛ 4. ОБЛІК ПРОЦЕСУ ВИРОБНИЦТВА	233
4.1. Характеристика об'єкта.....	234
4.2. Характеристика бухгалтерських рахунків, що використовуються в обліку виробничих витрат.....	240
4.3. Документальне оформлення первинної і зведеної інформації про витрати на виробництво.....	247
4.4. Облік прямих витрат.....	249
4.5. Облік загальновиробничих витрат.....	258
4.6. Облік витрат на підготовку і освоєння виробництва нових видів продукції.....	261
4.7. Облік витрат майбутніх періодів.....	265
4.8. Облік виробничих витрат.....	270
4.9. Особливості обліку витрат допоміжних виробництв.....	276
4.10. Облік незавершеного виробництва.....	279
4.11. Облік витрат основного виробництва.....	280
4.12. Зведений облік витрат на виробництво.....	283
4.13. Проблемні питання обліку.....	284
Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей.....	286
Контрольні питання.....	287
Тести до розділу 4.....	288
Практичні завдання для самостійної роботи до розділу 4.....	292
РОЗДІЛ 5. ОБЛІК ВИПУСКУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	295
5.1. Визначення, класифікація та оцінка готової продукції.....	296
5.2. Система первинних документів.....	302
5.3. Облік готової продукції на складі та в бухгалтерії: організація, характеристика реєстрів та рахунків бухгалтерського обліку.....	303
5.4. Проблемні питання обліку готової продукції.....	309
Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей.....	311
Контрольні питання.....	311
Тести до розділу 5.....	312
Практичні завдання для самостійної роботи до розділу 5.....	317
Додатки до розділу 5.....	320
Список літератури.....	335

ПЕРЕДМОВА

Бухгалтерський облік діяльності підприємств є і надалі залишатиметься однією з найважливіших функцій управління, котра формує необхідну для його ефективності й досягнення поставлених цілей інформацію. Чинним галузевим стандартом вищої освіти «Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів» за напрямом 6.03050901 “Облік і аудит” (за переліком напрямів, затв. пост. КМУ від 13.12.06р. № 1719) передбачено навчальний курс з дисципліни «Фінансовий облік-1».

Викладання вказаної дисципліни та її вивчення студентами потребує достатньої кількості навчальної літератури і, передусім, – достатньої кількості навчальних посібників для студентів вищих навчальних закладів. Видання навчального посібника з авторським баченням теоретичних засад і концепції фінансового обліку та звітності в Україні надасть студентам більше можливостей якомога краще опанувати знаннями з теорії, методології обліку, його організації та звітності, а також набути навичок застосування чинних законодавчих і нормативних чинників, які регулюють облікову сферу діяльності суб’єктів господарювання. Така цільова спрямованість посібника сприяє формуванню необхідних знань у майбутніх фахівців з бухгалтерського (фінансового) обліку.

У навчальному посібнику викладено державне регулювання нормативно-правовим забезпеченням, організаційно-теоретичні, методологічні основи бухгалтерського (фінансового) обліку на підприємствах, а також розглянуто основи формування облікової інформації за окремими об’єктами обліку господарської діяльності підприємств.

Порушена авторами проблематика та шляхи її вирішення роблять навчальний посібник корисним не лише для студентів і викладачів курсу «Облік активів підприємства», але також для використання його у викладацькій роботі та практичній діяльності у сфері бухгалтерського обліку. Книга викличе фаховий інтерес у науковців і викладачів економічних спеціальностей вищих

навчальних закладів, ревізорів, податківців, інших державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, котрі опікуються питаннями обліку, економічного контролю й управління діяльністю промислових підприємств та інших господарюючих суб'єктів.

З обов'язковим урахуванням положень (стандартів) бухгалтерського обліку, плану рахунків, а також із посиланням на чинні законодавчі та нормативні документи у навчальному посібнику систематизовано за окремими розділами у тематичному їх розрізі нормативно-правові засади бухгалтерського (фінансового) обліку в Україні, основи його методології та методики відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

Викладений у доступній для сприйняття та вивчення формі матеріал з обліку основних господарських процесів і окремих об'єктів на підприємствах України ілюстровано узагальнюючими прикладами та схемами бухгалтерських проведеннь.

Навчальний посібник комплексно висвітлює передбачені навчальним планом теоретичні розділи, питання практики і самостійної роботи студентів з курсу «Фінансовий облік-1» і дає змогу сформуванню у читача ґрунтовні засади для набуття цілісної системи знань стосовно концепції бухгалтерського (фінансового) обліку на вітчизняних підприємствах різних галузей економіки.

Колектив авторів цілком об'єктивно ставиться до результатів своєї праці. Всебічний розгляд висвітленого в посібнику матеріалу вказує на наявність окремих аспектів, котрі потребують подальшого опрацювання. Так, з нашої точки зору, доцільним може бути більш розширений розгляд законодавчих і нормативних основ за рахунок детального висвітлення правових засад організації обліку і звітності в Україні.

Окрім того, більш сучасними та такими, що підвищують рівень активності й зацікавленості студентів у вивченні навчального матеріалу можуть стати, окрім питань для самоконтролю знань, тестових і ситуаційних завдань, ще й кросворди, ребуси, теоретичні лабіринти тощо.

Означене передбачається врахувати в подальшій роботі й розглядається нами не лише як напрями вдосконалення змісту навчального посібника безпосередньо авторським колективом, але також як напрями активізації творчості студентів шляхом залучення їх до виконання індивідуальних, самостійних робіт, написання рефератів, створення теоретичних лабіринтів, графічних тестів тощо.

При підготовці посібника зі вдячністю використані теоретичні надбання зарубіжних і вітчизняних учених, а також елементи навчального та методичного забезпечення курсу.

Навчальний посібник складено колективом авторів: заг. редакція – д-р екон. наук, проф. В. Ф. Максимова; розділ 1 – канд. екон. наук, доцент Т. Г. Степова, канд. екон. наук, доцент Г. О. Татарінова; розділ 2 – д-р екон. наук, професор Н. О. Лоханова, канд. екон. наук, доцент О. В. Артюх; розділ 3 – канд. екон. наук, доцент Г. О. Москалюк; розділ 4 – канд. екон. наук, доцент І. Л. Шерер, канд. екон. наук, доцент Т. М. Нікуліна; розділ 5 – канд. екон. наук, доцент В. В. Муравська, канд. екон. наук, доцент Н. А. Сиротенко.

Маємо надію, що навчальний посібник у цілому відповідає вимогам вищої школи і заслуговує на схвальне його прийняття студентською спільнотою, викладачами та фахівцями.

РОЗДІЛ 1

ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ

1.1. Облік грошових коштів та документів у касі підприємства.

1.1.1. Загальні положення обліку грошових коштів у касі підприємства в національній валюті.

1.1.2. Документальне забезпечення касових операцій.

1.1.3. Порядок визначення ліміту каси.

1.1.4. Синтетичний облік грошових коштів у касі в національній валюті.

1.1.5. Особливості обліку грошових коштів в касі в іноземній валюті.

1.1.6. Облік грошових документів.

1.1.7. Інвентаризація грошових коштів.

1.2. Облік грошових коштів на рахунках у банку.

1.2.1. Види банківських рахунків та порядок їх відкриття.

1.2.2. Порядок та форми здійснення безготівкових розрахунків.

1.2.3. Облік господарських операцій на рахунках у банках.

Ключові слова: каса, готівка, касові ордери, касова книга, ліміт каси, поточний рахунок, безготівкові розрахунки, національна валюта, іноземна валюта, курсова різниця, платіжне доручення, платіжна вимога-доручення, платіжна вимога, розрахункові чеки, акредитиви, класифікатор іноземних валют.

Вивчення розділу дає змогу:

отримати знання про:

- чинні законодавчі та нормативні положення, щодо обліку грошових коштів як у готівкових, так і безготівкових розрахунках підприємств;
- аналітичний та синтетичний облік грошових коштів;
- особливості обліку грошових коштів у касі в іноземній валюті;

набути навички з:

- документування та обліку операцій в касі, на поточних рахунках і інших рахунках у національній та іноземній валюті;
- обліку грошових документів на підприємстві, відкриття рахунків у банку (поточних та інших);

оволодіти вміннями:

- заповнювати прибутковий та видатковий касові ордери;
- на підставі звіту касира згрупувати записи з надходження та вибуття грошей в касі;
- у регістрах на поточному рахунку за випискою банку, вести Журнал обліку прибуткових та видаткових касових ордерів.

1.1. Облік грошових коштів та документів у касі підприємства

1.1.1. Загальні положення обліку грошових коштів у касі підприємства в національній валюті

Розрахунки готівкою здійснюються між підприємствами, підприємцями і з фізичними особами через касу як за рахунок готівкової виручки, так і за рахунок коштів, одержаних із банків. Порядок ведення касових операцій у національній валюті України підприємствами (підприємцями) визначено Національним банком України (далі НБУ) [28].

З метою забезпечення здійснення розрахунків готівкою підприємства повинні мати касу, окреме приміщення, а їх керівники мають забезпечити належне облаштування цієї каси та надійне зберігання готівкових коштів у ній. Якщо з вини керівників не були створені належні умови для забезпечення збереження коштів під час їх зберігання і транспортування, то вони несуть за це відповідальність у встановленому законодавством України порядку. Зберігання в касі готівки та інших цінностей, що не належать цьому підприємству, забороняється.

Керівник підприємства укладає з касиром договір про повну матеріальну відповідальність та ознайомлює його під підпис із вимогами Положення, а саме про те, що з моменту прийняття на роботу він (вона), робітник підприємства, відповідає за збереження всіх прийнятих ним цінностей [28]. Касиру забороняється передовіряти виконання дорученої йому роботи іншим особам.

На підприємствах, які мають одного касира, у разі потреби тимчасової його заміни (непрацездатність, відпустка тощо), виконання обов'язків касира покладається на іншого працівника за письмовим наказом керівника. З цим працівником теж укладається договір про повну матеріальну відповідальність на час виконання ним обов'язків касира. При цьому, керівником підприємства призначається комісія, як правило, це керівник чи заступник, головний бухгалтер та особа, назначена касиром у їх присутності, перераховує цінності, що передані йому під відповідальність. Про результати перерахування і передавання цінностей складається акт за підписами зазначених осіб. У разі зміни матеріально відповідальних осіб акт складається в трьох примірниках (для матеріально відповідальної особи, яка здала цінності, матеріально відповідальної особи, яка прийняла цінності, а також бухгалтерії).

Підприємства, штатним розписом яких не передбачено посади касира, виконання його обов'язків можуть покладати відповідно до письмового розпорядження керівника на бухгалтера чи іншого працівника, з яким укладається договір «Про матеріальну відповідальність».

На підприємствах, які мають відокремлені підрозділи або обслуговуються централізованими бухгалтеріями, оплату праці, виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, стипендій та премій можуть проводити за письмовим наказом керівника інші, крім касирів, особи, на яких покладаються обов'язки, установлені для касирів, з якими укладається договір про повну матеріальну відповідальність.

Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або декількома платіжними документами встановлюється Національним банком

України (на 1.01.2014 р. гранична сума – 10000,00 грн.). Платежі понад зазначену граничну суму проводяться виключно в безготівковій формі. Зазначені обмеження стосуються також розрахунків готівкою між підприємствами в оплату за товари, що придбані на виробничі (господарські) потреби за рахунок коштів, одержаних за корпоративними спеціальними платіжними засобами. Кількість підприємств (підприємців), з якими здійснюються розрахунки, протягом дня не обмежується.

У разі здійснення готівкових розрахунків понад установлену граничну суму кошти в розмірі перевищення встановленої суми розрахунково додаються до фактичних залишків готівки в касі на кінець дня платника готівки одноразово в день здійснення цієї операції, з подальшим порівнянням одержаної розрахункової суми із затвердженим лімітом каси (граничний розмір суми готівки, що може залишатися в касі в позаробочий час).

Зазначені обмеження не поширюються на:

- розрахунки підприємств (підприємців) з фізичними особами, бюджетами та державними цільовими фондами;
- добровільні пожертвування та благодійну допомогу;
- використання коштів, виданих на відрядження.

Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), понад установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки в банку. Для проведення цих виплат працівникам віддалених відокремлених підрозділів підприємств залізничного транспорту та морських портів готівка може зберігатися в їх касах понад установлений ліміт каси протягом п'яти робочих днів, включаючи день одержання готівки в банку у сумі, що зазначена в переданих до каси відомостях на виплату грошей (видаткова відомість).

Готівка, що одержана в банку на інші виплати, має видаватися підприємством своїм працівникам у той самий день. Суми готівки, що одержані в банку і не використані за призначенням протягом установлених вище строків,

повертаються підприємством до банку не пізніше наступного робочого дня банку або можуть залишатися в його касі у межах установленого ліміту.

Видача готівкових коштів під звіт на закупівлю сільськогосподарської продукції та заготівлю вторинної сировини, крім металобрухту, дозволяється на строк не більше 10 робочих днів від дня видачі готівкових коштів під звіт, а на всі інші виробничі (господарські) потреби на строк не більше двох робочих днів, уключаючи день отримання готівкових коштів під звіт.

Якщо підзвітній особі одночасно видана готівка як на відрядження, так і для вирішення в цьому відрядженні виробничих (господарських) питань (у тому числі для закупівлі сільськогосподарської продукції у населення та заготівлі вторинної сировини), то строк, на який видана готівка під звіт на ці завдання, може бути продовжено до завершення терміну відрядження. Видача відповідній особі готівкових коштів під звіт проводиться тільки за умови звітування нею за раніше отримані під звіт суми.

1.1.2. Документальне забезпечення касових операцій

Касові операції підприємств (підприємців) між собою та з фізичними особами, що пов'язані з прийманням та видачею готівки під час проведення розрахунків через касу повинні відображатися у відповідних регістрах бухгалтерського обліку: книгах обліку установленої форми (касова книга, книга обліку доходів і витрат, книга обліку виданих та прийнятих старшим касиром грошей або книга обліку розрахункових операцій); журналах синтетичного та аналітичного обліку.

До касових документів відносять касові ордери та відомості на виплату грошей, розрахункові документи (касовий чек, товарний чек, розрахункова квитанція, проїзний документ тощо, що підтверджує факт продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) коштів, купівлі-продажу іноземної валюти), квитанції програмно-технічних комплексів самообслуговування, відомості закупівлі сільськогосподарської продукції, інші

прибуткові та видаткові касові документи, за допомогою яких відповідно до законодавства України оформляються касові операції, звіти про використання коштів, а також відповідні журнали встановленої форми для реєстрації цих документів та книги обліку.

Приймання готівки до каси проводиться за прибутковими касовими ордерами, підписаними головним бухгалтером або особою, уповноваженою керівником підприємства (Додатки 1-2). Про приймання підприємствами готівки в касу за прибутковими касовими ордерами видається засвідчена відбитком печатки цього підприємства квитанція, яка є відривною частиною прибуткового касового ордеру за підписами головного бухгалтера.

У разі ведення автоматизованого обліку касових операцій, наприклад з використанням програмного комплексу «1С: «Підприємство 8.2», для створення прибуткового касового ордеру в електронному форматі послідовно вносять дані в необхідні поля електронного документа (рис. 1.1).

The screenshot shows a window titled "Приходный кассовый ордер: Получение наличных денежных средств в банке. Не проведен". The interface includes a menu bar with "Операция" and "Действия", and a toolbar with icons for "Список", "Советы", and other functions. The main form contains the following fields:

- Номер: Iг000000001 от: 02.01.2012 12:00:00
- Организация: ПП Іграшка
- Счет учета: 301
- Номер ордера: 1
- Сумма: 1 000,00
- Валюта: грн

Below these fields are two tabs: "Реквизиты платежа" (selected) and "Печать". Under "Реквизиты платежа":

- Принято от: з поточного рахунку
- Основание: чек №122049
- Приложение: (empty field)
- Выводить на печать сумму НДС

At the bottom of the form:

- Назначение ДС: Інше
- Ответственный: Абдулов Юрій Володимирович
- Комментарий: (empty field)

The bottom of the window features a status bar with the text "Приходный кассовый ордер" and buttons for "Печать", "OK", "Записать", and "Закреть".

Рис. 1.1. Вікно внесення реквізитів для прибуткового касового ордеру

Таким чином, після заповнення всіх реквізитів документа надається команда на «печать» (рис. 1.2).

Получение наличных денежных средств в банке № 1 від 02 січня 2012 р. *

Печать 1 экз. Только просмотр Сохранить копию...

Додаток 2
до Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні
Типова форма № КО-1

Ідентифікаційний код ЄДРПОУ 2058801289

ПП Іграшка
(найменування підприємства (установи, організації))

ПРИБУТКОВИЙ КАСОВИЙ ОРДЕР № 1
від 2 січня 2012 р.

Кореспондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунку	Сума цифрами	Код цільового призначення
311		1 000,00 грн	66213

Прийнято від з поточного рахунку

Підстава: чек №122049

Сума Одна тисяча гривень 00 копійок (словами)

Додатки:

Головний бухгалтер Рамізова С.І.
(підпис, прізвище, ініціали)

Одержав касир Кондратева Г.О.
(підпис, прізвище, ініціали)

ПП Іграшка
(найменування підприємства (установи, організації))

КВИТАНЦІЯ
до прибуткового касового ордеру № 1
від 2 січня 2012 р.

Прийнято від з поточного рахунку

Підстава: чек №122049

Сума Одна тисяча гривень 00 копійок (словами)

М.П.
Головний бухгалтер Рамізова С.І.
(підпис, прізвище, ініціали)

Касир Кондратева Г.О.
(підпис, прізвище, ініціали)

Рис. 1.2. Прибутковий касовий ордер

Видача готівки з кас проводиться за видатковими касовими ордерами або видатковими відомостями (Додатки 3-4). Документи на видачу готівки мають підписувати керівник і головний бухгалтер або працівник підприємства, який на це уповноважений керівником. До видаткових ордерів можуть додаватися заява на видачу готівки, розрахунки тощо. Якщо на доданих до видаткових касових ордерів документах, заявах, рахунках тощо є дозвільний напис керівника підприємства, то його підпис на видаткових касових ордерах не обов'язковий.

У разі видачі окремим фізичним особам готівки (у тому числі працівникам підприємства) за видатковим касовим ордером або видатковою відомістю касир вимагає пред'явити паспорт чи документ, що його замінює,

записує його найменування і номер, ким і коли він виданий. Фізична особа розписується у видатковому касовому ордері або видатковій відомості про одержання готівки із зазначенням одержаної суми (гривень - словами, копійок цифрами). Якщо видаткова відомість складена на видачу готівки декільком особам, то одержувачі також пред'являють паспорти чи документи, що їх замінюють, і розписуються у відповідній графі документа.

Видачу готівки касир проводить тільки особі, зазначеній у видатковому касовому ордері або видатковій відомості. Якщо видача готівки проводиться за довіреністю, оформленою у встановленому порядку згідно із законодавством України, у тому числі й особи, що не має змоги у зв'язку з хворобою або з інших поважних причин поставити підпис власноручно, то в тексті ордера після прізвища, імені та по батькові одержувача готівки бухгалтер зазначає прізвище, ім'я та по батькові особи, якій довірено одержати готівку. У разі використання програми «1С:Бухгалтерія» для видаткового касового ордера заповнюються реквізити платежу (рис. 1.3) та (рис. 1.4).

Рис. 1.3. Вікно внесення первинної інформації про депонування заробітної плати

Расходный кассовый ордер: Выплата заработной платы работнику. Не проведен

Операция ▾ Действия ▾ Список Советы ?

Номер: Iг000000001 от: 02.01.2012 12:00:01

Организация: ПП Іграшка Счет учета: 301 Номер ордера: 1

Сумма: 1 237,46 Валюта: грн

Реквизиты платежа Печать

Выдать: Заець Богдан Федорович

Основание: Депонована заробітна плата за грудень 2011 р.

Приложение:

По:

Назначение ДС: Оплата праці Ответственный: Абдулов Юрій Володимирович

Комментарий:

Расходный кассовый ордер Печать ▾ OK Записать Закрыть

**Рис. 1.4. Вікно внесення первинної інформації
для виплати заробітної плати**

Видача готівки особам, яких немає в штатному розписі підприємства, проводиться за видатковими касовими ордерами, що виписуються окремо на кожну особу або за окремою видатковою відомістю. Електронна форма видаткового касового ордера (рис. 1.5).

У разі видачі готівки за видатковою відомістю перед підписом про одержання грошей касир робить у ній напис "За довіреністю". Довіреність залишається в касира і додається до видаткового касового ордера або видаткової відомості.

Приймання одержаної з банку готівки в касу та видача готівки з каси для здавання її до банку теж оформляються відповідними касовими ордерами (прибутковим або видатковим) з відображенням такої касової операції в касовій книзі. Документом, що свідчить про здавання виручки до банку, є відповідна квитанція до прибуткового документа банку на внесення готівки, засвідчена підписами відповідальних осіб банку та відбитком печатки (штампа) банку.

Выплата заработной платы работнику № 1 від 02 січня 2012 р. *

Печать 1 экз. Только просмотр Сохранить копию...

Додаток 3 до Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні

Типова форма № КО-2

ПП Іграшка
(найменування підприємства (установи, організації))

Ідентифікаційний код ЄДРПОУ 2058801289

ВИДАТКОВИЙ КАСОВИЙ ОРДЕР
від 2 січня 2012 р.

Номер документа	Дата складання		Кореспондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунку	Сума	Код цільового призначення	
1	2	3	4	5	6	7	8
1	02.01.2012		662		1 237,46 грн	66213	

Видати Заєць Богдан Федорович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Підстава: Депонована заробітна плата за грудень 2011 р.

Сума: Одна тисяча двісті тридцять сім гривень 46 копійок
(словами)

Додаток: _____

Керівник Ткаченко М.К. **Головний бухгалтер** Рамізова С.І.
(підпис, прізвище, ініціали) (підпис, прізвище, ініціали)

Одержав _____
(словами) грн. коп.

" ____ " _____ 20__ р. Підпис одержувача _____

За _____
Найменування, номер, дата та місце видачі документа, який засвідчує особу одержувача

Видав касир Кондратєва Г.О.
(підпис, прізвище, ініціали)

Рис. 1.5. Видатковий касовий ордер

Документом, що свідчить про здавання виручки до банку через інкасаторів, є копія супровідної відомості до сумки з готівковою виручкою, засвідчена підписом та відбитком печатки інкасатора-збирача. Документом, що свідчить про приймання готівки програмно-технічним комплексом самообслуговування для подальшого її переказу, є чек банкомата та квитанція, яка містить обов'язкові реквізити документа на переказ готівки і підтверджує внесення відповідної суми готівки до цього програмно-технічного комплексу самообслуговування та здійснення ініціювання операції з переказу готівки.

Виплати, пов'язані з оплатою праці, проводяться касиром підприємства або за видатковими касовими ордерами на кожного одержувача чи за видатковими відомостями. На титульній сторінці видаткової відомості робиться дозвільний запис.

Виплати, пов'язані з оплатою праці, проводяться касиром підприємства або за видатковими касовими ордерами на кожного одержувача чи за видатковими відомостями. На титульній сторінці видаткової відомості

робиться дозвільний напис про видачу готівки за підписами керівника і головного бухгалтера або осіб, уповноважених керівником, із зазначенням строків видачі готівки і суми (гривень - словами, копійок - цифрами). Після виплати на титульній сторінці відомості зазначається загальна сума виданої і депонованої заробітної плати. За потреби в графі "Примітки" зазначаються реквізити пред'явленого документа. Під час заповнення відомості після останнього запису в ній має бути незаповнений рядок для зазначення загальної суми. Такі рядки можуть бути наприкінці кожної сторінки відомості. Під час складання документа за допомогою засобів комп'ютерної техніки відомість може друкуватися без рядків і без вставних аркушів.

Одноразові видачі готівки на виплати, пов'язані з оплатою праці, окремим особам проводяться, як правило, за видатковими касовими ордерами. Після закінчення встановлених строків виплат, пов'язаних з оплатою праці за видатковими відомостями, касир зобов'язаний: - у видатковій відомості проти прізвища осіб, яким не здійснено виплату, поставити відбиток штампа або зробити напис "Депоновано". До депонованої заробітної плати відносять готівкові кошти, що одержані підприємствами для виплат, пов'язаних з оплатою праці, та не виплачені в установлений строк окремим фізичним особам;

- скласти реєстр депонованих сум;
- у кінці видаткової відомості зазначити фактично виплачену суму та недоодержану суму виплат, яка підлягає депонуванню, звірити ці суми із загальним підсумком за видатковою відомістю і засвідчити напис своїм підписом. Якщо готівкові кошти видавалися не касиром, а іншою особою, то на відомості додатково робиться напис "Готівку за відомістю видав (підпис)";
- здійснити відповідний запис у касовій книзі згідно з виписаним бухгалтерією видатковим касовим ордером на фактично видану суму за видатковою відомістю.

Бухгалтер робить перевірку записів, зроблених касирами у видаткових відомостях, та здійснює підрахунок виданих і депонованих за ними сум. Депоновані суми, що підлягають здаванню в банк, оформляються шляхом

складання одного загального видаткового касового ордеру. Прибуткові касові ордери і квитанції до них, а також видаткові касові ордери і видаткові відомості мають заповнюватися бухгалтером чорнилом темного кольору чорнильною або кульковою ручкою, за допомогою друкарських машинок, комп'ютерних засобів чи іншими способами, які забезпечили б належне збереження цих записів протягом установленого для зберігання документів терміну.

У касових ордерах зазначається підстава для їх складання і перелічуються додані до них документи. Видача касових ордерів і видаткових відомостей на руки особам, що вносять або одержують готівку, забороняється. Приймання і видача готівки за касовими ордерами може проводитися тільки в день їх складання. Виправлення в касових ордерах та видаткових відомостях забороняються.

Прибуткові та видаткові касові ордери до передавання в касу реєструються бухгалтером у журналі реєстрації прибуткових і видаткових касових документів, який ведеться окремо за прибутковими та видатковими операціями. Видаткові касові ордери, що оформлені на підставі видаткових відомостей, реєструються в такому журналі після здійснення виплат, зазначених у видатковій відомості. Журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів - документ, що застосовується для реєстрації прибуткових та видаткових касових ордерів та інших касових документів наведено в Додатку 5.

Реєстрація касових ордерів і видаткових відомостей може здійснюватися за допомогою комп'ютерних засобів, які забезпечують формування і роздрукування потрібних касових документів. Водночас у документі "Вкладний аркуш журналу реєстрації прибуткових і видаткових касових ордерів", який формується і роздруковується за відповідний день, забезпечується також формування даних для обліку руху коштів. Під час одержання касових ордерів або видаткових відомостей касир зобов'язаний перевірити:

- наявність і справжність на документах відповідних підписів, а на видатковій відомості - дозвільного напису керівника підприємства або осіб, які ним уповноважені;
- правильність оформлення документів, наявність усіх реквізитів;
- наявність перелічених у документах додатків.

У разі невиконання хоча б однієї із зазначених вимог касир повертає документи для відповідного оформлення. Касові ордери або видаткові відомості одразу ж після одержання або видачі за ними готівки підписуються касиром, а на доданих до них документах ставиться відбиток штампа або напис "Оплачено" із зазначенням дати (число, місяць, рік).

Касові документи після складання касиром звіту та оброблення цього звіту комплектуються в хронологічному порядку, нумеруються, переплітаються в окремі папки та зберігаються відповідно до законодавства України відповідальною особою, на яку керівником покладено обов'язок щодо їх зберігання. Вносити з приміщення підприємства касові документи дозволяється тільки за наявності письмового дозволу керівника або головного бухгалтера. У цьому разі до кінця робочого дня зазначені документи обов'язково мають бути повернуті до приміщення підприємства. Касові документи можуть вилучатися у випадках, передбачених законодавством України.

Усі надходження і видачу готівки в національній валюті підприємства відображають у касовій книзі Додаток 6. Кожне підприємство (юридична особа), що має касу, веде одну касову книгу для обліку операцій з готівкою в національній валюті. Відокремлені підрозділи підприємств, які проводять операції з приймання готівки за продану продукцію (товари, роботи, послуги) з оформленням її прибутковим касовим ордером, а також з видачі готівки на виплати, пов'язані з оплатою праці, виробничі (господарські) потреби, інші операції з оформленням їх видатковими касовими ордерами і відомостями, ведуть касову книгу. Аркуші касової книги мають бути пронумеровані, прошнуровані та скріплені відбитком печатки підприємства. Кількість аркушів

у касовій книзі засвідчується підписами керівника і головного бухгалтера підприємства.

Записи в касовій книзі здійснюються у двох примірниках (через копіювальний папір) чорнилом темного кольору чорнильною або кульковою ручкою. Перші примірники, що є невідривною частиною аркуша касової книги - "Вкладні аркуші касової книги", залишаються в касовій книзі. Другі примірники, що є відривною частиною аркуша касової книги - "Звіт касира", є документом, за яким касири звітують щодо руху грошей у касі. Перші і другі примірники мають однакові номери. Виправлення в касовій книзі, як правило, не допускаються. Якщо виправлення зроблені, то вони засвідчуються підписами касира, а також головного бухгалтера або особи, що його заміщує. Записи в касовій книзі проводяться касиром за операціями одержання або видачі готівки за кожним касовим ордером і видатковою відомістю в день її надходження або видачі. За відсутності руху готівки в касі протягом робочого дня записи в касовій книзі в цей день можуть не провадитися.

Щоденно в кінці робочого дня касир підсумовує операції за день, виводить залишок готівки в касі на початок наступного дня і передає до бухгалтерії як звіт касира другі примірники, що є відривною частиною аркуша касової книги (копію записів у касовій книзі за день), з прибутковими і видатковими касовими ордерами під підпис у касовій книзі.

Готівка, яка видана за видатковими відомостями на виплати, пов'язані з оплатою праці, відображається в касовій книзі після закінчення строків цих виплат та закриття вищезазначених документів, оформлених відповідними видатковими касовими ордерами. Контроль за правильним веденням касової книги покладається на головного бухгалтера або працівника підприємства, який на це уповноважений керівником (рис. 1.6).

Підприємства за умови забезпечення належного зберігання касових документів можуть вести касову книгу в електронній формі за допомогою комп'ютерних засобів. Програмне забезпечення, за допомогою якого ведеться касова книга, має забезпечувати візуальне відображення і роздрукування

кожної з двох частин аркуша касової книги ("Вкладний аркуш касової книги" та "Звіт касира"), які за формою і змістом мають відтворювати форму та зміст касової книги в паперовій формі. Записи в касовій книзі здійснюються на підставі відповідної інформації з касових документів.

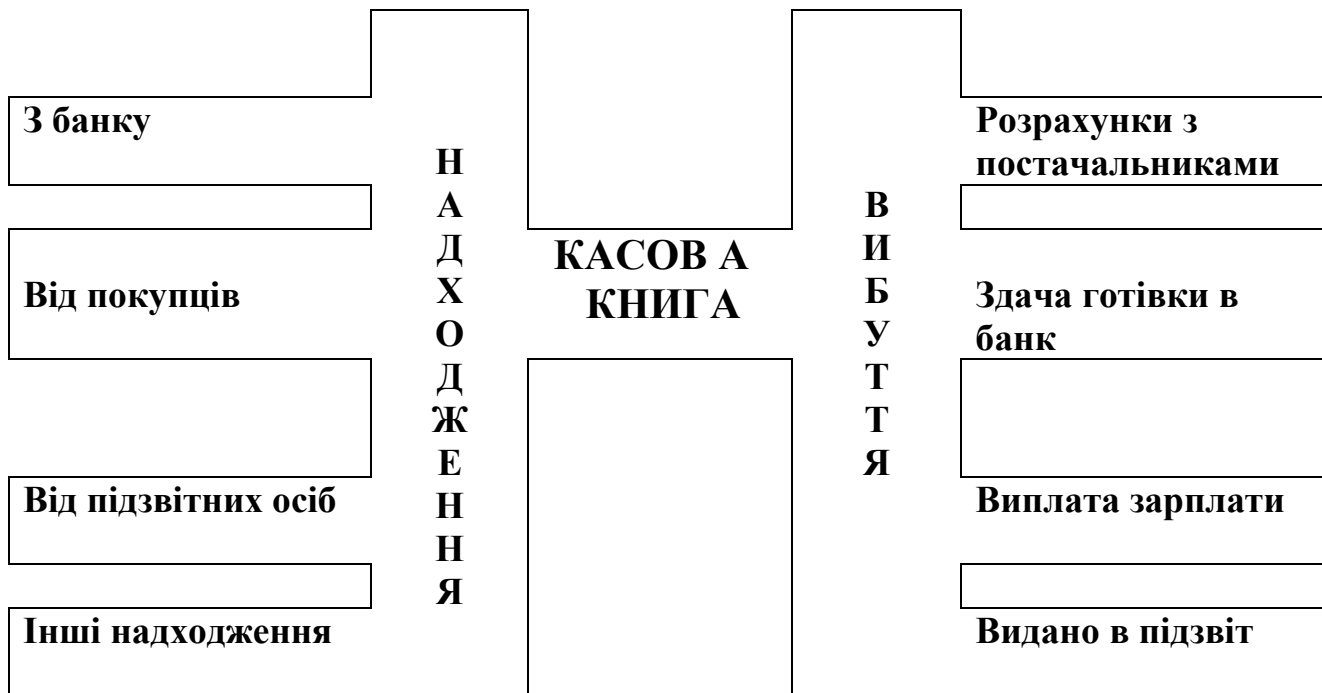

Рис. 1.6. Касова книга підприємства

Записи в касовій книзі мають робитися до початку наступного робочого дня (тобто із залишками на кінець попереднього дня), а також містити всі реквізити, що передбачені формою касової книги. Сторінки касової книги мають нумеруватися автоматично в порядку зростання з початку року. У разі роздрукування "Вкладного аркуша касової книги" у кінці місяця має автоматично роздруковуватися загальна кількість аркушів касової книги за цей місяць, а в разі роздрукування в кінці року - їх загальна кількість за рік.

Після роздрукування "Вкладного аркуша касової книги" і "Звіту касира" касир зобов'язаний перевірити правильність складання цих документів, підписати їх і передати "Звіт касира" разом з відповідними касовими документами до бухгалтерії під підпис у "Вкладному аркуші касової книги".

Вкладний аркуш касової книги протягом року зберігається касиром окремо за кожний місяць. Після закінчення календарного року (або залежно від потреби) "Вкладний аркуш касової книги" формується в підшивки в хронологічному порядку. Загальна кількість аркушів за рік засвідчується підписами керівника і головного бухгалтера підприємства - юридичної особи, а підшивки формуються в книгу, яка скріплюється відбитком печатки підприємства (юридичної особи). Після закінчення календарного року касова книга на електронних носіях має архівуватися.

1.1.3. Порядок визначення ліміту каси

Установлення ліміту каси проводиться підприємствами самостійно на підставі розрахунку встановлення ліміту залишку готівки в касі, що підписується головним (старшим) бухгалтером та керівником підприємства (або уповноваженою ним особою (Додаток 7)). До розрахунку приймається строк здавання підприємством готівки для її зарахування на рахунки в банках, визначений відповідним договором банківського рахунка. Для кожного підприємства та його відокремленого підрозділу складається окремий розрахунок установлення ліміту залишку готівки в касі. Установлений ліміт каси затверджується внутрішніми наказами (розпорядженнями) підприємства. Для відокремлених підрозділів ліміт каси встановлюється і доводиться до їх відома відповідними внутрішніми наказами (розпорядженнями) підприємства - юридичної особи.

Підприємства, що розпочинають свою діяльність, а також підприємства, діяльність яких була пов'язана виключно з безготівковими розрахунками та які відповідно до встановленого законодавством України порядку отримують право на здійснення додаткового виду діяльності, що передбачає здійснення готівкових розрахунків, на перші три місяці їх роботи ліміт каси встановлюють згідно з прогнозними розрахунками. Установлений з урахуванням прогнозних

розрахунків ліміт каси у двотижневий строк після закінчення перших трьох місяців їх роботи переглядається за фактичними показниками діяльності.

Ліміт каси підприємства встановлюють на підставі розрахунку середньоденного надходження готівки до каси або її середньоденної видачі з каси, за рішенням керівника підприємства або уповноваженої ним особи. Кожне підприємство визначає ліміт каси з урахуванням режиму і специфіки його роботи, віддаленості від банку, обсягу касових оборотів (надходжень і видатків) за всіма рахунками, установлених строків здавання готівки, тривалості операційного часу банку, наявності домовленості підприємства з банком на інкасацію тощо:

- для підприємств, які мають строк здавання готівки в банк щодня (у день її надходження до каси) або наступного дня від дня її надходження до каси;

- у розмірах, що потрібні для забезпечення їх роботи на початку робочого дня, але не більше розміру середньоденного надходження готівки до каси (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти);

- для підприємств, які мають строк здавання готівкової виручки (готівки) в банк, у розмірах, що залежать від установлених строків здавання готівкової виручки (готівки) та її суми, але не більше п'ятикратного розміру середньоденних надходжень готівки (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти);

- для підприємств, ліміти каси яким установлюються згідно з фактичними витратами готівки (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці, стипендій, пенсій, дивідендів), не більше розміру середньоденної видачі готівки (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти).

Підприємства, у яких відповідний середньоденний показник, обчислений на підставі касових оборотів, дорівнює нулю або не більше десяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, можуть встановлювати ліміт каси в розмірі, що перевищує обчислений середньоденний показник, але не більше десяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Якщо підприємством ліміт каси не встановлено (незалежно від причин такого невстановлення), то ліміт такої каси вважається нульовим. У цьому разі вся готівка, що перебуває в його касі на кінець робочого дня і не здана підприємством, вважається понадлімітною. Якщо ліміт каси встановлено з перевищенням граничних розмірів, то він вважається встановленим на рівні зазначених граничних розмірів. У цьому разі сума зазначених перевищень вважається понадлімітною.

Готівкові кошти не вважаються понадлімітними в день їх надходження, якщо вони були здані в сумі, що перевищує встановлений ліміт каси, до обслуговуючих банків не пізніше наступного робочого дня банку або були видані для використання підприємством відповідно до законодавства (без попереднього здавання їх до банку і одночасного отримання з каси банку на зазначені потреби) наступного дня на потреби, які пов'язані з діяльністю підприємства.

Не вважаються понадлімітними в день їх надходження і ті готівкові кошти, що надійшли до кас підприємств у вихідні та святкові дні та були здані в сумі, що перевищує встановлений ліміт каси, до обслуговуючих банків наступного робочого дня банку та підприємства або були видані для використання підприємством відповідно до законодавства (без попереднього здавання їх до банку і одночасного отримання з каси банку на зазначені потреби) наступного робочого дня на потреби, які пов'язані з діяльністю підприємства. Підприємства, які встановлюють строк здавання готівкової виручки (готівки) мають здавати понадлімітну готівку для її зарахування на рахунки підприємства в банку не пізніше наступного робочого дня незалежно від установленого строку здавання готівкової виручки (готівки).

Установлений ліміт каси та строки здавання готівки можуть переглядатися у зв'язку із змінами законодавства України або за наявності відповідних факторів об'єктивного характеру (зміни в надходженнях/видатках готівки, внутрішнього трудового розпорядку /графіків змінності тощо). Документи (нормативно-правові акти, внутрішні документи (розрахунки)

підприємства, що затверджені (підписані) керівником або уповноваженою ним особою), на підставі яких переглянуто ліміт каси, строки здавання готівкової виручки (готівки), додаються до відповідних наказів (розпоряджень), договорів банківського рахунка підприємства. Керівники підприємств несуть відповідальність за дотримання вимог цього Положення щодо встановлення ліміту каси та за достовірність відповідних показників, що зазначені в розрахунку встановлення ліміту залишку готівки в касі.

Строки здавання підприємствами готівки для її зарахування на рахунки в банках визначаються підприємством і встановлюються за погодженням з банком у якому відкрито рахунок підприємства, на який зараховуються кошти відповідно до таких вимог:

- для підприємств, що розташовані в населених пунктах, де є банки, - щодня (у день надходження готівкової виручки (готівки) до їх кас;
- для підприємств, у яких час закінчення робочого дня (зміни), що встановлений правилами внутрішнього трудового розпорядку і графіками змінності відповідно до законодавства України, не дає змогу забезпечити здавання готівкової виручки (готівки) в день її надходження, наступного за днем надходження готівкової виручки (готівки) до каси дня;
- для підприємств, що розташовані в населених пунктах, де немає банків, не рідше ніж один раз на п'ять робочих днів.

Якщо підприємства працюють у вихідні та святкові дні і не мають змоги, через відсутність відповідної домовленості з банком на інкасацію, здати одержану ними за ці дні готівку, то вона має здаватися підприємствами до банку протягом операційного часу наступного робочого дня банку та підприємства. Установлені згідно із зазначеними вимогами строки здавання готівки підприємствами узгоджуються з банком і визначаються в договорах банківського рахунку між підприємствами та банками.

Якщо підприємство в окремі дні не має перевищення ліміту каси, то таке підприємство може в ці дні не здавати в установлені строки готівку.

1.1.4. Синтетичний облік грошових коштів у касі в національній валюті

Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій з ціллю групування інформації про рух грошових коштів у касі в національній валюті призначено активний рахунок 30 «Каса» [15]. До нього ведеться два субрахунки: 301 «Каса в національній валюті» та 302 «Каса в іноземній валюті». В редакції наказу Міністерства фінансів України від 09.12.2011 г. № 1591 у Плані рахунків бухгалтерського обліку субрахунки відсутні (для всіх рахунків) [17]. Але у наказі передбачено, що підприємства можуть самостійно вводити субрахунки, виходячи з потреб управління, контролю, аналізу та звітності, використовуючи субрахунки, визначені Інструкцією до Плану рахунків бухгалтерського обліку за №291 [15]. Узагальнення інформації про наявність і рух грошових коштів у національній валюті в касах, грошових документів, які знаходяться в касі підприємства (поштових марок, сплачених проїзних документів тощо) здійснюється в Журналі 1 і відомостях до цього Журналу 1.1, 1.3. Додатки 8-12. Журнал 1 використовується для відображення оборотів за кредитом рахунків 30 "Каса", 33 "Інші кошти". У відомостях до Журналу 1 відображаються обороти за дебетом рахунків 30, 33. Записи у Журналі 1 та відомостях здійснюються на підставі первинних та зведених облікових документів (звітів касира і доданих до них прибуткових та видаткових касових ордерів) у розрізі кореспондуючих рахунків у хронологічному порядку підсумками за 2-3 дні. Можливо накопичення даних про операції з грошовими коштами за кожний день попередньо у допоміжній відомості у потрібному аналітичному розрізі з наступним перенесенням підсумкових оборотів за місяць до Журналу 1 і відомостей до нього. Залишки на відповідних рахунках у відомостях на кінець місяця встановлюються як різниця між сумою сальдо на початок місяця і дебетових оборотів по рахунку за поточний місяць і сумою кредитових оборотів за місяць. Сальдо рахунків перевіряється з відповідними

документами - звітами касира. На нашу думку, в бухгалтерських регістрах – за для посилення контролю за використанням грошових коштів, необхідно додатково ввести у Відомостях (оборот за дебетом рахунка 30 «Каса») колонку «Залишок на кінець дня» (після колонки «Разом»). Таким чином, залишок на кінець дня за касовим звітом буде вписано та перевірено бухгалтером.

Типові операції з обліку грошових коштів у касі розглянемо на прикладі віртуального підприємства (назва та показники умовні). Реквізити підприємства та його контрагентів, які обов'язково використовуються у документах, синтетичному та аналітичному обліку наведені у додатках до розділу.

Порядок відображення господарських операцій підприємства в системі рахунків наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Загальна схема записів на бухгалтерських рахунках обліку касових операцій в національній валюті

№ з/п	Дата	Назва документа	Зміст господарської операції	Проводка		
				Д-т	К-т	Сума
1	2.01.12	Прибутковий касовий ордер №1 (Додаток 1)	З поточного рахунка отримано готівку та оприбутковано в касу для виплати депонованої зарплати	301	311	1000.0
2.	2.01.12	Видатковий касовий ордер №1 (Додаток 3)	Видана депонована зарплата Заєць Б.Ф.	662	301	1237.46
3.	2.01.12	Прибутковий касовий ордер №2 (Додаток 2)	Внесено невикористану авансову суму Ткаченко М.К.	301	372	75.43
4.	5.01.12	Прибутковий касовий ордер №3	Оприбуткована готівка (виручка) за реалізацію продукції	301	701	1400.0
5.	6.01.12	Видатковий касовий ордер №2	Готівка здана в банк, але буде зарахована після святкових днів	333	301	1200.0
6.	13.1.12	Прибутковий касовий ордер №4	Оприбуткована готівка (виручка) за реалізацію продукції	301	701	1500.0
7.	13.1.12	Видатковий касовий ордер №3	Видано Заєць Б.Ф. на відрядження	372	301	1600.0
8.	16.1.12	Прибутковий касовий ордер №5	З поточного рахунка отримано готівку та оприбутковано в касу для виплати зарплати (авансу)	301	311	16000.0
9.	18.1.12	Видатковий касовий ордер №4	Видана зарплата	661	301	14200.0
10.	19.1.12	Видатковий касовий ордер №5	Здана в банк депонована зарплата	311	301	1800.0

1.1.5. Особливості обліку грошових коштів у касі в іноземній валюті

Відомо одним з основних принципів бухгалтерського обліку є вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства в національній валюті України єдиним грошовим вимірником, а саме в гривні. Але у разі здійснення зовнішньоекономічних операцій та пов'язаних з ними розрахунків в іноземній валюті, підприємства відкриває в банках валютні рахунки для розрахунків із контрагентами-нерезидентами, а також для використання готівки в іноземній валюті. *Наприклад*, для оплати витрат пов'язаних з відрядженням за кордон робітника – підзвітної особи у справах підприємства. Більш докладно операції про безготівкові рахунки у валюті будуть розглянуті у пункті 1.2. Якщо на валютному рахунку підприємства відсутня (недостатня) необхідна сума коштів, підприємство має право, на підставі заяви про купівлю валюти та розрахунку витрат на відрядження за межі України, звернутися до уповноваженого банку (суб'єкта ринку) з питання придбання іноземної валюти за гривні на міжбанківському валютному ринку України.

Документальне забезпечення касових операцій в іноземній валюті обов'язково, так як і для касових операцій у національній валюті. Тобто приймання та видача готівки під час проведення розрахунків через касу повинні відображатися у відповідних регістрах бухгалтерського обліку - у касовій книзі, журналах синтетичного та аналітичного обліку.

Приймання готівки в касу проводиться за прибутковими касовими ордерами, підписаними головним бухгалтером або особою, уповноваженою керівником підприємства (Додаток 1). Видача готівки з каси проводиться за видатковими касовими ордерами, з підписами керівника і головним бухгалтером або працівником підприємства, який на це уповноважений керівником (Додаток 3). До видаткових ордерів можуть додаватися заява на видачу готівки, розрахунки тощо. Підзвітна особа розписується у видатковому касовому ордері про одержання готівки із зазначенням одержаної валюти (назва

конкретної валюти - сума словами). Приймання одержаної з банку готівки в касу та видача готівки з каси відображається в касовій книзі (Додаток 6).

Клієнт-резидент зобов'язаний використати іноземну валюту, що куплена (або обміяна згідно з Положенням) у встановленому порядку через суб'єкта ринку, не пізніше ніж за десять робочих днів після дня її зарахування на його поточний рахунок на потреби, зазначені в заяві про купівлю іноземної валюти. Якщо в клієнта залишається невикористана готівкова іноземна валюта, що була раніше куплена, обміяна для витрат на відрядження за межі України та/або на експлуатаційні витрати на транспортні засоби за межами України, то вона підлягає зарахуванню на його поточний рахунок (без зарахування на розподільчий рахунок) протягом п'яти робочих днів з часу оприбуткування до каси суб'єкта господарювання, з якого вона за бажанням клієнта може бути продана. Така валюта може надалі використовуватися лише на відрядження та/або на експлуатаційні витрати на транспортні засоби за межами України.

Операції з готівки в іноземній валюті відображаються в обліку в валюті та в гривнях шляхом перерахунку суми іноземної валюти із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції. Валютний курс установлює Національний банк України (НБУ) як курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни. Зміна валютного курсу призводить до необхідності коригування гривневого еквівалента у зв'язку з виникненням різниці між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах. Сума різниці називається курсовою різницею. Згідно з п. 9 П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» курсові різниці від перерахунку грошових коштів в іноземній валюті та інших монетарних статей про операційну діяльність відображаються у складі інших операційних доходів чи витрат [6]. Таким чином, у бухгалтерському обліку для відображення курсових

– 714 "Дохід від операційної курсової різниці", за яким узагальнюється інформація про доходи від курсових різниць за активами й зобов'язаннями підприємства, пов'язаними з операційною діяльністю підприємства;

– 945 "Втрати від операційної курсової різниці", на якому ведеться облік втрат за активами й зобов'язаннями операційної діяльності підприємства від зміни курсу гривні до іноземної валюти.

Крім того, на кожен дату балансу монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на дату балансу. Інформація про зміну курсу, сума валюти в гривні та іноземній валюті будуть зазначені у виписці банку. Визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться на дату здійснення розрахунків та на дату балансу.

Узагальнення інформації про наявність і рух грошових коштів у іноземній валюті в касах, грошових документів (у іноземній валюті), які знаходяться в касі підприємства (поштових марок, сплачених проїзних документів тощо) здійснюється в Журналі 1 і відомостях до цього Журналу 1.1, 1.3 (Додатки 8, 10).

Журнал 1 використовується для відображення оборотів за кредитом субрахунків 302 "Каса в національній валюті", 33 "Інші кошти". У відомостях до Журналу 1 відображаються обороти за дебетом субрахунків 302, 33. Записи у Журналі 1 та відомостях здійснюються на підставі первинних та зведених облікових документів (звітів касира і доданих до них прибуткових та видаткових касових ордерів) у розрізі кореспондуючих рахунків у хронологічному порядку. Відображення операцій, здійснених у іноземній валюті, використовується Журнал 1 і відомості до нього, які заповнюються у валюті здійснення операцій. Для кожної іноземної валюти, в якій здійснювалися операції, ведеться Журнал 1 і відомості до нього, які позначаються назвою валюти, в якій вони заповнюються.

Аналітичні дані про грошові кошти в іноземній валюті наводяться у гривнях і одночасно в тій валюті, в якій здійснювалась операція в іноземній валюті. Залишки на відповідних рахунках у відомостях на кінець місяця встановлюються як різниця між сумою сальдо на початок місяця і дебетових

оборотів по рахунку за поточний місяць і сумою кредитових оборотів за місяць. Сальдо рахунків перевіряється з відповідними документами - звітами кассира.

Приклад. Припустимо, що підприємство має поточні рахунки в банку, у тому числі валютний рахунок у євро. На 1.01.2012р. на валютному рахунку було 8760 EURO. Курс НБУ на 1.01.2012 р. – 10 грн. 2981коп. за 1 EURO. У гривні на валютному рахунку – $8760 * 10.2981 = 90211.36$ грн. Робітник за розпорядженням керівника підприємства направляється у відрядження до Єврозони. За попереднім розрахунком бухгалтера, на поточні витрати в країні перебування робітнику видано 4.01.12. - 3100 EURO. За випискою банку курс на 4.01.12 – 10.4300. Ця інформація відображається такими записами:

1. На курсову різницю (дохід):

Д-т 312 К-т 714 – 1155.44 ($90211.36 - (8760 * 10.4300)$)

2. Надійшла з валютного рахунка та зарахована готівка у касі підприємства:

Д-т 302 К-т 312 на 3100.0 EURO за курсом 10.4300 на 32333грн.

3. Видано аванс на відрядження:

Д-т 372 К-т 302 3100.0 EURO на 32333грн.

4. Списано витрати на відрядження згідно з авансовим звітом на 3000.0 EURO, курс НБУ на дату звіту – 10.2333

Д-т 92 К-т 372 3000.0 EURO на 30700грн.

5. На курсову різницю (втрати)

Д-т 945 К-т 372 – 590.0 грн. ($3000 * 10.43 - 30700$)

6. Повернено залишок невикористаного авансу – 100.0 EURO

Д-т 302 К-т 372 -1023.33грн.

7. На курсову різницю (втрати)

Д-т 945 К-т 372 19.67грн. ($100 * 10.43 - 1023.33$).

Розрахунки та бухгалтерський облік операцій з підзвітними особами будуть детальніше розглянуті у розділі «Розрахунки з дебіторами».

1.1.6. Облік грошових документів

До грошових документів відносять документи, які зберігаються в касі підприємства: оплачені путівки в лікувальні установи, поштові марки, проїзні квитки, марки держмита.

Надходження і видача грошових документів оформлюється прибутковими та видатковими касовими ордерами або накладними. Вони відображаються в обліку у номінальній вартості, аналітичний облік ведуть за їх видами.

Синтетичний облік таких документів ведеться на рахунку 33 «Інші кошти», субрахунок 331 «Грошові документи в національній валюті» 332 «Грошові документи в іноземній валюті».

Наприклад. За рахунок Фонду соціального страхування виділено підприємству дві путівки до санаторію для лікування робітників підприємства, а саме: до санаторію «Солнечное закарпатье» - 4850.0 грн. та у санаторій А.М. Горького - 4326.0 грн. на 21 календарний день з 30% компенсацією. Порядок відображення господарських операцій з грошовими документами наведено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Загальна схема записів на бухгалтерських рахунках обліку грошових документів у національній валюті

№ з/п	Дата	Назва документа	Зміст господарської операції	Проводка		
				Д-т	К-т	Сума
1	25.01.12	Виписка банку	Проведено передплату	371	311	9176.0
2	25.01.12	ПКО №6	Отримано путівки до каси	331	65	9176.0
3	25.01.12		Зараховані бланки сурового обліку	08	_	9176.0
4	26.01.12	ВКО №6	Видано путівки робітникам підприємства (30% вартості)	377	331	9176.0
5	26.01.12	ПКО №7	Внесено до каси 30% від вартості путівок	301	377	2752.8
6	26.01.12	Розрахунок	Віднесено на витрати підприємства (9176.0 - 2752.80)	977	377	6423.2
7	26.01.12		Списано путівки, які видано робітникам	_	08	9176.0
8	27.01.12		Зараховано передплату	65	371	9176.0
9	27.01.12	ВКО №7	Передано з каси до банку	311	301	2800.0

Вартість путівок на лікування, відпочинок та у дитячі оздоровчі табори, крім туристичних, не включаються до сукупного оподаткованого доходу працівника підприємства.

Вартість придбаних підприємством путівок до санаторіїв та реалізація їх своїм працівникам відображається як купівля-продаж товару з ПДВ, а вартість туристичних путівок, крім того, включається до сукупного оподаткованого доходу громадян та є об'єктом нарахування всіх видів відрахувань.

Наприклад:

1) оплачено 25.01.2012р. вартість путівки, придбаної підприємством - 5000грн, ПДВ –1000.0: Д-т 377 К-т 311 6000.0;

2) оприбутковано путівку: Д-т 331 – 5000,0
Д-т 64 – 1000.0
К-т 377 - 6000;
Д-т 08 - 5000.

3) видана путівка робітнику:

Д-т 377 К-т 712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів» - 6000.0;
К-т 08 - 5000.

4) нарахований ПДВ: Д-т 712 К-т 64 - 1000.0;

5) списано дохід від реалізації: Д-т 712 К-т 79-5000;

6) списано вартість путівки: Д-т 903 К-т 331-5000;

7) собівартість путівки списано на фін. результати: Д-т 79 К-т 903- 5000;

8) проведено списання заборгованості за рахунок прибутку підприємства: Д-т 443 К-т 377- 6000.0.

Особливість відображення у бухгалтерському обліку операцій на рахунку 331 “Грошові документи в національній валюті” пов’язана з реалізацією товарів у роздрібній торгівлі при реалізації товарів та розрахунками не готівкою, а банківськими платіжними картками (БПК).

Передача товару покупцеві та отримання БПК від покупця для магазину є моментом реалізації. Сума проданих товарів з розрахунками за посередництвом

БПК у бухгалтерському обліку відображається по дебету субрахунка 331 «Грошові документи в національній валюті». Для зарахування виручки торговельно-підприємство передає платіжне повідомлення банку-еквайру та зараховує кошти на субрахунок 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті».

Зарахування грошових коштів на поточний рахунок підприємства підтверджується виписками з поточного рахунка. Комісійні винагороди банку відносять на дебет рахунка 93 «Витрати на збут».

Продаж товарів через роздрібну торговельну мережу з розрахунками платіжними картками за умовами П(С)БО 16 «Витрати» розглянемо на прикладі торгового підприємства (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Журнал реєстрації господарських операцій

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1.	Продано товари з розрахунками за посередництвом БПК	331	702	720.0
2.	Відображено ПДВ	702	641	120.0
3.	Передано платіжне повідомлення банку-еквайру	333	331	720.0
4.	Зараховано грошові кошти на поточний рахунок (за вирахуванням суми комісійної винагороди банку)	311	333	705.0
5.	Включено до складу витрат на збут суму комісійної винагороди	93	333	15

У касі підприємства можуть зберігатися дорожні чеки в іноземній валюті, які використовуються для розрахунків підзвітними особами за місцем перебування – за кордоном. Дорожні чеки видають банки на ім'я конкретної особи. Кореспонденція наведена у табл. 1.4.

Грошові документи, які підтверджують права володіння чи взаїмовідносини емітента та їх власником, передбачають передачу цих прав називають цінними паперами. До них відносять: акції, облігації, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, майнові приватизаційні сертифікати, житлові приватизаційні чеки, векселі. Порядок обліку таких грошових документів будуть розглянуті у відповідних розділах підручника.

Загальна схема записів на бухгалтерських рахунках обліку грошових документів в іноземній валюті

№ п/п	Назва документа	Зміст господарської операції	Проводка		
			Д-т	К-т	Сума
1	Виписка банку	З валютного рахунку отримано дорожній чек. Курс НБУ 8.0 грн. за 1 дол.	332	312	10000.0 дол. США 80000.0
2	Виписка банку	Переоцінка у зв'язку зі зміною курсу Курс НБУ – 8.02	332	714	200.0
3	Видатковий касовий ордер	Видано в підзвіт дорожній чек	372	332	10000.0 дол. США 80200.0
4		Повернення невикористаного чеку до каси підприємства. Курс НБУ – 7.98	332	372	3500 дол. США 27930.0
5		Відображено курсову різницю	945	372	70.0

1.1.7. Інвентаризація грошових коштів

З метою контролю за збереженням готівкових коштів на підприємствах проводяться інвентаризації кас. Для проведення інвентаризації каси, що має здійснюватися згідно з наказом керівника, призначається комісія, яка після закінчення інвентаризації каси складає акт про результати інвентаризації наявних коштів (Додаток 7).

Комісія перевіряє наявність коштів шляхом повного перерахування всіх готівкових коштів, що є в касі, цінних паперів, чекових книжок тощо. Акт складається в двох примірниках і підписується членами інвентаризаційної комісії та матеріально відповідальною особою. Один примірник акта передається до бухгалтерії підприємства, другий - залишається у матеріально відповідальній особі.

До початку інвентаризації всі матеріально відповідальні особи (особи, які відповідають за збереження коштів) дають розписку, визначену в додатку 7.

У разі зміни матеріально відповідальних осіб акт складається в трьох примірниках (для матеріально відповідальної особи, яка здала цінності, матеріально відповідальної особи, яка прийняла цінності, а також бухгалтерії).

Інвентаризація кас проводиться на кожному підприємстві у строки, що встановлені керівником, з покупюрним перерахуванням усіх готівкових коштів і перевіркою інших цінностей, що зберігаються в касі. Залишок готівки в касі звіряється з даними обліку за книгами обліку. Готівка, що зберігається в касі, але не підтверджена касовими документами, вважається надлишком готівки в касі. У разі виявлення під час інвентаризації нестачі або надлишку цінностей у касі в акті зазначається сума нестачі або надлишку і з'ясовуються обставини їх виникнення. Сума нестачі відшкодовується відповідно до законодавства України, а надлишок оприбутковується в касі та зараховується в дохід відповідного підприємства.

У разі автоматизованого ведення касової книги слід проводити перевірку правильності роботи програмних засобів оброблення касових документів.

Вищі організації (за їх наявності) на всіх підвідомчих підприємствах, а також аудитори (аудиторські фірми) відповідно до укладених договорів під час проведення документальних ревізій обов'язково проводять інвентаризацію кас і перевіряють дотримання порядку ведення касових операцій. У господарських товариствах, якщо це передбачено їх статутом, такі ревізії проводять ревізійні комісії. Перевірки дотримання порядку ведення операцій з готівкою здійснюють визначені законодавством України органи контролю відповідно до їх компетенції.

1.2. Облік грошових коштів на рахунках у банку

1.2.1. Види банківських рахунків та порядок їх відкриття

У процесі господарської діяльності між підприємствами, організаціями, установами та ланками фінансово-кредитної системи здійснюються розрахунки в основному в безготівковій формі, шляхом перерахування коштів зі своїх рахунків у банку. Безготівкові розрахунки законодавчо регулюються Національним банком України [4].

Банки відкривають поточні та вкладні (депозитні) рахунки згідно з інструкцією Національного банку України [30].

Поточний рахунок відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів. До поточних рахунків також належать рахунки за спеціальними режимами їх використання та типами: "Н" – відкриваються в національній валюті офіційним представництвам і представництвам юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю на території України; "П" відкриваються в національній валюті постійним представництвам; поточні (накопичувальні) рахунки виборчих фондів; інвестиційні рахунки – відкриваються нерезидентам-інвесторам в уповноважених банках України відповідно до вимог цієї Інструкції для здійснення інвестиційної діяльності в Україні, а також для повернення іноземної інвестиції та прибутків, доходів, інших коштів, одержаних іноземним інвестором від інвестиційної діяльності в Україні.

Вкладний (депозитний) рахунок - відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент (дохід) і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору.

До вкладних (депозитних) рахунків також належать пенсійні депозитні рахунки, що відкриваються фізичним особам відповідно до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" для накопичення заощаджень на виплату пенсії.

Законодавством не обмежується кількість відкритих рахунків у банку, проте клієнт може відкривати лише один поточний рахунок для формування статутного капіталу.

Відкриваючи чи закриваючи рахунки підприємству, установа банку повідомляє про це податковий орган за місцем реєстрації власника рахунка та Національний банк протягом трьох робочих днів із дня відкриття

рахунка. Форма і зміст такого повідомлення встановлюються центральним податковим органом України. Операції за рахунками здійснюються тільки після отримання повідомлення від податкового органу про взяття цих рахунків на облік.

За наявності двох поточних рахунків у національній валюті власник рахунків протягом трьох робочих днів із дня відкриття або закриття кожного наступного рахунка визначає один із них як основний (для обліку заборгованості, яка стягується в безспірному порядку) і повідомляє його номер податковому органу за місцем реєстрації та банкам, в яких відкрито додаткові рахунки в національній та рахунки в іноземних валютах. У свою чергу, банки, що в них відкрито додаткові рахунки в національній та рахунки в іноземних валютах, також протягом трьох робочих днів повідомляють про це банк, в якому відкрито основний рахунок.

Для відкриття поточних рахунків підприємства подають установам банків такі документи:

- заяву про відкриття поточного рахунка. Заяву підписує керівник юридичної особи або інша уповноважена на це особа;
- копію установчого документа (статуту / засновницького договору / установчого акта / положення;
- копію довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;
- копію документа, що підтверджує взяття юридичної особи на облік в органі державної податкової служби;
- картку із зразками підписів осіб, яким надано право розпорядження рахунком та підписання розрахункових документів і відбитка печатки, засвідчену.

Усі документи повинні бути засвідчені органом, що видав документ, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку.

Крім того, якщо юридична особа є платником єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, то до переліку

документів треба подати копію документа, що підтверджує взяття юридичної особи на облік в органі Пенсійного фонду України.

Між банком та підприємством укладається договір на розрахунково-касове обслуговування.

Поточні рахунки клієнтів банків закриваються:

- на підставі заяви клієнта;
- на підставі рішення відповідного органу, на який згідно із законом покладено функції щодо припинення юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця (за заявою ліквідатора, голови або члена ліквідаційної комісії, управителя майна тощо);
- у разі смерті власника рахунка - фізичної особи та фізичної особи-підприємця (за заявою третьої особи, зокрема спадкоємця);
- на інших підставах, передбачених законодавством України або договором між банком і клієнтом.

Банк може відмовитися від договору банківського рахунка та закрити поточний рахунок клієнта, якщо операції за цим рахунком не здійснюються протягом трьох років підряд і на цьому рахунку немає залишку коштів чи у разі припинення, злиття, приєднання, поділу, перетворення, зміни найменування юридичної особи або зміни прізвища/імені/по батькові фізичної особи - підприємця поточний рахунок закривається.

Закриття поточного рахунка за бажанням клієнта здійснюється на підставі його заяви про закриття поточного рахунка, складеної із зазначенням таких обов'язкових реквізитів:

- найменування банку;
- найменування (прізвища, ім'я, по батькові), ідентифікаційного коду за ЄДРПОУ (реєстраційного номера облікової картки) власника рахунка;
- номера рахунка, який закривається;
- дати складання заяви.

Заява про закриття поточного рахунка юридичної особи підписується керівником і засвідчується відбитком печатки юридичної особи.

Заява про закриття поточного рахунка може подаватися банку в електронній формі засобами програмно-технічного комплексу "клієнт-банк", "клієнт-Інтернет-банк" тощо, якщо це передбачено договором банківського рахунка. У цьому випадку заява про закриття поточного рахунка має містити електронний цифровий підпис.

Банк за наявності коштів на поточному рахунку, який закривається на підставі заяви клієнта, здійснює завершальні операції за рахунком (з виконання платіжних вимог на примусове списання (стягнення) коштів, виплати коштів готівкою, перерахування залишку коштів згідно з дорученням клієнта тощо).

Датою закриття поточного рахунка вважається наступний після проведення останньої операції за цим рахунком день.

1.2.2. Порядок та форми здійснення безготівкових розрахунків

При здійсненні розрахунків можуть застосовуватись акредитивна, інкасова, вексельна форма розрахунків, а також форми розрахунків за розрахунковими чеками та з використанням розрахункових документів на паперових носіях та в електронному вигляді. Різні форми розрахунків пов'язані з використанням різних видів розрахункових документів. Розрахункові документи готує постачальник або платник, а в окремих випадках - банк. Розрахунковий документ - це відповідно оформлений документ на переказ грошових коштів. Залежно від форми безготівкових розрахунків використовуються відповідна форма розрахункового документа саме:

– меморіальний ордер - розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій відповідно до Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" та нормативно-правових актів Національного банку;

- платіжними дорученнями - розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача;
- платіжними вимогами-дорученнями - розрахунковий документ, який складається з двох частин:
 - верхньої - вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів;
 - нижньої - доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача;
- чеками – розрахунковий документ, що містить розпорядження власника рахунку (чекодавця) установі банку емітента (банку, що видає чек або чекову книжку), яка веде його рахунок, сплатити чекодержателю (отримувачу коштів за чеком) зазначену в чеку суму коштів.
- акредитивами - договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж;
- вексями;
- інкасовими дорученнями (розпорядженнями).

Платіжні вимоги та інкасові доручення (розпорядження) застосовуються у випадках стягнення в безспірному порядку сум фінансових санкцій, недоїмки в бюджет з податків, штрафів, які нараховані державними податковими органами.

Під час здійснення розрахунків можуть застосовуватись розрахункові документи на паперових носіях та в електронному вигляді.

Усі текстові елементи бланків мають бути виконані українською мовою. Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа несе особа, яка оформила цей документ.

Розрахунковий документ (за винятком розрахункового чека) виписується в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків, з використанням електронно-обчислювальних і друкарських машин (далі - технічні засоби) за один раз. Дозволяється заповнення розрахункового документа власноручно.

Примірник розрахункового документа (незалежно від способу його виготовлення), реєстр платіжних вимог, які залишаються в банку, мають містити відбиток печатки (якщо картка із зразками підписів та відбитка печатки містить відбиток печатки) і підписи/підпис відповідальних/ої осіб/особи.

Під час підписування розрахункового документа не дозволяється використання факсиміле, а також виправлення та заповнення розрахункового документа в декілька прийомів.

Клієнт, виходячи з технічних можливостей своїх та обслуговуючого банку, може подавати до банку розрахункові документи як на паперових носіях, так і у вигляді електронних розрахункових документів, використовуючи системи дистанційного обслуговування. Спосіб подання клієнтом документів до банку передбачається в договорі банківського рахунка.

Банк, що обслуговує платника із застосуванням систем дистанційного обслуговування, зобов'язаний перевірити відповідність номера рахунка платника і його коду, що зазначені в електронному розрахунковому документі, і приймати цей документ до виконання, лише якщо вони належать цьому платнику.

Якщо закінчення строку для пред'явлення розрахункового документа в банк припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається робочий день, наступний за неробочим.

Порядок повернення банком своїм клієнтам оформлених ними розрахункових документів та супровідних документів визначається в договорах банківського рахунка клієнтів. Банк, повертаючи розрахунковий документ у день його надходження, має зробити на його зворотному боці напис про причину повернення документа без виконання (з обов'язковим посиланням на

статтю Закону України, відповідно до якої розрахунковий документ не може бути виконано, або/та главу/пункт нормативно-правового акта Національного банку, який порушено) та зазначити дату його повернення (це засвідчується підписами відповідального виконавця і працівника, на якого покладено функції контролера, та відбитком штампа банку).

Розрахункові документи, що надійшли до банку протягом операційного часу, банк виконує в день їх надходження. Розрахункові документи, що надійшли після операційного часу, банк виконує наступного операційного дня.

Операційний день - частина робочого дня банку або іншої установи - члена платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання та за наявності технічної можливості здійснюється їх оброблення, передавання і виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком самостійно.

Якщо на рахунку платника коштів немає і протягом операційного часу кошти на його рахунок не надходили, то після закінчення операційного часу ці платіжні вимоги повертаються без виконання згідно з пунктом.

Платіжні вимоги, які надійшли до банку після операційного часу, банк (незалежно від наявності коштів на рахунку платника на час їх надходження) виконує наступного операційного дня. Якщо на початок наступного операційного дня на рахунку платника буде недостатньо коштів для виконання платіжних вимог, то вони цього самого дня виконуються частково. Якщо на його початок на рахунку платника не буде коштів для виконання платіжних вимог, то такі документи цього самого дня повертаються.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

Розрахункові документи (платіжні вимоги, розрахункові чеки тощо), надані клієнтом обслуговуючому банку для інкасування, надсилаються цим банком до банку платника в день їх надходження або, якщо документи надійшли після операційного часу, - наступного робочого дня.

Платник має право в будь-який час до списання платежу з рахунку відкликати з банку, що його обслуговує, платіжні доручення в порядку, визначеному внутрішніми правилами цього банку.

Платіжні доручення відкликаються лише в повній сумі.

Кошти, що помилково зараховані на рахунок неналежного отримувача, мають повертатися ним у строки, установлені законодавством України, за порушення яких неналежний отримувач несе відповідальність згідно із законодавством України. У разі неповернення неналежним отримувачем за будь-яких причин коштів у зазначений строк повернення їх здійснюється в судовому порядку.

Банк, що обслуговує неналежного отримувача, не несе відповідальності за своєчасність подання ним розрахункового документа на повернення помилково зарахованих на його рахунок коштів.

Якщо з вини банку кошти зараховані на рахунок неналежного отримувача, то банк зобов'язаний одразу після виявлення своєї помилки перерахувати ці кошти на рахунок отримувача, якому вони призначалися, але внаслідок помилки банку не були зараховані. У разі невиконання банком цієї вимоги отримувач, якому призначалися кошти, має право в порядку, установленому законодавством України, вимагати від банку-порушника сплати пені в розмірі, визначеному законодавством України. Суму цих коштів банк відображає за рахунками дебіторської заборгованості до часу її відшкодування неналежним отримувачем.

Одночасно банк, який помилково переказав кошти, зобов'язаний негайно надіслати повідомлення неналежному отримувачу (безпосередньо або через банк, що обслуговує цього отримувача) про здійснення йому помилкового переказу та про потребу повернути зазначену суму протягом трьох робочих днів з дати надходження такого повідомлення. Банк, з вини якого кошти списано з рахунка неналежного платника, зобов'язаний повернути на рахунок цього платника помилково списану суму, списавши її з рахунка того платника, з якого ці кошти підлягали списанню, а також сплатити неналежному платнику

пеню у визначеному законодавством України розмірі, якщо договором не передбачено іншу відповідальність.

Повернення платнику коштів, що списані банком з рахунка платника без законних підстав або з ініціативи неналежного стягувача, або в разі порушення банком умов договору банківського рахунка чи іншого договору про надання банківських послуг у частині здійснення договірною списання, або внаслідок інших помилок банку, здійснюється в судовому порядку. За списання коштів з рахунка платника без законних підстав банк має сплатити платнику пеню у визначеному законодавством України розмірі, якщо договором не передбачено іншої відповідальності.

Розрахунки із застосуванням платіжних доручень

Платіжне доручення оформлюється платником за типовою формою, наведеною у Додатку 16. Дані платіжного доручення реєструються у журналі реєстрації платіжних доручень або фіксуються автоматично у пам'яті ЕОМ.

Для проведення розрахунків за допомогою платіжного доручення їх треба подати до банку у двох екземплярах.

Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Лист про відкликання коштів платник подає до свого банку, який того самого дня надає банку отримувача вказівку про повернення коштів.

Розрахунки із застосуванням платіжних вимог-доручень

Платіжна вимога-доручення – це комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин. Верхня частина документа оформлюється отримувачем коштів.

Вимога - доручення заповнюється одержувачем коштів і надсилається безпосередньо платнику не менше ніж у двох примірниках.

Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах.

У разі згоди оплатити платник заповнює її нижню частину доручення і подає до банку, що його обслуговує. Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачу та зазначає в нижній частині документа, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення.

Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку.

Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її отримувачем.

Примусове списання коштів

Примусове списання коштів з рахунків платників ініціюють орган державної виконавчої служби або орган державної податкової служби на підставі виконавчих документів, установлених законами України. Для примусового списання коштів стягувач оформляє не менш ніж у трьох примірниках платіжну вимогу. Виконавчий документ, на підставі якого оформлено платіжну вимогу, банку не подається.

Банк платника приймає до виконання платіжну вимогу стягувача незалежно від наявності достатнього залишку коштів на рахунку платника і не має права повертати її в разі неподання стягувачем реєстру платіжних вимог.

Банк не пізніше ніж наступного робочого дня повідомляє платника про надходження платіжної вимоги на примусове списання коштів з його рахунка, якщо умова про таке повідомлення передбачена договором банківського рахунка цього платника.

Договірне списання має містити інформацію, яка потрібна для належного виконання банком доручення платника, зокрема:

- умови, за якими банк повинен здійснити договірне списання;
- номер рахунка платника, з якого має здійснюватися договірне списання;
- назву отримувача;

- номер і дату договору з отримувачем, яким передбачене право отримувача на договірне списання коштів з рахунка платника;
- перелік документів, які отримувач має надати банку, що обслуговує платника (якщо вони передбачені в договорі).

Отримувач для здійснення договірного списання оформляє платіжну вимогу, яку подає до банку, що обслуговує платника, у реквізиті "Призначення платежу" отримувач зазначає назву, номер і дату договору з платником, яким передбачене право отримувача на договірне списання, а також назву і статтю закону, що передбачає таке списання.

Платник у договорах банківського рахунка або інших договорах про надання банківських послуг може передбачати доручення банку на договірне списання коштів з його рахунків на користь третіх осіб або на свої рахунки, які відкриті в цьому чи іншому банку

Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків

Розрахункові чеки - використовуються в безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи, надані послуги.

Чеки використовуються лише для безготівкових перерахувань з рахунка чекодавця на рахунок отримувача коштів і не підлягають сплаті готівкою.

Чеки брошуруються в розрахункові чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів. Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку.

Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку "Розрахунки чеками" відповідних балансових рахунків у банку-емітенті, що відкрив акредитив або здійснив емісію цінних паперів, платіжних карток, або видав розрахунковий чек, розрахункову чекову книжку.

Для цього разом із заявою про видачу чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок "Розрахунки чеками".

Строк дії чекової книжки - один рік, чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, - три місяці з дати їх видачі. День оформлення

чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються.

Строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися за погодженням з банком-емітентом, про що він робить відповідну відмітку на обкладинці чекової книжки, засвідчуючи її підписом головного бухгалтера і відбитком штампа банку.

Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками.

Чек обов'язково має містити всі реквізити, що передбачені його формою і заповнюється чекодавцем власноручно або з використанням технічних засобів (місяць видачі та сума чека мають зазначатися словами). Не дозволяється внесення до чека виправлень та використання замість підпису факсиміле.

Чек приймається чекодержателем до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи, що підтверджують отримання ним товарів, виконання робіт, надання послуг та пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів.

Забороняється передавання чека/чекової книжки його/її власником будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а також підписання незаповнених бланків чека і проставляння на них відбитка печатки юридичними особами. Видача чеків на пред'явника не проводиться.

Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека.

Фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 20 відсотків від суми цього чека).

Власник чека повертає до банку - емітента невикористаний. Повертаючи чекову книжку з невикористаними чеками, її власник одночасно подає до банку емітента платіжне доручення на перерахування коштів, що заброньовані на аналітичному рахунку "Розрахунки чеками", на свій поточний рахунок.

Чекодавець виписує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари, виконані роботи, надані послуги.

Виписуючи чек, чекодавець переписує на його корінець залишок ліміту з корінця попереднього чека і зазначає новий залишок ліміту.

Чек підписує службова особа чекодавця, яка має право підписувати розрахункові документи, та скріплює відбитком печатки чекодавця (за винятком чеків, що видаються фізичними особами).

Якщо чек чекодавця за дорученням керівника підприємства підписує службова особа, то право підпису чека обумовлюється в цьому дорученні. У цьому разі в чеку перед підписом робиться напис: "За дорученням від _____" (дата)

Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель перевіряє:

- відповідність його встановленому зразку;
- правильність заповнення;
- відсутність виправлень;
- відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку;
- строк дії;
- достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека;
- наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця (прізвища, ім'я, по батькові фізичної особи, даних документа, що засвідчує цю особу).

Після цього чекодержатель установлює особу пред'явника чека за документом, що її посвідчує.

Після зазначеної перевірки чекодержатель відриває (відрізає) чек від корінця, ставить на його зворотному боці та корінці календарний штамп і підписує цей чек, а також робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки.

Якщо на корінці чека, який був сплачений раніше, є напис "Зіпсований", а зіпсованого чека немає, то оплата за товари (виконані роботи, надані послуги) не проводиться і чекодавцю рекомендується звернутися до банку-емітента для підтвердження залишку на рахунку за чековою книжкою.

У разі здійснення фізичною особою розрахунку за одноразовим чеком працівник підприємства торгівлі або сфери послуг ставить на зворотному боці цього чека свій штамп і календарний штемпель, підписує його та робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки.

Чекодержатель здає в банк чеки разом з трьома примірниками реєстру розрахункових чеків - якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в одному банку, і в чотирьох примірниках - якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в різних банках.

Прийняті на інкасо чеки обліковуються за відповідним позабалансовим рахунком групи "Документи та цінності, що прийняті і відіслані на інкасо".

Умови інкасування чеків мають зазначатися в договорі банківського рахунка клієнта.

Останній примірник реєстру чеків повертається чекодержателю з відміткою про оплату, якщо клієнти обслуговуються в одному банку, або з відміткою про дату прийняття його на інкасо, якщо клієнти обслуговуються в різних банках.

Банк-емітент, отримавши чек разом з двома примірниками реєстру чеків, перевіряє:

- належність чека до цього банку;
- відповідність підписів та відбитка печатки чекодавця заявленим банку в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
- або наявність напису "За дорученням від _____"; (дата)
- чи не перевищує сума чека граничної суми ліміту розрахункової чекової книжки;
- належність номера чека до номерів чеків виданої чекової книжки та дотримання строків дії чекової книжки;
- відповідність оформлення чека вимогам цієї глави. Невикористані чеки після закінчення строку дії чекової книжки або використання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, який їх погашає. За бажанням клієнта банк

може продовжити строк дії чекової книжки або клієнт може поповнити її ліміт у разі його використання.

Для поповнення ліміту чекодавець подає до банку платіжне доручення разом з відповідною чековою книжкою. У реквізиті платіжного доручення "Призначення платежу" робиться напис "Поповнення ліміту за чековою книжкою, номери невикористаних чеків з N ____ до N ____".

У разі припинення клієнтом подальших розрахунків чеками до закінчення строку дії чекової книжки та наявності за нею невикористаного ліміту чекодавець одає чекову книжку до банку разом з платіжним дорученням для зарахування невикористаного залишку ліміту на той рахунок, з якого бронювалися кошти.

Якщо після повного використання чеків із чекової книжки її ліміт буде невикористаним, то чекодавцю може надаватися нова чекова книжка на суму невикористаного ліміту. Строк дії нової чекової книжки встановлюється з дня її видачі.

Чекодавець подає до банку-емітента заяву про отримання нової чекової книжки разом з використаною чековою книжкою та корінцями використаних чеків.

Чекодавець має періодично перевіряти правильність використання уповноваженими ним особами чеків і відповідність оплачених чеків документам постачальників, на оплату яких вони видавалися. На зворотному боці корінця останнього виданого чека робиться відмітка про таку перевірку за підписом головного бухгалтера чекодавця або його заступника. Чекодавець має звіряти суми на корінцях чеків з отриманими від банку-емітента виписками з рахунку чекодавця, з якого здійснювалась оплата цих чеків.

У разі втрати чекової книжки (чека) чекодавець має подати до банку-емітента заяву із зазначенням номерів невикористаних чеків. Кошти в сумі невикористаного ліміту чекової книжки повертаються клієнту на підставі його платіжного доручення. У разі втрати фізичною особою чека, який був виданий

для одноразового розрахунку, кошти повертаються їй не раніше ніж через 10 календарних днів після закінчення строку дії чека.

У разі відмови банку-емітента оплатити чек чекодержатель має право звернутися з позовом до суду.

Чекодавець, якому видана чекова книжка (чек), відповідає за неправильне використання чеків, за збитки в разі передавання чекової книжки або окремих чеків іншій особі, втрати або крадіжки, а також через зловживання осіб, уповноважених на підписання чеків.

У разі порушення клієнтом порядку розрахунків чеками банк може позбавити його права користуватися цим платіжним інструментом, якщо це передбачено умовами договору банківського рахунка.

Розрахунки за акредитивами

Акредитив – це окремий договір від договору купівлі-продажу або іншого контракту, навіть якщо в акредитиві є посилання на них. При цій формі банк за дорученням свого клієнта(заявника акредитива) зобов'язаний:

Виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи та надані послуги;

Надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Бенефіціар - особа, якій призначений платіж або на користь якої відкрито акредитив;

Банк-емітент – банк платника, що відкриває акредитив своєму клієнту.

Виконуючий банк – банк, що здійснює платіж за акредитивом.

Умови та порядок проведення акредитивної форми розрахунків передбачаються у договорі між заявником на акредитив та бенефіціаром.

Банк-емітент може відкривати такі види акредитивів:

– покритий - акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку. Кошти заявника акредитива бронюються на аналітичному рахунку "Розрахунки за акредитивами" відповідних балансових

рахунків (далі в цій главі - аналітичний рахунок "Розрахунки за акредитивами");

– непокритий - акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово немає коштів на рахунку платника) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту. Акредитив може бути відкличним або безвідкличним. Це зазначається на кожному акредитиві. Якщо немає такої позначки, то акредитив є безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (наприклад, у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом). Відкличання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед бенефіціаром.

Безвідкличний акредитив - це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Безвідкличний акредитив, що підтверджений виконуючим банком, не може бути змінений або анульований без згоди виконуючого банку.

Безвідкличний акредитив - це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або банку-емітента та дотримані строки та умови акредитива.

Для відкриття акредитива клієнт подає до банку-емітента заяву про відкриття акредитива не менше ніж у трьох примірниках, та в разі відкриття покритого акредитива - відповідні платіжні доручення.

Акредитив є відкритим після того, як здійснено відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслано повідомлення бенефіціару про відкриття та умови акредитива. Кожен акредитив призначений для розрахунків тільки з одним постачальником. Після відвантаження продукції бенефіціар подає необхідні документи, передбачені умовами акредитива виконуючому банку.

При дотриманні всіх умов договору проводиться виплата за акредитивом. Інколи умовою виплати грошей з акредитива може бути акцепт уповноваженої покупцем особи, яка засвідчує в банку постачальника зразок свого підпису.

У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення строку і місце подання документів для платежу. Дата, яку зазначено в заяві, є останнім днем для подання бенефіціаром до оплати реєстру документів за акредитивом та документів, передбачених умовами акредитива. Банки мають здійснювати контроль за строком дії акредитива, який зазначений у заяві.

У день закінчення строку дії акредитива, кошти за яким заброньовані у виконуючому банку, останній в кінці операційного дня списує кошти з аналітичного рахунка "Розрахунки за акредитивами" та перераховує в банк-емітент на рахунок, з якого вони надійшли.

Банк-емітент зараховує одержані кошти на рахунок заявника акредитива та списує потрібну суму з відповідного позабалансового рахунка, що призначений для обліку акредитивів.

Розрахунки під час здійснення заліку взаємної заборгованості

До розрахунків, що здійснюються як залік взаємної заборгованості платників, належать розрахунки, за якими взаємні зобов'язання боржників і кредиторів погашаються в рівнозначних сумах, і лише за їх різницею здійснюється платіж на загальних підставах.

Ці розрахунки можуть здійснюватися шляхом зарахування зобов'язань між двома платниками або групою платників усіх форм власності однієї або різних галузей господарства.

Підприємства, що мають господарські зв'язки за поставками товарів (виконаними роботами, наданими послугами), можуть здійснювати розрахунки періодично за сальдо зустрічних вимог.

У договорах між підприємствами передбачаються періодичність звірювання взаємної заборгованості зі складанням відповідного акта, строки та платіжні інструменти, із застосуванням яких здійснюватимуться розрахунки.

Після складання акта звіряння взаємної заборгованості в строки, визначені законодавством України, та сторона, на користь якої склалося кредитове сальдо взаємозобов'язань, виписує розрахунковий документ (платіжне доручення, вимогу-доручення) або оформляє вексель.

Порядок виконання банками заходів щодо арешту коштів на рахунках клієнтів. Обмеження прав клієнта щодо розпоряджання грошовими коштами, що знаходяться на його рахунку/ах, відповідно до статті 1074 Цивільного кодексу України [1] не допускається, крім випадків обмеження права розпоряджання рахунком/ами за рішенням суду або в інших випадках, установлених законом, а також у разі зупинення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, передбачених законом.

Якщо на кошти накладено арешт і на рахунку арештована сума коштів менша, ніж та, що зазначена в документі про арешт коштів, то банк не приймає до виконання платіжні доручення клієнта і повертає їх.

Зняття арешту з коштів банк здійснює за постановою державного виконавця, прийнятою відповідно до законодавства, або за постановою слідчого, коли під час провадження досудового слідства в застосуванні цього заходу відпаде потреба, а також за рішенням суду, яке надійшло до банку безпосередньо від суду.

Розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування

Оперативне ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обмін технологічною інформацією, визначеною в договорі між банком та клієнтом, клієнт може здійснювати за допомогою систем дистанційного обслуговування.

Дистанційне обслуговування рахунку клієнт може здійснювати за допомогою систем "клієнт - банк", "клієнт - Інтернет - банк", "телефонний банкінг" тощо.

Юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою систем дистанційного обслуговування і оброблення банком дистанційних розпоряджень клієнта є договір банківського рахунку. У договорі обов'язково

мають обумовлюватися права, обов'язки та відповідальність сторін, порядок вирішення спорів у разі їх виникнення тощо.

Під час здійснення розрахунків за допомогою систем "клієнт - банк", "клієнт - Інтернет - банк" тощо застосовуються електронні розрахункові документи. Якщо це передбачено договором між банком та клієнтом, але використання клієнтом системи не виключає можливе оброблення банком документів клієнта на паперових носіях.

Не дозволяється формування клієнтами електронних розрахункових документів на підставі розрахункових документів, які мають додатки (реєстр розрахункових чеків, реєстр документів за акредитивом тощо), а також формування стягувачем електронних розрахункових документів на підставі платіжних вимог на примусове списання, стягнення коштів, отримувачем - у разі договірною списання коштів, якщо отримувач коштів - клієнт іншого банку. Ці платіжні вимоги стягувач/отримувач надсилає до банку на паперових носіях.

1.2.3. Облік операцій на рахунках у банках

Порядок обліку операцій на рахунках у банку. Після реєстрації всіх здійснених операцій в кінці операційного дня банк роздруковує виписки з особового рахунка кожного клієнта. Виписки банк подає клієнту, як правило, тільки по мірі руху коштів на банківському рахунку.

Банківська виписка є документом банку, в якому по дебету відображено списання грошових коштів з поточного рахунка підприємства, а по кредиту – надходження грошових коштів на рахунок.

Бухгалтер у день одержання виписки здійснює операції, які позначають бухгалтерським терміном "контрування" — перевірка й обробка виписки. Цей процес передбачає:

1. Нумерування виписки.

2. Добір документів, які підтверджують факт здійснення господарської операції, і перевірка наявності виправдних документів від інших підприємств, що є підставою для зарахування або списання коштів.

3. Звірку достовірності записів у виписці банку і до даних до неї документах, а також відповідності суми у виписці сумам виправдних документів на перерахування або зарахування коштів.

4. Перевірку правильності визначення залишку грошей на поточному рахунку після здійснених операцій.

5. Зазначення кореспондуючого рахунка у виписці проти кожної суми згідно з наведеними операціями. Ті самі рахунки зазначають у документах, доданих до виписки.

6. За необхідності — зазначення кодів аналітичних статей обліку.

Дані про операції за рахунками в банку за журнально-ордерної форми обліку систематизуються у двох багатогранних реєстрах: у Журналі 1 на кредиті рахунка 31 "Рахунки в банках" і у Відомості 1.2 – на дебеті рахунка (Додаток 9). Підставою для складання цих реєстрів є виписки банку і додані до них розрахункові документи, що підтверджують зарахування грошових коштів на рахунок або їх списання. Записи в журналі-ордері та у відомості роблять після обробки банківських виписок, яка полягає у:

— перевірці відповідності записів у доданих до виписок розрахункових документах. При одержанні готівки з каси банку до виписки додається квитанція прибуткового касового ордера, яку оформляють під час оприбуткування готівки в касу підприємства. Якщо у виписці банку виявлено операції з помилкового зарахування грошових коштів (які не належать цьому підприємству), вживають заходи з повернення їх платникові;

— зазначенні в доданих розрахункових документах і банківській виписці шифрів кореспондуючих рахунків за кожною операцією;

— групуванні окремо по дебету і окремо по кредиту сум через підрахунок за однорідними операціями по однойменних кореспондуючих рахунках, шифри яких проставлено у виписці;

— підрахунку сум, занесених у відповідні до кореспондуючих рахунків графи в Журналі 1 і Відомості 1.2, і запису результатів підрахунку.

Аналітичний облік за рахунком 31 у розрізі кореспондуючих рахунків відображають у листках-розшифровках на основі доданих до виписки банку розрахункових документів, у яких зазначено номер документа, дату, коротке найменування та суму операції.

По закінченні місяця в Журналі 1 і Відомості 1.2 підводять підсумки за кореспондуючими рахунками і звіряють з оборотами за цими рахунками, що відображені в інших облікових реєстрах у кореспонденції з рахунком 31. Обороти за місяць із Журналу-ордера 1 переносять у Головну книгу (Додаток 9).

Залишок грошових коштів на рахунках у банку відображають у Відомості 1.2. тільки на початок і кінець місяця. Залишок грошових коштів, указаний на кінець місяця у Відомості 1.2, має відповідати залишку грошових коштів на поточному рахунку, який (залишок) відображено в останній у цьому місяці виписці банку, і даним Головної книги.

Якщо у підприємства декілька рахунків, то журнал та відомість ведуться за кожним окремо.

Облік операцій на поточному рахунку. Синтетичний облік операцій за поточним рахунком здійснюють на грошовому рахунку 31 "Рахунки в банках". На дебеті рахунка відображають надходження збільшення) грошей, на кредиті — їх списання. Сальдо рахунка може бути тільки дебетовим і показує залишок грошей на певну дату. Оборот по дебету цього рахунка показує надходження готівки з каси, одержання коштів від покупців і замовників за реалізовану продукцію та ін. На кредиті рахунка 31 відображають зменшення коштів у зв'язку з видачею готівки в касу, погашенням заборгованостей постачальникам, підрядникам, до бюджету, у банк за одержані кредити, тобто списання коштів.

Рахунок 31 "Рахунки в банках" має наступні субрахунки:

311 "Поточні рахунки в національній валюті".

312 "Поточні рахунки в іноземній валюті".

313 " Інші рахунки в банку в національній валюті".

314 " Інші рахунки в банку в іноземній валюті".

Типова кореспонденція за рахунком 31 наведена в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку операцій на поточному рахунку у банку

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція	
		Д-т	К-т
1	2	3	4
1.	Зараховано готівку з каси підприємства в банк	31	30
2.	Погашено довгострокову дебіторську заборгованість	31	18
3.	Погашено заборгованість покупців за реалізовані їм товари, роботи, послуги	31	36
4.	Надійшла заборгованість покупця по короткостроковому векселю одержаному	31	34
5.	Отримано кошти від покупців за реалізовані власні акції	31	45
6.	Зараховано заборгованість засновником за внесками в статутний капітал	31	46
7.	Одержано цільове фінансування	31	48
8.	Одержано довгострокову позику банку	31	50
9.	Одержано короткострокову позику банку	31	60
10.	Отримано аванс від покупця	31	68
11.	Зараховано грошові кошти, які знаходилися в дорозі	31	33
12.	Зараховано раніше виданий аванс	31	371
13.	Одержано кошти, що надійшли за претензіями	31	374
14.	Зараховано раніше видану тимчасову фінансову допомогу	31	377
15.	Повернуто кошти постачальником	31	63
16.	Повернуто кошти з бюджету (податковий кредит з ПДВ)	31	64
17.	Отримано доходи майбутніх періодів (передплата від орендарів)	31	69
18.	Надійшла виручка від реалізації товарів, робіт та послуг	31	70
19.	Надійшла виручка від реалізації оборотних активів, а також пені, штрафи, неустойки	31	71
20.	Зараховано на рахунок суми отриманих дивідендів, процентів за депозитними рахунками	31	73
21.	Отримано кошти страхового відшкодування	31	655
22.	Здійснено довгострові фінансові інвестиції	14	31
23.	Отримано готівку з банку	30	31
24.	Перераховано кошти для придбання іноземної валюти	33	31
25.	Здійснено короткострові фінансові інвестиції	35	31
26.	Повернуто покупцю раніше отримані кошти від нього	36	31
27.	Здійснено передоплату постачальникам	37	31
28.	Проведено передплату за газети та журнали	39	31
29.	Викуплено акції власної емісії	45	31
30.	Погашено цільове фінансування раніше отримане	48	31
31.	Погашено довгостроковий кредит	50	31
32.	Погашено короткостроковий кредит	60	31

Продовження таблиці 1.5

1	2	3	4
33.	Погашено поточну заборгованість за довгостроковими заборгованостями	61	31
34.	Здійснено розрахунки з постачальниками, з іншими кредиторами	63,68	31
35.	Погашено заборгованість по облігаціях	52	31
36.	Оплачено заборгованість по довгострокових і короткострокових векселях виданих	62,51	31
37.	Перераховано до бюджету податки (штрафи)	641/2	31
38.	Перераховано заробітну плату на особисті рахунки працівників	66	31
39.	Списано кошти з поточного рахунка в оплату за здійснені банком розрахунково-касове обслуговування	92	31
40.	Перераховано платежі в Пенсійний фонд	65	31
41.	Відкрито рахунок акредитив (виконано депонування грошових коштів для чекової книжки)	313	31
42.	Здійснено тимчасову фінансову допомогу	68	31
43.	Перераховано відсотки за користування кредитом	68	31
44.	Перераховано дивіденди учасникам	67	31
45.	Погашено довгострокову заборгованість з фінансової оренди	53	31

Приклад. На прикладі підприємства «Іграшка» розглянемо операції з обліку грошових коштів на поточному рахунку, порядок їх відображення в системі рахунків наведено в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку операцій на поточному рахунку в національній валюті ПП «Іграшка»

№ з/п	Дата	Назва документа	Зміст господарської операції	Проводка		
				Д-т	К-т	Сума
1	2	3	4	5	6	7
	2.01.12	Виписка банку (Додаток 14)	Списано комерційну винагороду за розрахункове обслуговування	92	311	70
1.	2.01.12	Чек № 2548315 (Додаток 15)	З поточного рахунка отримано готівку та оприбутковано в касу для виплати депонованої заробітної плати	301	311	1000,00
2.	6.01.12	Платіжне доручення 1 (Додаток 16)	Перераховано ТОВ ТЕНЕТ за телекомунікаційні послуги згідно з дог. № 6354 від 25.01.2010р	685	311	160,00
3.	6.01.12	Платіжне доручення 2	Перераховано ЄДВ - 3,6% до Пенсійного фонду за грудень	65	311	300
4.	6.01.12	Платіжне доручення 3	Перераховано податок з доходу працівників	641	311	530
5.	6.01.12	Платіжне доручення 4	Перераховано Єдиний внесок – 36,77% до Пенсійного фонду	65	311	1450
6.	6.01.12	Платіжне доручення 5	Перераховано єдиний податок	641	311	2450,00

Продовження таблиці 1.6

1	2	3	4	5	6	7
	6.01.12	Виписка банку	Списано комісію за перерахування коштів у національній валюті	92	311	12,50
7.	10.01.12	Виписка банку	Отримано грошові кошти від покупців за відвантажену раніше готову продукцію	311	361	145000
8.	16.01.12	Чек № 2548316	З поточного рахунку отримано готівку та оприбутковано в касу для виплати заробітної плати (авансу)	301	311	16000.0
9.	19.01.12	Заява на переказ готівки (Додаток 17)	Здано в банк депоновану зарплату	311	301	1800.0
10.	25.01.12	Платіжне доручення 6	Проведено передоплату за путівку в санаторій	371	311	9176.0
11.	27.01.12	Заява на переказ готівки	Зараховано на поточний рахунок	311	301	2800.0
12	27.01	Платіжне доручення	З поточного рахунку перераховано постачальнику	631	311	165000.

Оформлення платіжного доручення за допомогою комп'ютерної програми Бухгалтерія 1С Версія 8.2 має такий вигляд (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Платіжне доручення

Особливості операцій в іноземній валюті

Відповідно до Декрету КМУ "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" зі змінами та доповненнями іноземна валюта - розуміється як власне іноземна валюта, так і банківські метали, платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або банківських металах.

До валютних операцій належать:

- операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;

- операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;

- операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей; торгівля іноземною валютою на території України резидентами і нерезидентами - юридичними особами здійснюється через уповноважені банки та інші фінансові установи, що одержали ліцензію на торгівлю іноземною валютою Національного банку України, виключно на міжбанківському валютному ринку України. Структура міжбанківського валютного ринку, а також порядок та умови торгівлі іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку визначаються НБУ.

Постановою Правління НБУ [31] затверджені основоположні документи щодо здійснення операцій купівлі та продажу іноземної валюти: Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою; Правила функціонування системи підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку України Національного банку України та перерахування (зарахування) коштів за окремими операціями з іноземною валютою і банківськими металами.

Класифікатор іноземних валют та банківських металів, затверджено постановою Правління Національного банку України від 04.02.98 N 34 зі змінами та доповненнями.

До першої групи Класифікатора іноземних валют належать вільно конвертовані валюти, які широко використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями та продаються на головних валютних ринках світу і дозволяються для здійснення інвестицій в Україні, та банківські метали їх перелік наведено в табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Найменування іноземних валют першої групи

Найменування валют	Код валюти	
	Цифровий	Літерний
Австралійські долари	036	AUD
Англійські фунти стерлінгів	826	GBP
Датські крони	208	DKK
Долари США	840	USD
Ісландські крони	352	ISK
Канадські долари	124	CAD
Норвезькі крони	578	NOK
Шведські крони	752	SEK
Швейцарські франки	756	CHF
Японські єни	392	JPY
Євро	978	EUR
СПЗ	960	XDR
Золото	959	XAU
Паладій	964	XPD
Платина	962	XPT
Срібло	961	XAG

Вільно конвертовані валюти, які широко не використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями та не продаються на головних валютних ринках світу належать до другої групи, що наведено в табл. 1.8.

До третьої групи відносять усі інші валюти, що не належать до першої та другої груп валют.

Операції в іноземній валюті діляться на: поточні торговельні, неторговельні та операції пов'язані з рухом капіталу.

Вільно конвертовані валюти другої групи

Найменування валют	Код валюти	
	Цифровий	Літерний
Білоруські рублі	974	BYR
Лєви (Болгарія)	100	BGL
Вірменські драми	051	AMD
Грузинські лари	981	GEL
Долари Гонконгу	344	HKD
Естонські крони	233	E EK
Ізраїльські нові шекелі	376	ILS
Індійські рупії	356	INR
Казахстанські тенге	398	KZT
Киргизькі сомни	417	KGS
Кувейтські динари	414	KWD
Латвійські лати	428	LVL
Литовські літи	440	LTL
Мальтійські ліри	470	MTL
Молдавські леї	498	MDL
Новозеландські долари	554	NZD
Польські злоті	985	PLN
Республіки Корея вони	410	KRW
Російські рублі	643	RUB
Румунські леї	642	ROL
Саудівські ріали	682	SAR
Сінгапурські долари	702	SGD
Словацькі крони	703	SKK
Словенські толари	705	SIT
Турецькі ліри	792	TRL
Угорські форинти	348	HUF
КФА франки ВСЕАО 1	952	XOF
КФА франки БЕАС 2	950	XAF
Хорватські куни	191	HRK
Юані Женьміньбі (Китай)	156	CNY
Інші валюти		

Поточними торговельними операціями в іноземній валюті є такі:

- розрахунки за експорт та імпорт товару без відстрочення платежу або з відстроченням, що відповідно до договору не перевищує строки, установлені законодавством України для здійснення таких розрахунків;
- розрахунки на території України між резидентами-суб'єктами господарювання за товар на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку.

Поточними неторговельними операціями в іноземній валюті є такі:

- перекази з оплати праці, стипендій, пенсій, аліментів, державної допомоги, матеріальної допомоги, допомоги родичів, благодійної та гуманітарної допомоги, виплат і компенсацій, включаючи виплати з відшкодування шкоди, заподіяної робітникам унаслідок каліцтва, професійного захворювання або іншого ушкодження здоров'я, що пов'язані з виконанням ними трудових обов'язків, жертвам політичних репресій, жертвам нацистських переслідувань, членам їх родин і спадкоємцям, відшкодування за страховими випадками, премій, призів, успадкованих коштів, коштів за договорами дарування, коштів, заощаджених на рахунках, і прибутків за ними;
- виплати на підставі вироків, рішень, ухвал і постанов судових, слідчих та інших правоохоронних органів;
- оплата витрат, пов'язаних із смертю громадян (транспортні витрати і витрати на поховання);
- оплата витрат іноземним судовим, слідчим, арбітражним, нотаріальним та іншим повноважним органам (у тому числі сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів), витрат іноземних адвокатів;
- оплата зборів (мита) за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності, уключаючи оплату послуг, які надаються патентними відомствами інших країн, і послуг патентних повірених за кордоном;
- оплата за рахунок коштів фізичних осіб витрат на лікування в медичних закладах іншої держави, а також оплата витрат на транспортування хворих;
- оплата за рахунок коштів фізичних осіб витрат на навчання і стажування в навчальних закладах іншої держави, витрат на проведення тестів, іспитів тощо;
- оплата фізичними особами участі в міжнародних симпозіумах, семінарах, конференціях, конгресах, виставках, ярмарках, культурних і спортивних заходах, а також інших міжнародних зустрічах, що відбуваються на територіях іноземних країн;

- оплата витрат фізичних осіб на придбання літератури та передплатних видань, що видаються за кордоном;
- оплата витрат, пов'язаних з відрядженням за кордон;
- платежі у зв'язку з прийняттям спадщини;
- перерахування на утримання дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном та іноземних держав в Україні, представництв міжнародних та іноземних організацій, представництв іноземних банків та представництв юридичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю;
- перекази з оплати авторських гонорарів, премій, призів та інших виплат за використання об'єктів права інтелектуальної власності фізичних осіб;
- оплата фізичними особами послуг за договорами (страховими полісами, свідоцтвами, сертифікатами) страхування життя, укладеними з нерезидентами, за наявності індивідуальної ліцензії Національного банку;
- оплата фізичними особами продукції, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності, що придбані у нерезидентів за кордоном для власного споживання;
- перерахування фізичними особами в разі виїзду за кордон на постійне місце проживання;
- виконання зобов'язань за укладеними договорами з юридичними особами-нерезидентами стосовно відшкодувань витрат, здійснених ними на користь фізичних осіб-резидентів, які тимчасово перебувають за межами України, як оплата праці або інших витрат, пов'язаних з виконанням ними професійних обов'язків;
- на оплату вступних, членських внесків до міжнародних організацій.

Валютними операціями, пов'язаними з рухом капіталу, є такі:

- надання та отримання резидентами фінансових кредитів і позик;
- операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за гарантіями, поруками та заставою;
- операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за лізингом;
- операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за факторингом;

- здійснення іноземних інвестицій в Україну;
- здійснення резидентами прямих інвестицій за межі України;
- здійснення резидентами портфельних інвестицій за межі України;
- виплата прибутків, доходів та інших коштів, отриманих іноземними інвесторами від інвестиційної діяльності в Україні;
- операції з цінними паперами;
- розміщення коштів на вкладних (депозитних) рахунках;
- операції, пов'язані з експортом та імпортом товарів, розрахунки за якими відповідно до договору передбачають надання та отримання відстрочення платежу або кредитування (аванс, попередня оплата) на строк, який перевищує встановлений законодавством України;
- міжнародні перекази за угодами, пов'язаними з накопиченням пенсійних активів;
- інші валютні операції, які не є поточними.

Суб'єкти ринку здійснюють: продаж іноземної валюти, що належить клієнту, за його дорученням; купівлю іншої іноземної валюти та купівлю іноземної валюти для погашення зобов'язань за кредитними договорами, укладеними клієнтами з суб'єктами ринку з метою виконання зобов'язань за зовнішньоекономічними договорами в цій валюті.

Уповноважені банки та резиденти-суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право здійснювати валютні операції на умовах "форвард" для хеджування ризику зміни курсу іноземної валюти щодо іншої іноземної валюти за зовнішньоекономічним договором за умови, що обидві валюти є іноземними валютами 1-ї групи Класифікатора. Такі операції виконуються впродовж 365 календарних днів.

За здійснення торгівлі іноземною валютою суб'єкти ринку отримують винагороду виключно в гривнях.

Порядок придбання валюти

З метою здійснення розрахунків з нерезидентами за торговельними операціями суб'єкти підприємницької діяльності мають право купити, обміняти іноземну валюту:

- заяви про купівлю іноземної валюти;
- договору з нерезидентом, оформленого відповідно до вимог законодавства України;
- вантажної митної декларації (за формою, встановленою відповідно до Положення про вантажну митну декларацію, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.97 № 574, зі змінами), якщо товар ввезений на територію України (вантажні митні декларації, за якими здійснене митне оформлення тимчасово ввезених вантажів під зобов'язання про їх зворотне вивезення, не є підставою для купівлі, обміну іноземної валюти);
- акта (здавання-приймання тощо) або іншого документа, який свідчить про надання послуг, виконання робіт, імпорт прав інтелектуальної власності, якщо оплачуються отримані послуги (права), виконані роботи;
- документів, що передбачені для документарної форми розрахунків (акредитив, інкасо), вексельної форми розрахунків (вексель, яким резидент-імпортер оформив заборгованість перед нерезидентом за договором), якщо договір передбачає такі форми розрахунків.

Купівля, обмін іноземної валюти з метою оплати векселя, яким резидент-імпортер оформив заборгованість перед нерезидентом за договором, дозволяється лише в разі пред'явлення резидентом вантажної митної декларації, що підтверджує поставку продукції в Україну, або документа, який згідно з умовами зовнішньоторговельного договору засвідчує виконання нерезидентом робіт, отримання резидентом послуг.

Клієнти-резиденти (юридичні особи та фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності) мають право купити, обміняти іноземну валюту з метою проведення розрахунків з нерезидентами за імпорт продукції (послуг), який здійснюється без увезення із-за кордону цієї продукції (послуг) на територію України, на підставі таких документів:

- заяви про купівлю іноземної валюти;
- договору з нерезидентом, оформленого відповідно до вимог законодавства України;
- договору, який передбачає продаж продукції нерезиденту за межами України та зарахування виручки від продажу зазначеної продукції на рахунки цього резидента в уповноважених банках, або документів, які підтверджують потребу використання ним цієї продукції для власних потреб за межами України, якщо цей резидент виробляє продукцію, виконує роботи, надає послуги за межами України;
- документів, що передбачені для документарної форми розрахунків (акредитив, інкасо), вексельної форми розрахунків (вексель, яким резидент-імпортер оформив заборгованість перед нерезидентом за договором), якщо договір передбачає такі форми розрахунків.

Клієнти - постійні представництва нерезидентів, які здійснюють підприємницьку діяльність в Україні, мають право купувати, обмінювати іноземну валюту для оплати участі в міжнародних симпозиумах, семінарах, конференціях, виставках, культурних і спортивних заходах на підставі відповідних документів.

Резиденти та іноземні інвестори мають право купувати, обмінювати іноземну валюту з метою повернення за кордон іноземних інвестицій, а також доходів, прибутків, інших коштів, одержаних іноземним інвестором від інвестиційної діяльності в Україні. Перелік документів залежить від типу операції та наведено у Постанові № 281.

Резиденти мають право купувати, обмінювати іноземну валюту з метою виконання зобов'язань за операціями з векселями на підставі таких документів:

- а) за операціями, пов'язаними зі здійсненням авалістом-резидентом оплати векселя, виданого, акцептованого або індосованого резидентом для розрахунків з нерезидентом за зовнішньоекономічним договором (контрактом):
 - заяви про купівлю іноземної валюти;
 - оригіналу договору про здійснення авалю векселя та його копії;

- оригіналу документа (акта, договору тощо), що підтверджує пред'явлення векселя до оплати векселедавцю, акцептанту, індосанту за векселем з відміткою про відмову прийняття ним до оплати авальованого векселя, та його копії;
- оригіналу документа (акта, договору тощо), що підтверджує пред'явлення векселя до оплати авалісту, та його копії;
- оригіналу зовнішньоекономічного договору та оригіналу вантажної митної декларації, що підтверджує фактичне надходження в Україну товарів, а також копій цих документів.

б) за операціями, пов'язаними з виконанням резидентом, який видав, акцептував або індосував вексель для розрахунків з нерезидентом за зовнішньоекономічним договором (контрактом), зобов'язань перед нерезидентом або уповноваженим банком, який здійснив аваль цього векселя:

- заяви про купівлю іноземної валюти;
- оригіналу договору про здійснення авалю векселя та його копії;
- оригіналу зовнішньоекономічного договору (контракту) та його копії.

Обсяг іноземної валюти, що купується, обмінюється та перераховується суб'єктом ринку у зв'язку з виконанням резидентом зобов'язань, не може перевищувати суму фактичних зобов'язань резидента, яка має засвідчуватися відповідним документом (договором тощо).

Обсяг іноземної валюти, що купується, обмінюється та перераховується суб'єктом ринку, не може перевищувати обсягу фактичних зобов'язань перед іноземним інвестором, що має засвідчуватися документами.

Купівля, обмін іноземної валюти 1-ї групи Класифікатора з метою повернення на адресу нерезидента коштів, попередньо отриманих від нього клієнтом-резидентом за торговельною операцією, у зв'язку з тим, що взаємні зобов'язання частково або повністю не виконані, не дозволяється, якщо ці кошти надійшли від нерезидента в гривнях або іноземній валюті іншої групи Класифікатора.

Суб'єкт ринку зобов'язаний зараховувати куплену, обміняну за дорученням клієнтів іноземну валюту на поточні рахунки клієнтів, за винятком купівлі, обміну іноземної валюти для покриття акредитива;

Клієнт-резидент зобов'язаний використати іноземну валюту, що куплена у встановленому порядку через суб'єкта ринку, не пізніше ніж за десять робочих днів після дня її зарахування на його поточний рахунок на потреби, зазначені в заяві про купівлю іноземної валюти.

У заяві про купівлю іноземної валюти резидент зобов'язаний доручити суб'єкту ринку продати куплену, обміняну іноземну валюту, що не буде перерахована за призначенням у вищезазначений строк.

Клієнти-резиденти, що купують іноземну валюту для виконання боргових зобов'язань перед нерезидентами за кредитами в іноземній валюті, отриманими за міждержавними, міжурядовими угодами та угодами під державні гарантії, мають право накопичувати придбану іноземну валюту до чергових дат платежів, що встановлені цими угодами, на поточних рахунках в уповноважених банках, які обслуговують кредити за такими угодами, без обмеження строку її використання, передбаченого в абзаці першого пункту 3 цього розділу, протягом дії зазначених угод.

Клієнт-резидент зобов'язаний перераховувати куплену, обміняну на міжбанківському валютному ринку України іноземну валюту для виконання власних зобов'язань перед нерезидентами лише з поточного рахунка резидента, відкритого в суб'єкта ринку, крім розрахунків за акредитивами.

Іноземну валюту, обміняну на міжнародному валютному ринку з метою виконання резидентом зобов'язань перед нерезидентом за зовнішньоекономічним договором, дозволяється перераховувати за призначенням без проміжного зарахування цієї іноземної валюти на поточний рахунок резидента, відкритий у суб'єкта ринку.

Суб'єкт ринку зобов'язаний продати протягом п'яти робочих днів куплену (або обміняну) іноземну валюту в разі порушення клієнтами-резидентами передбачених строків (10 робочих днів). Позитивна курсова різниця, що може

виникнути за такою операцією, щокварталу перераховується до Державного бюджету України, а негативна курсова різниця відноситься на результати господарської діяльності резидента.

Суб'єкт ринку зобов'язаний продати без доручення клієнта-резидента протягом п'яти робочих днів, починаючи з дня зарахування на розподільчий рахунок, повернені на адресу резидента у зв'язку з тим, що взаємні зобов'язання частково або повністю не виконані, кошти в іноземній валюті, які були куплені та перераховані на користь нерезидента. Позитивна курсова різниця, що може виникнути за такою операцією, щокварталу перераховується до Державного бюджету України, а негативна курсова різниця відноситься на результати господарської діяльності резидента. Ці вимоги поширюються також на повернені нерезидентом на адресу клієнта-резидента кошти в іноземній валюті, які були переказані нерезиденту за рахунок одержаного кредиту (позики) в іноземній валюті, якщо резидент виконав зобов'язання за кредитним договором (договором позики) у повному обсязі чи частково за рахунок купленої іноземної валюти або якщо на час повернення коштів резидент купив іноземну валюту з метою виконання зобов'язань за кредитним договором (договором позики), але не переказав її з поточного рахунка за призначенням.

Іноземна валюта, яку повернув нерезидент, має бути продана в сумі, що дорівнює сумі іноземної валюти, купленої для виконання зобов'язань за кредитним договором (договором позики). У разі повернення нерезидентом коштів траншами ці кошти підлягають продажу доти, доки загальна сума проданої іноземної валюти не досягне суми іноземної валюти, купленої для виконання зобов'язань за кредитним договором (договором позики).

Якщо ці кошти повернені резиденту не в уповноважений банк-кредитор і не в уповноважений банк, що обслуговує кредит, то резидент протягом п'яти робочих днів має надати банку - одержувачу коштів письмово підтверджену одним із вищезазначених банків інформацію про відсутність факту купівлі іноземної валюти або про обсяги іноземної валюти, купленої для виконання зобов'язань за кредитним договором (договором позики).

Якщо клієнт-резидент купив, обміняв і перерахував на користь нерезидента кошти в іноземній валюті:

- першої групи Класифікатора, то вони повертаються лише в іноземній валюті першої групи Класифікатора;

- інших груп Класифікатора, то вони повертаються в тій самій іноземній валюті або в іноземній валюті першої групи Класифікатора (кошти у валюті однієї з країн СНД можуть повертатися також у російських рублях).

Суб'єкт ринку має право зарахувати на поточний рахунок клієнта безготівкову іноземну валюту в загальній сумі до 1000 (однієї тисячі) доларів США (або еквівалент цієї суми в іншій іноземній валюті), яка була куплена клієнтом у встановленому порядку і залишилася невикористаною після оплати його зобов'язань.

Якщо в клієнта залишається невикористана готівкова іноземна валюта, що була раніше куплена, обмінювана для витрат на відрядження за межі України та/або на експлуатаційні витрати на транспортні засоби за межами України, то вона підлягає зарахуванню на його поточний рахунок (без зарахування на розподільчий рахунок) протягом п'яти робочих днів з часу оприбуткування до каси суб'єкта господарювання, з якого вона за бажанням клієнта може бути продана. Така валюта може надалі використовуватися лише на відрядження та/або на експлуатаційні витрати на транспортні засоби за межами України.

Для відображення в бухгалтерському обліку операцій в іноземній валюті слід керуватися П(С)БО 21 та Планом рахунків [26; 17].

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат).

Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, надана іншим особам у рахунок платежів для придбання немонетарних активів (запасів, основних засобів, нематеріальних активів тощо) і отримання робіт і послуг, при

включенні до вартості цих активів (робіт, послуг) перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату сплати авансу.

Валютний курс установлюється Національним банком України, як курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни. Різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах називається курсовою різницею.

При цьому курсові різниці за монетарними статтями в іноземній валюті визначаються не тільки на дату здійснення розрахунків, а й на дату балансу (п. 7 [26]). До монетарних статей відносять статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів. Курсові різниці від перерахунку грошових коштів в іноземній валюті та інших монетарних статей про операційну діяльність відображаються у складі інших операційних доходів (витрат), а від перерахунку монетарних статей про інвестиційну і фінансову діяльність – у складі інших доходів (витрат), за винятком курсових різниць, які обліковуються згідно з п. 9 [26]. Тому у бухгалтерському обліку для нарахування курсових різниць використовуються такі субрахунки:

– 714 "Дохід від операційної курсової різниці", за яким узагальнюється інформація про доходи від курсових різниць за активами й зобов'язаннями підприємства, пов'язаними з операційною діяльністю підприємства;

– 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці", який пов'язаний з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства;

– 945 "Втрати від операційної курсової різниці", на якому ведеться облік втрат за активами й зобов'язаннями операційної діяльності підприємства від зміни курсу гривні до іноземної валюти;

– 974 "Втрати від неопераційних курсових різниць", - втрати за активами й зобов'язаннями неопераційної діяльності підприємства від зміни курсу гривні до іноземної валюти.

Немонетарні статті (інші, ніж монетарні) за справедливою вартістю в іноземній валюті відображаються за валютним курсом на дату визначення цієї справедливої вартості.

Зауважимо, що різниця між комерційним курсом по якому купується валюта та курс НБУ ніякого відношення не мають до курсової різниці, оскільки обумовлена не зміною курсу НБУ, а відхиленням комерційного курсу від офіційного. Така валютна різниця приводить до виникнення витрат які також відносяться і до податкових витрат. У бухгалтерському обліку такі витрати відображаються по Д-ту 949 рахунку

Приклад. Підприємство уклало контракт з нерезидентом на суму 3000 дол. США на виконання послуг. У зв'язку із цим підприємством подана заявка до уповноваженого банку на купівлю валюти. Резидент перерахував банку 24800 грн. Банк придбав валюту на суму 3000 дол. США за комерційним курсом 8,05 грн./дол. Комісія банку - 450грн.

Курси НБУ змінювалися таким чином:

на дату купівлі валюти - 8,00 грн./дол.

на дату перерахування авансу – 8,10 грн./дол.

на дату отримання послуг – 8,20 грн./дол.

на дату проведення остаточних розрахунків 8,15 грн./дол.

Ця інформація відображається на бухгалтерських рахунках та приведена в табл. 1.10.

Приклад. Підприємство отримало в травні 2011 року кредит на 10 місяців на 20000 дол. США. Курс НБУ на дату отримання 8,00 грн./дол. Погашення кредиту здійснюється кожного п'ятого числа наступного місяця. Курс НБУ на 5.06 – 7,90 грн./дол.; на 30.06 – 8.10грн/дол. Ця інформація відображається на бухгалтерських рахунках і приведена в табл. 1.11.

Таблиця 1.10

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку операцій на поточному
рахунку в іноземній валюті

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума
		Д-т	К-т	
1.	Перераховано банку кошти для придбання 3000 дол. США	333	311	24800
2.	Зараховано на валютний рахунок придбана валюта	312	333	3000/24000
3.	Віднесено до складу витрат різницю між курсом НБУ та комерційним курсом	949	333	150
4.	Списано з рахунка комісію банку	685	333	450
5.	Віднесено на витрати підприємства комісію банку	92	685	450
6.	Зараховано на поточний рахунок підприємства у національній валюті залишок невикористаної суми (24800 - 24150 - 450)	311	333	200
7.	Перераховано нерезиденту часткову оплату (аванс) за послуги (2000 дол. США x 8,10 грн./дол. США)	371	312	2000/16200
8.	Відображено курсову різницю при зміні курсу на дату оплати (2000 дол. США x (8,10 грн./дол. США - 8,00 грн./дол. США))	312	714	200
9.	Визнано витрати за виконаними нерезидентом послугами згідно з актом (2000 дол. США x 8,10 грн./дол. США + 1000 дол. США x 8,20 грн./дол. США)	23	632	24400
10	Проведено залік заборгованостей	632	371	2000/16200
11	Проведено остаточний розрахунок з нерезидентом за послуги (1000 дол. США x 8,15 грн./дол. США)	632	312	1000/8150
12	Відображено курсові різниці на дату остаточних розрахунків (кредиторська заборгованість) (1000 дол. США x (8,20 грн./дол. США - 8,15	312	714	150

Таблиця 1.11

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку операцій на поточному
рахунку в іноземній валюті

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума
		Д-т	К-т	
1.	Отримано короткострокову позику банку в травні	312	602	20000/160000
2.	Нараховано відсотки за банківським кредитом	951	684	1600
3.	Сплачено відсотки за кредитом	684	311	1600
4.	05.06 Здійснено часткове погашення	602	312	2000/15800
5.	05.06 Відображено курсову різницю(7,90-8,00)*20000	602	744	2000
6.	30.06 Відображено перерахунок залишку кредиту на дату балансу (8,10-7,90)*18000=3600,00	974	602	3600

Приклад. Підприємство 02.09.2011р. отримало передплату за товар за контрактом у розмірі 10000 € (курс НБУ 11,39 грн. /€). Було прийнято рішення продати отриману суму валюти. Для цього 28.09.2011р. уповноваженому банку було перераховано 10000 €. Курс НБУ на дату здійснення 10,83 грн/€. Іноземна валюта реалізована за комерційним курсом 11,20грн/€ в той же день гроші від реалізації зараховані на поточний рахунок підприємства в національній валюті. Комісійна винагорода банку-продаж валюти - 0,4 % від суми реалізованої валюти. Ця інформація відображається на бухгалтерських рахунках, приведених в табл. 1.12.

Таблиця 1.12

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку операцій на поточному рахунку в іноземній валюті за передплатою

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума
		Д-т	К-т	
1.	02.09.2011. Отримано передплату від нерезидента по експортному контракту на поточний рахунок в іноземній валюті	312	681	10000 €/113900
2.	28.09.2011. Перераховано з поточного рахунка в іноземній валюті 10000 € для продажу	334	312	10000€/108300
3.	28.09.2011. Відображено курсову різницю між курсом НБУ на дату передплати та продажу(10,83-11,39)*10000	945	312	5600
4.	28.09.2011. Відображено дохід від продажу іноземної валюти по комерційному курсу	377	711	10000€/112000
5.	Зараховано на поточний рахунок у національній валюті кошти отримані від продажу іноземної валюти 112000-112000*0,4%/100%	311	377	111552
6.	Відображено суму комісійної винагороди банку в зв'язку з продажем валюти	92	377	448
7.	Списано на витрати собівартість реалізованої валюти	942	334	108300

Особливості операцій на інших рахунках у банках

Крім 311 та 312 субрахунків рахунок 31 "Рахунки в банках" також має ще 2 субрахунки, які передбачені для обліку руху грошових коштів, що знаходяться на інших рахунках у банку і які можуть бути використані для поточних операцій:

313 "Інші рахунки в банку в національній валюті".

314 "Інші рахунки в банку в іноземній валюті".

За дебетом відображається надходження грошових коштів на інші рахунки, за кредитом - їх використання.

Згідно з Інструкцією розрахунки між підприємствами можуть здійснюватися з використанням чеків, акредитивів та корпоративних карт [4]. Акумуляція коштів з метою забезпечення розрахунків за вказаними формами здійснюється на субрахунках 313 та 314. Відображення таких операцій наведено в табл. 1.13.

Таблиця 1.13

Кореспонденція рахунків з обліку операцій за іншими рахунками у банках

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-т	К-т
1.	Проведено депонування грошових коштів з поточного рахунка в межах ліміту, зазначеного в чековій книжці	313(4)	311(2)
2.	Відкрито картрахунок у банку	313(4)	311(2)
3.	Пред'явлено чек у банк чекодержателем	631(2)	313(4)
4.	Оплачено рахунок постачальника за рахунок коштів кортрахунка	372	313(4)
5.	Повернено залишок невикористаних депонованих грошових коштів	311(2)	313(4)

Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей

1. Порядок відкриття поточних рахунків у національній валюті
2. Облік операцій на поточних рахунках у національній валюті
3. Облік операцій на поточних рахунках в іноземній валюті
4. Безготівкові розрахунки в господарському обороті України. Форми розрахунків
5. Акредитивна форма розрахунків
6. Облік розрахунків пластиковими картками
7. Облік операцій з векселями
8. Порядок ведення касових операцій у національній валюті України на підприємствах.
9. Облік грошових документів
10. Загальний порядок проведення інвентаризації грошових коштів, цінних паперів та документів суворої звітності
11. Види банківських рахунків і порядок їх відкриття.
12. Поточні рахунки і облік розрахункових операцій.
13. Облік валютних коштів та курсових різниць.

Контрольні питання

1. Якими нормативними документами регулюється порядок ведення касових операцій?
2. Хто визначає порядок безготівкових рахунків ?
3. Які первинні документи підтверджують рух готівкових коштів?
4. Навіщо ведеться касова книга?
5. Як визначається ліміт залишку готівки в касі?
6. У чому особливість обліку грошових коштів в іноземній валюті?
7. Які операції повинні підтверджуватися грошовими документами?

8. Як відображують у системі рахунків недостачу готівки в касі за результатами інвентаризації?
9. Які документи необхідно подати для відкриття рахунка в банку?
10. Якими документами відображається рух грошових коштів на рахунках?
11. Що таке акредитив?
12. Чи може бути придбана валюта для відрядження використана на інші цілі?
13. За яким курсом зараховується придбана валюта?
14. На яких рахунках відображаються курсові різниці від перерахунку грошових коштів в іноземній валюті за монетарними статтями?
15. Яким чином можна перевірити вірогідність записів у регістрах грошових коштів?

Тести

Запитання 1. Забороняється виправлення помилок у документах:

1. У прибутковому ордері.
2. Акті прийому –передачі.
3. Прибутковому касовому ордері.
4. Вимоги.

Запитання 2. Гроші у касу підприємства приймаються на підставі документа:

1. Прибуткового касового ордеру.
2. Платіжного доручення.
3. Прибуткового ордера.
4. Видаткового касового ордера.

Запитання 3. Заборгованість підзвітної особи списується на підставі документа:

1. Вимоги.
2. Копії чека.
3. Авансового звіту.

4. Видаткового ордера.

Запитання 4. Відкриття акредитиву в банку постачальника відображається на рахунках бухгалтерського обліку:

1. Д 313 “Інші рахунки в банках”
К 311 “Поточні рахунки”.
2. Д 311 “Поточні рахунки”
К 313 “Інші рахунки в банках”.
3. Д 313 “Інші рахунки в банках”
К 331 “Грошові документи” .
4. Д 331 “Грошові документи”
К 313 “інші рахунки в банках”.

Запитання 5. Надходження грошей від іноземного покупця буде відображено бухгалтерською проводкою:

1. Д 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”
К 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”.
2. Д 31 “Поточні рахунки”
К 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”.
3. Д 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”
К 31 “Поточні рахунки”.
4. Д 361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями”
К 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”.

Запитання 6. Ліміт залишку готівки в касі підприємства установлюється:

1. Установами банків після узгодження з керівниками підприємства.
2. Керівниками підприємств.
3. Міністерством фінансів.
4. Національним банком України.

Запитання 7. Облік на рахунку 30 “Каса” ведеться на підставі документа:

1. Видатковий касовий ордер.
2. Касова книга.

3. Звіт касира.
4. Журнал реєстрації касових ордерів.

Запитання 8. Зміст запису у графі “Залишок” виписки банку з поточного рахунка показує:

1. Наявність заборгованості банку.
2. Наявність грошових коштів на поточному рахунку підприємства.
3. Залишок заборгованості постачальникам.
4. Залишок заборгованості державі.

Запитання 9. При оплаті заборгованості постачальникам за матеріали з поточного рахунка буде складена бухгалтерська проводка:

1. Д 30 “Каса”
К 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”.
2. Д 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
К 31 “Поточний рахунок”.
3. Д 201 “Сировина й матеріали”
К 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”.
4. Д 201 “Сировина й матеріали”
К 31 “Поточний рахунок”.

Запитання 10. При зарахуванні на поточний валютний рахунок придбаної валюти буде складена бухгалтерська проводка:

1. Д 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”
К 311 “Поточний рахунок у національній валюті”.
2. Д 312 “Поточний рахунок у іноземній валюті”
К 333 “Грошові кошти в дорозі у національній валюті”.
3. Д 312 “Поточний рахунок у іноземній валюті”
К 334 “Грошові кошти в іноземній валюті”.
4. Д 312 “Поточний рахунок у іноземній валюті”
К 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”.

Запитання 11. Рух грошових коштів відображується в такому реєстрі:

1. Авансовий звіт.

2. Касова книга.
3. Журнал 5.
4. Журнал 3.

Запитання 12. Сума, що видана під звіт, але не витрачена і не повернена своєчасно до каси підприємства включається:

1. До доходу підприємства.
2. До бюджету держави.
3. У суми фактичного залишку в касі на кінець дня.
4. Залишається у підзвітної особи.

Запитання 13. Видача готівки у банку здійснюється на підставі:

1. Видаткового ордера.
2. Чека.
3. Вимоги.
4. Копії чека.

Запитання 14. Бухгалтерський запис: Д 641 “Розрахунки по податках”

К 31 “Поточний рахунок” означає:

1. Перерахований до бюджету податок на прибуток
2. Нарахований податок на прибуток
3. Нарахований податок на додаткову вартість
4. Перераховані відрахування до фонду соціального страхування

Запитання 15. При зміні курсу з 8 грн. до 7,8 грн. за 1 долар курсова різниця відображується записом на рахунках бухгалтерського обліку:

1. Д 301 “Каса в національній валюті”
К 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”.
2. Д 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”
К 945 “Витрати від операційної курсової різниці”.
3. Д 974 “Втрати від неопераційних курсових різниць”
К 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”.
4. Д 311 “Поточний рахунок у національній валюті”

К 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”.

Запитання 16. Видача грошів із каси оформлюється:

1. Довіреністю.
2. Лімітно-забірною картою.
3. Накладною.
4. Видатковим ордером

Запитання 17. Під впливом господарської операції: “Виплачено з каси заробітну плату” відбудуться зміни в балансі:

1. Рівновелике збільшення однієї статті активу та однієї статті пасиву балансу.
2. Рівновеликі протилежні зміни двох статей у активі балансу.
3. Рівновелике зменшення однієї статті активу та однієї статті пасиву балансу.
4. Рівновеликі протилежні зміни двох статей пасиву балансу.

Запитання 18. Бухгалтерську проводку з господарської операції: “Сплачено заборгованість покупців” складають на підставі:

1. Платіжного доручення.
2. Рахунка.
3. Виписки банку.
4. Накладної.

Запитання 19. Надходження грошей від покупців за відвантажену продукцію буде відображено на рахунках бухгалтерського обліку так:

1. Д 70 “Доходи від реалізації”
К 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”.
2. Д 31 “Поточний рахунок”
К 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”.
3. Д 31 “Поточний рахунок”
К 70 “Доходи від реалізації”.
4. Д 441 “Прибуток нерозподілений”
К 79 “Фінансові результати”.

Запитання 20. При зміні курсу з 8,2 грн. до 8,4 грн. за 1 долар курсова різниця відображується проводкою:

1. Д 945 “Витрати від операційної курсової різниці”
К 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті - 200 грн.
2. Д 945 “Витрати від операційної курсової різниці”
К 632 “Розрахунки з іноземними постачальниками” - 200 грн.
3. Д 311 “Поточний рахунок у національній валюті”
К 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті” - 200 грн.
4. Д 632 “Розрахунки з іноземними постачальниками”
К 714 “Доход від операційної курсової різниці” - 200 грн.

Запитання 21. Оприбуткування готівки здійснюється за таким документом:

1. Видатковий касовий ордер
2. Чек.
3. Квитанція.
4. Прибутковий касовий ордер.

Запитання 22. За перевищення ліміту залишку готівки в касі підприємства перераховують штрафні санкції:

1. Установі банку.
2. Бюджету.
3. Вищий (головній) організації.
4. Міністерству фінансів.

Запитання 23. Перерахування штрафних санкцій здійснюють на підставі:

1. Платіжного доручення.
2. Виписки банку.
3. Касового ордера.
4. Чека.

Запитання 24. Економічний зміст бухгалтерської проводки:

Д 60 “Короткострокові позики”

К 31 “Рахунки у банках” 10000.0 грн.:

1. Надійшла короткострокова позика на поточний рахунок.

2. Погашено за рахунок короткострокової позики заборгованість постачальникам.
3. Погашено заборгованість банку з короткострокової позики.
4. Нараховано проценти з короткострокової позики.

Запитання 25. Якщо курс валюти збільшився під час погашення заборгованості іноземним покупцем, то треба скласти проводку:

1. Д 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”
Д 914 “Втрати від неопераційних курсових різниць”
К 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”.
2. Д 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”
К 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”
К 714 “Доход від операційної курсової різниці”.
3. Д 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”
К 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”.
4. Д 312 “Поточний рахунок в іноземній валюті”
К 744 “Доход від неопераційної курсової різниці”.

Запитання 26. Підставою для видачі грошових коштів у касі є:

1. Касові ордери.
2. Звіт касира.
3. Касова книга.
4. Відомість касових операцій.

Запитання 27. Господарська операція: “Видані з каси гроші на відрядження ” викликає зміни у балансі:

1. Зменшення в активі та пасиві балансу.
2. Збільшення в активі та пасиві балансу.
3. Рівновеликі протилежні зміни двох статей активу.
4. Рівновеликі протилежні зміни двох статей пасиву.

Запитання 28. Надходження грошей на поточний рахунок найде відображення у реєстрі обліку:

1. Журнал 5.
2. Журнал 6.
3. Журнал 1.
4. Журнал 3.

Запитання 29. У разі попередньої оплати постачальникам слід скласти бухгалтерську проводку:

1. Д 311 “Поточний рахунок”
К 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”.
2. Д 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
К 31 “Поточний рахунок”.
3. Д 311 “Поточний рахунок”
К 681 “Розрахунки за авансами одержаними”.
4. Д 371 “Розрахунки за виданими авансами”
К 311 “Поточний рахунок”.

Запитання 30. Бухгалтерська проводка:

Д 94 “Інші витрати операційної діяльності”

К 334 “Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті” означає:

1. Направлена на продаж іноземна валюта.
2. Відображена собівартість реалізованої іноземної валюти.
3. Зархована виручка від продажу іноземної валюти.
4. Придбана іноземна валюта.

Матриця відповідей на тести

Запитання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	3	1	3	1	1	2	3	2	2	3
Запитання	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Відповідь	2	3	2	1	1	4	3	3	2	4
Запитання	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Відповідь	4	2	1	3	2	1	3	3	4	2

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1.

Умова: Надходження та використання готівкових коштів в обов'язковому порядку підтверджують первинними документами, форми та порядок їх заповнення єдиний для всіх підприємств.

Необхідно:

1. Знайти у Додатках первинні документи, які були використані касиром для підтвердження руху готівки.
2. Здійснити перевірку первинних документів, які були підставою для складання касового звіту касира і кореспондуючі рахунки за дебетом та кредитом рахунка 30 «Каса», субрахунок 301 «Каса в національній валюті»

Завдання 2.

Умова: Результатом поточного нагляду за рухом грошових коштів підприємства є інформація яка нашла своє відображення у реєстрі бухгалтерського обліку – Журналі 1 за кредитом рахунка 30 «Каса», субрахунок 301 «Каса в національній валюті» в дебет кореспондуючих рахунків та Відомості 1.1. за дебетом рахунка 30 «Каса», субрахунок 301 «Каса в національній валюті» з кредиту кореспондуючих рахунків. Додаток 8.

Необхідно:

1. Використати додаток 8, розрахувати сальдо рахунка 30 «Каса», субрахунок 301 «Каса в національній валюті» станом на 16.01.2013 р.

Завдання 3.

Умова: Сума запису зроблена у Журналі 1 та Відомості 1.1. за кожним касовим звітом касира мають бути ідентичні записам за кореспондуючими рахунками у інших реєстрах.

Необхідно:

1. Визначити ці реєстри у наведених додатках та перевірити правильність записів та узгодженість їх в облікових реєстрах за рахунком 30 «Каса».

Завдання 4.

Умова: Надходження та використання безготівкових коштів в обов'язковому порядку підтверджують первинними документами, форми та порядок їх заповнення єдиний для всіх підприємств.

Необхідно:

1. Знайти у Додатках первинні документи, які були використані бухгалтером для підтвердження руху коштів на поточному рахунку підприємства.
2. Здійснити перевірку первинних документів, які були підставою для запису у регістрах бухгалтерського обліку – Журналі 1 та Відомості 1.2. за рахунком 31 "Рахунки в банках", субрахунок 311 «Поточний рахунок у національній валюті».

Завдання 5.

Умова: Інформація за рухом безготівкових коштів підприємства групується у регістрах бухгалтерського обліку – Журналі 1 за кредитом рахунка 31 "Рахунки в банках", субрахунок 311 «Поточний рахунок у національній валюті» в дебет кореспондуючих рахунків та Відомості 1.2. за дебетом рахунку 31 "Рахунки в банках", субрахунок 311 «Поточний рахунок у національній валюті» з кредиту кореспондуючих рахунків. Додаток 9.

Необхідно:

1. На підставі наведеної виписки банку перевірити зроблені записи у регістрі за рахунком 31 "Рахунки в банках" Додаток 18.
2. Розрахувати сальдо рахунка 31 "Рахунки в банках" станом на 27.01.2013 р.
3. Провести співставлення оборотів за кореспонденціями рахунків у різних регістрах.

Додаткові завдання

- Розрахуйте, використовуючи додатки, сальдо рахунка 30 «Каса» станом на 14.01.2012 р.
- Перевірьте правильність записів та узгодженість їх в облікових регістрах за рахунками 30 «Каса» та 311 «Поточний рахунок у національній валюті».
- Здійсніть перевірку первинних документів, які були підставою для записів у журналі.
- Розрахуйте, використовуючи додатки, сальдо рахунка 311 «Поточний рахунок у національній валюті» станом на .01.2012 р.
- Проведіть співставлення оборотів за кореспонденціями рахунків у різних регістрах.
- На підставі наведеної виписки банку складіть платіжне доручення з оплати:
 - телекомунікаційних послуг ТОВ «Укртелеком» (р/р 1241646; банк ПАТ Укрексім; МФО 3801) на суму 360 у т.ч. ПДВ від 6.01.2012 згідно з дог. № 6354 від 25.01.2010р. Додаток 18.
- Відобразіть господарські операції на бухгалтерських рахунках за даними Виписки (Додаток 18).
- Складіть журнал та відомість за 31 рахунком та підрахуйте сальдо на кінець місяця.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Додаток 1

Типова форма № КО-2

<p>____ ПП «Іграшка» _____ (найменування підприємства) Ідентифікаційний код ЄДРПОУ 2058801289</p> <p style="text-align: center;">Прибутковий касовий ордер N 1 ____ від "02_" січня 2012 р.</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse; margin-top: 10px;"> <thead> <tr> <th style="width: 20%;">Кореспондуючий рахунок, субрахунок</th> <th style="width: 20%;">Код аналітичного рахунка</th> <th style="width: 20%;">Сума цифрами</th> <th style="width: 40%;">Код цільового призначення</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">311</td> <td></td> <td style="text-align: center;">1000.0</td> <td style="text-align: center;">66213</td> </tr> </tbody> </table> <p>Прийнято від ____ з поточного рахунка _____ Підстава: ____ чек № 122049 _____</p> <hr/> <p>Сума __ Одна тисяча грн. _____ _____ грн. - __ коп.</p> <p>(словами) Додатки: _____</p> <p>Головний бухгалтер _____ Рамізова С.І. (підпис, прізвище, ініціали) Одержав касир _____ Кондратева Г.О (підпис, прізвище, ініціали)</p>	Кореспондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунка	Сума цифрами	Код цільового призначення	311		1000.0	66213	<p>____ ПП «Іграшка» _____ (найменування підприємства)</p> <p style="text-align: center;">Квитанція до прибуткового касового ордера N 1 ____ від "02" січня 2012 р.</p> <p>Прийнято від поточного рахунка _____</p> <hr/> <p>Підстава: _____</p> <hr/> <p>Сума Одна тисяча грн. _____ грн. _____ коп.</p> <p>(словами) М.П. Головний бухгалтер (підпис, прізвище, ініціали) Рамізова С.І. Касир Кондратева Г.О (підпис, прізвище, ініціали)</p>
Кореспондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунка	Сума цифрами	Код цільового призначення						
311		1000.0	66213						

Додаток 2

Типова форма № КО-2

<p>____ ПП «Іграшка» (найменування підприємства) Ідентифікаційний код ЄДРПОУ 2058801289</p> <p style="text-align: center;">Прибутковий касовий ордер N 2 від "02_" січня 2012 р.</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse; margin: 10px 0;"> <thead> <tr> <th style="text-align: left;">Кореспондуючий рахунок, субрахунок</th> <th style="text-align: left;">Код аналітичного рахунка</th> <th style="text-align: left;">Сума цифрами</th> <th style="text-align: left;">Код цільового призначення</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>372</td> <td>3721</td> <td>75.43</td> <td>відрядження</td> </tr> </tbody> </table> <p>Прийнято від ____ Ткаченко М.К. ____ Підстава: ____ авансовий звіт _____</p> <hr/> <p>Сума __ Сімдесят п'ять грн.коп.43 _____ _____ 75 грн.43 коп. (словами) Додатки: _____</p> <p>Головний бухгалтер _____ Рамізова С.І. (підпис, прізвище, ініціали) Одержав касир _____ Кондратєва Г.О (підпис, прізвище, ініціали)</p>	Кореспондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунка	Сума цифрами	Код цільового призначення	372	3721	75.43	відрядження	<p>____ ПП «Іграшка» (найменування підприємства)</p> <p style="text-align: center;">Квитанція до прибуткового касового ордера N 1____ від "02"січня 2012 р.</p> <p>Прийнято від Ткаченко М.К</p> <p>Підстава: _____ авансовий звіт _____</p> <hr/> <p>Сума Сімдесят п'ять грн.. коп.43 _____ 75грн.43коп. (словами) М.П. Головний бухгалтер (підпис, прізвище, ініціали) Рамізова С.І.</p> <hr/> <p>Касир Кондратєва Г.О _____ (підпис, прізвище, ініціали)</p>
Кореспондуючий рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунка	Сума цифрами	Код цільового призначення						
372	3721	75.43	відрядження						

Додаток 3

Типова форма N КО-2

ПП «Іграшка»
(найменування підприємства
(установи, організації))

Ідентифікаційний
код ЄДРПОУ 2058801289

Видатковий касовий ордер
від "02" січня 2012 р.

Номер документа	Дата складання	Кореспонд. рахунок, субрахунок	Код аналіт. рахунка	Сума	Код цільового призначення		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	2.01.12	662		1237.46	66213		

Видати **Заєць Богдан Федорович** _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Підстава: **депонована заробітна плата за грудень 2011р.** _____

Сума **Одна тисяча двісті тридцять сім грн. коп. 46**
_____ 1237 грн.46 коп.

(словами)

Додаток: _____

Керівник Ткаченко Микола Кирилович Головний бухгалтер **Рамізова Світлана Іванівна**
(підпис, прізвище, ініціали) (підпис, прізвище, ініціали)

Одержав: Одну тисячу двісті тридцять сім грн.46 коп.
(словами)

"_02" січня 2012 р. Підпис одержувача **Заєць Б.Ф.** _____

За _____
(найменування, номер, дата та місце видачі документа, який засвідчує особу одержувача)

Видав касир **Кондратєва Г.О.** _____

____ ПП «Іграшка»
 (найменування підприємства (установи,
 організації))
 Ідентифікаційний код
 ЄДРПОУ 2058801289

До відомості N _1_____

Кореспондуючий рахунок		Код цільового призначення
Рахунок, субрахунок	Код аналітичного рахунка	
661		6611

У касу для оплати в строк з _16__ до 19__ 2012 р.
 у сумі **Шістьнадцять тисяч грн.**_____ (16000грн. -__ коп.)

Керівник **Ткаченко Микола Кирилович** Головний бухгалтер **Рамізова С.І.**

"_16__" січня 2012 р.

ВІДОМІСТЬ

на виплату грошей N 1 аванс за січень 2012 р.

За цією відомістю виплачено гривень **Чотирнадцять тисяч двісті**
 _____ (14200 грн. -__ коп.)

і депоновано гривень **Одна тисяча вісімсот** _____ (1800 грн. -__ коп.)

Виплату здійснив _____ **Кондратєва Г.О**
 (підпис, прізвище, ініціали)

Перевірів бухгалтер _____ **Рамізова С.І.**
 (підпис, прізвище, ініціали)

№	Табельний №	Прізвище, ім'я по батькові	Сума	Підпис про одержання	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	3	Ткаченко М.К.	2500.0	Ткаченко	
2	2	Рамізова С.І.	2000.0	Рамізова	
3	7	Заєць Б.Ф.	1800.0	депоновано	відрядження
і т.д.					
			16000.0		

Відомість склав _____ **Кондратєва Г.О**
 (підпис, прізвище, ініціали)

Відомість перевірів _____ **Рамізова С.І.**
 (підпис, прізвище, ініціали)

____ ПП «Іграшка»
(найменування підприємства
(установи, організації))

Додаток 5
Типова форма N КО-3а
Ідентифікаційний код
ЄДРПОУ 2058801289

ЖУРНАЛ
реєстрації прибуткових і видаткових касових документів 2012 р.

Прибутковий документ		Сума	При мітки	Видатковий документ		Сума	При- мітки
дата	номер			дата	номер		
1	2	3	4	5	6	7	8
2.01.12	Прибутковий касовий ордер №1. Додаток 1	1000.0					
				2.01.12	Видатковий касовий ордер №1.Додаток 3	1237.46	
2.01.12	Прибутковий касовий ордер №2. Додаток 2	75.43					
5.01.12	Прибутковий касовий ордер №3	1400.0					
				6.01.12	Видатковий касовий ордер №2	1200.0	
13.01.1 2	Прибутковий касовий ордер №4	1500.0					
				13.01.1 2	Видатковий касовий ордер №3	1600.0	
16.01.1 2	Прибутковий касовий ордер №5	16000. 0					
				18.01.1 2	Видатковий касовий ордер №4	14200.0	
				19.01.1 2	Видатковий касовий ордер №5	1800.0	
25.01.1 2	Прибутковий кас. ордер №6	9176.0					путівк и
				26.01.1 2	Видатковий касовий ордер №6	9176.0	путівк и
26.01.1 2	Прибутковий кас. ордер №7	2752.8 0					
				27.02.1 2	Видатковий кас. ордер №7	2800.0	

ПП«Іграшка»

(найменування підприємства
(установи, організації))

Ідентифікаційний код
ЄДРПОУ _2058801289

КАСОВА КНИГА

на 2012 р.

У цій книзі пронумеровано _____ та прошнуровано _____ сторінок, опечатано печаткою
М.П.

Підпис **Ткаченко Микола Кирилович**

" _2_ " січня _2012_ р.

Каса за "2_"січня_2012_р. Сторінка _1_

Номер документа	Від кого отримано чи кому видано	Номер кореспондуючого рахунка	Надходження	Видаток
1	2	3	4	5
	Залишок на початок дня		320.0	
1	З поточного рахунка	311	1000.0	
1	Депонована зарплата Заєць Б.Ф.	662		1237.46
2.	Ткаченко М.К. залишок за авансовим звітом	372	75.43	
Разом за день			1075.43	1237.46
Залишок на кінець дня			157.97	х
у тому числі на зарплату			-	х

Касир _____
(підпис)

Кондратєва Г.О

Записи в касовій книзі перевірів і документи в кількості _____ **двох** _____
прибуткових та _____ **одного** _____ видаткових _____
(словами) (словами) одержав.

Бухгалтер _____ **Рамізова С. І.**

(підпис)

РОЗРАХУНОК

встановлення ліміту залишку готівки в касі

ПП «Іграшка»

(найменування підприємства)

м. Одеса, вул. Ак.Вільямса 19

(місцезнаходження підприємства)

1. Касові обороти

(грн.)

N з/п	Найменування показників	Фактично за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти, що передують строку встановлення (перегляду) ліміту каси
1	Готівкова виручка (надходження до кас, крім сум, що одержані з банків)	24900.0
2	Середньоденні надходження (рядок 1 розділити на кількість робочих днів підприємства за три місяці)	383.0 (24900:65)
3	Виплачено готівкою на різні потреби, а також на відрядження (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці, пенсій, стипендій, дивідендів)	5020.0
4	Середньоденна видача готівки (рядок 3 розділити на кількість робочих днів підприємства за три місяці)	77.0

Найменування показника	Установлено підприємством
1. Ліміт залишку готівки в касі	400.0
Найменування показника	Визначається строк здавання готівкової виручки (готівки) та зазначаються реквізити договорів банківських рахунків
2. Строки здавання готівкової виручки (готівки)	щоденно

Керівник підприємства **Ткаченко Микола Кирилович**Головний (старший) бухгалтер ___ **Рамізова С.І.**

" 4 " січня 2012 року М.П.

Додаток 8

Підприємство «Іграшки»

Журнал 1 за січень місяць 2012 р.

1. З кредиту рахунка 30 «Каса», субрахунок 301 «Каса в національній валюті» в дебет рахунків

Номер запису	Дата звіту касира	31 «Рахунки в банках»	33 «Інші кошти»	372	662	661	91-95, 97,99	14,15,30,35,39,41,45,46,48,50,51,52,53,55,60,61,62,65,67,68,69,76	Усього
1	2	3	4	5-7	8	9-10	11-16	17-21	22
1	2.01.12				1237.46				1237.46
2	5.01.12								-
3	6.01.12		1200.0						1200.0
4	13.01			1600.0					1600.0
5	16.01								-
6	18.01					14200.0			14200.0
7	19.01	1800.0							1800.0
8	26.01								-
8	27.01	2800.0							2800.0
	Усього	4600.0	1200.0	1600.0	1237.46	14200.0			22837.46

2. Відомість 1.1.у дебет рахунка 30 «Каса», субрахунок 301 «Каса в національній валюті» з кредиту рахунків

Сальдо на початок місяця - 320.0

Номер запису	Дата звіту касира	31 «Рахунки в банках»	34	372	377	701	14-16,30, 41,42,45,46,48, 50,52,55,60,68,69.97	Усього	Сальдо на кінець звіту
1	2	3	4	5-7	8	9-14	15-19	20	21
1	2.01.12	1000.0		75.43				1075.43	157.97
2	5.01.12					1400.0		1400.0	1557.97
3	6.01.12							-	357.97
4	13.01.12					1500.0		1500.0	257.97
5	16.01.12	16000.0						16000.0	16257.97
6	18.01.12							-	2057.97
7	19.01.12							-	257.97
8	26.01.12				2752.80			2752.80	3010.77
9	27.01.12							-	210.77
	Усього	17000.0		75.43	2752.80	2900.0		22728.23	

Усього за кредитом_22837.46 усього за дебетом_22728.23

Сальдо на кінець місяця___210.77

Додаток 9

3. З кредиту рахунка 31 "Рахунки в банках", субрахунок 311 «Поточний рахунок у національній валюті» в дебет рахунків

Номер запису	Дата виписок банку	30 «Каса»	33 «Інші кошти»	631	371	64	92	65	685	Усього
1	2	3	4	5-7	8	9-10	11-16	17-20	21	22
1	2.01.12	1000.0					70.0			1070.0
2	6.01.12					2980.0	12.50	1750.0	160.0	4902.50
3	10.01.12		1200.0							1200.0
4	16.01.12	16000.0								16000.0
5	19.01.12									-
6	25.01.12				9176.0					9176.0
7	27.01.12			165000.0						165000.0
...										-
	Усього	17000.0	1200.0	165000.0	9176.0	2980.0	82.50	1750	160	197348.50

4. Відомість 1.2. в дебет рахунка 31 "Рахунки в банках", субрахунок 311 «Поточний рахунок у національній валюті» з кредиту рахунків

Сальдо на початок місяця 150000

Номер запису	Дата виписок банку	30 «Каса»	34	36	69	70,71,73,74, 75,76	14,16,18,31,33,35,41,42,45,46, 48,50,52,55,60,64,65,66,68,97	Усього	Сальдо на кінець
1	2	3	4	5-7	8	9-14	15-19	20	21
1	2.02.12							-	148930.0
2	6.01.12							-	144027.50
3	10.01.12			145000.0				145000.0	287827.50
4	16.12.12							-	271827.50
5	19.01.12	1800.0						1800.0	273627.50
6	25.01.12							-	264451.50
7	27.01.12	2800.0						2800.0	102251.50
...									
	Усього	4600.0		145000.0				149600.0	102251.50

Усього за кредитом 197348.50 усього за дебетом 149600.0

Сальдо на кінець місяця 102251.50

Додаток 10

5. З кредиту рахунка 33 "Інші кошти", субрахунок 331 «Грошові документи в національній валюті» в дебет рахунків

Номер запису	Дата виписок банку (звіту касира)	31	377	60	66	84, 85	92, 93, 94, 99	15,18, 50, 68	Усього
1	2	3	4	5	6	7-8	9- 12	13-17	18
2	26.01.12		9176.0						9176.0

6. Відомість 1.3 у дебет рахунка 33 "Інші кошти", субрахунок 331 «Грошові документи в національній валюті» в дорозі в національній валюті» з кредиту рахунків

Сальдо на початок місяця __-__-__

Номер запису	Дата виписок банку (звіту касира)	16	30	31	37	65	60	68		Усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10-12	13
25.01.12						9176.0				9176.0

Усього за кредитом 9176.0 за дебетом 9176.0

Сальдо на кінець місяця __-__-__

Додаток 11

7. З кредиту рахунка 33 "Інші кошти", субрахунок 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті» в дебет рахунків

Номер запису	Дата виписок банку (звіту касира)	31	377	60	66	84, 85	92, 93, 94, 99	15,18, 50, 68	Усього
1	2	3	4	5	6	7-8	9- 12	13-17	18
1	10.01	1200.0							1200.0
	...								
	Усього	1200.0	9176.0						10376.0

8. Відомість 1.3 у дебет рахунка 33 "Інші кошти", субрахунок 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті» з кредиту рахунків

Сальдо на початок місяця _____ - _____

Номер запису	Дата виписок банку (звіту касира)	16	30	31	37	65	60	68	Усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10-12 13
1	6.01.12		1200.0						1200.0
2	25.01.12					9176.0			9176.0
	Усього		1200.0			9176.0			10376.0

Усього за кредитом 10376.0 за дебетом 10376.0

Сальдо на кінець місяця _____ - _____

9. Аналітичні дані до рахунків 30, 31, 33

№ пор	Найменування рахунка (субрахунка)	Поступило за місяць від				Усього надійшло за місяць	з Усього початку року	Витрачено за місяць на				Усього витрачен за місяць	з Усього початку року
		операційної діяльності		інвестиційної	фінансової діяльності			операційну діяльність		інвестиційну	фінансову		
		нереалізованих						нереалізованих					
1	301 «Каса в національній валюті»		19975.43			19975.43	19975.43		20037.46			20037.46	20037.46
2	302 «Каса в іноземній валюті»		3100evro 32333			3100evro 32333	3100evro 32333		3000evro 30700			3000evro 30700	3000evro 30700
3													
4	Разом (сума 1-3)												
5	311 «Поточний рахунок у національній валюті»		149600.0			149600.0	149600.0		197348.50			197348.50	197348.50
6	312 «Поточний рахунок в іноземній валюті»												
7	313 «Інші рахунки в банку в національній валюті»												
8	314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті»												
9													
10	Разом (сума 5-9)												
11	333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті»		1200.0			1200.0	1200.0		1200.0			1200.0	1200.0
12	334 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті»												
13													
14	Разом (сума 11-13)		1200.0			1200.0	1200.0		1200.0			1200.0	1200.0

ПП «Іграшка»

(найменування підприємства)

АКТ N _____
про результати інвентаризації наявних коштів

" 31 " січня 2012 року,що зберігаються _____ у касі ПП «Іграшка» _____

Розписка

Цим актом засвідчую, що до початку проведення інвентаризації всі видаткові і прибуткові документи на кошти, які здані до бухгалтерії, і всі кошти, що надійшли під мою відповідальність, оприбутковані, а ті, що вибули, списані за видатками.

Матеріально відповідальна особа

касирКондратева Г.О

(посада)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

На підставі наказу (розпорядження) від "30" січня 2012р. року N 10 проведена інвентаризація коштів за станом на "31" січня 2012 року.

Під час інвентаризації встановлено такий обсяг коштів:

<u>2</u> *	<u>50.0</u>	<u>100</u> грн.	<u>-</u>	<u>_____</u> коп.
<u>3</u> *	<u>20.0</u>	<u>60</u> грн.	<u>-</u>	<u>_____</u> коп.
<u>3</u> *	<u>10.0</u>	<u>30</u> грн.	<u>-</u>	<u>_____</u> коп.
<u>10</u> *	<u>2.0</u>	<u>20</u> грн.	<u>-</u>	<u>_____</u> коп.

Підсумок фактичної наявності Двісті десять грн. 77 коп.
(словами)

За обліковими даними _____ 210 грн. 77 коп.Підсумки інвентаризації: надлишок _____ - _____, нестача _____ - _____.

(посада)

(підпис)

Ткаченко Микола Кирилович

Голова комісії

(прізвище, ім'я, по батькові)

Члени комісії:

(посада)

(підпис)

Рамізова С.І.

(прізвище, ім'я, по батькові)

Підтверджую, що кошти, зазначені в акті, є на зберіганні під мою відповідальність. Усі наявні кошти комісією перевірено в мой присутності. Претензій до інвентаризаційної комісії не маю.

Матеріально відповідальна особа _____Кондратева Г.О

(підпис)

"31" січня 2012 року.

Пояснення причин, унаслідок яких виникли надлишки або нестачі

Матеріально відповідальна особа _____Кондратева Г.О

Рішення

керівника

підприємства

"1" лютого 2012 року.

Примітка. Акт складається з метою відображення результатів інвентаризації наявних коштів (готівки, цінних паперів тощо), що зберігаються в касі підприємства.

Додаток 14

Поточна виписка по рахунку 10028900010351 (пасивний) УАН Гривня

З 1.01.2012.по 31.01.2012

Банк 8051 ПАТ «Укрсоцбанк» м. Одеса Клієнт ПП «Іграшка» ЄДРПОУ 34647210 Вхідний залишок 1.01.2012					Дата останньої операції 19.01.2012 Виписка сформована на 31.01.2012		
Дата	МФО	Рахунок	№ док. нт	Кореспонде нт	Призначення платежу	Д-т	К-т
2.01.12	8051	245623125	10	09805053 ПАТ «Укрсоц банк» м. Одеса	Списана комерційна винагорода за розрахункове обслуговування	70,00	
2.01.12	8051	1246574	245	09805053 ПАТ «Укрсоц банк» м. Одеса	З поточного рахунка отримано готівку та оприбутковано в касу для виплати депонованої заробітної плати	1000,00	
6.01.12	8051	1241646	54	356425245 ТОВ «ТЕНЕТ»	Перераховано ТОВ ТЕНЕТ за телекомунікаційні послуги згідно з дог. № 6354 від 25.01.2010р	160,00	
6.01.12	8051	02445	565	26302649 Управ. ПФУ у Примор р-ні м.Одеси	Перераховано ЄДВ - 3,6% у Пенсійний фонд за грудень	300	
6.01.12	8051	016546512	125	2384561 ВДК в м.Одеса	Перераховано податок з найманих працівників	530	
6.01.12	8051	249846	25	26302649 Управ. ПФУ у Примор р-ні м.Одеси	Перераховано ЄДВ – 36,77% у Пенсійний фонд за грудень	1450	
6.01.12	8051	2416545	671	2384561 ВДК в м.Одеса	Перераховано єдиний податок	2450,00	
6.01.12	8051	1249645	121	09805053 ПАТ «Укрсоц банк»	Списана комісія за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
6.01.12	8051	205496	65	09805053 ПАТ «Укрсоц банк»	Списана комісія за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
6.01.12	8051	241654511	24	09805053 ПАТ «Укрсоц банк»	Списана комісія за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
6.01.12	8051	1545623	74	09805053 ПАТ «Укрсоц банк»	Списана комісія за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
6.01.12	8051	654555241	56	09805053 ПАТ «Укрсоц банк»	Списана комісія за перерахування коштів у національній валюті	2,50	

Продовження дод. 14

10.01.12	8051	634145521	458	3010245 ТОВ «ЮРІЙ»	Отримано грошові кошти від покупців за відвантажену раніше готову продукцію		145000,00
16.1.12	8051	254856	259	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	З поточного рахунка отримано готівку та оприбутковано в касу для виплати заробітної плати (авансу)	16000,00	
19.1.12	8051	154196565	45	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Здано в банк, депоновану зарплату		1800,00
27.1.12	8951	428967	27	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Проведено оплату рахунка постачальника	165000.0	
27.1.12	8051	49745	65	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Зараховано на поточний рахунок		2800.0

Додаток 15

корінець чека КД 2548315 на 1000,00 «2» січня 2012р. Чек виданий Ремізовой С.І. Підписи: Ткаченко М.К. чек одержав «2» січня 2012р. <u>Ремізова С.І.</u> підпис	ЧЕК КД 2548315 26035100015465 № рахунку подавця чеку	КД 2548315 В КАСУ – контрольна марка												
	НА 1000,00 цифрами Місце видачі	2 <u>січня</u> 2012 Число місяць прописом	Місце для наклеювання контрольної марки											
	Найменування установи Печатки подавця чека	БАНК <u>Рамізовій Світлані</u> Заплатить <u>Ігорівні</u> кому М Одну тисячу гривень 00 коп. ПДПИС Ткаченко М.К												
	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%;">Серійний №</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">X</td> <td style="width: 15%;">Рахунок №</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">X</td> <td style="width: 10%;">Сума</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">X</td> <td style="width: 10%;">№ банку</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">X</td> <td style="width: 20%;">Текст</td> </tr> </table>						Серійний №	X	Рахунок №	X	Сума	X	№ банку	X
Серійний №	X	Рахунок №	X	Сума	X	№ банку	X	Текст						

Зворотня сторона

Символ	ЦІЛІ ВИТРАТИ	СУМА	
40	Депонована заробітна плата <u>за листопад 2011</u>	1000,00	ОПРИБУТКОВАНО по касі, касовий ордер № 1 від <u>2.01.2012р.</u> Головний (старший) Бухгалтер Ремізова С.І
46			
50			
ПІДПИСИ: М.К. Ткаченко			
Вказану в даному чеку суму одержав <u>ВІДМІТКИ,ЩО ОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ ОДЕРЖУВАЧА</u> підпис Ремізова С.І Пред`явлений паспорт КМ за № 987666 Виданий Київським РО ГУ МВС УКРАЇНИ 19 березня 2001р. Місце видачі м. Одеса Перевірено Оплатити «___» _____ 20__р. Відпов викон. Сплачено Контролер Бухгалтер Касир			

Додаток 16

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ № 1			Одержано банком	
від « 6 » січня 2012 р.			« » 2021	
Платник ПП Іграшка				
Код <input type="text" value="34647210"/>			ДЕБЕТ	СУМА
Банк платника ПАТ Укросоц банк	Код банку <input type="text" value="8051"/>	рах. №	26035100015465	160,00
Одержувач ТОВ ТЕНЕТ				
Код <input type="text" value="22485498"/>			КРЕДИТ	
Банк одержувача ПАТ Укросоц банк	Код банку <input type="text" value="8051"/>	рах. № рах. №	1241646	
Сума літерами Сто шістдесят грн.. 00 коп.				
Призначення платежу Оплата за телекомунікаційні послуги на 01.01.2012 згідно рах № 59 від 3.01.2012р У т.ч. ПДВ 26,67 грн.				
М.П.	Підпис платника _____		Проведено банком « » 2012р.	

Заява на переказ готівки № _____
Дата здійснення касової операції 19 січня 2012 _____
Дата валютування _____

Назва валюти	Дебет Кредит	№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
Гривня			26035100015465	1800.00
Загальна сума (цифрами) Одна тисяча вісімсот гривень 00 коп.				

Платник ПП Іграшка
Код платника* 3467210
Банк платника** ПАТ Укрсоцбанк у м. Одеса
Отримувач ПП Іграшка
Код отримувача** 3467210
Банк отримувача ПАТ Укрсоцбанк у м. Одеса
Код банку отримувача** 8051
Загальна сума Одна тисяча вісімсот гривень 00 коп.
(словами)
Призначення платежу Депонована заробітна плата
Пред'явлений документ*
(паспорт або документ, що його замінює)
серія № , виданий
(номер документа) (найменування установи, яка видала документ)

(дата видачі документа)

 (дата народження) (місце проживання особи)
Додадкові реквізити
Підпис платника Підписи банку

Квитанція

Дата здійснення касової операції _____
Дата валютування _____

Назва валюти	Дебет Кредит	№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
Гривня			26035100015465	1800,00
Загальна сума (цифрами)				

Платник ПП Іграшка
Код платника* 3467210
Банк платника** ПАТ Укрсоцбанк у м. Одеса
Отримувач ПП Іграшка
Код отримувача** 3467210
Банк отримувача ПАТ Укрсоцбанк у м. Одеса
Код банку отримувача** 8051
Загальна сума Одна тисяча вісімсот гривень 00 коп.
(словами)
Призначення платежу Депонована заробітна плата
Підписи банку

Додаток 18

Поточна виписка по рахунку 10028900010351 (пасивний) УАН Гривня

з 1.01.2012.по 31.01.2012

Банк 8051 ПАТ «Укрсоцбанк» м. Одеса Клієнт ПП «Іграшка» ЄДРПОУ 34647210 Вхідний залишок 1.01.2012 100000.0					Дата останньої операції 27.01.2012 Виписка сформована на 31.01.2012		
Дата	МФО	Рахунок	№ док.	Кореспондент	Призначення платежу	Д-т	К-т
2.01.12	8051	245623125	10	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк» м. Одеса	Списано комерційну винагороду за розрахункове обслуговування	70.00	
2.01.12	8051	1246574	245	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк» м. Одеса	З поточного рахунка отримано готівку та оприбутковано в касу для виплати депонованої заробітної плати	1600.0	
6.01.12	3801	1241646	54	415661 ТОВ «Укртелеком»	Перераховано ТОВ ТЕНЕТ за телекомунікаційні послуги згідно з дог. № 6354 від 25.01.2010р	360.00	
6.01.12	8051	02445	565	26302649 Управ. ПФУ у Примор'ї м.Одеси	Перераховано ЄДВ - 3,6% у Пенсійний фонд за грудень	245.0	
6.01.12	8051	016546512	125	2384561 ВДК в м.Одеса	Перераховано податок з найманих працівників	640.0	
6.01.12	8051	249846	25	26302649 Управ. ПФУ у Примор'ї м.Одеси	Перераховано ЄДВ – 36,77% у Пенсійний фонд за грудень	1800.0	
6.01.12	8051	2416545	671	2384561 ВДК в м.Одеса	Перераховано єдиний податок	1642.0	
6.01.12	8051	1249645	121	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Списано комісію за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
6.01.12	8051	205496	65	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Списано комісію за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
6.01.12	8051	241654511	24	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Списано комісію за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
6.01.12	8051	1545623	74	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Списано комісію за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
6.01.12	8051	654555241	56	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Списано комісію за перерахування коштів у національній валюті	2,50	
10.01.12	8051	634145521	458	3010245 ТОВ «ЮРІЙ»	Отримано грошові кошти від покупців за відвантажену раніше готову продукцію		222000
16.1.12	8051	254856	259	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	З поточного рахунка отримано готівку та оприбутковано в касу для виплати заробітної плати (авансу)	17600	
19.1.12	8051	1541965	45	09805053 ПАТ «Укрсоцбанк»	Зараховано торгіву виручку		19000

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

2.6. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції з фінансовими інструментами.

2.7. Класифікація фінансових інвестицій.

2.8. Облік поточних фінансових інвестицій.

2.9. Облік довгострокових фінансових інвестицій.

2.10. Розкриття інформації про операції з фінансовими інвестиціями у фінансовій звітності.

Ключові слова: фінансові інструменти, поточні та довгострокові фінансові інвестиції, оцінка інвестицій, бухгалтерський облік та фінансова звітність інвестицій

Вивчення теми дає змогу:

отримати знання про:

- методологічні основи обліку фінансових інвестицій;
- відображення в бухгалтерському обліку фінансових інвестицій підприємства.

набути навички з:

- визначення, оцінки та визнання фінансових інвестицій;
- організації обліку фінансових інвестицій;
- відображення у звітності фінансових інвестицій різного виду;

оволодіти вміннями щодо:

- відображення на рахунках бухгалтерського обліку операції з придбання і продажу фінансових інвестицій;
- відображення в обліку фінансового результату від операцій з цінними паперами, деривативами та іншими, ніж цінні папери, корпоративними правами;

- визначення вартості придбаних фінансових інвестицій та на дату балансу.

2.1. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції з фінансовими інструментами

Методологічні засади обліку фінансових інвестицій та інших фінансових інструментів регулюються відповідним П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [21], яким визначено, що:

Фінансовий актив - це:

- а) грошові кошти та їх еквіваленти;
- б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства;
- в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах;
- г) інструмент власного капіталу іншого підприємства.

Еквіваленти грошових коштів - короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості.

Фінансові інвестиції - активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Проценти - плата за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані підприємству.

Дивіденди - частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до частки їх участі у власному капіталі підприємства.

Фінансовий інструмент - це контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.

Фінансові інструменти в бухгалтерському обліку можна класифікувати наступним чином (табл. 2.1).

Класифікація фінансових інструментів

№ з/п	Види фінансових інструментів	Загальна характеристика фінансових інструментів
1	2	3
1	Фінансові активи	Включають: - грошові кошти, не обмежені для використання, та їх еквіваленти; - дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу; - фінансові інвестиції, що утримуються до погашення; - фінансові активи, призначені для перепродажу; - інші фінансові активи.
2	Фінансові зобов'язання	Включають фінансові зобов'язання (це контрактне зобов'язання, яким передбачено: а) передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству; б) обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно не вигідних умовах.), які призначені для перепродажу, та інші фінансові зобов'язання.
3	Інструменти власного капіталу	До них належать: - прості акції, - частки та інші види власного капіталу.
4	Похідні фінансові інструменти	Включають: - ф'ючерсні контракти; - форвардні контракти; - інші похідні фінансові інструменти.
<p style="text-align: center;"><i>Додаткова інформація про похідні фінансові інструменти</i></p> <p>Форвардний контракт - це договір між двома учасниками про купівлю-продаж обумовленої кількості конкретного виду базових активів за фіксованою ціною на визначену дату в майбутньому.</p> <p>Укладення форвардного контракту означає, що одна зі сторін (продавець) бере на себе зобов'язання здійснити поставку певної кількості базових активів на дату, яка обумовлена в контракті, але віддалена значним проміжком часу від дати укладення контракту, а інша сторона (покупець) зобов'язується прийняти поставку за обумовленою в угоді ціною.</p> <p>Період від дати угоди до дати платежу називають форвардним. Угоди можуть укладатися на будь-які суми та терміни за бажанням і потребами сторін, але ефективними форвардні операції стають починаючи з 5 млн. дол. США.</p> <p>Процедура попереднього визначення та фіксації ціни дозволяє хеджувати ризики за допомогою форвардних контрактів. Визначивши наперед ціну інструменту, який буде проданий у майбутньому, і продавець і покупець стають незалежними від ризику зміни ринкової ціни протягом форвардного періоду. Форвардна угода не дає змоги продавцеві дістати переваги від підвищення ціни, а покупцеві — від зниження ціни протягом форвардного періоду.</p> <p>Форвардні контракти належать до твердих строкових угод, тобто є обов'язковими до виконання обома учасниками.</p> <p>Ф'ючерсні контракти - це угода між продавцем (покупцем) фінансових інструментів, з одного боку, і кліринговою палатою ф'ючерсної біржі, з іншого, про поставку (прийняття) певної кількості базових активів за узгодженою вартістю на конкретну дату</p>		

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
		<p>в майбутньому. Ф'ючерсні угоди укладаються між двома сторонами, однією з яких завжди є клірингова (розрахункова) палата ф'ючерсної біржі, що виконує роль гаранта здійснення всіх контрактів.</p> <p>Опціон - це угода, яка надає покупцеві право, але не зобов'язання на купівлю (продаж) базових активів за фіксованою ціною протягом деякого періоду в майбутньому або на визначену наперед дату в обмін на опціонну премію.</p> <p>Своп - контракти - це угода між двома учасниками про обмін відсотковими платежами на визначену суму протягом певного періоду часу або обмін однієї валюти на іншу за умови, що через деякий час буде проведено обернену операцію.</p>

Відповідно до вимог П(С)БО 13 безумовні права вимоги і зобов'язання визнаються фінансовими активами і фінансовими зобов'язаннями, якщо за умовами контракту підприємство має право на отримання грошових коштів або бере на себе зобов'язання сплатити грошові кошти.

Фінансові активи, придбані в результаті систематичних операцій, визнаються на дату укладення контракту або на дату його виконання. При цьому обраний підприємством метод визнання має застосовуватися послідовно до кожного виду фінансових активів. Якщо підприємство визнає фінансовий актив та пов'язане з ним фінансове зобов'язання на дату укладення контракту, то відсотки нараховуються з дати виконання контракту, коли переходить право власності.

Продаж фінансових активів у результаті систематичних операцій визнається на дату виконання контракту.

У разі визнання фінансового активу на дату виконання контракту зміни справедливої вартості такого активу в період між датою укладення контракту і датою його виконання визнаються іншими витратами або іншими доходами, крім фінансових активів, які обліковуються за фактичною або амортизованою собівартістю, та активів, які є інструментом хеджування.

Під хеджуванням розуміють діяльність, спрямовану на створення захисту від фінансових витрат у майбутньому. Можна сказати, що хеджування – це будь-які дії, спрямовані на обмеження ризиків. Також хеджуванням вважають

тільки проведення операцій з похідними фінансовими інструментами (контрактами, що укладаються з метою перерозподілу фінансових ризиків).

Підприємство списує фінансовий актив з балансу, якщо воно втрачає контроль за цим фінансовим активом або його частиною. Ознакою втрати контролю є повне виконання контракту, закінчення терміну прав вимоги або відмови від прав за цим контрактом.

Витрати на випуск або придбання інструментів власного капіталу відображаються зменшенням додаткового вкладеного капіталу, а за його відсутності - зменшенням нерозподіленого прибутку (збільшенням непокритого збитку). До витрат на придбання або випуск інструментів власного капіталу включаються лише витрати на оплату послуг сторонніх організацій з операцій, результатом яких є збільшення або зменшення величини власного капіталу підприємства.

Витрати, пов'язані з випуском складного фінансового інструмента, розподіляються емітентом між елементами зобов'язань та власного капіталу пропорційно розподілу надходжень від такого випуску.

Витрати, пов'язані з кількома операціями з інструментами власного капіталу, розподіляються між цими операціями із застосуванням обґрунтованої бази розподілу (кількість акцій, сума операції тощо), що обирається підприємством та застосовується ним послідовно.

Прибуток (збиток) від продажу, випуску або анулювання інструментів власного капіталу емітент відображає збільшенням (зменшенням) додаткового вкладеного капіталу. Сума перевищення збитку від продажу, випуску або анулювання випущених інструментів власного капіталу над величиною додаткового вкладеного капіталу відображається зменшенням нерозподіленого прибутку (збільшенням непокритого збитку).

Фінансові інструменти первісно оцінюють та відображають за їх фактичною собівартістю, яка складається із справедливої вартості активів, зобов'язань або інструментів власного капіталу, наданих або отриманих в обмін на відповідний фінансовий інструмент, і витрат, які безпосередньо пов'язані з

придбанням або вибуттям фінансового інструмента (комісійні, обов'язкові збори та платежі при передачі цінних паперів тощо).

На кожну наступну після визнання дату балансу фінансові активи оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

- дебіторської заборгованості, що не призначена для перепродажу;
- фінансових інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення;
- фінансових активів, справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити;
- фінансових інвестицій та інших фінансових активів, щодо яких не застосовується оцінка за справедливою вартістю.

На кожну наступну після визнання дату балансу фінансові зобов'язання оцінюються за амортизованою собівартістю, крім фінансових зобов'язань, призначених для перепродажу, і зобов'язань за похідними фінансовими інструментами.

Амортизована собівартість фінансової інвестиції - собівартість фінансової інвестиції з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності, яка збільшена (зменшена) на суму накопиченої амортизації дисконту (премії).

Фінансові зобов'язання, призначені для перепродажу, і фінансові зобов'язання за похідними фінансовими інструментами (крім зобов'язання за похідним фінансовим інструментом, яке має бути погашеним шляхом передачі пов'язаного з ним інструмента власного капіталу) на кожну наступну після визнання дату балансу оцінюються за справедливою вартістю.

Сума втрат від зменшення корисності фінансового активу визначається як різниця між його балансовою вартістю та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду.

2.2. Класифікація фінансових інвестицій

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції та її розкриття у фінансовій звітності регламентує національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 “Фінансові інвестиції” [20], норми якого застосовуються підприємствами, організаціями і іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ).

П(С)БО 12 визначає:

- порядок первісної оцінки фінансових інвестицій;
- порядок оцінки фінансових інвестицій на дату балансу;
- особливості обліку фінансових інвестицій в асоційовані і дочірні підприємства;
- порядок обліку спільної діяльності;
- розкриття інформації про фінансові інвестиції у примітках до фінансової звітності.

До фінансових інвестицій відносяться придбані акції, облігації, депозитні сертифікати, казначейські зобов'язання та інші цінні папери невластної емісії.

Фінансові інвестиції класифікують на дві групи:

- поточні фінансові інвестиції;
- довгострокові фінансові інвестиції.

Поточні фінансові інвестиції – це інвестиції на строк, що не перевищує одного року, і які можуть бути вільно реалізовані у будь-який момент.

Таким чином, для віднесення фінансових інвестицій у склад поточних необхідно, щоб вони задовольняли двом критеріям:

1. Строк інвестування не перевищує року.
2. Існує можливість вільної конвертації цінних паперів на фондовому ринку.

Наприклад, до поточних фінансових інвестицій відносяться акції іншого підприємства, придбані з метою їх перепродажу на вторинному ринку цінних

паперів протягом року. В даному випадку акції відносяться до поточних фінансових інвестицій, оскільки підприємство, що їх придбає, немає наміру довгострокового інвестування коштів, і для відповідних цінних паперів існує активний ринок, на якому вони можуть бути перепродані.

Довгострокові фінансові інвестиції – це інвестиції, які не підпадають під визначення поточних інвестицій.

Тобто довгострокові фінансові інвестиції – це інвестиції на строк, що перевищує один рік, і які не можуть бути вільно реалізовані у будь-який момент.

Наприклад, до них можуть бути віднесені придбані акції або частки у статутному капіталі інших підприємств з метою довгострокового інвестування, володіння корпоративними правами і отримання фінансового доходу у вигляді дивідендів.

2.3. Облік поточних фінансових інвестицій

Бухгалтерський облік поточних фінансових інвестицій здійснюється на активному балансовому рахунку 35 “Поточні фінансові інвестиції”, за дебетом якого відображається придбання (надходження) поточних фінансових інвестицій і еквівалентів грошових коштів та збільшення їх вартості, а за кредитом – зменшення їх вартості та вибуття.

На рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції» виділяють два субрахунки:

351 «Еквіваленти грошових коштів»

352 «Інші поточні фінансові інвестиції».

На субрахунку 351 здійснюється облік наявності та руху еквівалентів грошових коштів, у тому числі депозитних сертифікатів.

На субрахунку 352 здійснюється облік наявності та руху інших поточних фінансових інвестицій, тобто цінних паперів, придбаних на строк, що не перевищує одного року, і які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент.

Регістром синтетичного обліку за рахунком 35 в умовах застосування журнальної форми обліку, передбаченої Методичними рекомендаціями з використання реєстрів бухгалтерського обліку, затвердженими наказом Міністерства фінансів України 29.12.2000 р. № 356, є журнал № 4 (розділ II).

Журнал № 4 (розділ II) побудований за шаховим принципом і містить узагальнену інформацію за кредитом рахунка 35 про вибуття поточних фінансових інвестицій за звітний період, а також про зменшення їх вартості шляхом уцінки.

Інформація за дебетом рахунка 35 про придбання і інше надходження поточних фінансових інвестицій накопичується у різних журналах за кореспондуючими рахунками, зокрема у журналі № 1 при придбанні поточних фінансових інвестицій за грошові кошти, у журналі № 7 - при їх надходженні як внеску в статутний капітал від засновників і учасників, у журналі № 3 - при надходженні поточних фінансових інвестицій від дебіторів тощо.

Регістром аналітичного обліку поточних фінансових інвестицій є відомість № 4.2, в якій розгорнуто відображається надходження поточних фінансових інвестицій за дебетом рахунка 35 в розрізі кореспондуючих рахунків, потім наводиться загальна сума обороту за дебетом, сума обороту за кредитом за даними журналу № 4 (розділ II) і виводиться сальдо на кінець місяця, а також загальна сума фінансових інвестицій з початку року. У відомості № 4.2 інформація про поточні фінансові інвестиції наводиться з відокремленням даних про еквіваленти грошових коштів та інші поточні фінансові інвестиції.

Аналітичний облік ведеться за видами фінансових інвестицій, окремо по інвестиціях в Україні та за кордоном, за кожним пакетом цінних паперів у розрізі підприємств-емітентів. На кожний пакет акцій складається реєстр, у якому відображаються номери відповідних цінних паперів.

Поточні фінансові інвестиції при їх надходженні первісно оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за їх собівартістю.

Собівартість фінансової інвестиції складається з ціни їх придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів і інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції.

Розглянемо порядок формування собівартості поточних фінансових інвестицій під час їх придбання на прикладі.

Приклад 1.

Підприємство А придбає 20000 штук акцій підприємства Б за ціною 1,2 грн. за акцію за безготівковим розрахунком у національній валюті через посередника. Номінальна вартість однієї акції становить 1 грн. Комісійна винагорода посереднику складає 500 грн.

Собівартість поточних фінансових інвестицій складе:

$20000 \text{ шт.} \times 1,2 \text{ грн./шт.} + 500 \text{ грн.} = 24500 \text{ грн.}$

Придбання поточних фінансових інвестицій відображається записами:

1. Перераховано з поточного рахунка в національній валюті за придбані акції:

Дебет 35 «Поточні фінансові інвестиції» - 24000 грн.

Кредит 31 «Рахунки в банках» - 24000 грн.

2. Нараховано комісійну винагороду за послуги посередника (брокера):

Дебет 35 «Поточні фінансові інвестиції» - 500 грн.

Кредит 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – 500 грн.

3. Перераховано посереднику сумо комісійної винагороди:

Дебет 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – 500 грн.

Кредит 31 «Рахунки в банках» - 500 грн.

У випадку надходження поточних фінансових інвестицій шляхом їх обміну на цінні папери власної емісії, їх собівартість визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів.

Приклад 2.

Підприємство А отримало 1000 штук акцій підприємства В номінальною вартістю 1 грн. за акцію як внесок у статутний капітал. Справедлива вартість внеску, узгоджена учасниками, складає 800 грн.

Собівартість поточних фінансових інвестицій складе 800 грн.

Надходження поточних фінансових інвестицій відображається записом:

Дебет 35 «Поточні фінансові інвестиції» - 800 грн.

Кредит 46 «Неоплачений капітал» - 800 грн.

Якщо придбання фінансових інвестицій здійснюється шляхом обміну на інші активи, то її собівартість визначається за справедливою вартістю цих активів.

Приклад 3.

Підприємство А реалізувало товари підприємству Г за договірною вартістю 10000 грн., ПДВ – 2000 грн., всього за рахунком 12000 грн., собівартість товарів складає 6000 грн. У розрахунок за товари від покупця отримані акції підприємства Д – 5000 штук, номінальна вартість 3 грн. за штуку.

Собівартість поточних фінансових інвестицій складе 12000 грн.

Операції будуть відображені такими записами:

1. Відображено доход від продажу товарів у підприємства А:

Дебет 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» – 12000 грн.

Кредит 702 «Дохід від реалізації товарів» – 12000 грн.

2. Нараховане податкове зобов'язання з ПДВ:

Дебет 702 «Дохід від реалізації товарів» – 2000 грн.

Кредит 641 «Розрахунки з податків і платежів» – 2000 грн.

3. Списано собівартість реалізованого товару:

Дебет 902 «Собівартість реалізованого товару» – 6000 грн.

Кредит – 281 «Товари на складі» – 6000 грн.

4. Отримано поточні фінансові інвестиції в розрахунок від покупця:

Дебет 35 «Поточні фінансові інвестиції» - 12000 грн.

Кредит 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» – 12000 грн.

Будь-які фінансові інвестиції здійснюються з метою отримання доходів. Доходи від поточних фінансових інвестицій (відсотки, дивіденди та інші), які отримані або підлягають отриманню, відображаються в бухгалтерському обліку

як фінансовий дохід інвестора, крім випадків, коли такі отримання не відповідають критеріям визнання доходу, що встановлені національним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 15 “Доход”, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 року № 290.

Для обліку фінансових доходів призначений рахунок 73 «Інші фінансові доходи», за кредитом якого відображається нарахування визнаної суми доходу, що підлягає отриманню, а за дебетом здійснюється списання суми доходу на фінансовий результат.

Рахунок 73 «Інші фінансові доходи» має три субрахунки:

731 «Дивіденди отримані»

732 «Відсотки отримані»

733 «Інші доходи від фінансових операцій»

Аналітичний облік фінансових доходів ведеться за об’єктами інвестування.

Для обліку розрахунків з підприємствами, які є об’єктами інвестування, призначений рахунок 373 “Розрахунки за нарахованими доходами”, за дебетом якого нараховується сума заборгованості дебіторів-об’єктів інвестування за нарахованими дивідендами, відсотками та іншими фінансовими доходами, які підлягають отриманню, а за кредитом відображається погашення відповідної дебіторської заборгованості або її списання.

Під час нарахування доходів у вигляді відсотків, дивідендів тощо за поточними фінансовими інвестиціями здійснюється запис:

Дебет 373 “Розрахунки за нарахованими доходами”

Кредит 73 “Інші фінансові доходи”

Під час отримання фінансових доходів від поточних фінансових інвестицій складається запис:

Дебет 31 “Рахунки в банках”

Кредит 373 “Розрахунки за нарахованими доходами”

Суми дивідендів, які отримуються від підприємств-резидентів України, не входять до складу податкових доходів підприємства-інвестора, оскільки по

них сплачений авансовий внесок з податку на прибуток платником дивідендів. У свою чергу сума дивідендів, що отримуються від нерезидентів, включається до складу податкових доходів підприємства-інвестора і підлягає оподаткуванню податком на прибуток.

Приклад 4.

Підприємство А володіє 20000 штук акцій підприємства Б (номінальна вартість 1 грн.). Підприємством Б нараховані дивіденди в розмірі 0,2 грн. на акцію.

Сума дивідендів складе $20000 \text{ шт.} \times 0,2 \text{ грн./шт.} = 4000 \text{ грн.}$

1. Нараховані дивіденди:

Дебет 373 “Розрахунки за нарахованими доходами” – 4000 грн.

Кредит 731 “Дивіденди отримані” – 4000 грн.

2. Отримані дивіденди на поточний рахунок:

Дебет 31 “Рахунки в банках” – 4000 грн.

Кредит 373 “Розрахунки за нарахованими доходами” – 4000 грн.

Поточні фінансові інвестиції у ряду випадків здійснюються не тільки для отримання фінансових доходів у вигляді відсотків, дивідендів тощо, а з метою отримання доходів від їх перепродажу.

Для обліку доходів від продажу фінансових інвестицій призначений пасивний рахунок 741 “Доход від реалізації фінансових інвестицій”, за кредитом якого відображається сума визнаного доходу від продажу акцій, облігацій та інших цінних паперів невластної емісії, а за дебетом здійснюється списання суми доходу на фінансовий результат звітного періоду.

Під час відображення доходу від продажу поточних фінансових інвестицій здійснюється запис:

Дебет 31 “Рахунки в банках”

Кредит 741 “Доход від реалізації фінансових інвестицій”.

Водночас з визнанням доходу під час операцій продажу фінансових інвестицій в обліку здійснюється списання їх собівартості. Списання вартості реалізованих фінансових інвестицій проводиться з використанням рахунка 972

“Собівартість реалізованих фінансових інвестицій”, за дебетом якого відображається сума визнаних витрат, що складають собівартість проданих цінних паперів, а за кредитом – здійснюється їх списання на фінансовий результат звітного періоду.

Списання собівартості реалізованих поточних фінансових інвестицій відображається проводкою:

Дебет 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій”

Кредит 35 “Поточні фінансові інвестиції”

Приклад 5.

Підприємство А реалізувало на вторинному ринку цінних паперів 20000 штук акцій підприємства Б за ціною 1,3 грн. за акцію. Акції були придбані за ціною 1,2 грн. за штуку, комісійна винагорода при придбанні складала 500 грн. Номінальна вартість однієї акції - 1 грн.

Під час реалізації пакета акцій будуть зроблені такі записи:

1. Відображено дохід від реалізації поточних фінансових інвестицій:

$20000 \text{ шт.} \times 1,3 \text{ грн./шт.} = 26000 \text{ грн.}$

Дебет 311 “Поточні рахунки в банках у національній валюті” – 26000 грн.

Кредит 741 “Доход від реалізації фінансових інвестицій” – 26000 грн.

2. Списано собівартість реалізованих поточних фінансових інвестицій:

$20000 \text{ шт.} \times 1,2 \text{ грн./шт.} + 500 \text{ грн.} = 24500 \text{ грн.}$

Дебет 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій” – 24500 грн.

Кредит 35 “Поточні фінансові інвестиції” – 24500 грн.

3. У кінці звітного періоду списується дохід від реалізації фінансових інвестицій на фінансовий результат:

Дебет 741 “Доход від реалізації фінансових інвестицій” – 26000 грн.

Кредит 793 “Результат іншої звичайної діяльності” – 26000 грн.

3. У кінці звітного періоду списується собівартість реалізації фінансових інвестицій на фінансовий результат:

Дебет 793 “Результат іншої звичайної діяльності” – 24500 грн.

Кредит 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій” – 24500 грн.

Прибуток від продажу фінансових інвестицій складе 1500 грн.

У випадку реалізації поточних фінансових інвестицій за ціною, нижчою від їх собівартості, відображається аналогічно, однак, при тому на субрахунку 793 буде визначений збиток від операції продажу фінансових інвестицій.

Порядок оподаткування операцій з цінними паперами регламентований ст.153.8 Податкового кодексу України, якою передбачено, що платники ведуть відокремлений облік фінансових результатів операцій з цінними паперами, деривативами та іншими, ніж цінні папери, корпоративними правами, в розрізі їх окремих видів для оподаткування.

Окремий облік ведеться за наступними видами цінних паперів:

- акції і інші корпоративні права;
- облігації (у т.ч. облігації державних і місцевих позик, облігації підприємств)
- векселя;
- деривативи (фондові і товарні);
- інші цінні папери (ощадні сертифікати, інвестиційні сертифікати, казначейські зобов'язання; приватизаційні папери тощо)

Якщо протягом звітного періоду витрати на придбання кожного з окремих видів цінних паперів, деривативів та інших, ніж цінні папери, корпоративних прав, понесені (нараховані) платником податку, перевищують доходи, отримані (нараховані) від продажу (відчуження) цінних паперів, деривативів та інших, ніж цінні папери, корпоративних прав цього ж виду протягом такого звітного періоду, то від'ємний фінансовий результат (збиток) переноситься на зменшення фінансових результатів від операцій з цінними паперами, деривативами або іншими, ніж цінні папери, корпоративними правами цього ж виду наступних звітних періодів.

Якщо протягом звітного періоду доходи від продажу кожного з окремих видів цінних паперів, деривативів та інших, ніж цінні папери, корпоративних

прав, отримані (нараховані) платником податку, перевищують витрати, понесені (нараховані) внаслідок придбання цінних паперів, деривативів або інших, ніж цінні папери, корпоративних прав цього ж виду (з урахуванням від'ємного фінансового результату від операцій з цінними паперами, деривативами або інші, ніж цінні папери, корпоративними правами цього ж виду минулих періодів), то прибуток включається до складу доходів за результатами такого звітного періоду.

Усі інші витрати і доходи підприємства, крім витрат і доходів по операціях з цінними паперами, беруть участь у визначенні об'єкта оподаткування на загальних умовах.

Даний порядок не розповсюджуються на операцій з емісії корпоративних прав і інших цінних паперів, а також з їх зворотного викупу або погашення.

Результат від операцій з окремими видами цінних паперів розраховується за таким алгоритмом:

1) визначається сума доходів, отриманих (нарахованих) протягом звітного періоду від продажу (обміну, відчуження) цінних паперів даного виду;

2) визначається сума витрат, понесених (нарахованих) протягом звітного періоду при придбанні цінних паперів даного виду;

3) за даними минулого періоду встановлюється від'ємний фінансовий результат попереднього звітного періоду (збиток минулого періоду) з операцій торгівлі цінними паперами конкретного виду;

4) розраховується фінансовий результат поточного звітного періоду за окремими видами цінних паперів за алгоритмом:

Доходи від операцій з цінними паперами – Витрати від операцій з цінними паперами – Збиток минулого періоду від операцій з цінними паперами

5) визначається загальна сума прибутку від операцій з цінними паперами, деривативами та іншими, ніж цінні папери, корпоративними правами різних видів для занесення в Декларацію з податку на прибуток.

При тому ні в якому разі не дозволяється перекривати збиток за одними видами цінних паперів прибутком за іншими їх видами.

Приклад 6.

На підставі інформації підприємства-платника податку на прибуток про операції з цінними паперами, наведеної в табл. 2.2, необхідно визначити, які відповідні операції будуть відображені в обліку для цілей оподаткування. Рішення наведено в табл. 2.3

Таблиця 2.2

Інформація про купівлю-продаж цінних паперів за їх видами (тис. грн.)

№	Види цінних паперів	1 квартал поточного року.		2 квартал поточного року.		3 квартал поточного року		4 квартал поточного року		1 квартал наступного року	
		Пр*	Пж*	Пр	Пж	Пр	Пж	Пр	Пж	Пр	Пж
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Акції	40	43	10	12	2	5	20	10	60	80
2	Векселя	10	12	50	-	-	55	7	5	8	10

* Пр – витрати на придбання цінних паперів

Пж – доходи від продажу цінних паперів

Таблиця 2.3

Порядок відображення операцій з цінними паперами в обліку для цілей оподаткування прибутку (тис. грн.)

Показники	1 квартал поточного року	1 півріччя поточного року	3 квартали поточного року	Поточний рік	1 квартал наступного року
А	1	2	3	4	5
Прибуток від операцій з цінними паперами	5	5	15	5	20
Прибуток (збиток) від операцій з акціями, у т.ч.	+ 3	+ 5	+8	-2	+18
Доходи звітного періоду (продаж)	43	55	60	70	80
Витрати звітного періоду (придбання)	40	50	52	72	60
Від’ємний фінансовий результат попереднього звітного року	-	-	-	-	-2
Прибуток (збиток) від операцій з векселями, у т.ч.	+ 2	- 48	+7	+5	+2
Доходи звітного періоду (продаж)	12	12	67	72	10
Витрати звітного періоду (придбання)	10	60	60	67	8
Від’ємний фінансовий результат попереднього звітного року	-	-	-	-	-

Відповідно до вимог П(С)БО 12 [20] поточні фінансові інвестиції повинні відображатися в балансі за їх справедливою вартістю. При тому оцінка й облік фінансових інвестицій здійснюються за кожною фінансовою інвестицією окремо.

Справедлива вартість фінансових інвестицій у більшості випадків визначається на рівні ринкової вартості. Тобто, якщо справедлива (ринкова) вартість пакета цінних паперів суттєво відхилилася від балансової вартості, то в обліку має бути проведена переоцінка фінансових інвестицій.

Сума збільшення чи зменшення балансової вартості фінансових інвестицій на дату балансу відбивається відповідно у складі інших доходів чи інших витрат звичайної діяльності.

Таким чином, збільшення вартості фінансових інвестицій внаслідок дооцінки відображається за дебетом рахунка 35 “Поточні фінансові інвестиції” в кореспонденції з кредитом рахунка 746 “Інші витрати звичайної діяльності”, а зменшення балансової вартості інвестицій – за кредитом рахунка 35 у кореспонденції з дебетом рахунка 975 “Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій”.

Фінансові інвестиції, справедливую вартість яких вірогідно визначити неможливо, відбиваються в балансі за їх фактичною собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестиції. Утрати від зменшення корисності відображаються у складі інших витрат звичайної діяльності за дебетом рахунка 975 “Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій” з одночасним зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій за кредитом рахунка 35.

Приклад 7.

Підприємство володіє акціями двох акціонерних товариств В і Д. Станом на 31 грудня звітного року відома інформація про балансову і справедливую вартість кожної інвестиції (табл. 2.4).

Інформація про фактичну собівартість і справедливу вартість поточних
фінансових інвестицій (грн.)

Показник	Фактична собівартість придбаних акцій	Справедлива вартість акцій на 31.12 звітного року
А	1	2
Інвестиції в акції підприємства В	800	700
Інвестиції в акції підприємства Д	12000	14000
Вартість інвестиційного портфеля	12800	14700

У бухгалтерському обліку переоцінка фінансових інвестицій в акції до рівня їх справедливої вартості буде відображена таким чином:

1. Уцінка фінансових інвестицій в акції підприємства В:

Дебет 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій» - 100
грн.

Кредит 35 «Поточні фінансові інвестиції» - 100 грн.

2. Дооцінка фінансових інвестицій в акції підприємства Д:

Дебет 35 «Поточні фінансові інвестиції» - 2000 грн.

Кредит 746 «Інші доходи звичайної діяльності» - 2000 грн.

Проведення операцій переоцінки фінансових інвестицій ніяк не впливає на показники валових доходів і валових витрат для цілей оподаткування податком на прибуток.

2.4. Облік довгострокових фінансових інвестицій

Довгострокові фінансові інвестиції – це інвестиції, що не є поточними, тобто інвестиції терміном погашення більш одного року, а також інвестиції, що не можуть бути реалізовані в будь-який момент.

Розрізняють довгострокові фінансові інвестиції, що надають право власності - інвестиції в акції інших підприємств, внески до статутного капіталу, і інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, тобто боргові цінні папери – облігації невлавної емісії, довгострокові векселі тощо.

Бухгалтерський облік довгострокових фінансових інвестицій здійснюється на активному балансовому рахунку 14 «Довгострокові фінансові інвестиції». Він призначений для узагальнення інформації про наявність і рух довгострокових інвестицій (вкладень) у цінні папери інших підприємств, облігації державних і місцевих позик, статутні капітали інших підприємств, створених на території країни і за кордоном тощо.

За дебетом рахунку 14 відображається вартість здійснених довгострокових фінансових інвестицій шляхом їх придбання (надходження) та збільшення їх вартості, а за кредитом – їх вибуття (списання) чи зменшення вартості, а також одержання дивідендів від об'єкта інвестування, якщо облік інвестицій ведеться за методом участі в капіталі.

Рахунок 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» має 3 субрахунки:

- 141 «Інвестиції зв'язаним сторонам за методом участі в капіталі»
- 142 «Інші інвестиції зв'язаним сторонам»
- 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам»

Як бачимо, в основі розмежування субрахунків на рахунку 14 лежить, характер інвестицій залежно від контролю і впливу інвестора на об'єкт інвестування, при тому виділяються інвестиції зв'язаним сторонам і інвестиції незв'язаним сторонам, а також інвестиції, що ураховуються за різними методами.

Поняття зв'язаних сторін розкривається у П(С)БО 23 «Розкриття інформації відносно зв'язаних сторін», відповідно до якого зв'язаними сторонами вважаються:

- підприємства, які знаходяться під контролем або суттєвим впливом інших осіб;
- підприємства і фізичні особи, котрі прямо або опосередковано здійснюють контроль над підприємством або суттєво впливають на його діяльність, а також близькі члени родини такої фізичної особи.

Для обліку інвестицій зв'язаним сторонам використовуються субрахунки 141 і 142, а для обліку всіх інших інвестицій – субрахунок 143. Облік

інвестицій на субрахунку 141 ведеться за методом участі в капіталі, а інвестицій на субрахунку 142 – за методом справедливої вартості. Докладніше на методах оцінки і обліку довгострокових фінансових інвестицій зупинимося нижче.

Регістром синтетичного обліку за рахунком 14 в умовах застосування журнальної форми обліку, передбаченої Методичними рекомендаціями з використання реєстрів бухгалтерського обліку, затвердженими наказом Міністерства фінансів України 29.12.2000 р. № 356, є журнал № 4 (розділ II).

Журнал № 4 (розділ II), як було зазначено вище, побудований за шаховим принципом і містить узагальнену інформацію за кредитом рахунка 14 про вибуття довгострокових фінансових інвестицій за звітний період, а також про зменшення їх балансової вартості у випадку проведення уцінки до рівня справедливої вартості за довгостроковими фінансовими інвестиціями, облік яких ведеться за методом справедливої вартості, або за у випадку отримання дивідендів від підприємства об'єкта інвестування, якщо інвестиції ураховуються за методом участі в капіталі.

Інформація за дебетом рахунка 14 про придбання і інше надходження довгострокових фінансових інвестицій накопичується у різних журналах за кореспондуючими рахунками, зокрема у журналі № 1 при придбанні фінансових інвестицій за грошові кошти, у журналі № 7 - при їх надходженні як внеску до статутного капіталу від засновників і учасників, у журналі № 3 - при надходженні довгострокових фінансових інвестицій від дебіторів тощо.

Регістром аналітичного обліку довгострокових фінансових інвестицій є відомість № 4.2, в якій розгорнуто відображається надходження фінансових інвестицій за дебетом рахунка 14 в розрізі кореспондуючих рахунків, потім наводиться загальна сума обороту за дебетом, сума обороту за кредитом за даними журналу № 4 (розділ II) і виводиться сальдо на кінець місяця, а також загальна сума фінансових інвестицій з початку року. У відомості № 4.2 інформація про довгострокові фінансові інвестиції наводиться з відокремленням даних про:

- фінансові інвестиції за методом участі в капіталі в: асоційовані підприємства; дочірні підприємства; спільну діяльність;

- інші фінансові інвестиції в: частки і паї у статутному капіталі інших підприємств; акції; облігації та інші.

Аналітичний облік ведеться за видами довгострокових фінансових інвестицій в розрізі об'єктів інвестування, окремо по інвестиціях в Україні та за кордоном.

Відповідно до вимог П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» довгострокові фінансові інвестиції, що надають права власності, як і поточні фінансові інвестиції, первісно оцінюються і відображаються в обліку за їх собівартістю, яка складається з ціни придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів і інших витрат, що безпосередньо пов'язані з придбанням фінансової інвестиції.

Але в подальшому, на відміну від поточних фінансових інвестицій, облік довгострокових фінансових інвестицій залежить від ступеня впливу і контролю інвестора за операційною і фінансовою політикою компанії, у яку вкладений капітал.

У свою чергу вплив і контроль залежать від кількості акцій із правом голосу, якими володіє підприємство-інвестор, у відношенні до загальної кількості випущених акцій підприємства-об'єкта інвестування, тобто частки у статутному капіталі (табл. 2.5).

Коли мова йде про здійснення суттєвого впливу, то насамперед маються на увазі фінансові інвестиції в спільні підприємства і асоційовані компанії.

Спільне підприємство - це підприємство, яке є об'єктом спільного контролю двох чи більше сторін відповідно до письмової угоди між ними.

Спільний контроль – це розподілення контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди про ведення спільної діяльності.

Виходячи з цього, всі учасники спільної діяльності поділяються на контролюючих учасників і звичайних інвесторів.

Методи оцінки і бухгалтерського обліку довгострокових фінансових
інвестицій відповідно до вимог П(С)БО 12

Частка в статутному капіталі	Рівень впливу інвестора	Метод оцінки і обліку фінансових інвестицій
1	2	3
Менше ніж 20% акцій, що мають право голосу	Інвестор не має суттєвого впливу чи не здійснює контроль	Фінансові інвестиції відображаються за методом справедливої вартості
Від 20% до 50% акцій, що мають право голосу	Інвестор має суттєвий вплив на підприємство, але не здійснює контроль	Фінансові інвестиції в асоційовані і спільні підприємства відображаються в обліку за одним з двох методів залежно від певних умов: - за методом участі в капіталі або - за методом справедливої вартості
Більше 50% акцій, що мають право голосу	Інвестор здійснює контроль над підприємством	Фінансові інвестиції в дочірні підприємства враховуються за методом участі в капіталі. Фінансові звіти консолідуються.

Контролюючий учасник – це учасник спільної діяльності, який здійснює спільний контроль за нею.

Інші інвестори спільного підприємства – це учасники спільної діяльності, які не здійснюють спільного контролю за нею.

Асоційоване підприємство – це підприємство, в якому інвестор має суттєвий вплив і яке не є ні дочірнім, ні спільним підприємством інвестора.

Відповідно до П(С)БО 12 під суттєвим впливом розуміються повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської і комерційної політики об'єкта інвестування без здійснення контролю за цією політикою.

Якщо підприємство-інвестор володіє безпосередньо чи опосередковано 20%-50% акцій підприємства-об'єкта інвестування з правом голосу, то вважається, що він має суттєвий вплив.

Під контролем розуміється повноваження керувати фінансовою, господарською і комерційною політикою підприємства з метою отримання вигод від його діяльності.

Якщо підприємство-інвестор володіє більше ніж 50% акцій підприємства-об'єкта інвестування із правом голосу, то вважається, що він здійснює контроль.

Підприємство, яке повністю контролює інше підприємство, називається материнським підприємством.

У свою чергу дочірнє підприємство – це підприємство, що перебуває під контролем іншого (материнського) підприємства.

Відповідно до П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» за різних умов і для різних груп інвесторів мають застосовуватися різні методи оцінки і обліку довгострокових фінансових інвестицій, зокрема метод справедливої вартості, метод участі в капіталі, метод амортизованої собівартості.

Розглянемо порядок застосування кожного з них докладніше.

Відображення довгострокових фінансових інвестицій за справедливою вартістю

За справедливою вартістю довгострокові фінансові інвестиції відображаються в таких випадках:

1) інвестор не має суттєвого впливу і не здійснює контроль над підприємством об'єктом інвестування, тобто володіє менше, ніж 25% акцій з правом голосу;

2) інвестор має суттєвий вплив на підприємство-об'єкт інвестування, тобто володіє від 25 до 50% акцій з правом голосу, але водночас мають місце додаткові обставини:

- інвестиції в асоційовані або спільні дочірні підприємства придбані і утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання;

- асоційоване або спільне підприємство здійснює свою діяльність в умовах, що істотно обмежують його здатність передавати кошти інвестору протягом періоду, що перевищує 12 місяців;

3) Інвестор спільного підприємства не є контролюючим учасником.

3) інвестор (материнська фірма) здійснює контроль над дочірнім підприємством і володіє більше ніж 50% акцій з правом голосу, але:

- контроль дочірнього підприємства є тимчасовим, оскільки воно придбано і утримується лише з метою його наступного продажу протягом короткострокового періоду;

- дочірнє підприємство здійснює свою діяльність в умовах, які обмежують його здатність передавати грошові кошти материнському підприємству.

Довгострокові фінансові інвестиції в дочірні підприємства відбиваються материнською компанією за справедливою вартістю, коли вони виключаються при консолідації фінансових звітів, відповідно до П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність».

Облік довгострокових фінансових інвестицій за методом справедливої вартості здійснюється аналогічно обліку поточних фінансових інвестицій.

Так, під час придбання довгострокових фінансових інвестицій вони відображаються за фактичною собівартістю бухгалтерським записом:

Дебет 14 “Довгострокові фінансові інвестиції”

Кредит 31 “Рахунки в банках”

Далі на дату балансу у випадку, якщо справедлива вартість фінансових інвестицій суттєво відхилилася від їх балансової вартості, в обліку здійснюється переоцінка довгострокових фінансових інвестицій.

Сума збільшення чи зменшення балансової вартості довгострокових фінансових інвестицій на дату балансу відбивається відповідно у складі інших доходів чи інших витрат звичайної діяльності. Таким чином, збільшення вартості фінансових інвестицій внаслідок дооцінки відображається за дебетом рахунка 14 “Довгострокові фінансові інвестиції” в кореспонденції з кредитом рахунка 746 “Інші витрати звичайної діяльності”, а зменшення балансової вартості інвестицій – за кредитом рахунка 14 в кореспонденції з дебетом рахунка 975 “Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій”.

Фінансові інвестиції, справедливую вартість яких вірогідно визначити неможливо, відбиваються в балансі за їх фактичною собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестиції. Утрати від зменшення

корисності відображаються у складі інших витрат звичайної діяльності за дебетом рахунка 975 “Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій” з одночасним зменшенням балансової вартості довгострокових фінансових інвестицій за кредитом рахунка 14.

Довгострокові фінансові інвестиції здійснюються з метою отримання фінансових доходів у вигляді дивідендів, облік яких ведеться за допомогою рахунка 731 “Дивіденди отримані” у випадку, якщо інвестиції ураховуються за методом справедливої вартості.

Під час нарахування фінансових доходів у вигляді дивідендів здійснюється запис:

Дебет 373 “Розрахунки за нарахованими доходами”

Кредит 731 “Дивіденди отримані”

Під час отримання дивідендів за безготівковим розрахунком виконується проводка:

Дебет 31 “Рахунки в банках”

Кредит 373 “Розрахунки за нарахованими доходами”

Сума дивідендів, які отримуються від резидентів, не входить до складу валових доходів підприємства-інвестора, оскільки по них сплачений авансовий внесок з податку на прибуток платником дивідендів. Водночас, сума дивідендів, що отримані від нерезидентів, включається до валових доходів і підлягає оподаткуванню податком на прибуток.

Крім доходів від володіння різноманітними цінними паперами і корпоративними правами, які враховуються як довгострокові фінансові інвестиції, у вигляді дивідендів, підприємство-інвестор може отримувати доходи також шляхом продажу самих фінансових активів.

У випадку продажу довгострокових фінансових інвестицій здійснюються такі записи:

1. Відображається доход від продажу довгострокових фінансових інвестицій: Дебет 31 “Рахунки в банках”

Кредит 741 “Доход від реалізації фінансових інвестицій”

2. Списується балансова вартість реалізованих довгострокових фінансових інвестицій:

Дебет 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій”

Кредит 14 “Довгострокові фінансові інвестиції”

3. Списується сума доходу від реалізації фінансових інвестицій на фінансовий результат:

Дебет 741 “Дохід від реалізації фінансових інвестицій”

Кредит 793 “Результат іншої звичайної діяльності”

4. Списується собівартість реалізованих фінансових інвестицій на фінансовий результат:

Дебет 793 “Результат іншої звичайної діяльності”

Кредит 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій”

Для цілей оподаткування прибутку підприємств визначається і відноситься до складу доходів сума прибутку від операцій з цінними паперами як перевищення доходів від продажу цінних паперів кожного окремого виду над витратами з їх придбання з урахуванням від’ємного фінансового результату попередніх звітних періодів за методикою освітленою вище. При тому не має значення здійснюється торгівля цінними паперами, які були ураховані як поточні фінансові інвестиції, чи довгострокові фінансові інвестиції.

Далі розглянемо на прикладі облік довгострокових фінансових інвестицій за методом справедливої вартості.

Приклад 8.

Підприємство “Троянда” 1 листопада 20.. року придбало:

- 20000 штук акцій ВАТ “Росинка” на загальну суму 20000 грн. (ціна придбання однієї акції – 1 грн., номінальна вартість акції – 1 грн.), що складає 10 % випущених простих акцій;

- 25000 штук акцій ВАТ “Крокус” на суму 37500 грн. (ціна придбання однієї акції – 1,5 грн., номінально вартість – 1 грн.), що складає 5% випущених простих акцій.

31.12.20.. року ринкова вартість відповідних пакетів акцій склала:

- акції ВАТ “Росинка” - 0,9 грн.,
- акції ВАТ “Крокус” – 1,8 грн.

31.03.20.. (наступного року) р. ВАТ “Росинка” оголошені дивіденди в розмірі 2% від номінальної вартості акцій, а ВАТ “Крокус” – 5%.

1.04.20.. р. (наступного року) підприємство “Троянда” одержало дивіденди від підприємств-об’єктів інвестування на поточний рахунок у національній валюті.

31.06.20.. р.(наступного року) підприємством “Троянда” проданий пакет з 10000 штук акцій ВАТ “Росинка” за ціною 1,1 грн. за акцію.

Відображення відповідних операцій в бухгалтерському обліку підприємства-інвестора здійснюється таким чином:

1. 1.11.20.. р. придбані акції ВАТ “Росинка” і ВАТ “Крокус” з метою довгострокового інвестування:

Дебет 14 “Довгострокові фінансові інвестиції” – 57500 грн.

Кредит 31 “Рахунки в банках” – 57500 грн.

Ураховуючи, що частка в капіталі підприємств-об’єктів інвестування складає 10% у ВАТ «Росинка» і 5% у ВАТ «Крокус» можна зробити висновок, що підприємство «Троянда» не має суттєвого впливу, і саме тому довгострокові фінансові інвестиції повинні відображатися в бухгалтерському обліку за справедливою вартістю з регулярним проведенням переоцінок у випадку відхилення балансової вартості від поточної ринкової вартості.

2. 31.12.20.. р. проводиться уцінка пакета акцій ВАТ «Росинка» до справедливої вартості: $20000 \text{ шт.} \times (0,9 - 1) = 2000 \text{ грн.}$

Дебет 975 “Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій” – 2000 грн.

Кредит 14 “Довгострокові фінансові інвестиції” – 2000 грн.

3. 31.12.20.. р. проводиться дооцінка пакета акцій ВАТ «Крокус» до справедливої вартості: $25000 \text{ шт.} \times (1,8 - 1,5) = 7500$

Дебет 14 “Довгострокові фінансові інвестиції” – 7500 грн.

Кредит 746 “Інші доходи звичайної діяльності” – 7500 грн.

4. 31.03.20.. р. відображені нараховані дивіденди до отримання по акціях:

ВАТ “Росинка” - 20000 шт. x 1 грн. x 0,02 = 400 грн.

ВАТ “Крокус” – 25000 шт. x 1 грн. x 0,05 = 1250 грн.

Дебет 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» -1650 грн.

Кредит 731 «Дивіденди отримані» - 1650 грн.

5. 1.04.20.. р. підприємство “Троянда” одержало дивіденди від підприємств-об’єктів інвестування на поточний рахунок у національній валюті.

Дебет 31 “Рахунки в банках” – 1650 грн.

Кредит 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» -1650 грн.

6. 31.06.20.. р. підприємством “Троянда” проданий пакет з 10000 штук акцій ВАТ “Росинка”:

- відображено доход від продажу довгострокових фінансових інвестицій:

Дебет 31 “Рахунки в банках” – 11000 грн.

Кредит 741 “Доход від реалізації фінансових інвестицій” – 11000 грн.

- списана балансова вартість реалізованих фінансових інвестицій%

Дебет 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій” – 9000 грн.

Кредит 14 “Довгострокові фінансові інвестиції” – 9000 грн.

- списана сума доходу від реалізації фінансових інвестицій на фінансовий результат:

Дебет 741 “Доход від реалізації фінансових інвестицій” – 11000 грн.

Кредит 793 “Результат іншої звичайної діяльності” – 11000 грн.

- списана собівартість реалізованих фінансових інвестицій на фінансовий результат:

Дебет 793 “Результат іншої звичайної діяльності” – 9000 грн.

Кредит 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій” – 9000 грн.

Відображення довгострокових фінансових інвестицій за методом участі в капіталі

Метод участі в капіталі – це метод обліку фінансових інвестицій, який передбачає, що на дату балансу довгострокові фінансові інвестиції

відображаються за вартістю, що визначається з урахуванням зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування, крім тих змін, які є результатом операцій між інвестором і власне об'єктом інвестування.

Як правило, метод участі в капіталі використовується, якщо частка інвестора складає не менше, ніж 25% акцій, що мають право голосу.

За методом участі в капіталі відображаються в обліку фінансові інвестиції:

- в асоційовані компанії;
- у спільні підприємства у контролюючого учасника;
- у дочірні підприємства у фінансових звітах материнської компанії.

Відповідно до цього методу балансова вартість фінансових інвестицій збільшується чи зменшується на суму, яка є часткою інвестора у чистому прибутку або збитку об'єкта інвестування за звітний період з віднесенням цієї суми до складу доходів або втрат від участі в капіталі. Водночас балансова вартість фінансових інвестицій зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування.

Приклад 9.

Материнська фірма володіє 9000 акцій номіналом 10 грн. дочірньої фірми, що складає 90% статутного капіталу останньої. За результатами звітного року дочірня фірма одержала чистий прибуток у сумі 100000 грн. Частка материнської фірми в прибутку дочірньої складає: $100000 \times 0,9 = 90000$ грн.

Згідно з методом участі в капіталі, у випадку, якщо дочірня фірма отримала прибуток, то балансова вартість інвестицій у материнській фірмі має збільшитися на відповідну частку прибутку в сумі 90000 грн.

Якщо дочірня фірма нарахує дивіденди, наприклад, у розмірі 2% на акцію, то частка дивідендів материнської компанії складе: $9000 \times 10 \times 0,02 = 1800$ грн.

Балансова вартість інвестицій у материнській компанії зменшиться на суму дивідендів 1800 грн., оскільки вони по суті вилучаються з об'єкта інвестування.

На рахунках бухгалтерського обліку операції з довгостроковими фінансовими інвестиціями, що ураховуються за методом участі в капіталі відображаються таким чином.

Під час придбання (надходження) довгострокових фінансових інвестицій вони оприбутковуються за фактичною собівартістю записом:

Дебет 14 «Довгострокові фінансові інвестиції»

Кредит 31 «Рахунки в банках»

На дату балансу на підставі інформації підприємства-об'єкта інвестування про отриманий чистий прибуток (збиток) за звітний період у інвестора відображається дохід (або втрати) від участі в капіталі.

Для обліку доходів від участі в капіталі призначений пасивний рахунок 72 «Доходи від участі в капіталі», який має 3 субрахунки:

721 «Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства»

722 «Дохід від спільної діяльності»

723 «Дохід від інвестицій у дочірні підприємства»

Відображення доходу інвестора у зв'язку з отриманням прибутку асоційованим, спільним, дочірнім підприємством, у яке вкладені кошти, здійснюється проводкою:

Дебет 141 "Інвестиції зв'язаним сторонам за методом участі в капіталі"

Кредит 72 "Доходи від участі в капіталі" (з розмежуванням за субрахунками 721 «Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства», 722 «Дохід від спільної діяльності», 723 «Дохід від інвестицій у дочірні підприємства»)

Для обліку втрат від участі в капіталі призначений активний рахунок 96 «Втрати від участі в капіталі», який має 3 субрахунки:

961 «Втрати від інвестицій в асоційовані підприємства»

962 «Втрати від спільної діяльності»

963 «Втрати від інвестицій у дочірні підприємства»

Відображення втрат інвестора у зв'язку з отриманням збитку асоційованим, спільним, дочірнім підприємством, у яке вкладені кошти, здійснюється проводкою:

Дебет 96 «Втрати від участі в капіталі» (з розмежуванням за субрахунками 961 «Втрати від інвестицій в асоційовані підприємства», 962 «Втрати від спільної діяльності», 963 «Втрати від інвестицій у дочірні підприємства»)

Кредит 141 "Інвестиції зв'язаним сторонам за методом участі в капіталі"

Рахунки 72 «Доход від участі в капіталі» і 96 «Втрати від участі в капіталі» наприкінці звітної періоду закривають на субрахунок 792 «Результат фінансових операцій».

Доходи і втрати від участі в капіталі для цілей оподаткування підприємств ніяким чином не впливають на валові доходи і валові витрати і не ураховуються для визначення оподаткованого прибутку.

В умовах ведення обліку довгострокових фінансових інвестицій за методом участі в капіталі дивіденди у інвестора розглядаються як повернення частини інвестицій, вилучення їх із бізнесу, і тому нараховані до отримання дивіденди зменшують балансову вартість фінансових інвестицій. Нарахування дивідендів за методом участі в капіталі відображається проводкою.

Дебет 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»

Кредит 141 «Інвестиції зв'язаним сторонам за методом участі в капіталі»

Одержання дивідендів на поточний рахунок показується записом::

Дебет – 31 «Рахунки в банках»

Кредит – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»

Приклад 10.

ВАТ «Таврія» придбало 50000 штук акцій ВАТ «Черноморочка» за ціною 1,2 грн. за акцію на загальну суму 60000 грн. Номінальна вартість акцій - 1 грн. Статутний капітал ВАТ «Черноморочка» складає 125000 грн. (125000 штук акцій номіналом 1 грн.)

За рік, що минув, ВАТ “Черноморочка” оголосила прибуток у розмірі 20000 грн. і дивіденди в розмірі 5% на акцію. Інших змін у капіталі не було. Дивіденди отримані на поточний рахунок у національній валюті.

Відображення довгострокових фінансових інвестицій у підприємства-інвестора у даному випадку здійснюється таким чином:

1. Придбано акції ВАТ “Черноморочка” з метою довгострокового інвестування:

Дебет 14 “Довгострокові фінансові інвестиції” – 60000 грн.

Кредит 31 “Рахунки в банках” – 60000 грн.

Визначимо частку в капіталі підприємства об’єкта інвестування:

$50000 / 125000 = 0,4$ або 40%

Ураховуючи, що частка в капіталі підприємств-об’єктів інвестування складає 40%, можна зробити висновок, що ВАТ «Таврія» має суттєвий вплив на компанію ВАТ “Черноморочка”, яка є асоційованою, і саме тому довгострокові фінансові інвестиції повинні відображатися в бухгалтерському обліку за методом участі в капіталі.

2. За даними року, що минув, в обліку інвестора ВАТ “Таврія” відображено дохід від участі в капіталі, як частка чистого прибутку асоційованої компанії – ВАТ “Черноморочка” у розмірі: $20000 \text{ грн.} \times 0,4 = 8000 \text{ грн.}$

Дебет 141 “Інвестиції зв’язаним сторонам за методом участі в капіталі” – 8000 грн.

Кредит 72 “Доходи від участі в капіталі” – 8000 грн.

3. Нараховано дивіденди до отримання у ВАТ “Таврія” в розмірі $50000 \text{ шт.} \times 1 \text{ грн.} \times 0,05 = 2500 \text{ грн.}$

Дебет 373 “Розрахунки за нарахованими доходами” – 2500 грн.

Кредит 141 “Інвестиції зв’язаним сторонам за методом участі в капіталі” – 2500 грн.

4. Отримано дивіденди на поточний рахунок у національній валюті:

Дебет – 31 “Рахунки в банках” – 2500 грн.

Кредит – 373 “Розрахунки за нарахованими доходами” – 2500 грн.

Визначимо балансову вартість довгострокових фінансових інвестицій станом на 31.12.20..р. за даними операціями:

- балансова вартість довгострокових фінансових інвестицій на дату придбання – 60000 грн.

- збільшення балансової вартості інвестицій на частку інвестора в прибутку об’єкта інвестування – 8000 грн.

- зменшення балансової вартості інвестицій на частку інвестора в нарахованих до отримання дивідендах – 2500 грн.

- балансова вартість довгострокових фінансових інвестицій на 31.12.20..р. – $60000 + 8000 - 2500 = 65500$ грн.

Відображення довгострокових фінансових інвестицій за методом амортизованої собівартості

До числа боргових цінних паперів відносяться облигації, ощадні сертифікати та інші цінні папери, що засвідчують право власника на отримання відповідної суми в розмірі їх номінальної вартості і відсотків за фіксованою ставкою у передбачений термін.

Придбано боргові цінні папери, емітовані іншими підприємствами, первісно відображаються в бухгалтерському обліку за їх собівартістю на активному рахунку 14 “Довгострокові фінансові інвестиції”.

Причому боргові цінні папери можуть придбатися як за номінальною вартістю, так і за ціною нижче або вище їх номінальної вартості.

У випадку, якщо цінні папери придбані за ціною нижче номіналу, то вважається, що вони придбані з дисконтом, а у випадку, якщо ціна придбання вище номіналу, то з премією.

Дисконт – це сума перевищення вартості погашення боргового цінного паперу над його собівартістю.

Наприклад, облигація номіналом 200 грн. (вартість погашення) придбана за 180 грн. (собівартість), дисконт складає 20 грн.

Премія – це сума перевищення собівартості боргового цінного паперу над вартістю його погашення.

Або, облігація номіналом 200 грн. (вартість погашення), придбана за 230 грн. (собівартість), премія - 30 грн.

У будь-якому випадку придбані боргові цінні папери спочатку оприбутковуються за ціною придбання з урахуванням додаткових витрат у вигляді комісійних винагород посередникам тощо.

У подальшому на кожен дату балансу вони відображаються за так званою амортизованою собівартістю, тобто собівартістю цінного паперу, котра збільшена чи зменшена на суму накопиченої амортизації дисконту або премії.

Дисконт або премія списується (амортизується) інвестором протягом терміну з дати придбання до дати погашення.

Розрахунок амортизації дисконту відповідно до П(С)БО 12 слід здійснювати за методом ефективної ставки відсотків. При тому ефективна ставка відсотків у випадку придбання цінних паперів з дисконтом розраховується за формулою (1), а у випадку придбання з премією - за формулою (2):

Ефективна (ринкова) ставка відсотків =

$$\frac{(Номінальна\ вартість\ x\ Фіксована\ ставка\ відсотка) + \frac{Сума\ дисконту}{Строк\ погашення}}{\frac{(Номінальна\ вартість + Вартість\ придбання)}{2}} \quad (1)$$

Ефективна (ринкова) ставка відсотків =

$$\frac{(Номінальна\ вартість\ x\ Фіксована\ ставка\ відсотка) - \frac{Сума\ премії}{Строк\ погашення}}{\frac{(Номінальна\ вартість + Вартість\ придбання)}{2}} \quad (2)$$

Сума амортизації дисконту визначається за формулою (3):

$$\text{Амортизація дисконту} = \text{Балансова вартість інвестицій} \times \text{Ефективна (ринкова) ставка відсотків} - \text{Сума відсотків за фіксованою ставкою} \quad (3)$$

Сума амортизації премії визначається за формулою (4):

$$\text{Амортизація премії} = \text{Сума відсотків за фіксованою ставкою} - \text{Балансова вартість інвестицій} \times \text{Ефективна (ринкова) ставка відсотків} \quad (4)$$

Списання дисконту або премії ведеться в такому порядку, щоб у момент погашення боргових цінних паперів їх вартість на рахунку 14 дорівнювала номіналу.

Списання дисконту або премії здійснюється водночас з нарахуванням відсотків до отримання і відображається з використанням рахунків 733 «Інші доходи від фінансових операцій» і 952 «Інші фінансові витрати».

Облік облігацій, які придбані з дисконтом, у інвестора можна розглянути на прикладі 11.

Приклад 11.

31.12.2012 р. ВАТ «Компас» придбало 3000 шт. облігацій, які випущені ВАТ "Зірка", під 10% річних строком погашення 2 роки. Номінальна вартість 1 шт. – 20 грн. Облігації придбані з дисконтом - 2 грн. Відсотки за облігаціями сплачуються в кінці кожного року.

31.12.2014 г. погашено облігації грошовими коштами.

Спочатку визначимо ефективну (ринкову) ставку відсотків:

Ефективна (ринкова) ставка відсотків =

$$\frac{(60000 \text{ грн.} \times 0,1) + 6000 \text{ грн./} 2 \text{ роки}}{(60000 \text{ грн.} + 54000 \text{ грн.})} = 16\%$$

$$\frac{(60000 \text{ грн.} + 54000 \text{ грн.})}{2}$$

2

Господарські операції:

1. Придбано облігації ВАТ "Зірка" з дисконтом і відображені за собівартістю:

Собівартість придбання = 3000 шт. x (20 грн. - 2 грн.) = 54000 грн.:

Д – 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам» – 54000 грн.

К – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 54000 грн.

2. Нараховані відсотки за 2013 р. до отримання:

Сума відсотків = 20 грн. x 0,1 x 3000 шт. = 6000 грн.

Д – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 6000 грн.

К – 732 «Відсотки отримані» – 6000 грн.

3. Нараховано амортизацію дисконту за 2013 р.:

Сума амортизації дисконту за 2013 р. = 54000 грн. x 0,16 – 6000 грн. = 2640 грн.

Д – 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам» – 2640 грн.

К – 733 «Інші доходи від фінансових операцій» – 2640 грн.

4. Отримані відсотки за облігаціями за 2013 р.:

Д – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 6000 грн.

К – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 6000 грн.

5. Нараховані відсотки за 2014 р. до отримання:

Д – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 6000 грн.

К – 732 «Відсотки отримані» – 6000 грн.

6. Нараховано амортизацію дисконту за 2014 р., причому оскільки це останній рік володіння цінним папером списується весь залишок недоамортизованої суми дисконту:

Сума амортизації дисконту за 2014 р. = 6000 грн. – 2640 грн. = 3360 грн.

Д – 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам» – 3360 грн.

К – 733 «Інші доходи від фінансових операцій» – 3360 грн.

7. Отримано відсотки за 2014 р.:

Д – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 6000 грн.

К – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 6000 грн.

8. 31.12.2014 р. погашені облігації за номінальною вартістю:

Д – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 60000 грн.

К – 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам» – 60000 грн.

Облік облігацій, придбаних з премією, у інвестора на прикладі 12.

Приклад 12.

31.12.2012 р. ВАТ «Комета» придбало 6000 шт. облігацій, які випущені ВАТ "Омега", під 20% річних строком погашення 2 роки. Номінальна вартість 10 грн. Облігації придбано з премією 1 грн.

Відсотки за облігаціями сплачуються в кінці кожного року.

31.12.2014 р. погашені облігації грошовими коштами.

Спочатку визначимо ефективну (ринкову) ставку відсотків:

Ефективна (ринкова) ставка відсотків =

$$\frac{(60000 \text{ грн.} \times 0,2) - 6000 \text{ грн.} / 2 \text{ роки}}{60000 + 66000} = 14,3\%$$

$$\frac{60000 + 66000}{2}$$

2

Господарські операції:

1. Придбано облігації з премією і відображені за собівартістю:

Собівартість придбання = 6000 шт. x (10 грн. + 1 грн.) = 66000 грн.

Д – 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам» – 66000 грн.

К – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 66000 грн.

2. Нараховано відсотки за 2013 р. до отримання:

Сума відсотків = 6000 шт. x 10 грн. x 0,2 = 12000 грн.

Д – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 12000 грн.

К – 732 «Відсотки отримані» – 12000 грн.

3. Отримано відсотки за 2013 р.:

Д – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 12000 грн.

К – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 12000 грн.

4. Нараховано амортизація премії за 2013 р.:

Сума амортизації премії = 12000 грн. – 66000 грн. x 0,143 = 12000 - 9438 = 2562 грн.

Д – 952 «Інші фінансові витрати» – 2562 грн.

К – 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам» – 2562 грн.

5. Нараховано відсотки за 2014 р. до отримання:

Д – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 12000 грн.

К – 732 «Відсотки отримані» – 12000 грн.

6. Отримано відсотки за 2014 р.:

Д – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 12000 грн.

К – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 12000 грн.

7. Нарховано амортизація премії за 2014 р. (списана недоамортизована частина): 6000 грн. – 2562грн. = 3438 грн.

Д – 952 «Інші фінансові витрати» – 3438 грн.

К – 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам» – 3438 грн.

8. 31.12.2014 р. погашені облігації за номінальною вартістю:

Д – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 60000 грн.

К – 143 «Інвестиції незв'язаним сторонам» – 60000 грн.

Основні бухгалтерські записи з обліку фінансових інвестицій і порядок їх відображення в обліку наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Основні бухгалтерські записи з обліку фінансових інвестицій

№ з/п.	Зміст операції	Бухгалтерський запис	
		дебет	кредит
А	Б	1	2
Операції з обліку поточних фінансових інвестицій			
1	Облік придбання поточних фінансових інвестицій за грошові кошти		
1.1	Перераховано з поточного рахунка в національній валюті за придбані акції чи інші цінні папери, що відносяться до поточних фінансових інвестицій	35	31
1.2	Нарховано комісійну винагороду за послуги посередника	35	685
1.3	Перераховано посереднику сума комісійної винагороди	685	31
2	Облік придбання поточних фінансових інвестицій в обмін на інші активи (готову продукцію, виробничі запаси, товари тощо) - на прикладі готової продукції		
2.1	Відображено доход від продажу готової продукції	36	701
2.2	Нарховано податкове зобов'язання з ПДВ	701	641
2.3	Списано собівартість реалізованої готової продукції	901	26
2.4	Отримано акції чи інші цінні папери, що ураховуються як поточні фінансові інвестиції, у розрахунок від покупця	35	36
3	Облік надходження поточних фінансових інвестицій як внеску до статутного капіталу		
3.1	Сформовано статутний капітал	46	40

Продовження таблиці 2.6

А	Б	1	2
3.2	Надійшли акції чи інші цінні папери, що ураховуються як поточні фінансові інвестиції, як внесок до статутного капіталу від засновників (учасників)	35	46
4	Облік фінансових доходів від поточних фінансових інвестицій		
4.1	Нараховано до отримання дивіденди по акціях, що ураховуються як поточні фінансові інвестиції	373	731
4.2	Отримано на поточний рахунок дивіденди	31	373
4.3	Нараховано до отримання відсотки по депозитних сертифікатах, облігаціях та інших цінних паперах, що ураховуються як поточні фінансові інвестиції	373	732
4.4	Отримано на поточний рахунок відсотки по депозитних сертифікатах, облігаціях та інших цінних паперах, що ураховуються як поточні фінансові інвестиції	31	373
5	Облік продажу поточних фінансових інвестицій		
5.1	Отримано дохід від продажу поточних фінансових інвестицій	31	741
5.2	Списано собівартість реалізованих поточних фінансових інвестицій	971	35
6	Облік поточних фінансових інвестицій на дату балансу		
6.1	Проведено дооцінку поточних фінансових інвестицій до справедливої (ринкової) вартості	35	746
6.2	Проведено уцінку поточних фінансових інвестицій до справедливої (ринкової) вартості	975	35
Операції з обліку довгострокових фінансових інвестицій			
1	Облік придбання довгострокових фінансових інвестицій за грошові кошти		
1.1	Перераховано з поточного рахунка в національній валюті за придбані акції чи інші цінні папери, що відносяться до довгострокових фінансових інвестицій	14	31
1.2	Нараховано комісійну винагороду за послуги посередника	14	685
1.3	Перераховано посереднику суму комісійної винагороди	685	31
2	Облік придбання довгострокових фінансових інвестицій в обмін на інші активи (готову продукцію, виробничі запаси, товари тощо) - на прикладі товарів		
2.1	Відображено дохід від продажу товарів	36	702
2.2	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	702	641
2.3	Списано собівартість реалізованих товарів	902	28
2.4	Отримані акції чи інші цінні папери, що ураховуються як довгострокові фінансові інвестиції, у розрахунок від покупця	14	36
3	Облік надходження довгострокових фінансових інвестицій як внеску до статутного капіталу		
3.1	Сформовано статутний капітал	46	40
3.2	Надійшли акції чи інші цінні папери, що ураховуються як довгострокові фінансові інвестиції, як внесок до статутного капіталу від засновників (учасників)	14	46
4	Облік фінансових доходів від довгострокових фінансових інвестицій		
4.1	Нараховано до отримання дивіденди по акціях, що ураховуються як довгострокові фінансові інвестиції за методом	373	731

Продовження таблиці 2.6

А	Б	1	2
	справедливої вартості		
4.2	Нараховано до отримання дивіденди по акціях, що ураховуються як довгострокові фінансові інвестиції за методом участі в капіталі	373	14
4.3	Отримано на поточний рахунок дивіденди	31	373
5	Облік продажу довгострокових фінансових інвестицій		
5.1	Отримано дохід від продажу довгострокових фінансових інвестицій	31	741
5.2	Списано собівартість реалізованих довгострокових фінансових інвестицій	971	14
6	Облік довгострокових фінансових інвестицій, що ураховуються за методом справедливої вартості, на дату балансу		
6.1	Проведено дооцінку довгострокових фінансових інвестицій до справедливої (ринкової) вартості	14	746
6.2	Проведено уцінку довгострокових фінансових інвестицій до справедливої (ринкової) вартості	975	14
7	Облік довгострокових фінансових інвестицій, що ураховуються за методом участі в капіталі, на дату балансу		
7.1	Відображено дохід інвестора по довгострокових фінансових інвестиціях, які ураховуються за методом участі в капіталі, у зв'язку з отриманням прибутку асоційованим, спільним, дочірнім підприємством	14	72
7.2	Відображені втрати інвестора по довгострокових фінансових інвестиціях, які ураховуються за методом участі в капіталі, у зв'язку з отриманням збитку асоційованим, спільним, дочірнім підприємством	96	14
8	Облік фінансових інвестицій в боргові цінні папери, які придбані з дисконтом і утримуються до погашення		
8.1	Придбано боргові цінні папери з дисконтом і відображені за собівартістю	14	31
8.2	Нараховано відсотки за борговими цінними паперами до отримання за період	373	732
8.3	Отримано відсотки на поточний рахунок	31	373
8.4	Нараховано амортизацію дисконту за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери	14	733
8.5	По закінченню терміну володіння погашені боргові цінні папери за номінальною вартістю	31	14
9	Облік фінансових інвестицій в боргові цінні папери, які придбані з премією і утримуються до погашення		
9.1	Придбано боргові цінні папери з премією і відображені за собівартістю	14	31
9.2	Нараховано відсотки за борговими цінними паперами до отримання за період	373	732
9.3	Отримано відсотки на поточний рахунок	31	373
9.4	Нараховано амортизацію премії за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери	952	14
9.5	По закінченню терміну володіння погашено боргові цінні папери за номінальною вартістю	31	14

2.5. Розкриття інформації про операції з фінансовими інвестиціями у фінансовій звітності

Інформації про операції з фінансовими інвестиціями розкривається у Балансі підприємства. Так, інформація про фінансові інвестиції на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент, наведена у статті "Довгострокові фінансові інвестиції" 1 розділу Активу Балансу.

У статті "Поточні фінансові інвестиції" II розділ Активу Балансу (Оборотні активи) відображаються фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів).

Розкриття інформації про фінансові інвестиції у Звіті про фінансові результати

За умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена, дохід у Звіті про фінансові результати відображається в момент надходження активу або погашення зобов'язання, які приводять до збільшення власного капіталу підприємства (крім зростання капіталу за рахунок внесків учасників).

За умови, що оцінка витрат може бути достовірно визначена, витрати відображаються у Звіті про фінансові результати в момент вибуття активу або збільшення зобов'язання, які призводять до зменшення власного капіталу підприємства (крім зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

Якщо актив забезпечує економічні вигоди протягом декількох звітних періодів, то витрати відображаються у Звіті про фінансові результати на основі систематичного та раціонального їх розподілу (наприклад, у вигляді амортизації) протягом тих звітних періодів, коли надходять відповідні економічні вигоди.

Витрати слід негайно відображати у звіті про фінансові результати, якщо економічні вигоди не відповідають або перестають відповідати такому стану, за якого вони визнаються активами підприємства.

У статті "Доход від участі в капіталі" відображається дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

У статті "Інші фінансові доходи" показуються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

У статті "Інші доходи" показується дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

У статті "Фінансові витрати" показуються витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями (крім фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 31 "Фінансові витрати").

У статті "Втрати від участі в капіталі" відображається збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких провадиться методом участі в капіталі.

У статті "Інші витрати" відображаються собівартість реалізації фінансових інвестицій; втрати від не операційних курсових різниць; втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів; інші витрати, які виникають у процесі звичайної діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Розкриття інформації про фінансові інвестиції у Звіті про рух грошових коштів

Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності відображається в II розділі Звіту, а в результаті фінансової діяльності - у III розділі Звіту.

Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності визначається на основі аналізу змін у статтях розділу балансу "Необоротні активи" та статті "Поточні фінансові інвестиції" і «Необоротні активи та групи вибуття».

У статті "Реалізація фінансових інвестицій" відображають суми грошових надходжень від продажу акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток у капіталі інших підприємств (інші, ніж надходження за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

У статті "Реалізація необоротних активів" відображається надходження грошових коштів від продажу інвестиційної нерухомості, необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття, а також інших довгострокових необоротних активів (крім фінансових інвестицій).

У статті "Реалізація майнових комплексів" показується надходження грошових коштів від продажу дочірніх підприємств та інших господарських одиниць (за вирахуванням грошових коштів, які були реалізовані у складі майнового комплексу).

У статті "Отримані відсотки" відображаються надходження грошових коштів у вигляді відсотків за позики, надані іншим сторонам (інші, ніж позики, здійснені фінансовою установою) за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери, за використання переданих у фінансову оренду необоротних активів тощо.

У статті "Отримані дивіденди" відображаються суми грошових надходжень у вигляді дивідендів як результат придбання акцій або часток у капіталі інших підприємств (крім виплат за такими інструментами, які визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

У статті "Інші надходження" показуються надходження грошових коштів від повернення авансів (крім авансів, пов'язаних з операційною діяльністю) та позик, наданих іншим сторонам (інші надходження, ніж аванси та позики фінансової установи), надходження грошових коштів від ф'ючерсних

контрактів, форвардних контрактів, опціонів тощо (за винятком тих контрактів, які укладаються для основної діяльності підприємства, або коли надходження класифікуються як фінансова діяльність), та інші надходження, які не передбачені у вищезазначених статтях.

У статті "Придбання фінансових інвестицій" відображаються виплати грошових коштів для придбання акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток участі у спільних підприємствах (інші, ніж виплати за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

У статті "Придбання необоротних активів" показуються виплати грошових коштів для придбання (створення) основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів (крім фінансових інвестицій). У цій статті також відображаються суми сплачених відсотків, якщо вони включені до вартості будівництва (створення, вирощування тощо) необоротних активів.

У статті "Придбання майнових комплексів" відображаються грошові кошти, сплачені за придбані дочірні підприємства та інші господарські одиниці (за вирахуванням грошових коштів, придбаних у складі майнового комплексу).

У статті "Інші платежі" показуються аванси (крім пов'язаних з операційною діяльністю) і позики грошовими коштами, надані іншим сторонам (крім авансів і позик фінансових установ); виплати грошових коштів за ф'ючерсними контрактами, форвардними контрактами, опціонами тощо (за виключенням випадків, коли такі контракти укладаються для операційної діяльності підприємства або виплати класифікуються як фінансова діяльність); інші платежі, що не передбачені у вищезазначених статтях.

У статті "Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності" відображається результат руху коштів від інвестиційної діяльності.

Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності визначається на основі змін у статтях балансу за розділом "Власний капітал" та статтях, пов'язаних з фінансовою діяльністю, у розділах балансу: "Забезпечення наступних витрат і платежів", "Довгострокові зобов'язання" і "Поточні

зобов'язання" ("Короткострокові кредити банків" і "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями", "Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками" тощо).

У статті "Надходження власного капіталу" відображаються надходження грошових коштів від розміщення акцій та інших операцій, що призводять до збільшення власного капіталу.

У статті "Отримані позики" відображаються надходження грошових коштів у результаті утворення боргових зобов'язань (позик, векселів, облігацій, а також інших видів короткострокових і довгострокових зобов'язань, не пов'язаних з операційною діяльністю).

У статті "Інші надходження" показуються інші надходження грошових коштів, пов'язані з фінансовою діяльністю.

У статті "Погашення позик" відображаються виплати грошових коштів для погашення отриманих позик.

У статті "Сплачені дивіденди" показуються суми дивідендів, сплачені грошовими коштами.

У статті "Інші платежі" показується використання грошових коштів для викупу раніше випущених акцій підприємства, виплати грошових коштів орендодавцю для погашення заборгованості за фінансовою орендою та за іншими платежами, пов'язаними з фінансовою діяльністю.

У статті "Чистий рух коштів від фінансової діяльності" відображається результат руху коштів від фінансової діяльності.

*Розкриття інформації про фінансові інструменти
у примітках до фінансової звітності*

Для кожного класу фінансових активів, фінансових зобов'язань та інструментів власного капіталу підприємство наводить інформацію про:

1. Види та суму фінансових інструментів, строки та умови, які можуть впливати на їх суму, розподіл у часі та визначеність майбутніх грошових потоків;
2. Облікову політику, зокрема методи визнання та оцінки.

Якщо операції з фінансовими інструментами призводять до виникнення цінових, кредитних або інших ризиків, підприємство наводить інформацію про:

1. Вартість оголошену, номінальну тощо, за якою розраховуються майбутні виплати.

2. Дату погашення, закінчення строку дії або виконання контракту.

3. Опціони, утримані будь-якою стороною-укладачем контракту про фінансовий інструмент, що передбачають дострокове погашення зобов'язань, включаючи період або дату, коли вони можуть бути здійснені, ціну або верхню та нижню межу цін здійснення опціону.

4. Опціони, утримані будь-якою стороною-укладачем контракту про фінансовий інструмент, на конвертацію в інший фінансовий інструмент, інший фінансовий актив або фінансове зобов'язання, включаючи період або дату, коли опціон можна здійснити, а також коефіцієнти конвертації або курс обміну.

5. Суму та її розподіл за терміном передбачених майбутніх грошових потоків або виплат, включаючи вартість погашення фінансового інструмента, оголошену ставку або величину відсотка, дивіденду або іншого періодичного доходу від фінансового інструмента.

6. Суму та опис застави, отриманої або наданої за фінансовим інструментом.

7. Іноземну валюту, у якій надходитимуть або сплачуватимуться суми за фінансовим інструментом.

8. Умови контракту, які в разі їх порушення суттєво змінюватимуть терміни або інші умови фінансового інструмента.

Для кожного класу визнаних і невизнаних фінансових активів і фінансових зобов'язань наводиться інформація про наявність:

1. Відсоткового ризику із зазначенням:

1.1 дати перегляду ставки відсотка або дати погашення зобов'язань за контрактом залежно від того, що настає раніше;

1.2 ефективних відсоткових ставок, якщо вони застосовуються;

2. Кредитного ризику із зазначенням:

2.1 його максимальної суми на дату балансу (без урахування справедливої вартості застави);

2.2 наявності одночасного впливу різних чинників кредитного ризику.

Для кожного класу визнаних і невизнаних фінансових активів і фінансових зобов'язань наводиться інформація про їх справедливу вартість. Якщо справедливу вартість достовірно визначити неможливо, то про це разом з відомостями про основні характеристики фінансового інструмента, які впливають на його справедливу вартість, зазначається у примітках до фінансової звітності.

До інформації про справедливу вартість включаються відомості щодо застосованого методу визначення справедливої вартості та суттєвих припущень (про безперервність діяльності, про відсутність намірів скорочувати обсяги діяльності або здійснювати операції на не вигідних умовах тощо), прийнятих при його застосуванні.

Якщо підприємство відображає один або кілька фінансових активів за вартістю, що перевищує їх справедливу вартість, то наводиться інформація про:

1. Балансову або справедливу вартість окремих активів або відповідних груп цих активів.

2. Причини, які вплинули на прийняття рішення про відмову від зниження балансової вартості до справедливої, включаючи причини впевненості у тому, що балансову вартість буде компенсовано (відшкодовано).

Розкриття інформації про фінансові інвестиції у примітках до фінансової звітності

У примітках до фінансової звітності наводиться така інформація:

1. Балансова вартість фінансових інвестицій, що включені до складу статті балансу "Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств", за такими видами:

1.1. Фінансові інвестиції в асоційовані підприємства.

1.2. Фінансові інвестиції в дочірні підприємства.

1.3. Фінансові інвестиції у спільну діяльність із створенням юридичної особи (спільного підприємства).

2. Фінансові інвестиції, що включені до складу статей балансу "Інші довгострокові фінансові інвестиції" та "Поточні фінансові інвестиції" собівартістю, за справедливою вартістю, за амортизованою собівартістю.

3. Підстави для визначення справедливої вартості фінансових інвестицій.

4. Доходи та втрати від змін справедливої вартості фінансових інвестицій за звітний період.

5. Перелік провідних асоційованих, дочірніх і спільних підприємств із зазначенням частки в капіталі та методів оцінки, що використовуються для обліку таких фінансових інвестицій.

Контрольний учасник спільного підприємства у примітках до фінансової звітності також наводить (розкриває) таку інформацію:

1. Загальна сума зобов'язань щодо його часток у спільних підприємствах.

2. Сума зобов'язань інвестиційного характеру щодо його часток у спільних підприємствах та його частки в зобов'язаннях, які він узяв разом з іншими учасниками.

3. Сума своєї частки в зобов'язаннях інвестиційного характеру спільних підприємств.

Учасники спільної діяльності без створення юридичної особи в примітках до фінансової звітності розкривають таку інформацію про спільну діяльність:

1. Розмір частки у спільній діяльності.

2. Строк дії договору спільної діяльності без створення юридичної особи.

3. Інформація про оператора спільної діяльності.

4. Загальна вартість вкладу до спільної діяльності без створення юридичної особи.

5. Сума всіх зобов'язань спільної діяльності без створення юридичної особи (із зазначенням суми, яка припадає на частку учасника).

6. Загальна сума доходів і витрат спільної діяльності без створення юридичної особи та сума доходів і витрат спільної діяльності без створення юридичної особи, які були включені до інших операційних доходів та інших операційних витрат.

7. Оператор спільної діяльності без створення юридичної особи розкриває інформацію про загальну вартість спільно контрольованих активів, управління якими він здійснює, а також у розрізі їх класифікації.

Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей

1. Оцінка фінансових інвестицій за різними методами.
2. Методологічні аспекти обліку фінансових інвестицій.
3. Фінансові інвестиції у підсистемах обліку.
4. Відображення в обліку фінансових результатів операцій з фінансовими інвестиціями.
5. Відображення фінансових інвестицій у фінансовій звітності.

Контрольні питання

1. Що таке фінансові інвестиції?
2. Як класифікують фінансові інвестиції відповідно до вимог П(С)БО 12?
3. Що представляють собою еквіваленти грошових коштів?
4. На яких рахунках здійснюється облік фінансових інвестицій? Наведіть їх характеристику.
5. Які регістри застосовуються для обліку фінансових інвестицій?
6. Як здійснюється облік поточних фінансових інвестицій?
7. Як здійснюється оцінка поточних фінансових інвестицій під час їх придбання?
8. Який порядок оцінки поточних фінансових інвестицій на дату балансу?
9. Опишіть порядок обліку операцій з продажу поточних фінансових інвестицій.

10. Який порядок обліку операцій з цінними паперами для цілей оподаткування?
11. Які методи оцінки і обліку довгострокових фінансових інвестицій застосовуються згідно з П(С)БО 12? Надайте їх характеристику.
12. Як здійснюється облік довгострокових фінансових інвестицій в акції, що ураховуються за методом справедливої вартості?
13. Як здійснюється облік довгострокових фінансових інвестицій в акції, що ураховуються за методом участі в капіталі?
14. Надайте характеристику рахунків, які застосовуються для обліку доходів і втрат від участі в капіталі.
15. Що таке дисконт по операціях з цінними паперами?
16. Що таке премія по операціях з цінними паперами?
17. Як здійснюється облік боргових цінних паперів до погашення, придбаних з дисконтом?
18. Як здійснюється облік боргових цінних паперів до погашення, придбаних з премією?

Тести

Запитання 1. Фінансові інвестиції утримуються підприємством з метою:

- а) одержання доходів (прибутку) у вигляді дивідендів, відсотків;
- б) набуття вигідних відносин з іншими підприємствами (взяття участі в управлінні їхньою діяльністю або контроль над їхньою діяльністю);
- в) отримання майбутніх вигод від зростання вартості здійснених інвестицій.
- г) усі відповіді правильні.

Запитання 2. За видами фінансові інвестиції поділяються на:

- а) вкладення до статутного капіталу інших підприємств;
- б) придбання цінних паперів інших емітентів;
- в) надання позик іншим юридичним і фізичним особам;
- г) усі відповіді правильні.

Запитання 3. З метою відображення довгострокових фінансових інвестицій в обліку й звітності прийнято їх визначати, як:

- а) інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення;
- б) еквіваленти грошових коштів;
- в) інвестиції, що характеризуються незначним ризиком зміни вартості;
- г) пайові фінансові інвестиції.

Запитання 4. З метою відображення поточних фінансових інвестицій в обліку й звітності прийнято їх визначати, як:

- а) інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення;
- б) еквіваленти грошових коштів;
- в) інвестиції в асоційовані та дочірні підприємства;
- г) інвестиції в спільну діяльність зі створенням юридичної особи.

Запитання 5. Методи оцінки цінних паперів регламентовані:

- а) П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”;
- б) П(С)БО 13 “Фінансові інструменти”;
- в) Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»;
- г) Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Запитання 6. Вибір методів оцінки фінансових інвестицій у бухгалтерському обліку та фінансової звітності залежить від:

- а) форми власності ресурсів інвестування;
- б) розподілу фінансових інвестицій на прямі чи портфельні;
- в) видів фінансових інвестицій - поточних чи довгострокових;
- г) видів фінансових інвестицій – пайових чи боргових.

Запитання 7. Оцінка фінансових вкладень здійснюється у випадках:

- а) при придбанні фінансових інвестицій;
- б) при реалізації фінансових інвестицій
- в) у разі складання фінансової звітності;
- г) усі відповіді правильні.

Запитання 8. Собівартість фінансової інвестиції, придбаної в обмін на інші активи включає такі складові:

- а) ціна її придбання;
- б) можливі комісійні винагороди (винагороди фінансовим посередникам тощо);
- в) податки, збори, обов'язкові платежі, які пов'язані з придбанням фінансової інвестиції;
- г) немає правильної відповіді .

Запитання 9. На дату балансу оцінку фінансових інвестицій визначають за такими методами, як:

- а) за справедливою вартістю;
- б) за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій;
- в) за методом участі в капіталі;
- г) усі відповіді правильні.

Запитання 10. За справедливою вартістю оцінюються вкладення, які:

- а) утримуються для перепродажу (переоцінюються на дату балансу за кожною інвестицією);
- б) є борговими інвестиціями для їх оцінки на дату балансу;
- в) утримуються до повного погашення (довгострокові інвестиції);
- г) усі відповіді правильні.

Запитання 11. Сутність методу за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій полягає в тому, що:

- а) балансова вартість інвестицій збільшується або зменшується у власному капіталі об'єкта інвестування на суму збільшення або зменшення дисконту або премії в разі придбання з урахуванням їх амортизації за методом ефективної ставки відсотка;
- б) різниця між собівартістю та вартістю погашення фінансових інвестицій (дисконт або премія в разі придбання) амортизується інвестором протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка;

в) на суму амортизації дисконту або премії в разі придбання за методом ефективної ставки відсотка здійснюються зміни у сумі власного капіталу емітента.

г) усі відповіді правильні.

Запитання 12. Метод участі в капіталі — це метод обліку інвестицій, за якого:

а) балансова вартість інвестицій збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування;

б) зміна величини власного капіталу об'єкта інвестування веде до відповідних змін вартості інвестицій на балансі підприємства-інвестора;

в) балансова вартість вкладень відображає частку інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування;

г) усі відповіді правильні.

Запитання 13. Якими проведеннями в бухгалтерському обліку відображається збільшення частки інвестора в капіталі об'єкта інвестування внаслідок приросту за звітний період іншого вкладеного капіталу:

а) Дт 141 Кт 311

б) Дт 141 Кт 721 (722,723)

в) Дт 141 421 (422,423,424,425)

г) Дт 141 Кт 685

Запитання 14. Якими проведеннями в бухгалтерському обліку відображається частка чистого прибутку асоційованого підприємства, зароблена ним у звітному періоді, яка збільшує вартість інвестицій:

а) Дт 141 Кт 311

б) Дт 141 Кт 721 (722,723)

в) Дт 141 421 (422,423,424,425)

г) Дт 141 Кт 685

Запитання 15. Якими проведеннями в бухгалтерському обліку відображається частка збитків, належних інвестору за звітний період, яка зменшує суму інвестицій у дочірнє, асоційоване або спільне підприємство:

- а) Дт 91 Кт 141
- б) Дт 685 Кт 141
- в) Дт 373 Кт 141
- г) Дт 96 Кт 141

Запитання 16. Якими проведеннями в бухгалтерському обліку відображається нарахування амортизації дисконту на балансі утримувача облігацій:

- а) Дт 131 Кт 141
- б) Дт 141 Кт 702
- в) Дт 141 Кт 733
- г) Дт 131 Кт 733

Запитання 17. Якими проведеннями в бухгалтерському обліку відображається нарахування амортизації премії на балансі утримувача облігацій:

- а) Дт 131 Кт 141
- б) Дт 952 Кт 141
- в) Дт 141 Кт 733
- г) Дт 131 Кт 952

Запитання 18. Якими проведеннями в бухгалтерському обліку відображається списання довгострокових цінних паперів, а також інших довгострокових вкладень (крім позик) унаслідок їх продажу:

- а) Дт 131 Кт 141
- б) Дт 952 Кт 141
- в) Дт 971 Кт 141
- г) Дт 131 Кт 971

Запитання 19. Якими проведеннями в бухгалтерському обліку відображається погашення довгострокових облігацій або наданих позик у разі,

якщо зазначені інвестиції значилися в складі довгострокових до моменту погашення.

а) Дт 131 Кт 142

б) Дт 311 Кт 142

в) Дт 142 Кт 361

г) Дт 377 Кт 952

Запитання 20. Асоційовані підприємства - це

а) інвестору належить блокувальний пакет акцій (голосів);

б) інвестору належить понад 25 % акцій;

в) яке не є дочірнім або спільним підприємством інвестора

г) усі відповіді правильні.

Запитання 21. Термін «доходи» для цілей оподаткування прибутку від операцій з цінними паперами - це:

а) сума коштів, яка отримана платником податку від продажу цінних паперів;

б) вартість майна, яка отримана платником податку від обміну цінних паперів;

в) сума коштів або вартість майна, яка отримана платником податку від відчуження цінних паперів;

г) усі відповіді правильні.

Запитання 22. Термін «витрати» для цілей оподаткування прибутку від операцій з цінними паперами - це:

а) сума коштів, яка сплачена платником податку продавцю (у тому числі емітенту, крім придбання під час первинного розміщення) цінних паперів, як компенсація їх вартості;

б) вартість майна, яка сплачена платником податку продавцю (у тому числі емітенту, крім придбання під час первинного розміщення) цінних паперів, як компенсація їх вартості;

в) сума коштів, яка нарахована платником податку продавцю (у тому числі емітенту, крім придбання під час первинного розміщення) цінних паперів, як компенсація їх вартості;

г) усі відповіді правильні.

Запитання 23. Від'ємний фінансовий результат від операцій торгівлі з цінними паперами:

- а) не змінює кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства за звітний період;
- б) включається до витрат першого календарного кварталу наступного податкового року;
- в) переноситься на зменшення фінансових результатів наступних звітних періодів;
- г) усі відповіді правильні.

Запитання 24. Дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій відображають у Звіті про фінансові результати:

- а) у статті "Інші фінансові доходи";
- б) у статті "Доход від участі в капіталі";
- в) у статті "Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" ;
- г) немає правильної відповіді.

Запитання 25. Збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких провадиться методом участі в капіталі відображають у Звіті про фінансові результати:

- а) у статті "Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) у статті "Втрати від участі в капіталі";
- в) У статті "Інші витрати" ;
- г) немає правильної відповіді.

Запитання 26. Виплати грошових коштів для придбання акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток участі у спільних підприємствах відображають у "Звіті про рух грошових коштів"

- а) у розділі I - Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності;
- б) у розділі II. Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності;
- в) у розділі III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності;
- г) усі відповіді правильні.

Матриця відповідей на тести

Запитання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	г	г	а	б	а	в	г	г	г	а
Запитання	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Відповідь	б	г	в	б	г	в	б	в	б	г
Запитання	21	22	23	24	25	26				
Відповідь	г	г	г	б	а	б				

Практичні та ситуаційні завдання

Практичне завдання 1.

Підприємство «А» 10.03.20.. р. з метою придбання 1000 акцій підприємства «Б» передало йому на умовах обміну 1000 акцій власної емісії, номінал яких — 1,50 грн. за 1 шт., ринкова вартість — 1,70 грн.

Необхідно заповнити журнал господарських операцій зі складанням бухгалтерських проводок та зазначенням первинних документів, які підтверджують проведення операції.

Довідка: Фінансові інвестиції початково оцінюються й відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю. Вона включає ринкову вартість і всі додаткові витрати, понесені під час купівлі цінних паперів, або відповідає справедливій вартості переданих в обмін активів чи власних цінних паперів.

Облік придбання поточних фінансових інвестицій

№	Зміст операцій	Назва первинних документів	Дебет	Кредит	Сума, грн.

Практичне завдання 2.

Підприємство «А» 17.03.20.. р. з метою придбання 100 облігацій підприємства «В» номіналом 100 грн. з 10 % річних передало йому товари. Балансова вартість товарів - 8000 грн., продажна (справедлива) вартість - 12 000 грн., у тому числі ПДВ.

Необхідно заповнити журнал господарських операцій зі складанням бухгалтерських проводок та зазначенням первинних документів, які підтверджують проведення операції.

Облік придбання поточних фінансових інвестицій

№	Зміст операцій	Назва первинних документів	Дебет	Кредит	Сума, грн.

Практичне завдання 3.

Заповнити журнал господарських операцій зі складанням бухгалтерських проводок та зазначенням первинних документів, які підтверджують проведення операцій, зміст яких наведений у таблиці.

Облік придбання поточних фінансових інвестицій

№	Зміст операцій	Назва первинних документів	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Підприємство «А» передало товари підприємству «В» в обмін на облігації підприємства В: - справедлива вартість товарів (у т.ч. ПДВ) - балансова вартість товарів				12 000 8000
2	Визначено фінансові результати				
3	Зараховано фінансові інвестиції				

Практичне завдання 4.

Підприємство «А» придбало за грошові кошти цінні папери підприємства «Д»: акції – 200 шт. номіналом 10 грн. (ринкова вартість – 15 грн. за од.); облігації – 100 шт. номіналом 100 грн. (ринкова вартість – 97 грн. за од.). Послуги брокера на фондовій біржі при цьому становили 1000 грн.

Необхідно заповнити журнал господарських операцій зі складанням бухгалтерських проводок та зазначенням первинних документів, які підтверджують проведення операції.

Довідка: Вартість послуг брокера повинна бути розподілена пропорційно до вартості придбаних цінних паперів.

Практичне завдання 5.

Підприємство «Акація» володіє акціями підприємств А, Б.

На 31.12.20.. р. балансова вартість кожної інвестиції складає:

Показник	Собівартість придбаних акцій	Справедлива вартість акцій на 31.12.10 р.
Інвестиція в акції підприємства А	2000	2500
Інвестиція в акції підприємства Б	3800	3600
Вартість інвестиційного портфеля	5800	6100

Необхідно провести відповідні бухгалтерські проведення на дату складання балансу для обліку достовірної оцінки активів.

Практичне завдання 6.

Підприємство «А» придбає на вторинному ринку контрольний пакет акцій підприємства «Б», унаслідок чого стає його материнським підприємством (контрольним учасником). Сума контрольного пакета - 300 000 грн., що становить 60% в капіталі дочірнього підприємства. Витрати, пов'язані з придбанням пакета, становили 8000 грн. За минулий після придбання акцій період прибуток дочірнього підприємства становив 100 000 грн. Крім того, його додатковий капітал за рахунок переоцінки основних засобів за період зріс на 11 667 грн. З отриманого прибутку дочірньому підприємству на виплату дивідендів за привілейованими акціями (які не належать материнській) має бути виділено 12 000 грн.

Визначити частку материнського підприємства в прибутку, у сумі дивідендів, у додаткового капіталі та на базі цих даних відобразити облік інвестицій за методом участі в капіталі.

№	Зміст операцій	Дебет	Кредит	Сума
	На дату придбання пакета акцій			
	На дату закінчення звітного періоду			

Практичне завдання 7.

Підприємством «Оріон» 01.06.20.. р. було придбано 25000 акцій підприємства «Д» за ціною 1,5 грн. за акцію на загальну суму 37500 грн. (номінальна вартість акції – 1 грн.). На дату продажу своїх акцій компанія Д мала 65200 випущених простих акцій. За 20.. рік компанія «Д» оголосила прибуток у розмірі 10000 грн. і дивіденди в розмірі 3000 грн.

Необхідно:

а) здійснити облік довгострокових фінансових інвестицій в компанію «Д» по методу участі в капіталі у зв'язку з тим, що підприємство «Оріон» володіє 40 % ($25000:65200 \times 100$ %) голосів компанії «Д», тобто має на неї суттєвий вплив;

б) Визначити балансову вартість фінансової інвестиції підприємства «Оріон» в асоційоване підприємство «Д» на 01.06.2010 р. та на 31.12.2010р.

Практичне завдання 8.

01.01.20.. року підприємство «А» придбало 10 шт. 8%-них облігацій підприємства «В» за 17000 грн. Номінальна вартість облігацій – 14000 грн. Облігації будуть погашені через 5 років. Виплата відсотків здійснюється щорічно наприкінці року.

Загальна сума премії по облігаціях – 3000 грн. (17000 – 14000), що буде амортизуватися протягом 5 років.

Розрахувати оцінку фінансових інвестицій за амортизованою собівартістю та відобразити результати розрахунків у бухгалтерському обліку.

Практичне завдання 9.

Підприємство «Азарт» 04.01.20.. р. придбало облігації номінальною вартістю 3000 грн. за 2922 грн., тобто дисконт складав 78 грн. Фіксована ставка відсотка по облігаціях – 7 % річних. Облігації будуть погашені через 3 роки. Виплата відсотків здійснюється щорічно наприкінці року.

Розрахувати оцінку фінансових інвестицій за амортизованою собівартістю та відобразити результати розрахунків у бухгалтерському обліку.

РОЗДІЛ 3

ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

3.1. Сутність та класифікація дебіторської заборгованості.

3.2. Визнання та оцінка дебіторської заборгованості.

3.3. Облік дебіторської заборгованості .

3.3.1. Облік поточної дебіторської заборгованості.

3.3.1.1. Облік дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги.

3.3.1.2. Облік дебіторської заборгованості за розрахунками.

3.3.2. Облік довгострокової дебіторської заборгованості.

3.3.3. Облік сумнівних та безнадійних боргів дебіторів

3.4. Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності.

3.5. Управління дебіторською заборгованістю. Проблемні питання обліку та управління дебіторською заборгованістю.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, дебітори, строк погашення заборгованості, облік, оцінка заборгованості, резерв сумнівних боргів, коефіцієнт сумнівності, чиста реалізаційна вартість, безнадійна заборгованість, управління дебіторською заборгованістю.

Вивчення розділу дає змогу:

отримати знання про

- сутність, оцінку та класифікацію дебіторської заборгованості;
- аналітичний та синтетичний облік дебіторської заборгованості;
- особливості обліку сумнівних та безнадійних боргів;
- особливості обліку дебіторської заборгованості згідно з Податковим Кодексом України;

- відмінності та особливості обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами обліку;
- проблемні питання обліку дебіторської заборгованості та можливі шляхи їх вирішення.

набути навички з:

- класифікації дебіторської заборгованості для різних цілей за різними ознаками;
- складання бухгалтерських проводок з обліку поточної та довгострокової дебіторської заборгованості;
- документального відображення дебіторської заборгованості в обліку та звітності.

оволодіти вміннями щодо

- ведення обліку дебіторської заборгованості для цілей складання фінансової звітності та оподаткування;
- використання різних методів створення резерву сумнівних боргів;
- застосування можливих напрямків управління дебіторською заборгованістю.

3.1. Сутність та класифікація дебіторської заборгованості

Характерною особливістю сучасного розвитку економіки України є глибокі економічні перетворення в сфері виробництва на основі ринкових відносин. Ринкові відносини вимагають перегляду системи бухгалтерського обліку, одним із центральних елементів якої є облік взаєморозрахунків суб'єктів господарювання. Вважаємо, що на сьогодні одним з найбільш складних і суперечливих питань українського обліку є облік дебіторської заборгованості, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів. Суб'єкти господарювання на перший план висувають вирішення власних проблем, замість виконання фінансових зобов'язань по платежах перед партнерами. Відсутність майнової відповідальності за невиконання власних договірних

зобов'язань дає їм змогу ухилитись від взаєморозрахунків з партнерами. В поглиблення платіжної кризи вносить свою частку і нерегульованість бюджетної системи, що стосується несвоєчасної оплати державних зобов'язань, які здійснюються за рахунок бюджету. Вирішення вищенаведеної складної проблеми багато в чому залежить від вдосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків.

Для прийняття зацікавленими особами адекватних та вчасних рішень щодо існуючої політики управління істотне значення мають актуальність і якість інформації про стан розрахунків з дебіторами, що формується на базі даних бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання.

Дослідженням проблем організації обліку розрахунків з дебіторами у різні роки займалися такі вітчизняні науковці, як М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, І. Буфатина, Б.І. Валуєв, С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко, В.М. Костюченко, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, О.В. Лишиленко, В.Г. Лінник, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко та інші.

В економічно розвинутих країнах заходу нормальним вважається частка дебіторської заборгованості в активах підприємства майже 20 %. Про такі показники на підприємствах України можна лише мріяти. Як свідчать статистичні дані, фактичний розмір дебіторської заборгованості на більшості вітчизняних підприємствах складає не менше 50 %. Зрозуміло, що на фоні постійного зростання загальної суми дебіторської заборгованості підприємств у країні (рис. 3.1), ситуація критична.

З економічної точки зору дебіторська заборгованість розглядається як складова частина оборотних активів підприємства.

Дебіторська заборгованість – частина оборотного капіталу підприємства, компанії; сума, яку заборгували підприємству, організації, компанії інші юридичні особи і компанії, а також громадяни, що є їх боржниками за поставку товарів, виконання робіт, надання послуг тощо [49, с. 529].

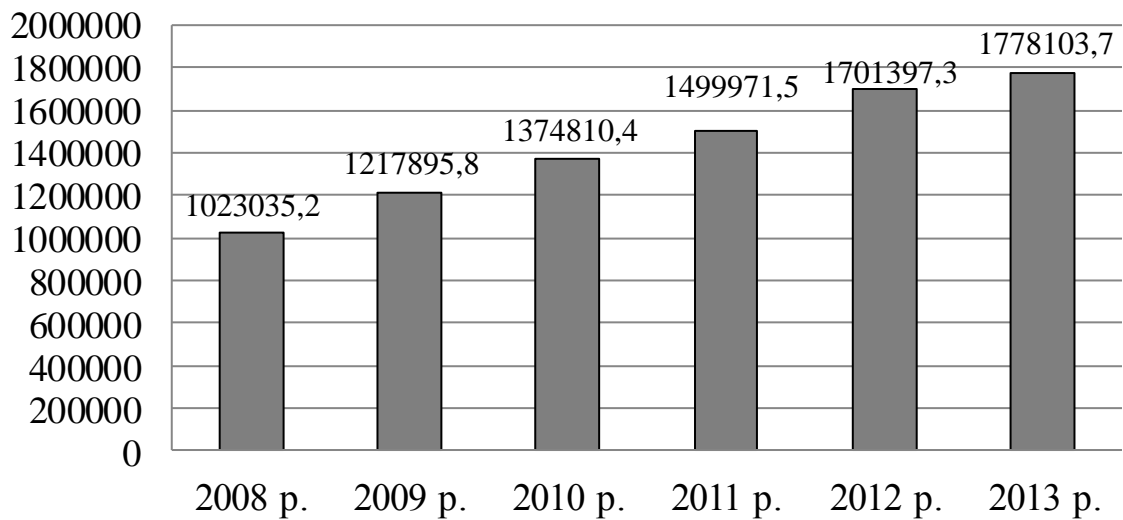

Рис. 3.1. Динаміка дебіторської заборгованості на підприємствах України у 2008-2013 роках

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку і розкриття у фінансовій звітності підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності (окрім бюджетних організацій) інформації про дебіторську заборгованість з урахуванням особливостей оцінки, встановленої іншими Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку визначаються в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» (далі – П(С)БО-10), затвердженому Наказом МФУ № 237 від 08.10.1999 із змінами і доповненнями [19]. Згідно з п. 4 П(С)БО-10 дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. При цьому дебіторами слід вважати юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

У зарубіжних країнах не існує окремого стандарту щодо регулювання дебіторської заборгованості. Окремі аспекти визначені в МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [12]. Зокрема, у МСБО

32 дебіторська заборгованість трактується як фінансовий актив, але конкретного визначення цього поняття міжнародні стандарти не дають.

В основі організації бухгалтерського обліку заборгованості лежить її класифікація, яка забезпечує групування та систематизацію інформації про заборгованість у різних обліково-аналітичних розтинах, орієнтованих на задоволення специфічних інформаційних потреб оперативного і стратегічного управління. Від ступеня деталізації інформації залежить здатність керівництва підприємством своєчасно і ефективно управляти заборгованістю, можливість оперативного аналізу її та прогнозування, а в кінцевому результаті – обґрунтованість прийнятих управлінських рішень.

При класифікації дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку враховуються два критерії:

- строк, який залишився до погашення заборгованості від дати балансу;
- зв'язок з нормальним операційним циклом. За цими ознаками виділяють довгострокову і поточну дебіторську заборгованість.

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, що не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу. Тобто, для віднесення дебіторської заборгованості до довгострокової необхідно, щоб дотримувались обидва критерії одночасно:

- вона не виникала в ході нормального операційного циклу;
- строк її погашення складав більше 12 місяців.

У разі, якщо строк погашення дебіторської заборгованості, що не виникає в ході нормального операційного циклу, менше року, вона відноситься до поточної. *Поточна дебіторська заборгованість* – сума дебіторської заборгованості, що виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Тобто, поточною визнається дебіторська заборгованість, що виникає в ході нормального операційного циклу незалежно від строку її погашення, та заборгованість, що

не виникає в ході нормального операційного циклу, але строк її оплати не перевищує 1 рік.

Залежно від своєчасності погашення поточна дебіторська заборгованість класифікується за трьома напрямками:

- *нормальна* – дебіторська заборгованість щодо якої існує впевненість у її погашенні боржником і строк оплати якої не настав;
- *сумнівна* – дебіторська заборгованість щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржником;
- *безнадійна* – дебіторська заборгованість щодо якої існує впевненість у її непогашенні боржником або за якою минув строк позовної давнини.

Дебіторська заборгованість також класифікується за об'єктами щодо яких вона виникла. Згідно з цим критерієм у бухгалтерському обліку виділяють два види дебіторської заборгованості:

1. *Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги* – це заборгованість покупців і замовників за реалізовані їм продукцію, товари, надані послуги, виконані роботи.

2. *Дебіторська заборгованість за розрахунками* – це заборгованість, що характеризує інші види розрахунків підприємства з різними дебіторами і включає:

- дебіторську заборгованість за розрахунками за виданими авансами іншим підприємствам у рахунок наступних платежів;
- дебіторську заборгованість за розрахунками з бюджетом, що виникає у зв'язку з відшкодуванням або переплатою за податками, зборами та іншими обов'язковими платежами;
- дебіторську заборгованість за розрахунками з підзвітними особами за виданими авансами на відрядження або господарські потреби підприємства;
- дебіторську заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів у вигляді дивідендів, процентів, роялті, що підлягають надходженню;

- дебіторську заборгованість за розрахунками за відшкодуванням завданих збитків підприємству працівниками у результаті нестачі і втрат від псування цінностей;
- дебіторську заборгованість за розрахунками за претензіями, пред'явленими контрагентам, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенею;
- дебіторську заборгованість із внутрішніх розрахунків, що виникає між пов'язаними сторонами або внаслідок внутрішньогосподарських взаємовідносин між підприємствами;
- дебіторську заборгованість за розрахунками з іншими дебіторами.

Важливого значення в обліку, в тому числі при визначенні сумнівності заборгованості, набуває поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель) на *забезпечену* та *незабезпечену*.

За формою розрахунків можна відокремити:

- *негрошову дебіторську заборгованість* – ту, що виникла у результаті бартерних операцій і погашення якої здійснюється шляхом взаємозаліку заборгованості з контрагентом;
- *грошову дебіторську заборгованість* – ту, для відшкодування якої використовуються грошові кошти у готівковій або безготівковій формі.

За характером господарських операцій доречно розмежувати:

- дебіторську заборгованість за *товарними операціями* – виникає у результаті реалізації продукції, товарів, робіт, послуг покупцям і замовникам або внаслідок видачі авансів іншим підприємствам та підзвітним особам;
- дебіторську заборгованість за *нетоварними операціями* – виникає у результаті господарських операцій, непов'язаних з купівлею-продажем товарно-матеріальних цінностей, робіт, послуг.

Відповідно до територіального розміщення дебіторів доцільно виділити дебіторську заборгованість за розрахунками з *вітчизняними контрагентами* та дебіторську заборгованість за розрахунками з *іноземними контрагентами*. Якщо у цьому є економічна необхідність, то деталізувати таку дебіторську заборгованість можна у розрізі країн, регіонів, міст, контрагентів тощо.

Довгострокова дебіторська заборгованість поділяється на:

- заборгованість за майно, передане у фінансову оренду;
- заборгованість, забезпеченою довгостроковими векселями;
- інша довгострокова заборгованість (наприклад, за розрахунками з працівниками за виданими довгостроковими позиками тощо).

В основу класифікації дебіторської заборгованості можна покласти також розподіл дебіторської заборгованості залежно від цільових груп боржників. При цьому використовуються маркетингові підходи, які ґрунтуються на вивченні поведінки споживачів. Облік різних причин неплатежів і реальних можливостей суб'єктів господарювання оплати виниклих боргів вирішується на основі облікових даних про платежі і заборгованості. Одним з таких методів є метод АВС-аналізу, суть якого полягає у розподілі боржників підприємства у певному співвідношенні (наприклад, 75:20:5 чи 80:15:5) на 3 групи:

- *група А* – найбільш важливі дебітори, на яких доводиться 80% дебіторській заборгованості та які заслуговують підвищеного контролю;
- *група В* – дебітори середньої важливості, на яких у сумі доводиться 15% дебіторської заборгованості та які вимагають нечастої уваги;
- *група С* – маловажні дебітори, на яких доводиться 5% всієї дебіторської заборгованості підприємства.

Умовно всю дебіторську заборгованість можна поділити на два види:

- *допустима заборгованість* – наслідком недоліків у господарській діяльності і виникає в результаті застосування форм розрахунків за товари і послуги;
- *невиправдана заборгованість* виникає внаслідок недоліків у роботі підприємства, наприклад, при виявленні недостач, розкрадань ТМЦ і грошових коштів.

Поділ дебіторської заборгованості на ці два види набуває великого значення в управлінні і знаходить своє відображення в обліку. Таке групування дає можливість прослідкувати порушення фінансово-розрахункової дисципліни та виявити їх причини, серед яких можуть бути: неякісна робота контрагента (відсутність коштів у покупця, незадовільна організація роботи його

бухгалтерії) чи неякісна робота підприємства-постачальника (порушення договорів поставки) тощо.

Таким чином, детальну класифікацію дебіторської заборгованості підприємства для цілей обліку можна представити у такому вигляді (рис. 3.2).

3.2. Визнання та оцінка дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість визнається активом в обліку та звітності, якщо вона відповідає двом критеріям: по-перше, існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод, пов'язаних з дебіторською заборгованістю, по-друге, може бути достовірно визначена її сума.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг.

Таким чином, для визнання такої дебіторської заборгованості необхідним є дотримання наведених нижче критеріїв визнання доходу від реалізації, визначених п. 8 П(С)БО-15 «Дохід» [22]:

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію, товари, роботи, послуги;
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією, товарами, роботами, послугами;
- сума доходу може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що у результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Оцінка моменту, на який підприємство передає покупцеві ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію, вимагає вивчення договору між підприємством і покупцем, а також обставин операції. Договір постачання визначає умови переходу ризиків знищення чи пошкодження продукції і вигод, пов'язаних з правом власності, та інші умови операції на підставі ІНКОТЕРМС.

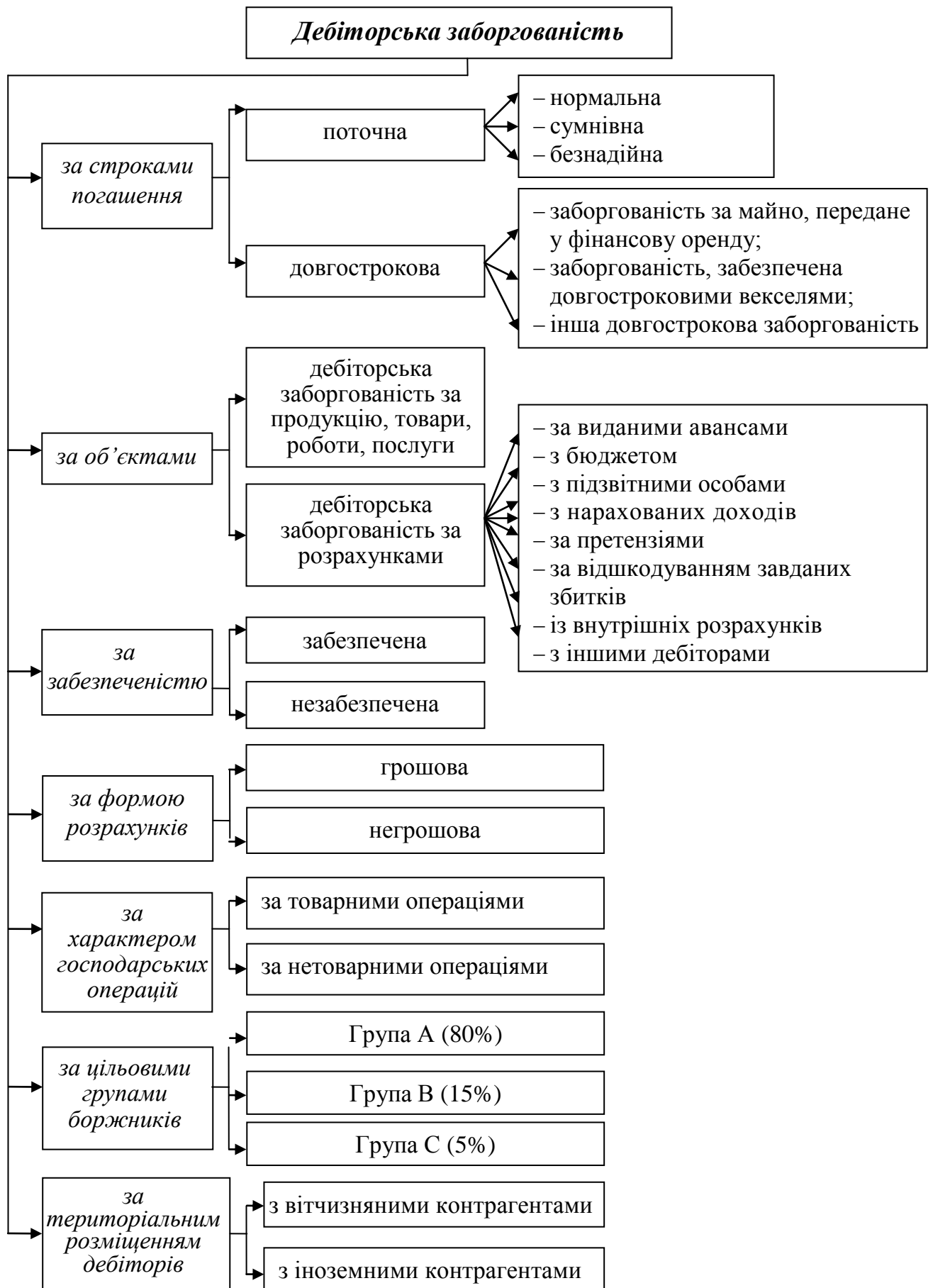

Рис. 3.2. Класифікація дебіторської заборгованості

Сума доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, яка виникає в результаті операції, також визнається договором між підприємством і покупцем. Ця сума вимірюється за справедливою вартістю компенсації, яка була отримана або підлягає отриманню.

Слід зазначити, що відповідно до П(С)БО-19 «Об'єднання підприємств» справедлива вартість визначається як сума, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов на певну дату [25].

У більшості випадків дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг обчислюється по номінальній сумі отриманої компенсації (сумі грошових коштів або їх еквівалентів, витраченою у момент придбання), яка отримана або підлягає отриманню і суттєво не відрізняється від її справедливої вартості.

Отже, первинна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію (товари) наближена до її справедливої вартості, а різниця, що виникає між ними, незначна.

Разом з тим, в окремих випадках сума доходу може не співпадати із справедливою вартістю реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг. Так, якщо продукція (товари) реалізовані з торговою знижкою або із знижкою з обсягу, дохід визначається по найменшій сумі, ніж справедлива вартість. Дохід від реалізації продукції (товарів) зменшується також на суму повернених товарів від покупців.

Виходячи з цього, первинна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію (товари) залежатиме від:

- надання покупцеві торгової знижки або знижок з обсягу до дати реалізації;
- надання покупцеві знижок після реалізації;
- повернення товарів від покупців.

У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця

визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

Для обліку сум дебіторської заборгованості застосовується декілька видів оцінок.

1. *Дисконтована (теперішня) вартість майбутніх платежів, що очікуються для погашення цієї заборгованості.* Така оцінка застосовується орендодавцями для відображення платежів за договорами фінансової оренди. Інакше кажучи, сума майбутніх платежів, що очікуються для погашення заборгованості, повинна відображатися в сумі чистих інвестицій в оренду, що дорівнює загальній сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням незаробленого фінансового доходу. Така оцінка досить широко застосовується у міжнародній практиці.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, також оцінюється за теперішньою вартістю. Порядок визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

2. *Чиста реалізаційна вартість.* Така оцінка застосовується для поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу). Сутність оцінки за чистою реалізаційною вартістю полягає в наступному.

Підприємство, відвантажуючи продукцію (товари), виконуючи роботи або надаючи послуги, не завжди отримує оплату від покупців і замовників негайно. Воно змушене йти на певний ризик для того, щоб збільшити обсяг своєї реалізації у сучасних умовах конкуренції. По суті, підприємство надає своїм покупцям комерційний кредит. За таких умов завжди залишається ймовірність того, що оплата від покупця взагалі не надійде. У той же час, відповідно до принципу нарахування у бухгалтерському обліку в момент

відвантаження продукції (товарів), виконання робіт або надання послуг підприємство повинне визнати дохід від їх реалізації. У дохід включаються також борги, що, імовірно, ніколи не будуть оплачені. Це призводить до того, що реальний дохід, який отримає підприємство в майбутньому, необґрунтовано завищається на суму зазначених боргів. Тому при визнанні доходу від реалізації його необхідно зменшити на суму сумнівних боргів. Цього також вимагає і принцип обачності, згідно з яким завищувати доходи не дозволяється.

Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів. Згідно п. 8 П(С)БО-10 величина сумнівних боргів може визначатися одним із таких методів:

- виходячи з платоспроможності окремих дебіторів;
- виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати;
- на основі класифікації дебіторської заборгованості [19].

Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із установами коефіцієнта сумнівності для кожної групи.

Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством самостійно, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості підприємства. При цьому величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Таким чином, поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги в момент визнання її активом збільшує дохід від реалізації та оцінюється за первинною вартістю. Але слід пам'ятати, що на дату балансу її сума повинна бути зменшена на величину резерву сумнівних боргів.

Наглядно це наведено на рис. 3.3.

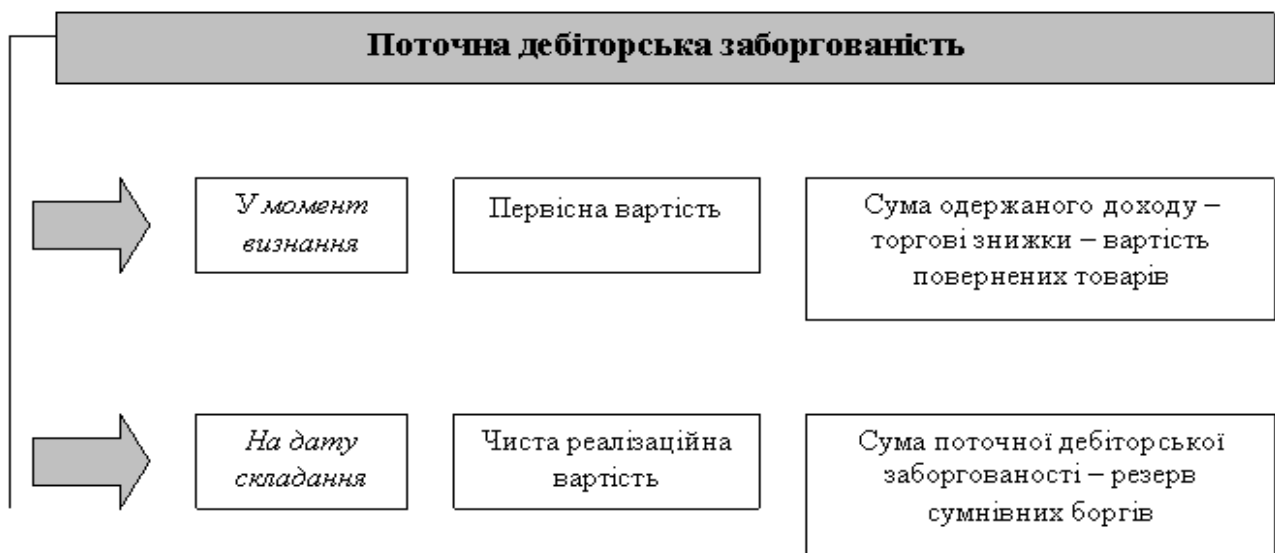

Рис. 3.3. Визнання поточної дебіторської заборгованості

До підсумку балансу заборгованість включається за чистою реалізаційною вартістю, що являє собою різницю між первісною вартістю поточної дебіторської заборгованості і сумою резерву сумнівних боргів.

Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат.

3. *Первісна вартість.* Оцінка за первісною вартістю застосовується для всіх видів довгострокової і поточної дебіторської заборгованості, які не є заборгованістю за продукцію, товари, роботи чи послуги, або очікуваними платежами за договорами фінансової оренди. Для цих видів заборгованості резерв сумнівних боргів не створюється.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги лише у момент свого виникнення оцінюється за первинною вартістю, яка визначається угодою між продавцем та покупцем як справедлива вартість компенсації реалізованих активів, робіт, послуг, що підлягає отриманню.

4. *Номінальна вартість.* За такою вартістю в обліку та фінансовій звітності відображається дебіторська заборгованість, забезпечена вексями.

У міжнародній практиці оцінка дебіторської заборгованості здійснюється на дату її виникнення, дату погашення або на дату складання балансу. Причому на дату виникнення вона відображається за сумою виставленого рахунка або за сумою, зменшеною на величину знижки, на дату погашення – за сумою з урахуванням знижки (оплата в період дії знижки), на дату складання балансу – за сумою, скоригованою на знижку.

Таким чином, практичне застосування наведеного порядку визнання, оцінки і розгорнутої класифікації дебіторської заборгованості лежить в основі успішної організації її синтетичного та аналітичного обліку на підприємстві і дозволяє суттєво розширити інформаційні можливості процесу прийняття управлінських рішень.

3.3. Облік дебіторської заборгованості

Для узагальнення інформації про поточну та довгострокову дебіторську заборгованість підприємства в обліку використовуються рахунки 1 класу «Необоротні активи» та 3 класу «Кошти розрахунки та інші активи» (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Рахунки обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці

В українській практиці		У зарубіжній практиці
Рахунок	Призначення рахунка	
18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи»	Облік дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу	<ul style="list-style-type: none"> • «Рахунки до отримання» • «Знижки за оплату в строк» • «Втрачені знижки за оплату в строк» • «Витрати на сумнівну
34 «Короткострокові векселі одержані»	Облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена векселями	
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	Облік розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також узагальнення інформації про розрахунки з учасниками ПФГ	

37 «Розрахунки з різними дебіторами»	Облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків тощо	заборгованість» • «Резерв сумнівних боргів»
38 «Резерв сумнівних боргів»	Облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення	

3.3.1. Облік поточної дебіторської заборгованості

3.3.1.1. Облік дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги

Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги виникає, коли підприємство реалізує їх у кредит, тобто з відстрочкою платежу. Для бухгалтерського обліку такої дебіторської заборгованості використовується активний рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», який має три субрахунки:

361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;

362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;

363 «Розрахунки з учасниками ПФГ».

За дебетом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу та інші види розрахунків. Сальдо рахунка показує заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги) і відображається у балансі за рядком 1125.

Зазвичай рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» використовується для обліку поточної дебіторської заборгованості за розрахункам за продукцію, товари, роботи, послуги, не забезпечену векселями та виникаючу у ході основної діяльності підприємства. Планом рахунків не

рекомендовано відобразити на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» аванси та передоплати, заборгованість по іншій операційній, фінансовій, інвестиційній діяльності. Для цих цілей передбачені відповідні рахунки – 681 «Аванси отримані» та 371 «Аванси видані».

Основним правовим документом для здійснення реалізації продукції (товарів) є договір купівлі-продажу, в якому містяться дані про терміни й умови постачання, вимоги до якості товару, умови розрахунків, відповідальність сторін за невиконання умов договору тощо. При разових постачаннях або відпустці товарів у незначній кількості реалізація товарів може здійснюватися без укладення письмового договору, а на підставі виписаних рахунків-фактур.

При реалізації продукції (товарів), робіт, послуг виписується відповідний первинний документ. До первинних документів, що засвідчують виникнення дебіторської заборгованості покупців та замовників, належать накладні, видаткові накладні, рахунки-фактури, рахунки, акти прийому виконаних робіт (послуг), податкові накладні, товарно-транспортні накладні, товарні накладні, декларації митної вартості тощо.

До первинних документів, що засвідчують погашення заборгованості, належать виписки банку, платіжні доручення, прибуткові касові ордери, акти виконаних робіт, послуг тощо.

Побудова аналітичного обліку на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» повинна забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість, не сплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем чи замовником, за кожним пред'явленим до сплати документом, а також за строками погашення заборгованості. На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», крім того, аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором.

Регістром аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками є відомість № 3.1, а синтетичного обліку – журнал № 3.

Типова кореспонденція рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» наведена у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків
з покупцями та замовниками**

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	Реалізована готова продукція (товари, роботи, послуги) покупцям за договірними цінами	36	701 (702, 703)
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701 (702, 703)	641
3	Надійшла оплата від покупців та замовників на поточний рахунок чи в касу	311 (301)	36
4	Визнання різниці між справедливою вартістю заборгованості і номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, які підлягають отриманню за продукцію (роботи, послуги)	373	701 (702, 703)
5	Проведено взаємозалік заборгованості за отриманим раніше авансом	681	36
6	Проведено взаємозалік заборгованості при бартері	63 (685)	36
7	Списано безнадійну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36
8	Списано безнадійну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, по якій не створювався резерв сумнівних боргів	944	36
9	Списано суму безнадійної дебіторської заборгованості, яка перевищує розмір створеного резерву сумнівних боргів	944	36
10	Відображено відновлення в обліку дебіторської заборгованості, раніше списаної за рахунок резерву сумнівних боргів, у випадку поновлення платоспроможності дебіторів	36	716
11	Відображена операційну курсову різницю при перерахунку товарної дебіторської заборгованості: – при зростанні валютного курсу – при падінні валютного курсу	362 945	714 362
12	Отриманий вексель у рахунок погашення заборгованості покупців за товари, роботи, послуги	34, 182	36

3.3.1.2. Облік дебіторської заборгованості за розрахунками

У процесі діяльності підприємства виникає поточна дебіторська заборгованість, непов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг. Для

обліку такої заборгованості передбачений рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами», який має 7 субрахунків, характеристика яких наведена у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Характеристика рахунків з обліку іншої поточної дебіторської заборгованості

Код рахунка	Назва рахунка	Призначення рахунка	Первинний документ
371	Розрахунки за виданими авансами	Облік авансів, наданих іншим підприємствам	Платіжне доручення, виписка банку
372	Розрахунки з підзвітними особами	Облік розрахунків з підзвітними особами. Сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим	Авансовий звіт з доданими виправдовуючими документами, довідки бухгалтерії, прибуткові та видаткові касові ордери, виписки банку тощо
373	Розрахунки за нарахованими доходами	Облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню	Довідка та розрахунок бухгалтерії, прибуткові касові ордери, виписки банку
374	Розрахунки за претензіями	Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені контрагентам, а також за пред'явленими визнаними штрафами, пенею, неустойками	Претензія, комерційні акти, акт приймання вантажу, рішення судових органів, письмова згода постачальника на претензію, виписка банку
375	Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків у результаті нестач і втрат від псування цінностей, нестач та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено	Протокол інвентаризаційної комісії, наказ керівника, документи, що підтверджують виникнення та погашення матеріальної шкоди, інвентаризаційні описи та звіральні відомості, акти про брак, відомості на утримання збитків з винуватців із зарплати, дозволи керівництва про списання заборгованості тощо
376	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках	Договір між членами кредитних спілок, викатковий касовий ордер, платіжні доручення, накладна
377	Розрахунки з іншими дебіторами	Облік розрахунків за іншими операціями, зокрема розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки	Прибутковий та видатковий касові ордери, акти виконаних робіт (послуг), прибуткові ордери, рахунок, накладна, виписка банку, розрахунково-платіжні відомості

За дебетом рахунка 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення чи списання, сальдо означає наявність заборгованості дебіторів на початок чи кінець місяця.

Аналітичний облік розрахунків з різними дебіторами ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення, за позиками членам кредитних спілок – у розрізі членів спілки. Регістром аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами є відомість № 3.2, а синтетичного обліку – журнал № 3.

Основна кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з іншими дебіторами наведена у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Відображення операцій з обліку іншої поточної дебіторської заборгованості

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
Облік розрахунків з авансів виданих			
1	Перераховано постачальникам та підрядникам аванс за виробничі запаси, товари, роботи, послуги з каси (поточного рахунку). Відображено податковий кредит з ПДВ	371 641	311 (301) 644
2	Проведено взаємозалік заборгованості з виданого раніше авансу	63 (685)	371
3	Повернуто виданий раніше аванс	311 (301)	371
Облік розрахунків з підзвітними особами			
4	Відображено видачу авансу, виданого працівнику на відрядження або на господарські потреби	372	301 (311)
5	Видано під звіт грошові документи	372	30
6	Придбано підзвітною особою виробничі запаси, МШП, товари	20, 22, 28	372
7	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	372
8	Надано авансовий звіт підзвітної особи про фактично проведених відрядженнях, господарських витратах тощо	91, 92, 93, 94	372
9	Надано авансовий звіт підзвітної особи про сплату періодичних видань на майбутній період	39	372
10	Повернуто залишок невикористаної підзвітною особою суми в касу чи на поточний рахунок	301 (311)	372
11	Відображено перевитрачання підзвітною особою сум понад встановленої норми	949	372
Облік розрахунків з нарахованих доходів			
12	Нараховано доходи у вигляді дивідендів по акціям, що належать підприємству	373	731
13	Нараховано доходи у вигляді процентів на залишки грошових коштів у банку	373	719

Продовження таблиці 3.4

14	Нараховано доходи у вигляді процентів по облігаціях, депозитах; позиках, наданих іншим підприємствам; переданим у фінансову оренду необоротним активам тощо	373	732
15	Нараховано інші фінансові доходи (наприклад, роялті)	373	733
16	Отримано фінансові доходи на поточний рахунок чи в касу	311 (301)	373
17	Виплачено дивіденди акціями	373	14
Облік розрахунків за претензіями			
18	Пред'явлено претензію постачальникам, транспортним організаціям за порушення умов договорів тощо	374	63 (685)
19	Пред'явлено претензію постачальникам із-за браку	374	24
20	Пред'явлено претензію банку по помилково списаних грошових коштах з поточного рахунка	311	374
21	Отримано грошові кошти в рахунок погашення заборгованості за претензію	301 (311)	374
22	Задоволено претензію шляхом додаткового постачання ТМЦ, що не надійшли раніше	20, 22, 28	374
23	Відображено суму претензій для погашення довгострокової дебіторської заборгованості при зверненні до суду	374	18
Облік розрахунків за відшкодуванням завданих збитків			
24	Віднесено на винну особу фактичну недостачу, що підлягає відшкодуванню	375	716
25	Списано нестачу грошей у касі у нарахування винуватцю	375	301
26	Віднесено суму втрат по браку на винуватця	375	24
27	Проведено утримання із зарплати по заподіяних збитках	661	375
28	Внесено готівку в касу чи на поточний рахунок у погашення заборгованості винуватця	301 (311)	375
29	Списано на витрати безнадійна дебіторська заборгованість винуватця при закінченні строку позовної давнини	944	375
Облік розрахунків з іншими дебіторами			
30	Нараховано доходи від передачі активів в операційну оренду	377	713
31	– Видано позику працівникам підприємства – Надано тимчасову фінансову допомогу іншим організаціям	377	301 (311)
32	Переведено у склад поточну довгострокову дебіторську заборгованість, коли до строку її погашення залишилося менше 12 місяців	377	18
33	Відображено дохід від реалізації оборотних активів (виробничих запасів, МШП тощо)	377	712
34	Передано ТМЦ чи грошові кошти у спільну діяльність	377	20, 22, 26, 28, 301, 311
35	Відображено зарахування заборгованостей: – при бартері – раніше отриманого авансу	631 681	377 377
36	Проведено утримання з зарплати працівників у погашення заборгованості з позики, за товари в кредит, за виконавчими листами	661	377
37	Внесено гроші в касу (поточний рахунок) працівниками в погашення заборгованості з позики, за товари в кредит	301 (311)	377
38	Отримано грошові кошти від продажу оборотних активів	311 (301)	377

3.3.2. Облік довгострокової дебіторської заборгованості

До довгострокової дебіторської заборгованості належить:

- заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в балансі орендодавця;
- заборгованість з наданих позик іншим підприємствам;
- заборгованість з наданих позик фізичним особам;
- заборгованість, що виникає при надзвичайних подіях – пожежі, повені, крадіжках тощо.

Для обліку довгострокової дебіторської заборгованості передбачено рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи». Він містить субрахунки, на яких відображається довгострокова дебіторська заборгованість, зокрема:

181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»;

182 «Довгострокові векселі одержані»;

183 «Інша дебіторська заборгованість».

За дебетом відповідних субрахунків рахунка 18 відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення (списання). Сальдо на рахунку 18 означає наявність довгострокової дебіторської заборгованості на початок чи кінець місяця і відображається у балансі за рядком 1040.

На субрахунку 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду» відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду активів.

На субрахунку 182 «Довгострокові векселі одержані» ведеться облік веселів, одержаних у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості підприємства.

Субрахунок 183 «Інша дебіторська заборгованість» призначений для обліку довгострокової дебіторської заборгованості, яка не відображається на інших субрахунках рахунка 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та

інші необоротні активи», зокрема розрахунки з працівниками за виданими довгостроковими позиками тощо, інші види розрахунків.

Нарахування заборгованості з фінансової оренди здійснюється на підставі договору оренди, акту приймання-передачі основних засобів, переведення довгострокової заборгованості до складу поточної – на підставі довідок бухгалтерії. Відображення на рахунках бухгалтерському обліку довгострокових векселів одержаних проводиться на підставі векселя, акта приймання – передачі векселя, прибуткового касового ордера, виписок банку тощо.

Видача позик підприємством може проводитись, якщо вона передбачена статутом або іншим аналогічним документом підприємства та при наявності оформлених належним чином документів. Видача позики повинна бути оформлена договором у письмовій формі. Обов'язковими елементами договору повинні бути: предмет договору, розмір та порядок видачі позики, термін, на який вона видається, порядок погашення, відповідальність сторін та юридичні реквізити сторін.

Видача позик здійснюється як готівкою, так і шляхом безготівкових перерахувань, згідно із заявою працівника. Максимальний розмір позики для одного працівника законодавством не обмежується. Позика може видаватись на будь-який термін. Повернення позики може визначатись числом місяців або календарним періодом. Якщо термін повернення не встановлюється або визначається моментом вимоги, то в цьому випадку працівник повинен повернути гроші в 7-денний термін з дня пред'явлення вимоги.

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться з кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення.

Синтетичний облік за рахунком 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» здійснюється у журналі № 4, розділ № 2.

Основні бухгалтерські проводки з обліку довгострокової заборгованості наведені у табл. 3.5.

Кореспонденція рахунків з обліку довгострокової дебіторської заборгованості

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	Видано довгострокову позику працівнику підприємства з каси (з поточного рахунка)	183	301 (311)
2	Передано у фінансову оренду основні засоби, нематеріальні активи та інші необоротні матеріальні активи	181	746 (719, 712)
3	Надано фінансову допомогу іншим підприємствам, строком погашення більше 12 місяців	183	31
4	Отримано довгостроковий вексель в оплату за реалізовані основні засоби, продукцію, роботи, послуги	182	36, 37
5	Переведено у склад поточної довгострокова дебіторська заборгованість, коли до її погашення залишається менш ніж 12 місяців	377	18
6	Включено до складу поточної дебіторська заборгованість орендаря за об'єкт фінансової оренди за звітний рік	377	181
7	Погашено довгострокову дебіторську заборгованість достроково	311 (301)	377
8	Списано довгострокову безнадійну заборгованість дебіторів	977	18
9	Відображено суму претензій для погашення довгострокової дебіторської заборгованості при зверненні до суду	374	18
10	Погашено працівником довгострокову позику основними засобами за домовленістю сторін	10	183
11	Утримано із заробітної плати працівника неповернуту довгострокову позику	66	183
12	Погашено неповернуту частину безпроцентної позики за рахунок прибутку підприємства	443	183

3.3.3. Облік сумнівних та безнадійних боргів дебіторів

У залежності від платоспроможності дебіторів можуть мати місце (п. 4 ПСБО-10):

- сумнівні борги – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, відносно якої існує невпевненість у погашенні її боржником;
- безнадійні борги – поточна дебіторська заборгованість, відносно якої існує впевненість у її непогашенні боржником або за якою минув строк позивної

давнини. Наявність безнадійного боргу обумовлює втрату доходу та зменшення прибутку.

Будь-яка заборгованість як довгострокова, так і поточна, у якийсь момент може бути визнана підприємством безнадійною. Для того, щоб визнати в бухгалтерському обліку дебіторську заборгованість безнадійною, непотрібно документального підтвердження. Досить, щоб була виконана одна з умов:

- закінчився строк позовної давності (3 роки);
- існувала впевненість у тому, що боржник не погасить свою заборгованість (оголошений банкрутом).

Безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи або послуги списується в момент її визнання за рахунок резерву сумнівних боргів, який формується на дату балансу на підставі даних бухгалтерського обліку минулих звітних періодів. При створенні резерву сумнівних боргів збільшуються інші витрати операційної діяльності, а списання безнадійної заборгованості відбувається не за рахунок зменшення раніше нарахованого доходу, а за рахунок зменшення резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість послуги списується з активів на інші операційні витрати (944 «Сумнівні і безнадійні борги» рахунка 94 «Інші витрати операційної діяльності»). Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

При списанні дебіторської заборгованості, що утворилася не в результаті відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг, застосовується метод прямого списання сум такої заборгованості на витрати періоду.

Після списання безнадійної дебіторської заборгованості підприємство зобов'язане враховувати її суму на забалансовому рахунку протягом не менше трьох років для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника. Для обліку сум списаної заборгованості застосовується субрахунок 071 «Списана дебіторська заборгованість» забалансового рахунка 07 «Списані активи». Якщо протягом трьох років

заборгованість не буде відшкодована боржником, слід остаточно списати її суму із забалансового рахунка.

Резерв сумнівних боргів формується підприємством на дату балансу. За рахунок створеного резерву будуть списуватися безнадійні борги наступного року. У міжнародній практиці існують 2 методи списання безнадійних боргів:

1. Метод прямого списання. Згідно з цим методом безнадійний борг відображається на рахунках у той період, коли вірогідно відомо, що рахунок не буде оплачено. Попередня оцінка безнадійних боргів не здійснюється. Цей метод є простим у використанні, але має певні недоліки: не може бути застосований у бухгалтерському обліку України, оскільки він порушує принцип відповідності доходу витратам періоду, робить неможливим відображення дебіторської заборгованості у Балансі за чистою вартістю реалізації і є достатньо складним при визначенні моменту часу, коли дебіторську заборгованість можна вважати безнадійною.

2. Метод нарахування резерву. Саме цей метод був запозичений ПСБО-10 «Дебіторська заборгованість» у міжнародних стандартах. Згідно з цим оцінка очікуваної величини безнадійних боргів здійснюється на основі загальної дебіторської заборгованості з використанням двох підходів:

- виходячи з даних «Звіту о прибутках та збитках» (в Україні – «Звіту про фінансові результати» («Звіту про сукупний дохід»));
- виходячи з даних «Балансу».

У першому випадку пріоритет віддається дотриманню принципу відповідності, а в другому – принципу обачності. Згідно з ПСБО-10 в Україні облік безнадійної бухгалтерської заборгованості, пов'язаної з реалізацією товарів, робіт, послуг, здійснюється методом створення резерву сумнівних боргів на підставі даних Балансу, між тим закордонні компанії більш користуються оцінкою на основі загальної величини продажу (другий підхід).

Як ми вже зазначали, згідно з ПСБО-10 передбачено три способи розрахунку резерву сумнівних боргів:

- виходячи з платоспроможності окремих дебіторів;

- на основі класифікації дебіторської заборгованості;
- питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації товарів (продукції, робіт, послуг) на умовах наступної оплати.

Базовий спосіб оцінки резерву сумнівних боргів стандартом невиділений, тому можна вважати, що всі вони є рівноправними – вибір робить підприємство при визначенні своєї облікової політики. Незалежно від способу величина резерву сумнівних боргів визначається як добуток суми дебіторської заборгованості за продукцію та коефіцієнта сумнівності. Різниця у способах полягає лише у тому, які суми дебіторської заборгованості беруть участь у розрахунку і як визначаються коефіцієнти сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності показує частку дебіторської заборгованості за продукцію щодо повернення якої у підприємства є сумніви. Як правило, значення коефіцієнта сумнівності зростає зі збільшенням періоду прострочення платежу. Коефіцієнт сумнівності може застосовуватися і до дебіторської заборгованості, час оплати якої ще не настав, коли є на це підстави.

Перший спосіб – виходячи з платоспроможності окремих дебіторів – заснований на результатах аналітичного обліку дебіторської заборгованості по кожному дебітору. Якщо конкретний дебітор визнаний неплатоспроможним, то на суму його заборгованості слід збільшити резерв сумнівних боргів. Незважаючи на те що такий метод допустимий, при здійсненні підприємством досить великої кількості операцій краще використовувати другий метод формування резерву.

Для розрахунку коефіцієнта сумнівності (K_c) відповідної групи дебіторської заборгованості застосовується формула:

$$K_c = (\Sigma \text{Бзн} / \Sigma \text{Дзн}) / i, \quad (3.1)$$

де Бзн – фактично списана безнадійна дебіторська заборгованість відповідної групи за n-місяць у вибраному для спостереження періоді;

Дзн – дебіторська заборгованість відповідної групи на кінець n-місяця у вибраному для спостереження періоді;

i – кількість місяців у вибраному для спостереження періоді.

Другий спосіб є базовим і заснований на періодизації дебіторської заборгованості. Для того щоб скористатися цим методом, підприємству необхідно проаналізувати інформацію за декілька попередніх звітних періодів щодо виникнення безнадійної заборгованості за продукцію, товари, роботи або послуги. При цьому слід урахувувати те, коли кожна конкретна заборгованість стала безнадійною – до настання строків оплати за договором чи після того, як вона стала простроченою.

Метод визначення величини резерву сумнівних боргів за питомою вагою дозволяє забезпечити виконання принципу обачності шляхом щомісячного нарахування резерву сумнівних боргів, застосовуючи до чистого доходу звітного місяця коефіцієнт сумнівності дебіторської заборгованості, визначений з урахуванням визнаної безнадійною заборгованості за попередній рік. При цьому коефіцієнт сумнівності визначається за формулою:

$$K_c = \frac{\text{Сума визнаної безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, грн.}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції на умовах подальшої оплати, грн.}} \quad (3.2)$$

При дослідженні порядку визначення коефіцієнта сумнівності на основі платоспроможності окремих дебіторів оцінимо міжнародний та вітчизняний досвід:

- міжнародний досвід передбачає створення резерву відбувається на основі суми реалізації продукції, коефіцієнт сумнівності заборгованості визначається на основі аналізу даних суми реалізації та безнадійних боргів по конкретному підприємству, виходячи з даних попередніх періодів;
- вітчизняний досвід характеризується узгодженістю із податковим обліком. Згідно з ним резерв сумнівних боргів можливо створити, коли

заборгованість не забезпечена гарантіями (векселями, заставами, угодами страхування); заборгованість не оплачується більше 30 днів з дати, яка обумовлена в угоді; підприємство подало заяву до суду про стягнення такої заборгованості.

Кожен із 2-х методів, передбачених ПСБО-10, має певні недоліки та переваги. А саме:

1. Розрахунок резерву методом класифікації дебіторської заборгованості є достатньо трудомістким, але заснований на фактичних даних, якими розпоряджається бухгалтерія. Коефіцієнт сумнівності розраховується за даними попередніх періодів; при цьому встає питання, як його розрахувати знову заснованим підприємствам. Цей коефіцієнт також ураховує заборгованості інших дебіторів та механічно розповсюджується на дебіторську заборгованість поточного року, а це може викликати сумніви щодо достовірності одержаного результату.

2. Розрахунок резерву сумнівних боргів, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, вирішає недоліки першого методу, але потребує наявності повної та достовірної інформації щодо фінансових становищ і ступенів платоспроможності дебіторів, отримання якої є достатньо важким у сучасних умовах. На дату складання фінансової звітності підприємство повинно провести аналіз платоспроможності по кожному з дебіторів та визначити по ним індивідуальний коефіцієнт сумнівності, згідно з яким потім визначиться сума резерву по відповідній заборгованості. Загальну величину резерву сумнівних боргів по підприємству дасть сума резервів по кожному дебітору. Як бачимо, при цьому методі коефіцієнт сумнівності має досить суб'єктивний характер і, таким чином, ступінь точності результату залежить ще й від досвіду та кваліфікації експерта.

3. Правильною є думка вчених про доцільність використання методу оцінки резерву сумнівних боргів згідно з платоспроможністю окремих дебіторів лише підприємствами, які мають обмежений круг постійних покупців, з якими налагоджені довірчі партнерські стосунки і, відносно фінансового становища

яких, існує достовірна інформація. В інших випадках більш доцільним є використання методу, заснованого на класифікації дебіторської заборгованості [50, с. 6].

Однак, існують випадки, при яких резерв можна не створювати (рис. 3.4).

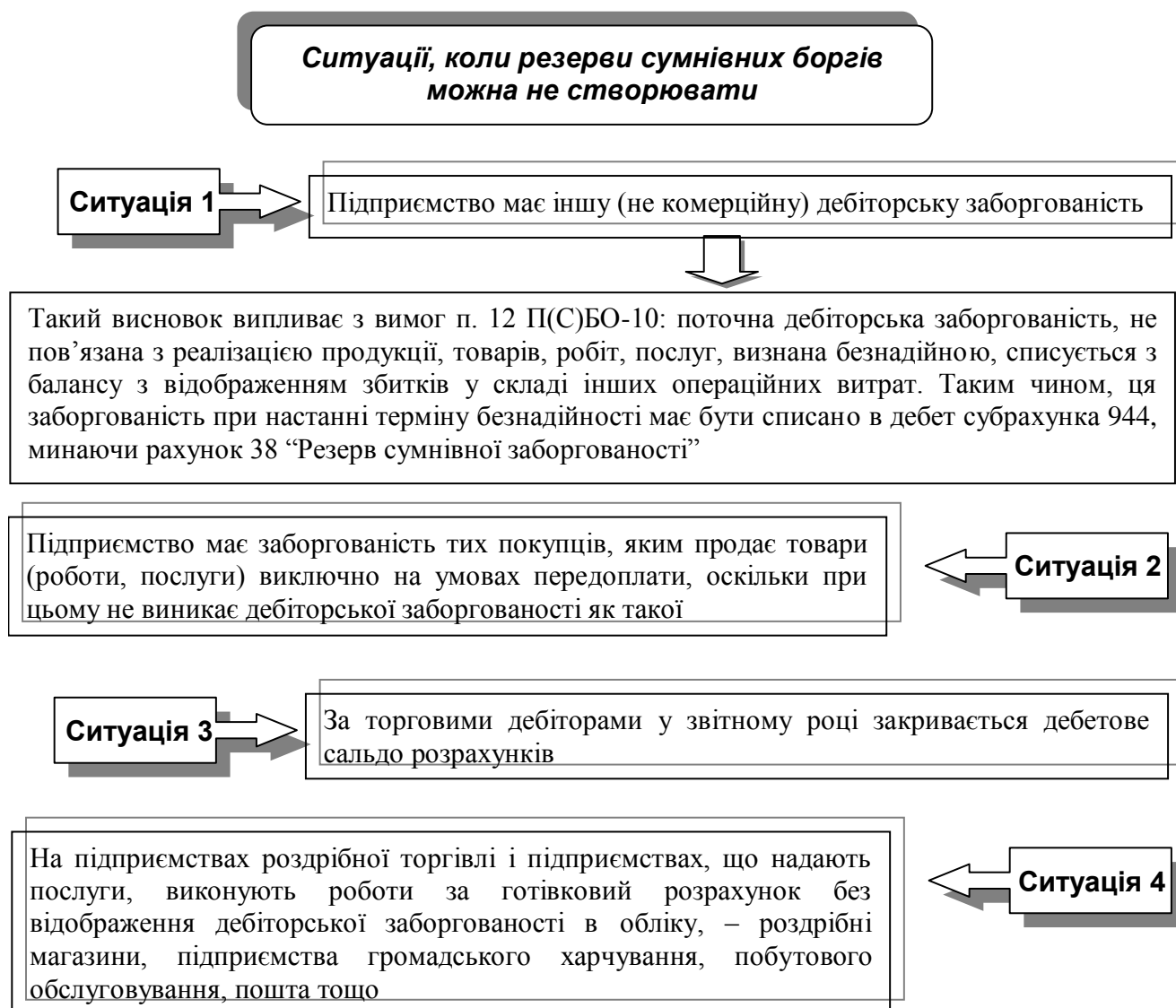

Рис. 3.4. Ситуації, при яких можна не створювати резерв сумнівних боргів [67, с. 11]

Для нарахування резерву використовується рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». Резерв сумнівних боргів коригує рахунок дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги до його чистої реалізаційної вартості і дозволяє підприємству показати, що відповідна сума не може бути стягнута з дебіторів.

За кредитом рахунка 38 відображається створення резерву, а за дебетом – списання сумнівної заборгованості та безнадійних боргів. Аналітичний облік на рахунку 38 ведеться в розрізі боржників чи за строками непогашення заборгованості.

Операції з нарахування і використання резерву сумнівних боргів узагальнюються у журналі № 3.

Для того, щоб списати безнадійну заборгованість, необхідно правильно документально оформити дану операцію. Дебіторська заборгованість, по якій закінчився строк позовної давності, списується за рішенням керівника підприємства. Сьогодні законодавством непередбачена конкретна форма такого рішення. При використанні довільної форми, пропонуємо такі обов'язкові реквізити:

- повна назва підприємства-дебітора із зазначенням його ідентифікаційного та індивідуального податкового коду, дати і причини виникнення заборгованості;
- повний перелік первинних документів, що підтверджують даний факт;
- дата прийняття рішення з обов'язковим зазначенням того, що ця заборгованість повинна обліковуватись не менше трьох років поза балансом (а можна і більше) з часу такого списання для нагляду за можливістю її справляння у випадку зміни майнового стану дебітора;
- підпис керівника і головного бухгалтера;
- печатка підприємства, установи.

Основні бухгалтерські записи з обліку безнадійної заборгованості та резерву сумнівних боргів наведені у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Типова кореспонденція рахунків з обліку безнадійної заборгованості та резерву сумнівних боргів

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
		Дебет	Кредит
1	Нараховано резерв сумнівних боргів	944	38
2	Списано безнадійну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36

Продовження таблиці 3.6

3	У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійну суму заборгованості списано з активів на інші операційні витрати	944	36
4	Відображення дебіторської заборгованості за балансом	071	
5	Суму відшкодування раніше списаної дебіторської заборгованості включено до складу інших операційних доходів (при відновленні платоспроможності боржника)	36	716
6	Сума дебіторської заборгованості списується з забалансового обліку		071
7	Погашення заборгованості боржником	301, 311	36
8	У випадку, коли резерв створюється під борг конкретного дебітора з урахуванням його платоспроможності, і потім заборгованість фактично погашається, списується сума створеного резерву	38	719
9	Списання поточної дебіторської заборгованості, не пов'язаної з реалізацією товарів, робіт, послуг, і визнаної безнадійною	944	37

3.4. Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги відображається у Балансі (Звіті про фінансовий стан) (форма № 1) по чистій вартості реалізації за рядком 1125 як розрахунковий показник – різниця між первісною вартістю та резервом сумнівних боргів.

Дебіторська заборгованість за розрахунками знаходить своє відображення у рядках 1130-1135, інша поточна дебіторська заборгованість у рядку 1155, довгострокова дебіторська заборгованість – у рядку 1040 Балансу. Слід зазначити, що для відображення дебіторської заборгованості по розрахунках за нарахованими доходами та за внутрішніми розрахунками передбачено додаткові рядки 1140 та 1145 відповідно.

Нарахування резерву сумнівних боргів підприємства відображається у складі статті «Інші операційні витрати» (рядок 2180) у Звіті про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2).

Зміни в розмірах поточної дебіторської заборгованості відображаються у Звіті про рух грошових коштів підприємства (форма № 3н).

Згідно з П(С)БО-10 у примітках до фінансової звітності (форма № 5) наводиться така інформація про дебіторську заборгованість:

1. Перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості.
2. Перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості підприємства.
3. Склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість».
4. Метод визначення величини резерву сумнівних боргів.
5. Сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення.
6. Залишок резерву сумнівних боргів підприємства за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році.

3.5. Управління дебіторською заборгованістю.

Проблемні питання обліку та управління дебіторською заборгованістю

Управління дебіторською заборгованістю – суттєвий елемент системи бухгалтерського управлінського обліку. Специфічний характер завдань управління дебіторською заборгованістю знаходить відповідне відображення в організаційній системі, яка передбачає аналіз виробничо-фінансової діяльності підприємства, господарське планування, продаж і контроль за реалізацією товарів, робіт, послуг.

Управління дебіторською заборгованістю також передбачає контроль за оборотністю коштів у розрахунках. Прискорення оборотності в динаміці розглядається як позитивна тенденція.

Отже, управління дебіторською заборгованістю передбачає визначення таких основних моментів:

- визначення середнього розміру фінансових активів, які знаходяться у формі дебіторської заборгованості, їх питомої ваги в загальній сумі оборотності активів підприємства;

- визначення середнього періоду інкасації дебіторської заборгованості в днях;
- поділ дебіторської заборгованості за окремими її видами та строками погашення;
- аналіз і ранжирування покупців залежно від обсягів закупівель, історії кредитних відносин і пропонованих умов оплати;
- визначення прийомів прискорення вимоги боргів і зменшення безнадійних боргів.

Основними завданнями управління дебіторською заборгованістю є:

- систематизація і аналіз інформації про покупців, замовників та інших дебіторів підприємства;
- моніторинг заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантаженою продукцією, виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, забезпеченими векселями;
- контроль за заборгованістю, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованістю, не сплаченою в строк;
- розрахунок прогнозного розміру резерву сумнівних боргів;
- сприяння зростанню обсягу продаж шляхом надання комерційного кредиту і тим самим – зростанню прибутку;
- визначення знижок або надбавок для різних груп покупців з погляду дотримання ними платіжної дисципліни;
- підвищення конкурентоздатності за допомогою відстрочення платежів;
- визначення ступеня ризику несплати рахунків покупцями;
- надання рекомендацій щодо зменшення кількості фактично або потенційно неплатоспроможних покупців.

Для управління дебіторською заборгованістю підприємство повинно сформувавши кредитну політику, яка включає в себе такі елементи:

- 1) стандарти кредитоспроможності покупців;
- 2) період кредитування;
- 3) політику стягнення заборгованості;

4) різноманітні пільги, що надаються за більш швидкі платежі.

Управління дебіторською заборгованістю вимагає від кожного підприємства виведення природного рівня дебіторської заборгованості (у днях) по кожному виду товарів (робіт, послуг), виходячи з власного досвіду і специфічних умов господарювання. Природний рівень дебіторської заборгованості (3.1) розраховується з тих міркувань, що він не повинен впливати на нормальне функціонування підприємства, бути природним у тому плані, що менший рівень неможливий, а більший – економічно недоцільний.

$$\text{ДЗпр} = \frac{\text{П}}{\text{Кдн}} * \text{Рдз} , \quad (3.3)$$

де ДЗпр – природний рівень дебіторської заборгованості, грн;

П – прибуток за відвантажені товари;

Кдн – кількість днів у звітному періоді;

Рдз – рівень дебіторської заборгованості.

Для задоволення потреб управлінського персоналу в інформації аналітичний управлінський облік організовується за центрами відповідальності. Центр відповідальності – це сегмент підприємства, керівник якого несе відповідальність за роботу даного сегмента.

Для ведення аналітичного обліку за центрами відповідальності необхідно:

- визначити центри відповідальності на підприємстві;
- надати повноваження посадовим особам, які керують центрами відповідальності, та визначити їх обов'язки;
- розробити робочий план рахунків аналітичного обліку;
- розробити форми внутрішньої звітності для проведення оцінки діяльності центрів відповідальності.

Якщо на підприємстві є великий обсяг обороту дебіторської заборгованості, то слід розробити спеціальну фінансову політику управління нею. Фінансова політика – це сукупність фінансових інструментів, за вдалого

використання яких господарюючий суб'єкт забезпечить собі фінансову стабільність. Інформацію про фінансову політику слід класифікувати [57, с. 25-26]:

- інформація, яка не наводиться у фінансовій звітності, але є обов'язковою для апарату управління;
- інформація, що містить додатковий аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її доречності.

Формування фінансової політики слід здійснювати в два етапи.

На першому етапі для кожного покупця (замовника) на підставі окремих договорів розробляються принципи, методи, процедури та умови розрахунків з використанням способів організації бухгалтерського обліку всіх фінансових інструментів.

На другому етапі узагальнюються умови контрактів і обираються ті, які придатні на певний момент з урахуванням особливостей господарської діяльності підприємства.

Зміст фінансової політики полягає у виборі підприємством методології ведення оперативного та бухгалтерського обліку розрахунків з метою адекватної оцінки управлінського планування. У цьому контексті необхідно вирішити цілий комплекс завдань, таких як:

- удосконалення методики обліку дебіторської заборгованості;
- удосконалення обліку простроченої, безнадійної дебіторської заборгованості та сумнівних боргів;
- здійснення зовнішнього та внутрішнього контролю дебіторської заборгованості.

На нашу думку, серед проблемних питань в обліку дебіторської заборгованості слід визнати такі:

1. Проблема оплати дебіторської заборгованості (рефінансування), визначення допустимого рівня засобів, які вилучаються на дебіторську заборгованість, розробка оптимальної політики управління нею.

2. Нормативно рекомендована форма бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості не враховує специфіки даного активу, що зумовлює наявність різних ознак його класифікації і велику кількість методів оцінювання. А облікові реєстри, рекомендовані для використання, не передбачають накопичення інформації про розрахунки з дебіторами різного рівня деталізації і узагальнення. Це зумовлює неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість в обсязі і вигляді, достатньому для проведення аналізу розрахунків з дебіторами, зокрема, аналізу заборгованості в цілому з метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи суб'єктів господарювання, складання рекомендацій щодо її попередження тощо.

3. Наявні невирішені проблеми відображення в обліку довгострокової дебіторської заборгованості, оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги, обліку сумнівних боргів, зокрема резерву на їх покриття з метою зближення бухгалтерського та податкового обліку.

4. Застосовування у вітчизняних умовах традиційної за кордоном методики аналізу дебіторської заборгованості не завжди доцільно через відсутність необхідного обсягу вірогідної і доступної інформації щодо розрахунків з дебіторами. Крім цього, загальна криза неплатежів, характерна для сучасної української економіки, змушує сумніватися в об'єктивності, своєчасності і корисності отриманих результатів аналізу. Використання вітчизняних методик не дає змоги однозначно оцінити стан дебіторської заборгованості, а також ступінь його впливу на фінансово-господарський стан підприємств.

Вважаємо, що основними рекомендаціями щодо вдосконалення обліку, дебіторської заборгованості можуть бути такі [59, с. 176-178]:

1. Своєчасно здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування;

2. Винаходити можливості збільшення кількості замовників з метою зменшення масштабу ризику несплати;
3. Контролювати стан розрахунків за простроченими заборгованостями. В умовах інфляції будь-яка відстрочка платежу призводить до того, що підприємство реально одержує лише частину вартості виконаних робіт. Тому необхідно розширити систему авансових платежів;
4. Створювати резерв сумнівних боргів;
5. Своєчасно виявляти недопустимі види дебіторської заборгованості, до яких, передусім, відноситься прострочена заборгованість покупців понад три місяці.

Провідні фахівці в області управління фінансами пропонують такі заходи щодо вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю:

- виключення з числа партнерів підприємств з високим ступенем ризику;
- періодичний перегляд граничної суми кредиту;
- використання можливості оплати дебіторської заборгованості векселями, цінними паперами;
- формування принципів розрахунків підприємства з контрагентами на майбутній період;
- виявлення фінансових можливостей надання підприємством товарного (комерційного кредиту);
- визначення можливої суми оборотних активів, що відволікаються в дебіторську заборгованість по товарному кредиту, а також по виданих авансах;
- формування умов забезпечення стягнення заборгованості;
- формування системи штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань контрагентами;
- використання сучасних форм рефінансування заборгованості;
- диверсифікація клієнтів з метою зменшення ризику несплати монопольним замовником.

Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей

1. Дебіторська заборгованість як об'єкт обліку та управління.
2. Особливості обліку дебіторської заборгованості для цілей оподаткування.
3. Облік дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами обліку.
4. Облік дебіторської заборгованості за П(С)БО та ПКУ.
5. Дебіторська заборгованість: сутність, визнання, оцінка та методика обліку.
6. Особливості обліку резерву сумнівних боргів.
7. Вибір методу нарахування резерву сумнівних боргів.
8. Облік заборгованості, щодо якої минув строк позовної давності (безнадійної).
9. Дискусійні та проблемні питання обліку дебіторської заборгованості.
10. Напрямки вдосконалення обліку дебіторської заборгованості.
11. Управління дебіторською заборгованістю у сучасних умовах функціонування українських підприємств.
12. Шляхи зменшення дебіторської заборгованості через ефективне управління нею.

Контрольні питання

1. Що таке дебіторська заборгованість?
2. Як класифікується дебіторська заборгованість згідно з П(С)БО-10?
3. Які повинні бути дотримані критерії для визнання дебіторської заборгованості активом?
4. Як проводиться оцінка поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на момент визнання та на дату балансу?
5. У яких випадках дебіторська заборгованість оцінюється за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, що очікуються для її погашення?
6. Дайте характеристику рахунків, які використовуються для обліку поточної

дебіторської заборгованості.

7. Як здійснюється синтетичний та аналітичний облік за рахунками 18, 36, 37?
8. Який порядок відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності?
9. Яка дебіторська заборгованість вважається поточною? Наведіть приклади.
10. Який порядок документального оформлення операції з реалізації продукції (товарів), робіт, послуг?
11. Якими бухгалтерськими записами відображається виникнення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та її погашення?
12. Де та як ведеться аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками?
13. Дайте характеристику рахунків, які використовуються для обліку поточної дебіторської заборгованості за розрахунками.
14. Як відображаються в обліку розрахунки з іншими дебіторами (у розрізі субрахунків рахунка 37)?
15. Який порядок документального оформлення розрахунків з іншими дебіторами (у розрізі субрахунків рахунка 37)?
16. Де і як ведеться аналітичний і синтетичний облік розрахунків з іншими дебіторами?
17. Яка заборгованість є довгостроковою? Наведіть приклади.
18. Як оцінюється довгострокова дебіторська заборгованість?
19. Дайте характеристику рахунків, які використовуються для обліку довгострокової дебіторської заборгованості.
20. Який порядок відображення операцій з надання довгострокових позик працівникам підприємства?
21. Наведіть основну кореспонденцію рахунків з обліку довгострокової дебіторської заборгованості.
22. Що таке безнадійні та сумнівні борги згідно з ПСБО-10?
23. Який порядок відображення безнадійних та сумнівних боргів в обліку?
24. Як визнається чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості?

25. Що таке резерв сумнівних боргів та для чого його необхідно створювати?
26. Які існують методи списання безнадійних боргів у міжнародній та українській практиці? Дайте їх характеристику, переваги та недоліки.
27. Які існують способи розрахунку резерву сумнівних боргів?
28. У яких випадках резерв сумнівних боргів можна не створювати?
29. Дайте характеристику рахунку 38 та основну його кореспонденцію рахунків.
30. Який порядок відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності?
31. Що передбачає процес управління дебіторською заборгованістю та які його завдання?
32. Які елементи включає кредитна політика?
33. Як розраховується природний рівень дебіторської заборгованості?
34. Які, на вашу думку, існують проблемні та дискусійні питання в обліку та управління дебіторської заборгованості на українських підприємствах?
35. Які заходи щодо вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю можна вважати доцільними у сучасних економічних умовах?

Тести

Запитання 1. Які з перелічених об'єктів обліку відносяться до активу підприємства?

1. Основні засоби
2. Виробничі запаси
3. Дебіторська заборгованість
4. Усі перелічені

Запитання 2. Яким П(С)БО регулюються основи обліку дебіторської заборгованості?

1. П(С)БО – 14
2. П(С)БО – 10
3. П(С)БО – 11

4. П(С)БО – 12

Запитання 3. Які з перелічених об'єктів обліку не відносяться до пасиву Балансу?

1. Статутний капітал
2. Прибуток
3. Дебіторська заборгованість
4. Усі перелічені вище

Запитання 4. Якою бухгалтерською проводкою проводиться нарахування резерву сумнівних боргів?

1. Д – 949 К – 38
2. Д – 901 К – 38
3. Д – 941 К – 38
4. Д – 944 К – 38

Запитання 5. Що означає наступна бухгалтерська проводка ?

Д - 372 Розрахунки з підзвітними особами

К - 30 Каса:

1. Видано гроші під звіт
2. Гроші надійшли до каси від підзвітних осіб
3. Погашено заборгованість підзвітних осіб
4. Надійшов авансовий звіт підзвітної особи

Запитання 6. Як на рахунках бухгалтерського обліку буде відображено надходження грошей від покупців за відвантажену продукцію на 7000 грн.

1. Д-31 Поточний рахунок К-36 Розрахунки з покупцями – 7000
2. Д-31 Поточний рахунок К-70 Доходи від реалізації – 7000
3. Д-70 Доходи від реалізації К-36 Розрахунки з покупцями -7000
4. Д-441 Прибуток нерозподілений К-79 Фінансові результати - 7000

Запитання 7. Дебіторська заборгованість – це:

1. Сума заборгованості підприємства перед дебіторами
2. Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
3. Сума зобов'язань підприємства

4. Сума заборгованості дебіторів підприємству за рік.

Запитання 8. Яку бухгалтерську проводку необхідно скласти під час відвантаження готової продукції покупцеві?

1. Д – 31 К – 70
2. Д – 30 К – 70
3. Д – 36 К – 70
4. Д – 36 К – 63

Запитання 9. Первісна вартість дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги станом на 31.12.2013 р. становила 640000 грн. Залишок резерву сумнівних боргів на 31.12.2012 р. дорівнював 8000 грн., а безнадійні борги, списані протягом 2013 р. – 7000 грн., за даними минулих періодів безнадійні борги становлять приблизно 6 % від суми первісної вартості дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги. Визначте залишок за рахунком 38 “Резерв сумнівних боргів ” станом на 31.12.2013 р.

1. 32400 грн.
2. 31400 грн.
3. 38400 грн.
4. 37400 грн.

Запитання 10. Якою бухгалтерською проводкою відображається надходження суми в касу у відшкодування матеріальних збитків від винуватця нестачі матеріалів?

1. Д – 301 К – 377
2. Д – 301 К – 716
3. Д – 301 К – 375
4. Д – 301 К – 947

Запитання 11. Первісна вартість дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги станом на 31.12.2013 р. становила 520000 грн. Залишок резерву сумнівних боргів на 31.12.2012 р. дорівнював 380 грн., а безнадійні борги, списані протягом 2013 р. – 2700 грн. За даними минулих періодів безнадійні борги становлять приблизно 3% від суми первісної вартості

дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги. Визначте залишок за рахунком 38 “Резерв сумнівних боргів” станом на 31.12.2012 р.

1. 12900 грн.
2. 19400 грн.
3. 15600 грн.
4. 16700 грн.

Запитання 12. Якою бухгалтерською проводкою має бути відображена в обліку відновлена дебіторська заборгованість, що раніше була списана за рахунок резерву сумнівних боргів, а пізніше відшкодовується дебітором?

1. Д – 36 К – 38, водночас К – 071
2. Д – 36 К – 716, водночас К – 071
3. Д – 311 К – 36, водночас Д – 071
4. Д – 36 К – 746, водночас К – 071

Запитання 13. Що з перелічених об'єктів належить до власного капіталу?

1. Поточна дебіторська заборгованість
2. Правильно 3 та 4
3. Прибуток
4. Збитки

Запитання 14. Визначити економічний зміст такої операції:

Д – 944 „Сумнівні та безнадійні борги”

К – 37 „Інша дебіторська заборгованість”

1. Списано дебіторську заборгованість покупців від основної діяльності
2. Погашено заборгованість дебіторами
3. Створено резерв сумнівних боргів
4. Списано дебіторську заборгованість покупців не основної діяльності після закінчення строку позивної вартості

Запитання 15. Якою бухгалтерською проводкою відображається отримання в оплату за відвантажену продукцію від покупця простого векселя?

1. Д – 621 К – 361
2. Д – 341 К – 361

3. Д – 341 К – 732

4. Д – 341 К – 621

Запитання 16. Якою бухгалтерською проводкою відображається виставлення претензії постачальнику за неякісні напівфабрикати, що призвели до браку продукції?

1. Д – 374 К – 23

2. Д – 374 К – 631

3. Д – 631 К – 24

4. Д – 24 К – 374

Запитання 17. Визначити економічний зміст такої операції:

Д – 944 „Сумнівні та безнадійні борги”

К – 38 „Резерв сумнівних боргів”

1. Списано дебіторську заборгованість покупців

2. Проведено зарахування заборгованості покупців після закінчення строку позивної вартості

3. Погашено заборгованість дебіторами

4. Створено резерв сумнівних боргів

Запитання 18. Теперішня вартість – це:

1. Грошова вартість майбутніх періодів на теперішній час

2. Договірна вартість довгострокової заборгованості

3. Дисконтована вартість майбутніх платежів

4. Первісна вартість заборгованості за мінусом резерву сумнівних боргів

Запитання 19. За характером господарських операцій дебіторська заборгованість класифікується на:

1. Товарну і нетоварну

2. Забезпечену і незабезпечену

3. Грошову і негрошову

4. Поточну і довгострокову.

Запитання 20. Якою бухгалтерською проводкою відображається списання безнадійної дебіторської заборгованості підприємства, що виникла у зв'язку з продажем основних засобів?

1. Д – 071
2. Д – 944 К – 377 і водночас Д – 071
3. Д – 38 К – 377 і водночас Д – 071
4. Д – 38 К – 361

Матриця відповідей на тести

Запитання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	4	2	3	4	1	1	2	3	1	3
Запитання	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Відповідь	4	2	2	4	2	2	4	3	1	2

Практичні завдання

Облік розрахунків з вітчизняними покупцями.

Завдання 1. Підприємство „Зелений рай” займається вирощуванням і реалізацією рослин на території України, а також наданням послуг щодо озелення парків, скверів. Підприємство знаходиться на загальній системі оподаткування зі сплатою податку на прибуток та ПДВ.

На початок періоду на підприємстві дебіторська заборгованість по ТОВ „Орхідея” складала 18000 грн., у т.ч. ПДВ.

У травні 20__ р. на підприємстві „Зелений рай” відбулися такі господарські операції:

- реалізовано 20 од. рослин ПП „Колос” на суму 1800 грн., у т.ч. ПДВ та 80 од. рослин ПП Іванов на єдиному податку на суму 900 грн. Собівартість реалізованої продукції – 1900 грн.;

- отримано аванс від ТОВ „Флора” за продукцію, яка має бути відвантажена наступного місяця на суму 1200 грн., у т.ч. ПДВ;
- реалізовано 400 од. рослин ТОВ „Горсад” у розрахунок за отриманий у квітні аванс на суму 3450 грн., у т.ч. ПДВ. Проведено зарахування авансу. Собівартість реалізованої продукції – 2000 грн.;
- нараховано зарплатню – 18810 грн. та проведені відрахування ЄСВ від неї (суму визначити, якщо ставка – 39 %);
- надані послуги по посадці дерев та квітів ПАТ „Витязь” на суму 3360 грн., у т.ч. ПДВ;
- отримано рахунок та податкову накладну транспортної організації за перевезення рослин до ПАТ „Вітязь” на суму 240 грн., у т.ч. ПДВ;
- створений резерв сумнівних боргів по заборгованості ТОВ „Орхідея” – суму визначити, якщо відомий коефіцієнт сумнівності на підставі попередніх періодів – 3,5 %;
- списано фактичну собівартість реалізованої продукції;
- списано фактичну собівартість наданих послуг (суму визначити);
- сформовано фінансовий результат від діяльності підприємства „Зелений рай” за травень 20__ р.

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з відображенням у обліку розрахунків з покупцями за травень 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування.

Завдання 2. Підприємство „Модест” займається моделюванням та виготовленням одягу на території України, а також наданням послуг з ремонту одягу. Підприємство знаходиться на загальній системі оподаткування зі сплатою податку на прибуток та ПДВ.

На початок періоду на підприємстві дебіторська заборгованість по ТОВ „Театр” складала 24000 грн., у т.ч. ПДВ.

У квітні 20__ р. на підприємстві „Модест” відбулися такі господарські операції:

- створено резерв сумнівних боргів по заборгованості ТОВ „Театр” – суму визначити, якщо відомий коефіцієнт сумнівності на підставі попередніх періодів – 3,25 %;
- реалізовано 20 од. блузок ПП „Краса” на суму 6900 грн., у т.ч. ПДВ та 10 од. светрів ПП Іванов на єдиному податку на суму 9000 грн. Собівартість реалізованої продукції – 10900 грн.;
- отримано аванс від ТОВ „Чарівниця” за продукцію, яка має бути відвантажена наступного місяця на суму 18900 грн., у т.ч. ПДВ;
- реалізовано 30 од. брюк ТОВ „Гордон” у розрахунок за отриманий у березні аванс на суму 6450 грн., у т.ч. ПДВ. Проведено зарахування авансу. Собівартість реалізованої продукції – 2000 грн.;
- нараховано зарплатню швачкам – 10600 грн. та проведені відрахування ЄСВ від неї (суму визначити, якщо ставка – 39,5 %);
- надано послуги з ремонту одягу фізичним особам на загальну суму 3360 грн., у т.ч. ПДВ;
- отримано рахунок та податкова накладна транспортної організації за перевезення одягу покупцям на суму 660 грн., у т.ч. ПДВ;
- списано на фінансовий результат фактична собівартість реалізованої продукції;
- списано на фінансовий результат фактична собівартість наданих послуг – 2000 грн.;
- сформовано фінансовий результат від діяльності підприємства „Модест” за квітень 20__ р.

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з відображенням у обліку розрахунків з покупцями за травень 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування.

Завдання 3. ТОВ «Краса» є оптовим торговельним підприємством.

У травні 20 __ р. на підприємстві відбулися такі господарські операції:

- відвантажено товари покупцям згідно з договором купівлі-продажу товарів на загальну суму 150000 грн., у т.ч. ПДВ. Собівартість реалізованих товарів становила 81000 грн.
- у кінці місяця покупець повернув частину товарів, посилаючись на їх невідповідність потрібної якості. Загальна сума повернутих товарів – 9000 грн., у т.ч. ПДВ. Собівартість повернутих товарів – 5000 грн.
- нараховано зарплату торговельним працівникам – 15000 грн. та адміністрації підприємства – 20000 грн.
- проведено відрахування ЄСВ від нарахованої зарплати (якщо відомо, що % ЄСВ складає 39%);
- нараховано амортизацію основних засобів збутового призначення – 4000 грн. та адміністративного призначення – 3000 грн;
- створено резерв сумнівних боргів по заборгованості ТОВ „Благо” 18000 грн., у т.ч. ПДВ – суму визначити, якщо відомий коефіцієнт сумнівності на підставі попередніх періодів – 5%.

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з відображенням у обліку розрахунків з покупцями та визначте фінансовий результат за травень 20__ р. Відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування.

Облік розрахунків з авансів виданих.

Завдання 4. Підприємство „Лотос” закуповує будівельні матеріали для використання в основній діяльності.

У підприємства на 01.10.20__ р. є залишки на рахунках:

- 371 -- ПАТ „Прогрес” на суму 20400 грн., у т.ч. ПДВ;
 - ПП Іванов на єдиному податку на суму 1200грн.;
 - ПАТ „Мрія” на суму 2400 грн., у т.ч. ПДВ;
- 644 -- ПАТ „Прогрес” на суму 3400 грн.;

-- ПАТ „Мрія” на суму 400 грн.

За жовтень 20__ р. на підприємстві „Лотос” відбулися такі господарські операції:

- перерахований аванс з поточного рахунка в національній валюті ПАТ „Стікон” за щебінь, який має надійти наступного місяця на суму 24000 грн., у т.ч. ПДВ;
- перераховано аванс готівкою у національній валюті ПП „Спецбуд” на єдиному податку за ставкою 10% за будівельні матеріали, які мають надійти наступного місяця на суму 3000 грн.;
- надійшли офісні меблі від ПАТ „Прогрес” на суму 23400грн., у т.ч. ПДВ (див. залишки). Проведено зарахування авансу.
- надійшли будівельні матеріали від ПП Іванова на єдиному податку на суму 1200 грн. (див. залишки). Проведено зарахування авансу.
- перераховано аванс з поточного рахунка в іноземній валюті підприємству „ORION”, м. Марсель за товари у сумі 1000 ЄВРО за курсом НБУ – 10,01 грн. / ЄВРО;
- відкритий у банку акредитив у національній валюті у сумі 12000 грн.;
- перераховано з каси в національній валюті аванс за транспортні послуги згідно з дог. № 23417/ор від 12.10.20__ р. на суму 2001 грн., у т.ч. ПДВ;
- на поточний рахунок у національній валюті повернений аванс від ПАТ „Мрія” у зв’язку із розірванням договору (див. залишки). Скоригована сума податкового кредиту з ПДВ;
- відпущено будівельні матеріали, отримані від ПП Іванов, у виробництво у сумі 800 грн., а решта була використана при будівництві спортивного майданчика (400 грн.).

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з відображенням у обліку розрахунків по авансах виданих за жовтень 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування. Визначте залишки по рахунку 371 у розрізі окремих контрагентів.

Завдання 5. ТОВ «Бриз» є підприємством з виробництва виробів із пластмаси. За січень 20__ р. на підприємстві відбулися такі господарські операції:

- отримані основні матеріали у розрахунок за отриманий у минулому місяці аванс на суму 12000 грн., у т.ч. ПДВ. Проведено зарахування авансу;
- з поточного рахунка в національній валюті перерахований аванс ТОВ «Моревнас» за запчастини, які мають надійти наступного місяця на суму 36000 грн., у т.ч. ПДВ;
- з каси у національній валюті виданий аванс ПП Іванов на єдиному податку зао ставкою 10% за фурнітуру, що має надійти наступного місяця на суму 9000 грн.;
- з поточного рахунка в іноземній валюті перерахований аванс підприємству «ZARI», м. Лондон за обладнання у сумі 12000 ЄВРО за курсом НБУ – 10,05 грн. / ЄВРО;
- до кінця місяця надійшло обладнання на суму за ВМД 12000 ЄВРО за курсом НБУ – 10,05 грн. / ЄВРО. Сплачено імпорتنний ПДВ – 25720 грн. та митні платежі – 8000 грн. Проведено зарахування авансу.
- частково повернутий аванс у касу від ПП Іванов – 20000 грн. у зв'язку із зміною умов договору та обсягів постачання фурнітури.

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з відображенням у обліку розрахунків по авансах виданих за січень 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування.

Облік розрахунків по претензіях

Завдання 6. ПП „Горденія” займається виробництвом і реалізацією побутової техніки.

За лютий 20__ р. на підприємстві „Горденія” відбулися такі господарські операції:

- нараховано амортизацію обладнання, що використовується для виробництва готової продукції, у сумі 3200 грн.; будинку заводууправління – 1500 грн.;
- нараховано зарплатню виробничому персоналу у сумі 5200 грн., АУП – 8200 грн.;
- проведено обов'язкові відрахування від сум нарахованої зарплатні (суму визначити, якщо ставка ЄСВ – 41,1%);
- придбано основні матеріали у ПАТ „Папірус” – 400 од. за ціною 300 грн., у т.ч. ПДВ за одиницю. Однак при прийманні матеріалів була виявлена невідповідність якості матеріалів їх технічним характеристикам. У зв'язку з цим була пред'явлена претензія ПАТ „Папірус” на суму 510 грн. У кінці місяця постачальник задовольнив претензію, кошти надійшли на поточний рахунок у національній валюті. Проведена уцінка матеріалів на суму 510 грн.
- відпущені основні матеріали у виробництво в сумі 30000 грн.;
- згідно з договором № 09087 від 09.02.20__ р. на підприємство надійшла фурнітура від ПП „Ірис”. При прийманні виявлено: по документах – 100 комплектів за ціною 120 грн., у т.ч. ПДВ за од.; фактично – 97 комплектів. Постачальнику була виставлена претензія на суму 300 грн. 27.02.20__ р. оприбутковані у коморі 3 комплекти фурнітури.;
- у зв'язку із помилково списаною сумою грошових коштів виставлена претензія банку на суму 5200 грн.;
- списано суму претензії – 2002 грн. транспортної фірми „Зірка”, виставленої минулого місяця, у зв'язку з відхиленням її фірмою та арбітражним судом. Акт суду № 3247 від 29.02.20__ р.;
- випущено з виробництва готова продукція та оприбутковано на склад (суму визначити).

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з відображенням у обліку розрахунків по претензіях за лютий 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування.

Облік розрахунків по відшкодуванню заподіяних збитків

Завдання 7. На ПАТ „Піон” у липні 20__ р. були встановлені факти заподіяння матеріальних збитків, а саме відбулися такі випадки:

1. Згідно з інвентаризаційним описом № 14 від 28.07.20__ р. на підприємстві встановлена:
 - нестача грошових коштів у касі в сумі 920 грн. Установлена винна особа – касир Авдєєва В.О. Рішенням по підприємству прийнято утримати суму нестачі із зарплатні Авдєєвої В.О.;
 - нестача підакцизних товарів на складі №1 балансовою вартістю 4200 грн. Винуватець не встановлений, у зв'язку з чим зроблені відповідні відмітки у забалансовому обліку.
 - надлишок матеріалів на суму 500 грн.;
2. На виробництві виник кінцевий брак з вини робочого Савкого П.О. на суму 490 грн. Згідно з актом про брак №25 від 21.07.20__ р. суму збитків прийнято списати за рахунок винуватця. Наступного дня Савков П.О. вніс у касу 490 грн.
3. У серпні 20__ р. згідно з актом засідання інвентаризаційної комісії встановлено, що винним у нестачі товарів на складі № 1 у липні 20__ р. є комірник Степанов К.К. Розрахунок суми збитків зробіть згідно з Порядком визначення розміру збитків від крадіжок, нестач та псування матеріальних цінностей № 116 від 26.01.96. Суму збитків Степанов К.К. уніс у касу. Різниця між балансовою вартістю товарів та сумою відшкодування перераховано підприємством у бюджет.

Довідково: індекс інфляції у серпні 20__р. – 1,02; сума сплаченого акцизного збору – 199 грн.

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з відображенням у обліку розрахунків по відшкодуванню заподіяних збитків на підприємстві „Піон” за липень та серпень 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування.

Облік розрахунків з різними дебіторами

Завдання 8. ПП „Гербера” знаходиться на загальній системі оподаткування зі сплатою податку на прибуток та ПДВ, займається виробничою діяльністю.

На початок серпня 20__ р. ПП „Гербера” має залишки по рахунках:

- Д 377 – ТОВ „Тюльпан” за відвантажений станок по договірній вартості 3660 грн., у т.ч. ПДВ;
– позика бухгалтеру підприємства у сумі 7000 грн.;
- К 641 – ПДВ у вартості відвантажених ТОВ „Тюльпан” основних засобів;
- Д 311 – 102000 грн.

За серпень 20__ р. на ТОВ „Тюльпан” відбулися такі господарські операції:

- нараховано та отримано в касу орендну плату від операційної оренди складу у сумі 8811 грн., у т.ч. ПДВ. Підписано акт виконаних послуг № 19 від 05.08.20__ р.
- з поточного рахунка в національній валюті перераховано тимчасову безвідсоткову фінансову допомогу (строком на 8 місяців) у сумі 55000 грн.;
- отримано часткову оплату від ТОВ „Тюльпан” у погашення заборгованості за станок (див. залишки) у сумі 18000 грн., у т.ч. ПДВ;
- нараховано зарплатню АУП – 18200 грн.; основним робочим виробництва – 11400 грн.;
- проведено обов’язкові відрахування від сум нарахованої зарплатні (суму визначити, якщо ставка ЄСВ – 41%);
- проведено утримання із зарплатні робітників на погашення заборгованості:
 - * за виконавчими листами у сумі 420 грн.;
 - * за позичкою бухгалтера у сумі 500 грн.;
 - * профвнески АУП у сумі 1820 грн., робочих – 1140 грн.;

- виставлений рахунок та податкова накладна ПП „Хміль” за відвантажені виробничі запаси у рамках бартерного контракту на суму 3660 грн., у т.ч. ПДВ. Зустрічна поставка від ПП „Хміль” до кінця місяця не здійснена;
- видана з каси короткострокова позика економісту підприємства на житлове будівництво – 15000 грн.

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з відображенням у обліку розрахунків з різними дебіторами за серпень 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування. Визначте залишки по рахунку 377 у розрізі окремих контрагентів.

Облік довгострокової дебіторської заборгованості

Завдання 9. ТОВ «Козак» займається наданням послуг, у тому числі з фінансової та операційної оренди приміщень. За грудень 20__ р. на підприємстві відбулися такі господарські операції:

- видано з каси позику маркетологу підприємства на житлове будівництво строком на 3 роки;
- надано фінансову допомогу ТОВ «Атаман», строком погашення більше 12 місяців;
- надано комплекс орендних послуг на суму 12000 грн., у т.ч. ПДВ. При цьому виписаний рахунок, податкова накладна та акт виконаних послуг. Але у розрахунок за реалізовані послуги від замовника отриманий довгостроковий вексель;
- нараховано та отримано від ТОВ «Січ» на поточний рахунок орендна плата за операційну оренду приміщень у сумі 9000 грн., у т.ч. ПДВ;
- списано довгострокову безнадійну заборгованість дебіторів у сумі 2000 грн., у т.ч. ПДВ;
- передано у фінансову оренду основні засоби. При цьому відображений дохід у сумі 60000 грн., у т.ч. ПДВ.

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з обліку довгострокової дебіторської заборгованості за грудень 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування.

Облік сумнівної дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів

Завдання 10. Підприємство «Світогляд» є виробничим підприємством на загальній системі оподаткування зі сплатою податку на прибуток та ПДВ. На 01 червня 20__ р. в обліку враховуються такі залишки за рахунками:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»
 - ТОВ «Харизма» – 36000 грн., у т.ч. ПДВ;
 - ТОВ «Меланхолія» – 9000 грн., у т.ч. ПДВ;
- 38 «Резерв сумнівних боргів» – 5000 грн.

За червень 20__ р. на підприємстві мали місце такі господарські операції:

- реалізована продукція ТОВ «Крик душі» за договірною вартістю 81000 грн., у т.ч. ПДВ. Собівартість реалізації – 50000 грн.
- у зв'язку із закінченням строку позивної давнини списано прострочену дебіторську заборгованість ТОВ «Меланхолія»;
- створено резерв сумнівних боргів по заборгованості ТОВ «Харизма» – суму визначити, якщо відомий коефіцієнт сумнівності на підставі попередніх періодів – 4 %;
- отримано аванс від покупців на суму 54000 грн., у т.ч. ПДВ за продукцію, що буде відвантажена наступного місяця;
- списано на витрати поточна дебіторська заборгованість інших дебіторів визнана безнадійною в сумі 10000 грн.

Складіть усі необхідні бухгалтерські проводки з обліку сумнівної дебіторської заборгованості за червень 20__ р. та відмітьте, як ці операції вплинуть на облік для цілей оподаткування. Розрахуйте залишок резерву сумнівних боргів на рахунку 38 на 31 червня 20__ р.

Завдання 11. Підприємство «Кроха» визначає величину сумнівних боргів, виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції на умовах наступної оплати.

За 2013 рік чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати становить 240000 грн.

Залишок резерву сумнівних боргів до складання балансу на 01 грудня 2013 р. становить 2000 грн.

Протягом грудня було списано безнадійних боргів за рахунок створеного резерву – 1500 грн.

Для визначення коефіцієнта сумнівності підприємство для спостереження обрало період за попередні три роки.

Рік	Чистий дохід від реалізації продукції на умовах наступної оплати	Сума дебіторської заборгованості за продукцію, що визнана безнадійною
2010	150000	11000
2011	100000	8000
2012	110000	10000
Усього	360000	29000

Визначити:

- коефіцієнт сумнівності дебіторської заборгованості;
- відрахування на створення резерву сумнівних боргів за 2013 рік;
- залишок резерву на 31.12 2013 р. для правильного складання Балансу;
- навести бухгалтерські проводки з відображенням нарахування резерву сумнівних боргів та списання боргів за його рахунок.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Додаток 1

ПОЛОЖЕННЯ (СТАНДАРТ) БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ 10 «ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ»

Затверджено Наказом Міністерства фінансів України
від 8 жовтня 1999 р. N 237

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
25 жовтня 1999 р. N 725/4018

Загальні положення

1. Це Положення (стандарт) визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності.

2. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (далі - підприємства) незалежно від форм власності (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності).

3. Це Положення (стандарт) застосовується з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості, встановлених іншими положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

4. Терміни, що використовуються у положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення:

Безнадійна дебіторська заборгованість - поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності.

Дебітори - юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість - сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Довгострокова дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Сумнівний борг - поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості - сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Визнання та оцінка дебіторської заборгованості

5. Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума.

6. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги

визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/ або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

7. Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

8. Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:
застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
застосування коефіцієнта сумнівності.

За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:
визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;
визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Визначена на основі класифікації дебіторської заборгованості величина сумнівних боргів на дату балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату.

Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

9. Класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи (приклад визначення величини резерву сумнівних боргів наведено в додатку до цього Положення (стандарту)).

10. Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

11. Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги списується з активів на інші операційні витрати. Сума

відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат.

12. Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються проценти, відображається в балансі за їхньою теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом включає заборгованість фінансових і податкових органів, а також авансові платежі, переплату за податками і зборами, іншими платежами до бюджету та відображається в балансі із виділенням заборгованості з податку на прибуток.

Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності

13. У примітках до фінансової звітності наводиться така інформація:

13.1. Перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості.

13.2. Перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості.

13.3. Склад і суми статті балансу "Інша дебіторська заборгованість".

13.4. Метод визначення величини резерву сумнівних боргів.

13.5. Сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення.

13.6. Залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році.

РОЗДІЛ 4

ОБЛІК ПРОЦЕСУ ВИРОБНИЦТВА

4.1. Характеристика об'єкта.

4.2. Характеристика бухгалтерських рахунків, що використовуються в обліку виробничих витрат.

4.3. Документальне оформлення первинної і зведеної інформації про витрати на виробництво.

4.4. Облік прямих витрат.

4.5. Облік загальновиробничих витрат.

4.6. Облік витрат на підготовку і освоєння виробництва нових видів продукції.

4.7. Облік витрат майбутніх періодів.

4.8. Облік виробничих витрат.

4.9. Особливості обліку витрат допоміжних виробництв.

4.10. Облік незавершеного виробництва.

4.11. Облік витрат основного виробництва.

4.12. Зведений облік витрат на виробництво.

4.13. Проблемні питання обліку.

Ключові слова: виробництво, незавершене виробництво, продукція, витрати, собівартість, калькулювання, бухгалтерські рахунки, первинні документи, облікові реєстри, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, методичні рекомендації.

Вивчення розділу дає змогу:

отримати знання про:

- законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють загальні принципи організації обліку виробничих витрат;
- основні методичні підходи до оцінки незавершеного виробництва,

собівартості продукції основного та допоміжного виробництва;

- особливості застосування первинних документів, використання облікових реєстрів, системи рахунків аналітичного та синтетичного обліку для відображення господарських операцій, що пов'язані з виробництвом готової продукції;
- проблемні питання, які мають місце в системі обліку виробництва.

набути навички з

- застосування в подальшому концептуальних принципів та загальноприйнятих вимог, що містяться в стандартах з обліку витрат під час описання фактів господарської діяльності, а також при складанні та поданні форм звітності зацікавленим користувачам;

оволодіти вміннями щодо

- подальшого виконання функціональних обов'язків, передбачених Посадовою інструкцією, для відповідної ділянки облікових робіт.

4.1. Характеристика об'єкта

Виробничі витрати є складовою частиною витрат діяльності промислового підприємства.

Методика формування в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності інформації про витрати (у тому числі і виробничих) регламентована Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати», затвердженого наказом МФУ № 318 від 31.12.1999 р. (далі – П(С)БО 16)

Відповідно до п. 6 П(С)БО 16 *витратами* звітного періоду вважається зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови достовірної оцінки таких витрат.

Таким чином, виробничі витрати, пов'язані або із зменшенням активів, або зі збільшенням зобов'язань.

Наприклад, до витрат, що виникають у зв'язку із зменшенням активів, належать: списання матеріалів у виробництво продукції, ремонт основних засобів і інших необоротних матеріальних активів виробничого призначення; нарахування зносу (амортизації) основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, а також нематеріальних активів виробничого призначення.

У свою чергу, витратами, що збільшують зобов'язання, є нарахування: зарплати; відрахувань на обов'язкове і добровільне страхування виробничих робітників і апарату управління виробничими підрозділами (цехами, ділянками); транспортних витрат; оренди основних засобів; послуг сторонніх організацій (комунальні послуги, переробка давальницької сировини і т.п.);

Витрати підприємства на виробництво продукції (робіт, послуг), виражені в грошовій формі, прийнято називати собівартістю продукції, а розрахунок її величини — калькуляцією собівартості.

В умовах ринкової економіки, що припускає вільне ціноутворення і відсутність державного контролю за рівнем витрат, відсутня єдина методика калькуляції собівартості продукції. Тому кожне підприємство повинне з урахуванням своєї мети і інтересів самостійно визначити правила калькуляції, що відповідає вимогам п. 11 П(С)БО 16. Орієнтиром для цього можуть служити Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затверджені наказом Держкомпромполітики України № 373 від 09.07.2007 р. (далі – Методичні рекомендації 373), які містять загальні підходи до калькуляції в промисловості.

Виробнича собівартість продукції впливає на фінансовий результат діяльності підприємства і прибуток, що є об'єктом оподаткування. Особливості обліку виробничих витрат з метою оподаткування визначені Податковим кодексом України № 2755-VI від 02.12.2010 р.

В основі організації обліку виробничих витрат лежить економічно обґрунтована їх класифікація за певними ознаками. В даний час немає єдиної законодавчо затвердженої системи класифікації витрат. Немає також

однозначного підходу до вирішення даної проблеми і в економічній літературі.

В цих умовах кожне підприємство може самостійно розробити свою систему класифікації витрат орієнтуючись на основні класифікаційні ознаки, сформульовані в Методичних рекомендаціях № 373.

1. По центрах (місцях) виникнення і центрах відповідальності. Місця виникнення витрат формуються за «матеріальним принципом». У цьому значенні першим центром виникнення витрат є підприємство як юридична особа, потім йдуть підрозділи — основні, допоміжні, обслуговуючі, управлінські, невиробничі, далі об'єкти основних засобів (будівлі, приміщення, устаткування, транспорт і ін.), потім бригади (групи), окремі працівники. При цьому основні засоби розглядаються як об'єкти, споживаючі не тільки енергію, паливо, запчастини, але і сировину і матеріали. Як центр витрат можна також розглядати і технологічні процеси, що протікають у підрозділі.

Планування і облік витрат здійснюється по центрах відповідальності. Центром відповідальності за виникаючі витрати є підрозділ (бригада, зміна), в якому знаходиться один або більш центрів витрат. Згруповані таким чином витрати в подальшому відносяться до конкретних видів продукції (робіт, послуг).

2. По видах продукції (об'єктах калькуляції). Мета калькуляції собівартості полягає у визначенні витрат на одиницю продукції на виконувану роботу (послугу). Тому виділення об'єктів обліку і калькулювання собівартості є першим етапом розробки методики калькулювання.

3. За способами віднесення на собівартість продукції витрати ділять на прямі і непрямі. *Прямі витрати* безпосередньо пов'язані з виробництвом певних виробів (робіт, послуг) і прямо включаються в їх собівартість на підставі первинних документів. *Непрямі витрати* пов'язані з обслуговуванням виробництва і управлінням (загальновиробничі витрати), а тому розподіляються між продукцією (роботами, послугами) пропорційно встановленому базису (заробітній платні робітників, матеріальним, прямим витратам та ін.).

Відповідно до п. 11 П(С)БО 16 до виробничої собівартості продукції, робіт, послуг (надалі – продукції) включаються:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- загальновиробничі витрати.

До складу прямих матеріальних витрат включається вартість сировини, основних матеріалів, утворюючих основу продукції, що виготовляється, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, допоміжних матеріалів, робіт і послуг виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій, які можуть безпосередньо бути віднесеними до конкретного об'єкта витрат.

До складу прямих витрат на оплату праці включаються: заробітна плата і інші виплати працівникам, зайнятим у виробництві продукції, які можуть безпосередньо бути віднесеними до конкретного об'єкта витрат.

До складу загальновиробничих витрат включаються матеріальні, трудові та ін. витрати (соціальне страхування працівників апарату управління цехами, оплата службових відряджень персоналу цехів і ділянок), пов'язані з організацією, управлінням і обслуговуванням виробництва.

До складу інших прямих витрат включаються всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема, відрахування на соціальне забезпечення виробничих працівників, витрати на підготовку і освоєння виробництва та ін.

4. За ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат виробничі витрати ділять на змінні і постійні (умовно-постійні). Таке угруповання має вирішальне значення для економічного обґрунтування ціни продукції і планового обсягу виробництва. Більшість змінних витрат є прямими, при цьому не всі прямі витрати є змінними, а серед непрямих витрат іноді зустрічаються змінні.

В умовах ринку обсяги виробництва окремих видів продукції змінюються, що спричиняє зміни собівартості продукції. Збільшення частки постійних витрат у загальній сумі витрат підприємства, позначається на рівні

собівартості і прибутку підприємства. У зв'язку із цим виникає потреба в достовірній інформації про витрати на виробництво продукції, не спотворених розподілом непрямих постійних витрат.

5. За економічним змістом витрати групують по економічних елементах і статтях калькуляції. Угрупування витрат по економічних елементах призначено для виявлення всіх витрат на виробництво по їх видах, тобто воно дозволяє визначити, що саме витрачається на виробництво і на яку суму в цілому по підприємству. Класифікація витрат по економічних елементах передбачає виділення таких видів витрат:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація;
- інші витрати.

До складу елемента «Матеріальні витрати» включається вартість використаних у виробництві виробничих запасів (окрім напівфабрикатів і комплектуючих виробів власного виробництва):

- сировини і основних матеріалів;
- покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів;
- палива і енергії;
- будівельних матеріалів;
- запасних частин;
- тари і тарних матеріалів.

До складу елемента «Витрати на оплату праці» включаються: заробітна плата за окладами і тарифами, премії і заохочення; компенсаційні виплати; оплата відпусток і іншого невідпрацьованого часу; інші витрати на оплату праці.

До складу елемента «Відрахування на соціальні заходи» включаються: відрахування єдиного соціального внеску.

До складу елемента «Амортизація» включається сума нарахованої амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів,

нематеріальних активів.

До складу елемента «Інші витрати» включаються інші виробничі витрати (витрати на відрядження апарату управління цехів, оренду основних засобів і інших необоротних матеріальних активів виробничого призначення і ін.).

Така класифікація є єдиною для всіх галузей промисловості. Наведене угруповання не дозволяє здійснити контроль і аналіз витрат по їх цільовому призначенню в процесі виробництва (по цехах, ділянках, видах виробів).

Цільове призначення витрат і їх зв'язок з технологічним процесом розкриває класифікація витрат *по статтях калькуляції*. Це угруповання використовується для розрахунку собівартості продукції, що виробляється, і залежить від багатьох факторів: методу планування витрат, технологічного процесу і виду продукції, що випускається. Тому склад статей калькуляції визначається підприємством самостійно відповідно до його облікової політики. Промислові підприємства можуть використовувати перелік калькуляційних статей, що міститься в Методичних рекомендаціях 373 (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Склад статей калькуляції виробничої собівартості продукції

Найменування статей калькуляції	Елементи статей калькуляції
А	Б
1. Прямі матеріальні витрати	1.1. Сировина і матеріали
	1.2. Покупні напівфабрикати і комплектуючі вироби, роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій
	1.3. Паливо і енергія на технологічну мету
	1.4. Зворотні відходи (віднімаються)
2. Прямі витрати на оплату праці	2.1. Основна заробітна плата
	2.2. Додаткова заробітна плата
3. Інші прямі витрати	3.1. Відрахування на соціальне страхування
	3.2. Витрати на утримання та експлуатацію устаткування
	3.3. Втрати від браку
	3.4. Інші виробничі витрати
	3.5. Попутна продукція (віднімається)
4. Загальновиробничі витрати	4.1. Загальновиробничі витрати

Основні засади класифікації витрат і доходів розкриті в НП(С)БО 1

«Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 15 «Доходи» та П(С)БО 16 «Витрати» і передбачають функціональну ознаку їх групування відповідно до видів діяльності, за якими були здійснені витрати та отримані доходи.

Нагадаємо, що звичайна діяльність поділяється на:

- операційну;
- фінансову;
- інвестиційну.

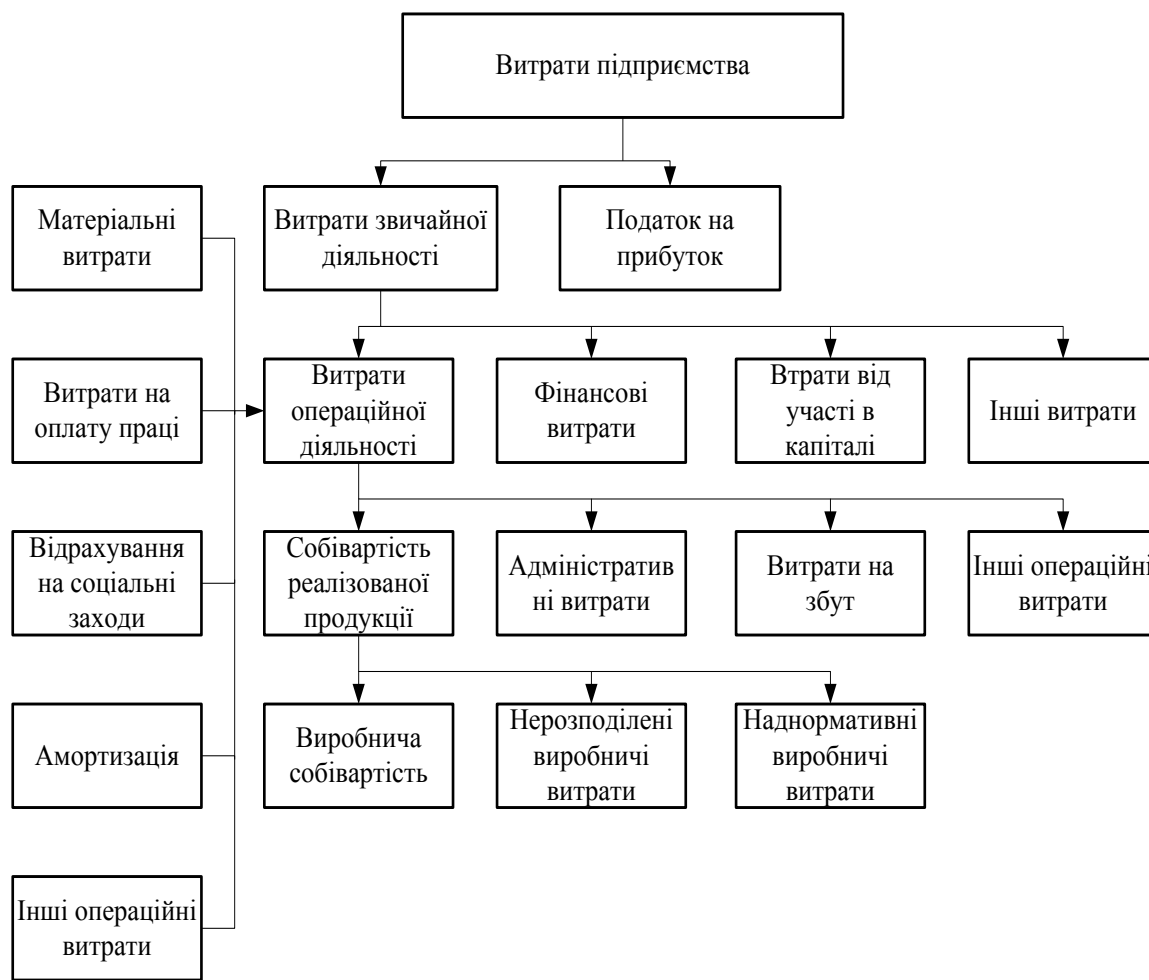
Відповідно, витрати, пов'язані з операційною діяльністю, групують за функціями — витрати виробництва (реалізації), витрати на управління, збут та інші операційні витрати, а також за економічними елементами: матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація; інші операційні витрати (рис. 4.1).

4.2. Характеристика бухгалтерських рахунків, що використовуються в обліку виробничих витрат

Згідно з Інструкцією по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р. (в редакції Наказу Міністерства фінансів України № 627 від 27.06.2013 р.) (далі – План рахунків) для обліку виробничих витрат використовуються такі рахунки:

23 «Виробництво», 24 «Брак у виробництві»; 91 «Загальновиробничі витрати».

Рахунок 23 «Виробництво» є синтетичним, активним, калькуляційним і призначений для узагальнення інформації про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг). Залишок відображається по дебету і є незавершеним виробництвом відповідно на початок і кінець місяця (тобто суму витрат на виробництво продукції, яка залишилася у виробничих підрозділах як незавершена.

**Рис. 4.1. Класифікація витрат відповідно до НП(С)БО 1
«Загальні вимоги до фінансової звітності»**

За дебетом рахунка 23 відображаються прямі матеріальні, трудові та інші прямі витрати, а також виробничі накладні витрати і втрати від браку продукції (робіт, послуг), по кредиту – списується сума фактичної виробничої собівартості готової продукції, виконаних робіт і послуг.

Згідно з Планом рахунків підприємствами, які здійснюють виробництво, транспортування, постачання теплової енергії та надають послуги з централізованого водопостачання та водовідведення та ведуть окремий облік витрат за кожним видом діяльності, що підлягає ліцензуванню, мають бути виділені окремі субрахунки. Крім того, на практиці доцільно вести окремий облік витрат основних та допоміжних, виробництв. З цією метою до рахунка 23

«Виробництво» можна відкрити субрахунки:

231 «Основне виробництво»;

232 «Допоміжні виробництва»

Доцільно також відкривати окремі субрахунки для обліку виробничих витрат по видах діяльності (виробництво, будівництво, сільське господарство і т.д.).

Рахунок 24 «Брак у виробництві» є активним, калькуляційним, зіставляючим. За дебетом відображається собівартість остаточно забракованої продукції і витрати на виправлення браку. За кредитом – суми, стягнуті з винуватців, вартість браку за ціною можливого його використання, а також списання остаточних втрат від браку на витрати виробництва (Дт 23 Кт 24). Побудова і зміст рахунку дозволяють визначити собівартість остаточних втрат від браку шляхом зіставлення записів по його дебету і кредиту.

Рахунок 91 «Загальновиробничі витрати» використовується для ведення обліку витрат на організацію виробництва і управління цехами, ділянками і іншими підрозділами основного і допоміжного виробництва, а також витрат на утримання і експлуатацію транспортних засобів, виробничого устаткування і інших необоротних активів цехового призначення. Цей рахунок активний, збірно-розподільний. Він використовується підприємствами всіх галузей окрім торгівлі. По дебету рахунка 91 збираються витрати загальновиробничого призначення. В кінці звітної періоду загальна сума витрат списується по кредиту рахунка 91 і розподіляється між окремими виробами. Якщо підприємство досягло очікуваного середнього рівня виробництва, то вся сума загальновиробничих витрат включаються у виробничу собівартість. У протилежному випадку частина загальновиробничих витрат збільшує собівартість реалізованої продукції.

Залишків на даному рахунку не буває.

Схему обліку виробничих витрат із використанням перерахованих вище бухгалтерських рахунків показано на рис. 4.2.

Для обліку витрат підприємства можуть використовувати рахунки 8-го

класу «Витрати за елементами». Вони призначені для суб'єктів малого підприємництва та організацій некомерційного спрямування, які використовують їх замість рахунків класу 9, однак, можливим є й паралельне використання рахунків цих класів.

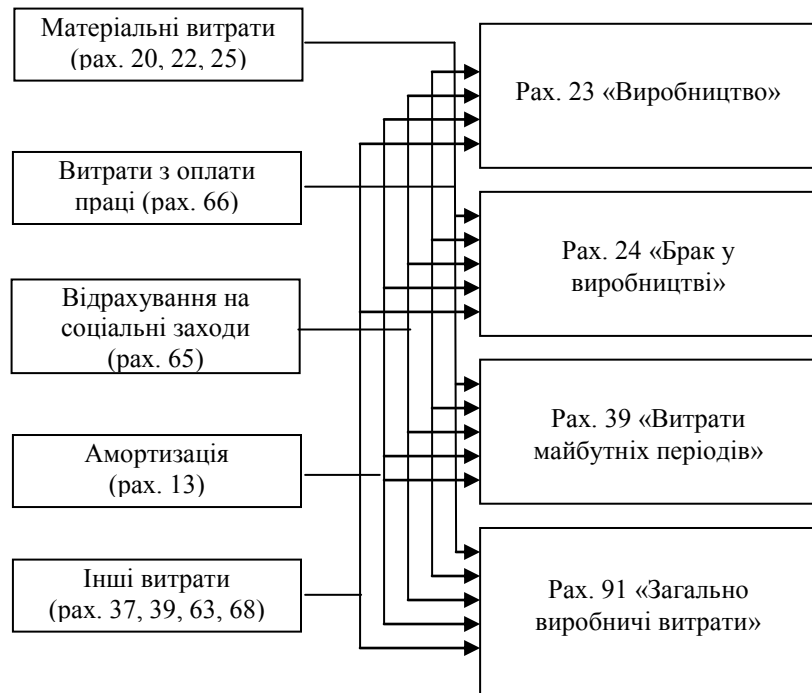

Рис. 4.2. Схема бухгалтерського обліку виробничих витрат

Усі рахунки 8-го класу є активними. Протягом місяця по дебету цих рахунків накопичується інформація про виробничі витрати за елементами (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація та інші витрати). Щомісяця сума прямих та виробничих накладних витрат списується до дебету рахунка 23 «Виробництво». Решта витрат (адміністративні, збутові та інші операційні витрати) списуються до дебету рахунка 79 «Фінансові результати», або на рахунки 9-го класу.

Рахунок 80 «Матеріальні витрати» призначено для обліку матеріальних витрат за звітний період і має такі субрахунки:

801 «Витрати сировини й матеріалів»;

802 «Витрати купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів»;

803 «Витрати палива й енергії»;

804 «Витрати тари і тарних матеріалів»;

805 «Витрати будівельних матеріалів»;

806 «Витрати запасних частин»;

807 «Витрати матеріалів сільськогосподарського призначення»;

808 «Витрати товарів»;

809 «Інші матеріальні витрати».

На субрахунку 801 «Витрати сировини й матеріалів» ведеться облік витрат сировини й матеріалів, що використовуються як основні та допоміжні матеріали в операційній діяльності підприємства.

На субрахунку 802 «Витрати купівельних напівфабрикатів та комплектуючих» ведеться облік витрат купівельних напівфабрикатів і комплектуючих виробів в операційній діяльності підприємства.

На субрахунку 803 «Витрати палива та енергії» ведеться облік витрат придбаного палива та енергії всіх видів, що використовуються на технологічні, енергетичні та інші операційні цілі.

На субрахунку 804 «Витрати тари і тарних матеріалів» ведеться облік витрат тари і тарних матеріалів, що використовуються в операційній діяльності.

На субрахунку 805 «Витрати будівельних матеріалів» ведеться облік витрат будівельних матеріалів, які використовуються як основні та допоміжні матеріали в операційній діяльності підприємства.

На субрахунку 806 «Витрати запасних частин» ведеться облік витрат запасних частин, які використовуються для ремонту основних засобів та інших необоротних матеріальних активів, малоцінних та швидкозношуваних предметів підприємства.

На субрахунку 807 «Витрати матеріалів сільськогосподарського призначення» ведеться облік витрат матеріалів сільськогосподарського призначення, які використовуються як основні та допоміжні матеріали в операційній діяльності підприємства.

На субрахунку 808 «Витрати товарів» ведеться облік витрат товарів, що

використовуються для виробничо-господарських потреб, тобто продажу іншим особам.

На субрахунку 809 «Інші матеріальні витрати» ведеться облік виконаних для підприємства робіт і послуг виробничого та невиробничого характеру (окремі операції з виробництва продукції, обробки сировини та матеріалів; роботи з випробувань сировини і матеріалів, що використовуються у виробництві; транспортні витрати, що входять до технологічного процесу виробництва, та ін.).

Рахунок 81 «Витрати на оплату праці» призначений для обліку витрат на оплату праці за звітний період і має такі субрахунки:

811 «Виплати за окладами й тарифами»;

812 «Премії та заохочення»;

813 «Компенсаційні виплати»;

814 «Оплата відпусток»;

815 «Оплата іншого невідпрацьованого часу»;

816 «Інші витрати на оплату праці».

На субрахунку 811 «Виплати за окладами й тарифами» ведеться облік витрат на виплату основної заробітної плати персоналу відповідно до системи оплати праці, прийнятої на підприємстві.

На субрахунку 812 «Премії та заохочення» ведеться облік витрат на виплату додаткової заробітної плати (премії, заохочення та ін.) відповідно до системи оплати праці, прийнятої на підприємстві.

На субрахунку 813 «Компенсаційні виплати» ведеться облік витрат на гарантійні та компенсаційні виплати персоналу, пов'язані з індексацією заробітної плати тощо, розмір яких регламентується законодавством.

На субрахунку 814 «Оплата відпусток» ведеться облік витрат на оплату щорічних відпусток персоналу підприємства, щомісячні відрахування на створення забезпечення оплати відпусток.

На субрахунку 815 «Оплата іншого невідпрацьованого часу» ведеться облік витрат з виплат персоналу підприємства за невідпрацьований час, які

передбачено законодавством.

На субрахунку 816 «Інші витрати на оплату праці» ведеться облік інших витрат на оплату праці, які визнаються елементами витрат на оплату праці.

Рахунок 82 «Відрахування на соціальні заходи» призначений для обліку витрат, пов'язаних з відрахуваннями на соціальні заходи і має такі субрахунки:

821 «Відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;

824 «Відрахування на індивідуальне страхування»;

На субрахунку 821 «Відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» ведеться облік розрахунків за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо.

На субрахунку 824 «Відрахування на індивідуальне страхування» ведеться облік відрахувань на індивідуальне страхування працівників за рахунок підприємства.

Рахунок 83 «Амортизація» призначений для обліку сум нарахованої амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів і нематеріальних активів і має такі субрахунки:

831 «Амортизація основних засобів»;

832 «Амортизація інших необоротних матеріальних активів»;

833 «Амортизація нематеріальних активів».

На субрахунку 831 «Амортизація основних засобів» ведеться облік сум нарахованої амортизації основних засобів.

На субрахунку 832 «Амортизація інших необоротних матеріальних активів» ведеться облік сум нарахованої амортизації інших необоротних матеріальних активів.

На субрахунку 833 «Амортизація нематеріальних активів» ведеться облік сум нарахованої амортизації нематеріальних активів.

Рахунок 84 «Інші операційні витрати» призначений для обліку операційних витрат, які не відображаються на інших рахунках класу 8. (вартість робіт, послуг, одержаних від сторонніх підприємств, нараховані

податки та інші обов'язкові збори і платежі (крім податку на прибуток), втрати від курсових різниць, знецінення запасів, псування цінностей, списання та уцінки активів, сума фінансових санкцій та ін.). Страхові організації можуть обліковувати на цьому рахунку витрати з перестраховування та виплати страхових відшкодувань.

Схему обліку виробничих витрат із використанням бухгалтерських рахунків 8-го класу показано на рис. 4.3.

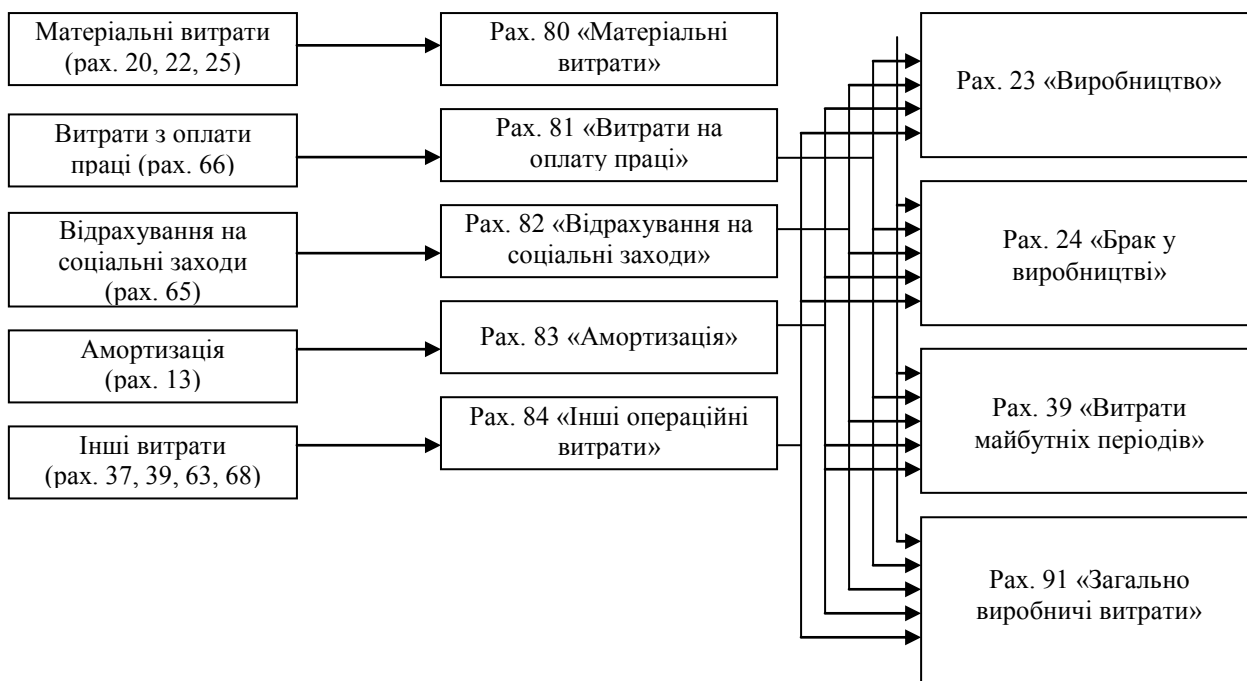

Рис. 4.3. Схема обліку виробничих витрат із використанням бухгалтерських рахунків 8-го класу

4.3. Документальне оформлення первинної і зведеної інформації про витрати на виробництво

Першим етапом обліку виробничих витрат є документальне оформлення первинної інформації про використання активів підприємства і виникнення зобов'язань у процесі виробництва продукції.

Як правило, у процесі виробництва використовують деякі види оборотних

активів (виробничі запаси, малоцінні і швидкозношувані предмети, дебіторська заборгованість підзвітних осіб та ін.) і необоротні активи (основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи). В процесі використання окремих видів засобів у підприємства виникають зобов'язання перед працівниками по оплаті праці, органами соціального і пенсійного страхування – по відрахуваннях на соціальні заходи, кредиторами у зв'язку з використанням у виробництві послуг інших підприємств і організацій.

Використання окремих видів засобів і нарахування зобов'язань оформляється за допомогою первинної документації, в якій указується місце виникнення витрат, найменування відповідної статті витрат і продукції, що випускається підприємством.

Передача у виробництво сировини, матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів оформляється лімітно-заборними картами, вимогами, картами розкрою. Комплектуючі вироби, як правило, відпускаються по відомостях комплектації. Використання малоцінних і швидкозношуваних предметів оформляють актами вибуття малоцінних і швидкозношуваних предметів.

Підставою для нарахування зобов'язань по оплаті праці виробничих робітників і іншого загальновиробничого персоналу служить інформація про відпрацьований час (для робітників з погодинною оплатою праці) та виробіток (для відрядників), яка міститься в табелях обліку використання робочого часу, нарядах, маршрутних листах, рапортах і відомостях обліку виробітку.

Зобов'язання перед постачальниками і іншими кредиторами нараховуються на підставі накладних, що поступають, актів виконаних робіт, і т.д. Як правило, така інформація заздалегідь відображається в листках-розшифровках, які є підставою для включення вартості отриманих послуг до складу виробничих витрат.

На другому етапі здійснюється попереднє угруповання витрат по напрямках (окремих цехах і видах продукції, що випускається) на підставі первинної документації. Для цього всі однорідні первинні документи піддаються попередньому угрупованню шляхом складання відповідних

відомостей розподілу по напрямках витрат матеріалів, відпущених у виробництво, нарахованої заробітної платні, амортизаційних відрахувань і т.д., про що вже мовилося в попередніх розділах.

Матеріальні витрати відображаються у відомості № 5 аналітичного обліку запасів за рахунками. Нарахування основної, додаткової заробітної платні, відрахувань на соціальні заходи, а також забезпечення відпусток відображають у розроблювальній таблиці № 1. Розрахунок зносу основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, а також нематеріальних активів здійснюють в у розроблювальній таблиці № 6. Розрахунок-розподіл собівартості продукції допоміжних виробництв проводять в у розроблювальній таблиці № 9. Розрахунок втрат від браку відображають у відомості № 14. Підсумкові дані цих відомостей потім використовують для відображення записів на бухгалтерських рахунках в аналітичному і синтетичному розрізах.

На третьому етапі узагальнюють виробничі витрати у відомостях № 12 в розрізі окремих цехів і в журналі № 5 – по підприємству в цілому.

4.4. Облік прямих витрат

Прямими витратами на виробництво продукції (робіт, послуг) є:

- прямі матеріальні витрати (п. 12 П(С)БО 16, п.п. 138.8.1 ПКУ);
- прямі витрати на оплату праці (п. 13 П(С)БО 16, п.п. 138.8.2 ПКУ);
- інші прямі витрати (п. 14 П(С)БО 16, п. 138.9 ПКУ).

До складу прямих матеріальних витрат уключається вартість матеріальних ресурсів (сировини, основних і допоміжних матеріалів, купівельних комплектуючих виробів та напівфабрикатів, палива, енергії), фактично використаних безпосередньо у процесі виробництва певних видів продукції.

Витрати *сировини і, основних матеріалів* на виробництво продукції визначаються за даними первинних документів (лімітно-заборних карт матеріальних вимог і ін.). Це дозволяє списувати вартість витрачених

матеріалів безпосередньо на відповідні об'єкти калькуляції. Проте нерідко з одного матеріалу випускають різнорідну продукцію, що утрудняє пряме списання матеріальних витрат (лісопильне, нафтопереробне, хімічне, м'ясо-молочне виробництво і т.д.). В таких виробництвах фактичні витрати сировини на окремі види продукції визначаються *непрямим шляхом* – пропорційно нормативним витратам на фактичний випуск продукції, обсягу виробленої продукції або по встановлених коефіцієнтах.

Метод визначення фактичних витрат матеріалів пропорційно *нормативним витратам* застосовується в машинобудуванні, швейному, взуттєвому та інших виробництвах.

При використанні *коефіцієнтного методу* розподілу вартості матеріалів одному з виробів привласнюється коефіцієнт, рівний одиниці, а іншим — відповідно до матеріаломісткості — вище або нижче за одиницю.

Купівельні напівфабрикати — це вироби, що вимагають незначної обробки, а *комплектуючі вироби* — це предмети, які не вимагають обробки, а безпосередньо встановлюються на об'єкт обліку.

У суднобудівельній промисловості механізми і вироби, готові до монтажу, відображаються в калькуляції як «контрагентські поставки».

Не відображається в даній статті калькуляції (а також у собівартості продукції) вартість комплектуючого устаткування, яке оплачується за рахунок замовника понад ціну на продукцію.

Вартість цих напівфабрикатів і комплектуючих виробів визначається так само, як вартість сировини і основних матеріалів. Транспортно-заготівельні витрати, пов'язані з придбанням напівфабрикатів і комплектуючих, включаються в їх вартість або враховуються окремою статтею.

Допоміжні матеріали списуються на окремі види продукції так само, як і основні матеріали, або побічно, шляхом розподілу пропорційно нормативним витратам основних матеріалів, вазі переробленої сировини або кількості виробленої продукції. Допоміжні матеріали, використані для утримання устаткування, інвентарю та інших основних засобів, списуються на відповідні

статті загальновиробничих і загальногосподарських витрат.

Технологічний процес деяких підприємств передбачає використання в процесі виробництва *палива та енергії*.

Виділяють паливо, виготовлене самим підприємством, і паливо, придбане зі сторони, у тому числі:

- рідке паливо (мазут, бензин і т.д.);
- тверде паливо (вугілля, торф, деревина і т.д.);
- газоподібне паливо (природний газ, газ зріджений і т.д.).

Енергію виділяють придбану і вироблену або трансформовану на підприємстві, у тому числі:

— електроенергію для електропечей, зварювання металів, електролізу, електрохімічних процесів, виробництво стислого повітря, кисню і холоду для технологічних потреб;

- енергію на здійснення технологічного процесу:
- пара;
- гарячу (холодну) воду;
- рідкі теплоносії;
- опалювальні гази.

В окремих галузях промисловості до витрат на енергію відносяться витрати на виробництво або покупку хладагентів (води або іншої рідини), що відводять тепло (охолоджуючих продукцію, устаткування і т.п.).

До витрат на енергію відносяться також витрати на виробництво кисню і стислого повітря.

Витрати на енергію власного виробництва визначають по калькуляціях допоміжних цехів, по аналогії з витратами (собівартістю) напівфабрикатів власного виробництва.

Витрати на покупне рідке і газоподібне паливо, складаються з витрат на покупку і витрат на доставку.

Вартість витраченого палива розподіляють між об'єктами калькуляції на

основі свідчень лічильників, а при їх відсутності пропорційно нормативним витратам, вазі продукції, кількості відпрацьованих машино-годин і т.п.

До *робіт і послуг виробничого характеру* відносяться окремі операції по виробництву продукції (обробка сировини і матеріалів, напівфабрикатів; збірка, монтаж вузлів і комплектуючих виробів) за умови, що ці операції відносяться безпосередньо до конкретних видів продукції (робіт), а також переробка сировини і матеріалів (давальницької сировини) і контроль за технологічним процесом і якістю готової продукції.

На підприємствах обов'язково організується систематичний контроль за використанням запасів при виробництві продукції, а також за додержанням лімітів їх відпуску для виробничих потреб. При цьому вибір конкретного методу організації обліку використання запасів залежить від певних виробничих факторів, зокрема від характеру виробництва, видів виробничого обладнання, змінності роботи, порядку подання матеріальних цінностей на робочі місця (через комори чи оминаючи їх) тощо.

Отже, для контролю за використанням сировини, матеріалів, купівельних комплектуючих виробів, напівфабрикатів і палива у виробництві та виявлення відхилень від норм застосовуються методи:

- документального оформлення відхилень від норм;
- обліку розкрою за партіями;
- інвентарний.

Метод документального оформлення відхилень від норм застосовується для виявлення відхилень, що виникли у зв'язку із заміною одного виду матеріальних ресурсів іншим, а також унаслідок економії чи наднормативного відпуску запасів. Сутність цього методу полягає в тому, що при відхиленні від норм відпуск оформляється спеціальними (сигнальними) документами:

- на заміну та наднормативний відпуск виписується акт-вимога на заміну (додатковий відпуск) матеріалів (типова форма № М-10);
- на повернення у зв'язку з економією — накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (типова форма № М-11).

Відпуск матеріальних цінностей за сигнальними документами провадиться з дозволу керівника підприємства, головного інженера чи інших уповноважених на це працівників підприємства.

Метод обліку розкрою за партіями передбачає виявлення відхилень від норм щодо кожної партії матеріалу, який розкроюється, та застосовується в разі розкрою листових сталей, кольорових металів, шкіряних, текстильних та інших дорогих і дефіцитних матеріалів. З метою підвищення коефіцієнта використання матеріалів та посилення контролю за їх витрачанням на виробництво доцільно організувати централізований розкрій матеріалів у заготівельних цехах підприємства.

Сутність цього методу зводиться до такого: на кожну розкраювану партію матеріалу відкривається облікова картка (лист), в якій за даними технологічних карток розкрою вказується, скільки та яких заготовок має бути отримано в результаті розкрою тієї чи іншої партії матеріалу, а також кількість відходів. Крім того, в облікових картках відображаються кількість матеріалу, поданого на робоче місце, кількість заготовок (деталей), фактично виготовлених із цієї партії, а також кількість отриманих відходів та невикористаного матеріалу, що підлягає поверненню на склад. Тут вказують і виконавця, а також причини та винуватців відхилень від норм.

Для визначення результатів розкрою фактично отримана кількість заготовок порівнюється з нормативною. Витрати матеріалу за нормами визначаються шляхом множення кількості отриманих заготовок на встановлену норму витрат матеріалу. Порівнянням кількості фактично витраченого матеріалу з витратами за нормою визначається економія або перевитрата. Аналогічний контроль здійснюється і щодо відходів.

Перевагою цього методу є можливість визначати відхилення від норм щодо калькуляційних об'єктів у момент їх виникнення.

У разі неможливості або недоцільності застосування методу обліку розкрою за партіями застосовується *інвентарний метод* обліку відхилень від норм. При цьому методі відхилення виявляються для кожного виду запасів у

розрізі окремих виконавців, бригад, дільниць або цеху в цілому за зміну, п'ятиденку, декаду чи місяць за допомогою інвентаризації шляхом порівняння фактичних витрат сировини, матеріалів, купівельних комплектуючих виробів з нормативними на фактичний випуск.

Для виявлення фактичних витрат на початок зміни, п'ятиденки, декади або перше число місяця проводиться інвентаризація невикористаних запасів, що перебувають у виробництві. На підставі даних цієї інвентаризації та даних надходження запасів у виробництво визначаються фактичні витрати, що порівнюються з нормативними витратами (на кількість виготовленої продукції) для визначення відхилень від норм.

Відпуск купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів на складальні дільниці здійснюється відповідно до запланованого обсягу робіт, ступеня застосування їх у вузлах та кінцевій продукції. Видача напівфабрикатів на складання (на робоче місце) оформляється специфікацією (комплектувальною відомістю). Згідно з технологією складання у специфікаціях перелічуються всі напівфабрикати (комплектуючі вироби), що відпускаються у виробництво.

Після виконання заданої роботи у специфікації підраховуються витрати купівельних напівфабрикатів (комплектуючих виробів) за нормою витрачання на фактичну кількість складених вузлів (виготовленої продукції), а надалі ці витрати порівнюються з фактичними витратами і виявляється відхилення від норм. У разі виявлення нестач і браку складається акт (повідомлення) про брак, в якому вказуються їх причини та винуватці.

Незалежно від вживаного методу обліку витрат матеріалів у виробництві на багатьох підприємствах цехи складають звіт про використання матеріалів, в якому відображають рух матеріалів фактично і по нормах. На підставі звіту бухгалтерія робить відповідні розрахунки і облікові записи.

Прямі матеріальні витрати зменшуються на вартість зворотних відходів, отриманих у процесі виробництва.

Відходи виробництва підрозділяються на зворотні та незворотні.

Зворотні відходи — це залишки сировини, матеріалів, інших видів матеріальних цінностей, які утворюються в процесі виробництва продукції (робіт, послуг) і можуть використовуватися даним підрозділом з підвищеним витрачанням (зниженням виходу продукції), іншими основними і допоміжними підрозділами, або можуть бути реалізованими.

Виділяються зворотні відходи:

- сировини і основних матеріалів;
- допоміжних матеріалів;
- пакувальних матеріалів.

Зворотні теплоносії (тепло): конденсат, зворотна вода, гази і ін., як правило, у складі зворотних відходів не враховуються. При спалюванні як твердого, так і рідкого палива можливі відходи.

Оприбуткування зворотних відходів з виробництва на матеріальний склад підприємства оформляється накладною-вимогою на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (типова форма № М-11).

Зворотні відходи, що передані на склад та є частиною запасів підприємства, оцінюються згідно з вимогами п. 12 П(С)БО 16:

— за справедливою вартістю, за яку приймають чисту вартість реалізації, у разі якщо відходи призначено не для використання у виробничому процесі, а для реалізації на сторону;

— за ціною (вартістю) можливого використання (зниженою ціною вихідного матеріального ресурсу зворотних відходів для відходів, що споживаються у виробничому процесі на самому підприємстві).

Вартість зворотних відходів зменшує вартість відповідної статті витрат на сировину і матеріали або паливо.

Зворотні відходи прибуткують за цінами можливого використання (Дт 209 «Інші матеріали» Кт 23 «Виробництво»).

Незворотними вважаються відходи, які не можуть бути надалі використані на підприємстві (чад, усихання, розпил та ін.). Незворотні відходи оцінці не підлягають, оскільки не становлять цінності для підприємства, а тому

не визнаються активами. Вони відображаються тільки в кількісному виразі та відносяться на собівартість виготовленої продукції. У разі якщо пряме віднесення отриманих відходів на собівартість окремих виробів та замовлень утруднене, незворотні відходи враховуються загальною масою щодо всієї продукції, а розподіл їх на окремі вироби здійснюється пропорційно випущеній кількості продукції.

Сировинні відходи (незворотні та зворотні) поділяються на нормативні та наднормативні. Такий поділ відходів необхідний для здійснення контролю за ефективністю використання на підприємстві сировини та матеріалів і недопущення їх розкрадання.

Нормативні відходи — це плановані підприємством відходи, без яких не обійтися при виготовленні продукції. Кількість утворення таких відходів передбачається технологією виробництва конкретного виду продукції.

Наднормативні відходи — це відходи, що перевищують норми, установлені технологією виробництва, та виникають у зв'язку з порушенням технології виробництва, вимог нормативно-технічної документації на виробниче обладнання, недостатньою кваліфікацією робітників тощо.

Списання витрачених матеріалів на відповідні рахунки виробничих витрат здійснюється на підставі розроблювальної таблиці № 1 «Відомість розподілу сировини і основних матеріалів по рахунках і статтях витрат».

Основна заробітна плата виробничих робітників-відрядників включається до складу витрат на підставі первинних документів про виробіток і безпосередньо відноситься на собівартість відповідної продукції. Основна заробітна плата робітників з почасовою оплатою праці, а також підсобних робітників розподіляється між об'єктами калькуляції пропорційно відрядній заробітній платні. Непрямим шляхом розподіляються також різні доплати, які не пов'язані з виготовленням певного виду продукції.

По статті «Основна заробітна плата» можуть враховуватися як витрати на виплату заробітної платні за трудовим договором, так і винагороди за виконання робіт (послуг) цивільно-правового характеру, а також авторські

винагороди.

З юридичної точки зору ні винагорода за виконання робіт (послуг) за цивільно-правовими договорами (договором підряду, доручення, комісії і т.п.), ні авторська винагорода заробітною платнею не є.

На відміну від заробітку за трудовим договором, який виплачується за виконану роботу відповідно до встановлених на підприємстві тарифних ставок, посадових окладів і відрядних розцінок, винагорода за договорами цивільно-правового характеру здійснюється за результат праці без урахування діючих на підприємстві норм. Розмір оплати, терміни її видачі, а також величина компенсації за затримку видачі грошей законодавчо не встановлені.

Авторська винагорода не є формою оплати праці, оскільки виплачується не за виконання трудових обов'язків, а за використання продукту творчої діяльності — об'єкта авторського права.

Для мети калькуляції ці витрати можна включити в статтю «Основна заробітна плата», або виділяти в самостійну статтю якщо вони мають суттєву частку в собівартості продукції (наприклад, у собівартості книжкової продукції).

По статті *«Додаткова заробітна плата»* відображають витрати, пов'язані з винагородою виробничих робітників за працю понад установлені норми, за трудові успіхи і винахідливість і за особливі умови праці. Згідно з п.2.2 Інструкції за статистикою заробітної плати, затвердженої наказом Міністерства статистики України № 5 від 13.01.2004 р. [6] додаткова зарплата включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

Розподіл додаткової заробітної плати між об'єктами калькуляції здійснюється пропорційно основній заробітній платі робітників.

По статті *«Відрахування на соціальні заходи»* враховують витрати, пов'язані із нарахуванням єдиного соціального внеску, а також на довгострокове страхування життя і недержавне пенсійне забезпечення найманих працівників.

Суми зборів нараховуються і включаються в собівартість продукції (робіт, послуг) по встановлених чинним законодавством нормам щомісячно одночасно з нарахуванням зарплати.

Такі витрати включаються у виробничу собівартість готової продукції.

Між окремими об'єктами калькуляції витрати, пов'язані із соціальним страхуванням працівників, а також додаткові витрати, пов'язані з виплатою і доставкою пільгових пенсій розподіляються пропорційно нарахованій основній і додатковій заробітній платі робітників.

Включення до складу витрат нарахованої заробітної плати і відрахувань на соціальні заходи здійснюється на підставі розроблювальної таблиці № 1.

4.5. Облік загальновиробничих витрат

Загальновиробничі витрати – це витрати, які формуються на рівні виробничих підрозділів (цехів, ділянок) і пов'язані з організацією, обслуговуванням виробництва і управлінням роботою цехів (ділянок) основного і допоміжних виробництв.

Згідно з п.15 П(С)БО 16 до загально виробничих витрат належать:

— витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату управління цехами, ділянками і др.; витрати на соціальні заходи і медичне страхування апарату управління; витрати на службові відрядження персоналу цехів і ін.);

— амортизація основних засобів загальновиробничого (цехового) призначення;

— витрати на утримання, експлуатацію і ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення;

— витрати на вдосконалення технології і організації виробництва (оплата праці і відрахування на соціальні заходи працівників, зайнятих удосконаленням технології і організації виробництва, поліпшенням якості продукції, підвищенням її надійності, довговічності, інших експлуатаційних

характеристик у виробничому процесі, витрати комплектуючих матеріалів, і напівфабрикатів, оплата послуг сторонніх організацій і ін.);

— витрати на опалювання, освітлення, водопостачання, водовідведення виробничих приміщень;

— витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата праці загальновиробничого персоналу; відрахування на соціальні заходи, медичне страхування працівників управління виробництвом; витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами і якістю продукції, робіт послуг);

— витрати на охорону праці, техніку безпеки і охорону навколишнього природного середовища;

— інші витрати (внутрізаводське переміщення матеріалів, деталей, напівфабрикатів, інструментів і готової продукції; недостачі незавершеного виробництва; недостачі і втрати від псування матеріальних цінностей в цехах; оплата простоїв і т.д.).

Загальновиробничі витрати підрозділяються на *змінні і постійні*. Це передбачено п.16 П(С)БО 16 і Методичними рекомендаціями № 373.

До *змінних* загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування і управління виробництвом, які змінюються прямо пропорційно зміні обсягу діяльності, наприклад, паливно-мастильні матеріали для транспортних засобів цехового призначення, амортизація транспортних засобів і виробничого устаткування, нарахована виробничим методом, відрядна заробітна плата водіїв, вартість електроенергії, використаної для експлуатації виробничого устаткування і транспортних засобів цеху і т.п. Такі витрати в кінці місяця включаються у витрати на виробництво в повному обсязі.

До *постійних* загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування і управління виробництвом, величина яких практично не залежить від зміни обсягу діяльності, наприклад, витрати на оперативну оренду виробничого цеху, амортизація транспортних засобів і виробничого устаткування податковим методом, почасова зарплата робітників, які

налагоджують виробниче устаткування і відрахування на соціальне і пенсійне забезпечення цих працівників, вартість освітлення, опалювання будівлі цеху і т.д. Такі витрати розподіляються між витратами на виробництво і собівартістю реалізованої продукції виходячи з *нормальної виробничої потужності*, під якою розуміється очікуваний середній обсяг діяльності, який може бути досягнутий підприємством за умов звичайної діяльності протягом декількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва. Різниця між сумою постійних загальновиробничих витрат і їх величиною, обчисленою з урахуванням нормальної виробничої потужності, підлягає включенню в собівартість реалізованої продукції. Конкретний перелік постійних і змінних витрат установлюється обліковою політикою підприємства.

Приклад розподілу загальновиробничих витрат представлений в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Розподіл загальновиробничих витрат

№ з/п	Показники	Всього	На 1 виріб	Дт 23	Дт 90
А	Б	1	2	3	4
1	Обсяг випуску при нормальній потужності (од.)	1000	х	х	х
2	ЗВВ при нормальній потужності, (грн.), у т.ч.:	25000			
	змінні 15000 (на 1 виріб: $15000 : 1000 = 15$)	15000	15	х	х
	постійні 10000 (планова ставка розподілу постійних ЗВВ: $10000 : 1000 = 10$)	10000	10	х	х
3	Фактична виробнича потужність (од.):	800	х	х	х
4	Фактичні ЗВВ, у т.ч.:	22000			
	змінні ($15 \times 800 = 12000$)	12000	х	12000	х
	постійні всього ($22000 - 12000$), у т.ч.:	10000	х	х	х
	постійні розподілені (800×10)	8000	х	8000	х
	постійні нерозподілені ($10000 - 8000$)	2000	х	х	2000

Таким чином, нерозподілена частина постійних загальновиробничих витрат виникає тільки у тому випадку, коли підприємство не забезпечує обсяг виробництва на рівні нормальної потужності. У разі перевищення цього рівня вся сума постійних витрат буде розподілена.

Загальновиробничі витрати, що списані на рахунок виробництва, розподіляються між окремими видами продукції пропорційно основній

заробітній платі виробничих робітників.

Синтетичний облік загально виробничих витрат ведеться на збірно-розподільному рахунку 91 «Загально виробничі витрати» у відомостях № 12 по кожному цеху основного і допоміжного виробництв. Підсумки відомостей щомісячно переносять у журнал № 5.

Приклад відображення загально виробничих витрат у бухгалтерському обліку представлений в табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Бухгалтерські записи по рахунку 91 «Загально виробничі витрати»

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський облік		
		Дт	Кт	Сума
А	Б	1	2	3
1.	Списано вартість допоміжних матеріалів, використаних для поточного обслуговування виробничого устаткування	91	201	9000
2.	Списано вартість малоцінного інвентарю, що використовується для загально виробничих потреб	91	22	4000
3.	Нараховано амортизацію основних засобів загально виробничого призначення (податковим методом)	91	131	780
4.	Нараховано заробітну плату працівників апарату управління цеху	91	661	6000
5.	Проведено відрахування ЄСВ	91	651	2220
6.	Списано в кінці звітної періоду сума змінних і розподілених постійних загально виробничих витрат у витрати виробництва	23	91	20000
7.	Списано в кінці звітної періоду сума постійних не розподілених загально виробничих витрат і включена в собівартість реалізації	90	91	2000

4.6. Облік витрат на підготовку і освоєння виробництва нових видів продукції

У період підготовки і освоєння виробництва нових видів продукції підприємства як правило несуть підвищені витрати.

До витрат, пов'язаних з підготовкою і освоєнням випуску продукції, належать витрати:

- на проектування і конструювання нового виробу;
- проектування спеціального інструментального оснащення і розробку технологічного процесу її виготовлення;
- розробку і оформлення нормативів витрат;

- випробування матеріалів, напівфабрикатів, інструментів і пристроїв для виробництва нових виробів;
- перепланування, перестановку і наладку устаткування;
- виготовлення первинного комплекту спеціального інструменту і пристроїв для дослідного зразку продукції;
- виготовлення і випробування дослідного зразку.

Величина витрат на підготовку і освоєння виробництва нових виробів на підприємствах різних галузей промисловості не однакова. Цим обумовлений і порядок їх обліку. Так, на підприємствах взуттєвої, швейної, трикотажної промисловості період освоєння нової продукції нетривалий і витрати на підготовку виробництва невеликі. Тому їх безпосередньо відносять на витрати виробництва і відображають по дебету рах. 91 «Загальновиробничі витрати».

На підприємствах добувних галузей, машинобудування, суднобудування і т.д. витрати на освоєння досягають значних розмірів. У момент здійснення їх відносять до витрат майбутніх періодів і включають у собівартість виробів частинами протягом встановленого терміну з моменту початку їх серійного або масового випуску виходячи з кошторису цих витрат і кількості продукції, що випускається за цей період. Терміни списання таких витрат установлюються підприємством самостійно. Розмір щомісячної суми погашення витрат на освоєння визначається таким чином:

1) розраховується кошторисна ставка витрат на одиницю продукції виходячи із загальної суми витрат на підготовку і освоєння продукції і кількості виробів, намічених до випуску за встановлений період списання;

2) визначається сума, що включається в собівартість випущеної продукції множенням кошторисної ставки витрат на фактичну кількість випущених за місяць виробів.

Приклад розрахунку щомісячної суми погашення витрат на освоєння виробництва нових виробів буде показаний нижче.

Аналітичний облік витрат ведеться по видах виробів і встановленій

номенклатурі статей в картках аналітичного обліку виробничих витрат.

Синтетичний облік ведеться на активному, калькуляційному рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» у відомості № 15 і журналі № 5.

Сальдо нерозподілених витрат на освоєння відображається в третьому розділі активу балансу «Витрати майбутніх періодів».

Якщо в процесі проведення конструкторських і дослідно-експериментальних робіт створюються які-небудь активи, то їх вартість повинна враховуватися на відповідних рахунках бухгалтерського обліку. Наприклад, макетні і дослідні зразки відповідають визначенню, яке встановлене правилами бухгалтерського обліку для малоцінних і швидкозношуваних предметів, оскільки вони використовуються протягом одного операційного циклу. Відповідно, після створення їх вартість спочатку відображається на рахунку 22 «Малоцінні і швидкозношувані предмети» з подальшим списанням на рахунок 91 «Загальноновиробничі витрати».

Порядок обліку витрат на підготовку і освоєння виробництва нових видів продукції для мети оподаткування визначений Податковим кодексом України. До складу витрат включаються суми будь-яких витрат, нарахованих протягом звітного періоду у зв'язку з підготовкою, організацією, веденням виробництва, продажем продукції (робіт, послуг) і охороною праці.

Витрати підприємства на розробку конструкторської і програмної документації, виготовлення макетного зразку і його випробування, коректування конструкторської документації, виготовлення дослідного зразку (партії), державні випробування, демонтаж і списання дослідного зразка є витратами, пов'язаними з підготовкою, організацією і веденням виробництва, і відносяться до витрат подвійного призначення. Згідно з п. 140.1.2. ПКУ витрати на проведення дослідно-експериментальних і конструкторських робіт, виготовлення моделей і зразків включаються до складу податкових витрат без яких-небудь обмежень, якщо проведення таких робіт пов'язано з основною діяльністю підприємства.

У разі проведення операцій по демонтажу і списанню макетних і

дослідних зразків вартість оприбуткованих матеріалів відображається у складі запасів. Вартість повернених матеріалів установлюється підприємством самостійно на рівні справедливої вартості, визначеної за правилами бухгалтерського обліку.

Приклад. Виробниче підприємство здійснює розробку конструкторської документації, макетування, виготовлення дослідних зразків і серійне виробництво нових видів продукції. Фактичні витрати на підготовку виробництва склали 180 тис. грн. У процесі освоєння нового виробу виготовлено макетний зразок вартістю 5 тис. грн. Підприємство розраховує випустити протягом першого року з моменту початку серійного випуску продукції 600 тис. виробів і повністю списати витрати на їх освоєння. Таким чином, кошторисна ставка витрат, що відносяться на один виріб складе 30 коп. (180000 : 600000). В звітному місяці фактично випущено 70 тис. виробів, отже сума витрат, що підлягають списанню у витрати звітного місяця складає 21 тис. грн. (70000 * 0,3).

Схема бухгалтерських записів з обліку витрат на підготовку і освоєння виробництва нових виробів наведена в табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Схема бухгалтерських записів з обліку витрат на підготовку і освоєння виробництва нових виробів

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський облік		
		Дт	Кт	Сума
А	Б	1	2	3
1.	Списано вартість матеріалів, використаних у виробництві дослідних зразків нових виробів	39	201	90000
2.	Нараховано заробітну плату персоналу підприємства, зайнятому проектуванням, конструюванням нового виробу і спеціального оснащення, розробкою технологічного процесу, наладкою устаткування, виготовленням дослідного зразка	39	661	60000
3.	Проведено відрахування ЄСВ	39	65	22200
4.	Нараховано знос устаткування	39	131	7800
5.	Випущено дослідний зразок продукції	22	39	5000
6.	Передано дослідний зразок на випробування	39	22	5000
5.	Списана частину витрат на підготовку і освоєння виробництва в собівартість фактично випущеної в звітному місяці продукції	23	39	21000

4.7. Облік витрат майбутніх періодів

Витрати майбутніх періодів є особливою складовою витрат діяльності підприємств.

Необхідність їх відображення виникає майже у кожного підприємства, оскільки вони пов'язані із освоєнням нових технологій, виробництв, техніки, підготовчими роботами у сезонних галузях промисловості, передплатою на періодичні та довідкові видання тощо.

Відповідно до допущення тимчасової визначеності фактів господарської діяльності витрати, пов'язані з виробництвом продукції (робіт, послуг), формують їх вартість у тому звітному періоді, до якого вони відносяться, незалежно від часу їх виникнення і стану розрахунків. Витрати, що були здійснені підприємством у звітному періоді, але відносяться до наступних звітних періодів, визначаються як витрати майбутніх періодів. При цьому загальна сума витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) у кожному звітному періоді складається з поточних витрат (на оплату праці робітникам, матеріальних витрат, амортизацію і таке інше) і частини витрат майбутніх періодів. Останні включаються до складу витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) у даному звітному періоді в розмірах, що визначаються спеціальним розрахунком.

Зазвичай витрати майбутніх періодів класифікують за такими напрямками:

— витрати, пов'язані з підготовчими роботами до сезону активного ведення основної діяльності (у сільському господарстві і сезонних галузях промисловості);

— витрати, пов'язані з підготовкою до запуску нових виробничих потужностей, освоєнням нових технологій і проведенням природоохоронних заходів;

— попередня оплата робіт і послуг, що не відносяться до операційної діяльності підприємства (сплачені торгові патенти, аванси, страхові поліси,

попередні (за декілька місяців наперед) орендні платежі, підписка на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо);

— інші витрати майбутніх періодів (витрати на ремонт основних засобів, що протягом року нерівномірно проводяться підприємствами, які не створюють ремонтний фонд або резерв, представницькі витрати, що перевищують 2% оподаткованого прибутку звітного періоду і таке інше).

Витрати майбутніх періодів визначаються такими, оскільки не можуть бути віднесені на фінансові витрати підприємства у момент їх виникнення. Це, мабуть, найголовніший критерій оцінки витрат майбутніх періодів, який не відповідає одному з фундаментальних принципів бухгалтерського обліку - принципу відповідності.

Принцип відповідності (Matching convention; Matching rule) - принцип бухгалтерського обліку, згідно з яким надходження повинні бути віднесені до періоду продажу або фактичного постачання відповідних товарів і надання послуг, а витрати повинні бути віднесені до облікового періоду, в якому вони були продуктивно використані.

Списувати витрати майбутніх періодів одразу на витрати звітного періоду не можна, оскільки більшість з них, наприклад, орендні, лізингові відносини підприємства продовжуються протягом досить тривалого часу і, зрозуміло, списання водночас значної суми таких витрат призведе до необґрунтованого суттєвого завищення витрат і, як наслідок, зменшення оподаткованого прибутку.

Для узагальнення інформації про витрати, що здійснені у звітному періоді, але підлягають віднесенню на витрати у майбутніх періодах призначено активний, балансовий, операційний, збірно-розподільчий, синтетичний рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів».

За дебетом рахунка 39 «Витрати майбутніх періодів» відображається накопичення інформації щодо витрат, які здійснені у звітному періоді, але підлягають віднесенню на витрати майбутніх періодів, а за кредитом – їх списання (розподілення) і включення до складу витрат звітного періоду.

Інструкцією із застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій № 291 від 30.11.99 р. до рахунка 39 «Витрати майбутніх періодів» не передбачено субрахунків, а, отже, підприємства за мірою необхідності можуть їх відкривати довільно.

Аналітичний облік витрат майбутніх періодів ведеться за їх видами у спеціальних картках аналітичного обліку, регістрами синтетичного обліку є журнали № 5 і 5А.

Рахунки, з якими кореспондує рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів» надано у табл. 4.5.

Таблиця 4.5

Кореспонденція рахунка 39 «Витрати майбутніх періодів» [7]

Рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів» кореспондує:	
За дебетом з кредитами рахунків	За кредитом з дебетами рахунків
1	2
11 «Інші необоротні матеріальні активи»	15 «Капітальні інвестиції»
13 «Знос (амортизація) необоротних активів»	23 «Виробництво»
20 «Виробничі запаси»	37 «Розрахунки з різними дебіторами»
22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети»	84 «Інші операційні витрати»
30 «Каса»	85 «Інші витрати»
31 «Рахунки у банках»	91 «Загальновиробничі витрати»
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	92 «Адміністративні витрати»
47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів»	93 «Витрати на збут»
63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	94 «Інші витрати операційної діяльності»
64 «Розрахунки за податками та платежами»	
65 «Розрахунки зі страхування»	
66 «Розрахунки з оплати праці»	
68 «Розрахунки за іншими операціями»	

Витрати майбутніх періодів накопичуються в обліку на підставі первинних документів, а саме, накладних, рахунків, довідок-розрахунків бухгалтерії, авансових звітів, видаткових касових ордерів тощо.

Списання витрат майбутніх періодів здійснюється шляхом розподілення і включення до складу витрат поточного періоду. Засадами для списання частини таких витрат є довідка – розрахунок бухгалтерії, в якій зазначається сума до

списання на витрати звітного періоду, а також назва і номер документа, на підставі якого здійснювалося віднесення витрат. Окремі види витрат майбутніх періодів розподіляються по-різному, що залежить від терміну, до якого вони відносяться та інших факторів. Наприклад, розподіл витрат на виконання поточного ремонту, сплату орендних платежів, підписки на періодичні видання тощо проводиться рівними частками протягом того періоду, за який була здійснена передплата на засадах умов договору або акта приймання – передачі наданих послуг за договором, розподіл пропорційно об'єму продукції підлягають витрати при поступовому освоєнні нових виробництв тощо. Якщо планується освоєння нової продукції, то при розрахунку частки витрат майбутніх періодів, яка припадає на витрати поточного місяця враховується сума витрат, кількість одиниць продукції, що планується випустити за весь період освоєння, кількість одиниць продукції, що очікується випустити за один рік освоєння, тобто, розрахунок проводиться за формулою 4.1.

$$V_{\text{пот.м}} = (V_0 : K_0) \times K_{\text{ор}} : 12, \quad (4.1)$$

де $V_{\text{пот.м}}$ – частка вартості майбутніх періодів, що припадає на поточний місяць;

V_0 – сума витрат, що передбачається на весь період освоєння продукції;

K_0 - кількість одиниць продукції, що очікується випустити за весь період освоєння;

$K_{\text{ор}}$ - кількість одиниць продукції, що очікується випустити за один рік освоєння.

Необхідність такого розрахунку пояснюється тим, що без нього неможливо правильно скалькуювати собівартість продукції та визначити фінансовий результат діяльності підприємства.

Згідно з правилами бухгалтерського обліку і нормами оподаткування витрати майбутніх періодів підлягають списанню на витрати поточного періоду за методом, установленим самим підприємством в обліковій політиці, якщо він

не витікає з договорів (оренда основних засобів, придбання ліцензії на право діяльності тощо), що визначають порядок і терміни їх списання.

Схема бухгалтерських записів з обліку витрат майбутніх періодів наведена у табл. 4.6.

Таблиця 4.6

Схема бухгалтерських записів з обліку витрат майбутніх періодів

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський облік		
		Дт	Кт	Сума
А	Б	1	2	3
1.	Списано МНМА, що використовуються в роботі, пов'язаній з освоєнням нових виробництв, технологій, а також у підготовчих роботах до виробництва сезонного характеру	39	112	5000
2.	Нараховано амортизацію вартості основних засобів, що використовуються в роботі, пов'язаній з освоєнням нових виробництв, а також у підготовчих роботах до виробництва сезонного характеру	39	131	1700
3.	Списано виробничі запаси на цілі, пов'язані з підготовчими роботами до сезону (до освоєння нових виробництв і технологій, нових видів виробів тощо)	39	20	10000
4.	Списано вартість малоцінного інвентарю, що використовується для підготовчих робіт до сезону (на освоєння нових виробництв і технологій, нових видів виробів тощо)	39	22	3000
5.	Сплачено готівкою послуги, які належать до споживання підприємством у майбутньому (передплата періодичних видань, оплата страхових полісів тощо), за умови, що агенти цих організацій приходять безпосередньо на підприємство і оформлюють договори на місті	39	301	1700
6.	Перераховано грошові кошти (у національній або іноземній валюті) на оплату послуг, які належать до споживання підприємством у майбутньому (підписка на періодичні видання, оплата страховок тощо), якщо не застосовується рахунок 377. Одночасно	371	311,	1700
		39	312 371	1700
7.	Списано заборгованість підзвітних осіб по витратах, що відносяться до майбутніх періодів	39	372	500
8.	Отримано рахунок різних дебіторів за послуги, які належать до споживання підприємством у майбутньому	39	377	1100
9.	Донараховано резерв на оплату відпусток у випадку, якщо сальдо цього резерву недостатньо на даний момент, а резерв буде заповнений відрахуваннями подальших місяців, після чого сальдо рахунка витрат майбутніх періодів поступово закритється	39	471	3400
10.	Нараховано резерв на гарантійний ремонт дослідних зразків продукції за рахунок витрат майбутніх періодів, якщо серійний і масовий випуск цих виробів ще не налагоджений	39	473	8500
11.	Виконані підрядником роботи та надані послуги відносяться до майбутніх періодів у зв'язку з відсутністю необхідності у споживанні цих робіт і послуг у звітному періоді	39	631	4000

Продовження таблиці 4.6

12.	Нараховано витрати майбутніх періодів після оплати дочірнім підприємством послуг, які споживатимуться підприємством у майбутньому	39	633	2200
13.	Нарахування обов'язкових до сплати у поточному періоді, але тих, що відносяться до придбань подальших періодів податкових платежів, які включаються в первинну вартість придбань і не підлягають відшкодуванню	39	641, 642	430
14.	Проведено відрахування ЄСВ, що відносяться до нарахованої заробітної плати (див. опер. 15)	39	651	1110
15.	Нараховано заробітну плату працівникам, яка належить до виплати у поточному періоді, але буде визнаною як витрати тільки в майбутніх періодах	39	661	3000
16.	Нараховано витрати майбутніх періодів після оплати дочірнім підприємствам (або структурним підрозділам, виділеним на окремий баланс) послуг, які споживатимуться підприємством у майбутньому	39	68	7000
17.	Витрати майбутніх періодів унаслідок висновку про їх капітальний характер переносяться на рахунок 15 «Капітальні інвестиції»	15	39	21000
18.	Визнані і списані на собівартість у відповідній частці витрати майбутніх періодів (орендна плата, передплата періодичних видань тощо) у звітному періоді	23	39	4700
19.	Переадресація передплати періодичних видань у випадку, якщо передплату здійснює підприємство, а потім передає її іншому суб'єктові, але не в подарунок, а з компенсацією	377	39	3780
20.	Визнані у звітному періоді витрати, що були здійснені у минулих періодах	84,85	39	3370
21.	Визнані загальновиробничі витрати у звітному періоді	91	39	2800
22.	Визнані адміністративні витрати у звітному періоді	92	39	2100
23.	Визнані витрати на збут у звітному періоді	93	39	750
24.	Визнані у звітному періоді витрати на утримання соціальної інфраструктури та інші витрати операційної діяльності, що не відносяться безпосередньо до основних операцій, але опосередковано впливають на операційний результат	949	39	14000

4.8. Облік виробничих втрат

Виробничі втрати є непродуктивним використанням ресурсів підприємства, яке зменшує обсяг випуску продукції і підвищує її собівартість. До них, перш за все, відносять втрати від браку і простоїв.

Задачами обліку виробничих втрат є:

- належна організація обліку непродуктивних витрат і втрат;
- своєчасне виявлення причин і винуватців їх виникнення;

— розробка і впровадження заходів, направлених на їх усунення.

Браком у виробництві вважаються вироби, напівфабрикати (деталі і вузли) і роботи, які не відповідають по своїй якості встановленим стандартам або технічним умовам, а тому не можуть бути використаними по своєму прямому призначенню без додаткових витрат.

Не є браком:

— продукти, вироби, напівфабрикати, виготовлені за особливими підвищеними технічними вимогами, якщо вони не відповідають цим вимогам, але відповідають стандартам або технічним умовам на аналогічні продукти чи вироби широкого вжитку;

— втрати від сортності, тобто від переведення продукції до нижчого сорту за якістю.

За місцем виявлення брак ділиться на внутрішній і зовнішній.

Брак, виявлений на підприємстві до відправки продукції споживачам, вважається *внутрішнім*. Недоброякісна продукція, знайдена у споживача в процесі її використання, є *зовнішнім* браком.

Залежно від характеру дефектів брак ділиться на поправний і остаточний. *Поправним браком* вважаються вироби, напівфабрикати і роботи, які після усунення дефектів можуть бути використані за прямим призначенням. *Остаточним браком* вважаються вироби, напівфабрикати і роботи, які не можуть бути використаними за прямим призначенням і виправлення яких є технічно неможливим і економічно недоцільним.

За причиною виникнення виробничий брак поділяють на:

- технічно неминучий (плановий, нормативний);
- непередбачений (випадковий, наднормативний).

Технічно неминучий (плановий, нормативний) брак обумовлений специфікою або рівнем розвитку технології та організації виробництва, передбачений технічною або технологічною документацією, виникає в межах установлених такою документацією норм, не залежить від провини працівників. Уключається до виробничої собівартості у межах норм (Дт

рахунків 23, 91).

Непередбачений (випадковий, наднормативний) брак не планується завчасно, а виникає з вини працівників підприємства або інших факторів (наприклад, неточної роботи обладнання, гарантійний строк експлуатації якого минув і норми браку стосовно якого не переглянуто), а також з вини постачальників матеріалів, напівфабрикатів або через форс-мажорні обставини. Не включається до складу виробничої собівартості, а відноситься до собівартості реалізованої продукції як наднормативні втрати (Дт 901). Якщо брак виникає з вини працівника, суму матеріальної шкоди має бути компенсовано за його рахунок.

Згідно з п.14 П(С)БО 16 втрати від браку включають:

- вартість остаточно забракованої продукції (виробів, напівфабрикатів);
- витрати на виправлення браку за вирахуванням: справедливої вартості остаточно забракованої продукції; суми відшкодування вартості браку, яка надійшла від працівників, що припустили брак; суми відшкодування вартості неякісних матеріалів і комплектуючих виробів, яка надійшла від постачальників за і т.п.

Оперативний облік втрат від браку із причин і винуватців здійснюється відділом технічного контролю або уповноваженою на те службою. Визначення собівартості забракованих виробів, сум утримань з винуватців браку, додаткових витрат на його виправлення і втрат від браку є функцією бухгалтерії.

Первинним документом, що фіксує брак, є акт про брак. У ньому вказують найменування деталі і операції, на якій виник брак, вартість витрачених матеріалів і суму заробітної плати, кількість забракованих деталей, винуватців і причини виникнення браку. Акт повинен містити рішення про вилучення з обороту неякісної продукції або про приведення її у відповідність вимогам діючих норм і технічних стандартів. У кінці місяця дані первинних документів узагальнюють і складають розрахунок собівартості забракованих

деталей і втрат від браку.

Собівартість внутрішнього браку визначають як сукупність фактичних витрат на матеріали, оплату праці, обов'язкове соціальне страхування, а також частини загальновиробничих витрат. На підприємствах з великою номенклатурою виробів і напівфабрикатів допускається оцінювати брак виходячи з планової або нормативної собівартості.

Собівартість зовнішнього браку визначається виходячи з виробничої собівартості остаточно забракованої споживачем продукції, витрат на сплату неустойки, витрат на демонтаж забракованих виробів, а також транспортних витрат, викликаних заміною забракованої продукції, або ж виходячи з витрат на виправлення забракованої продукції у споживача, якщо вона відноситься до поправного браку.

Втрати від браку визначають таким чином: до вартості внутрішнього і зовнішнього остаточно браку додаються витрати на виправлення браку і віднімаються вартість забракованої продукції за ціною її можливого використання, суми, фактично утримані з винуватців браку, і суми неустойок, присуджені арбітражем або фактично стягнуті з постачальників за поставку недоброякісних матеріалів.

Аналітичний облік втрат від браку ведеться в розрізі цехів і окремих видів продукції, у відомості № 14.

Втрати від браку враховуються на синтетичному активному рахунку № 24 «Брак у виробництві» і показують окремою статтею в калькуляції собівартості готової продукції.

По дебету цього рахунка відображають:

- собівартість непоправного браку;
- витрати на виправлення бракованих виробів;

По кредиту рахунка проводять записи, що частково зменшують втрати від браку:

- утримання з винуватців браку (працівників підприємства,

постачальників недоброякісних сировини і матеріалів і ін.);

— вартість відходів від бракованої продукції, що здаються на склад або реалізації її за можливою ціною.

Різниця між оборотами за дебетом і кредитом рахунка 24 «Брак у виробництві» показує остаточну суму втрат від браку, які щомісяця списують наступними записами:

— Дт 23 Кт 24 – на суму остаточних втрат від технічно неминучого (планового, нормативного) браку;

— Дт 901 Кт 24 – на суму остаточних втрат від непередбаченого (випадкового, наднормативного) браку.

Схема бухгалтерських записів з обліку втрат від браку представлена в табл. 4.7.

Таблиця 4.7

Схема бухгалтерських записів з обліку втрат від браку

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський облік		
		Дт	Кт	Сума
А	Б	1	2	3
1.	Списано фактичну собівартість технічно неминучого остаточного браку в межах норм	24	23	600
2.	Відпущено матеріали на виправлення виправного непередбачуваного браку	24	201	1000
3.	Нараховано заробітну плату, пов'язану з виправленням браку	24	661	200
4.	Проведено відрахування ЄСВ	24	65	74
5.	Списано частку загальновиробничих витрат на втрати від браку	24	91	56
6.	Оприбутковано на склад відходи за ціною можливого використання	209	24	300
7.	Утримано частину вартості забракованої продукції: — із заробітної платні винних осіб — з постачальників неякісних матеріалів	661	24	200
		374	24	600
8.	Списано остаточні втрати від браку, у т.ч.: — технічно неминучого остаточного браку в межах норм — непередбачуваного (1000+200+74+56-300-200-600)	901	24	600
		23	24	230

Втрати від простоїв устаткування і робочої сили виникають неполадки,

що виникають у виробництві і є непродуктивними витратами.

Залежно від причин виникнення простої підрозділяються на простої із зовнішніх причин і простої із внутрішніх причин, а залежно від тривалості підрозділяються на цілоденні та внутрішньозмінні.

Втрати від простоїв із внутрішніх і зовнішніх причин складаються з основної і додаткової заробітної плати виробничих робітників, нарахованої за час простою, відрахувань на соціальні заходи, вартості сировини, матеріалів, палива і енергії, які є непродуктивно затраченими в період зупинки виробництва.

При визначенні втрат від простоїв із зовнішніх причин, крім того, включається відповідна частка загальновиробничих витрат.

Підставою для визначення втрат від простоїв служать належно оформлені акти, листки з простою (типова форма № Т-16) і інші документи.

Втрати від простоїв із внутрішніх причин відносяться на загальновиробничі витрати, а втрати від простоїв із зовнішніх причин включаються до складу загальногосподарських (адміністративних) витрат.

Схема бухгалтерських записів з обліку втрат від простоїв надана в табл. 4.8.

Таблиця 4.8

Схема бухгалтерських записів з обліку втрат від простоїв

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський запис		
		Дт	Кт	Сума
А	Б	1	2	3
1.	Нараховано заробітну плату виробничим робітникам за час простою із внутрішніх причин	91	661	5000
2.	Проведені відрахування на соціальні заходи	91	65	1850
3.	Списано вартість палива, що непродуктивно використане під час простою	91	203	800
4	Списано суму втрат від простою із зовнішніх причин, у т.ч.:			
	— виробничі запаси	92	20	1000
	— заробітна плата		66	600
	— відрахування на соціальні заходи		65	222
4.	Відображено суму претензії, пред'явленої підприємствам, винуватців простою	374	92	1822

4.9. Особливості обліку витрат допоміжних виробництв

До допоміжних виробництв відносяться цехи, що обслуговують основне виробництво.

Допоміжні виробництва можна розділити на прості, які випускають однорідну продукцію (заводські електростанції, парокотельні, компресорні станції, транспортні цехи і ін.), і складні, що виробляють різнорідну продукцію (інструментальні, ремонтно-механічні модельні та ін.).

У простих виробництвах залишки незавершеного виробництва, як правило відсутні, тому собівартість одиниці продукції обчислюється шляхом ділення загальної суми витрат за звітний період на загальну кількість випущеної продукції.

У складних виробництвах облік витрат організовується залежно від виду продукції, що випускається, і характеру виконуваних робіт.

У котельних процес виробництва нерідко складається з двох фаз: нагрівання води, та вироблення — пару. Тому облік виробничих витрат організується за стадіями технологічного процесу. В ремонтно-механічних і ремонтно-будівельних цехах процес виробництва полягає у виконанні окремих замовлень, пов'язаних із здійсненням ремонтних і будівельних робіт. У зв'язку з цим у таких цехах повинен застосовуватися позаомовний метод обліку витрат на виробництво. Діяльність інструментальних цехів зводиться до виготовлення інструменту різного вигляду і призначення, а тому в інструментальних цехах повинен застосовуватися метод обліку витрат на кожний виріб. У якості калькуляційної одиниці у котельних повинна використовуватися одна тонна пару і гарячої води, у ремонтно-механічних і ремонтно-будівельних цехах — окреме замовлення і в інструментальних цехах — один інструмент відповідного вигляду.

Кожному замовленню, виду продукції і послуг, наперед привласнюється певний шифр виробничих витрат, який проставляється на всіх документах, пов'язаних з видачею матеріалів і нарахуванням заробітної плати, і указується у

відповідних відомостях розподілу як прямих, так і непрямих витрат по напрямках витрат.

Загальновиробничі витрати, пов'язані з обслуговуванням виробництва і управлінням роботою допоміжних цехів, списуються у витрати допоміжного виробництва і розподіляються між окремими видами продукції і послуг цих підрозділів аналогічно методикам, що використовуються в основному виробництві. Це дозволяє визначити загальну суму витрат по кожному цеху, замовленню, виду продукції і послуг.

Продукція і послуги допоміжного виробництва, що використовуються на самому підприємстві цехами основного виробництва або для адміністративних цілей, оцінюються за виробничою собівартістю. Вартість послуг включається у витрати основного виробництва, а вартість виробленого інструменту і запасних частин прибуткують і відображають у складі виробничих запасів по дебету рахунків 207 «Запасні частини» або 209 «Інші матеріали».

Роботи і послуги промислового характеру, виконані допоміжними цехами на сторону, включаються в собівартість реалізації і відображаються по дебету сч. 903 «Собівартість реалізації робіт і послуг».

Взаємні послуги допоміжних цехів визначаються за плановою собівартістю або ж за фактичною собівартістю минулих звітних періодів. Фактична собівартість кожного допоміжного цеху визначається за формулою:

Незавершене виробництво на початок місяця + Власні витрати за місяць + Планова собівартість отриманих зустрічних послуг – планова собівартість наданих зустрічних послуг – Незавершене виробництво на кінець місяця.

Розподіл послуг допоміжних цехів здійснюється в розроблювальній таблиці № 9, у якій указуються цехи — споживачі послуг, кількість відпущеної їм продукції або послуг і її собівартість. Ця таблиця служить підставою для відповідних записів в облікових регістрах.

Синтетичний облік витрат допоміжних виробництв ведуть на окремому субрахунку рахунка 23 «Виробництво».

За дебетом цього субрахунка протягом місяця відображають прямі

витрати, а в кінці місяця – загальновиробничі витрати пов'язані з роботою допоміжних цехів.

За кредитом рахунка 23 «Виробництво», субрахунок «Допоміжні виробництва» відображають виробничу собівартість випущеної продукції і наданих послуг, як підрозділам свого підприємства, так і стороннім підприємствам і організаціям.

Схема бухгалтерських записів з обліку витрат допоміжних виробництв надана в табл. 4.9.

Таблиця 4.9

Схема бухгалтерських записів з обліку витрат допоміжних виробництв

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський облік		
		Дт	Кт	Сума
1.	Списано вартість виробничих запасів, використаних для потреб допоміжного виробництва	23	20	52000
2.	Нараховано заробітну плату виробничим робітникам допоміжних цехів	23	661	21000
3.	Проведено відрахування на соціальні заходи	23	65	7770
4.	Списано витрати на організацію і управління роботою допоміжних цехів	23	91	600
5.	Оприбутковано на склад інструмент власного виробництва	209	23	15000
6.	Списано фактичну виробничу собівартість робіт і послуг власного виробництва, використаних:			
	— для технологічних потреб основного і допоміжного виробництва	23	23	8000
	— для опалювання цехів основного і допоміжного виробництва	91	23	23000
	— для загальногосподарських потреб	92	23	7000
	— для потреб капітального будівництва	15	23	18000
	— відпущених стороннім організаціям	903	23	10370

Витрати по окремих цехах відображають у відомостях № 12. Щомісячно підсумки відомостей переносять у журнал № 5.

У цілях спрощення обліку собівартість робіт і послуг невеликих допоміжних виробництв дозволяється не калькулювати. Витрати на утримання таких виробництв відносять безпосередньо на рахунок 91, 92, 93, 94.

4.10. Облік незавершеного виробництва

На промислових підприємствах виробничий процес здійснюється протягом звітної періоду, після закінчення якого одна частина продукції виявляється повністю завершеною, готовою до реалізації споживачам, інша – знаходиться в процесі виготовлення на тій або іншій стадії технологічного процесу.

Продукція, що не пройшла всіх стадій обробки, передбачених технологічним процесом, а також вироби, закінчені виробництвом, але повністю неуккомплектовані, що не пройшли випробувань і технічного контролю відноситься до незавершеного виробництва.

До складу незавершеного виробництва входять деталі і напівфабрикати власного виготовлення, що підлягають подальшій обробці або складанню; припинені замовлення; витрати на незакінчену наладку верстатів; продукція яка не пройшла випробувань і технічного приймання. Не відносять до незавершеного виробництва непоправний брак, матеріали, що знаходяться в цехах і не пройшли першої стадії обробки, витрати на освоєння виробництва нових виробів.

Оцінка незавершеного виробництва здійснюється за даними інвентаризації фактичної наявності і ступенем завершеності виробів на всіх стадіях технологічного процесу.

Методи і техніка проведення інвентаризації залежать від типу виробництва. На підприємствах одиничного і дрібносерійного виробництва інвентаризацію незавершеного виробництва здійснюють по окремих виробничих операціях з використанням маршрутних карт. Цей метод припускає відображення в інвентаризаційному описі найменування (шифру) деталі, вузла або інших видів продукції, одиниці вимірювання і кількості незавершених виробів на окремих стадіях обробки і складання продукції. Незавершене виробництво оцінюють по сумі фактичних витрат по кожному незакінченому замовленню, відображених у картках аналітичного обліку. Загальновиробничі

витрати відносять на кожне замовлення пропорційно основній заробітній платі виробничих робітників.

На підприємствах масового і великосерійного виробництва інвентаризацію проводять по деталях, тобто визначають найменування (шифр) і кількість незакінчених обробкою виробів. При цьому незавершене виробництво оцінюють по нормативних витратах на матеріали і заробітну плату виробничих робітників. До нормативних витрат додають частину загальновиробничих витрат.

Підприємства самостійно визначають методику оцінки незавершеного виробництва і фіксують її в своїй обліковій політиці.

Результати оцінки незавершеного виробництва узагальнюють у відомостях по кожному цеху і по підприємству в цілому. Виявлені в ході інвентаризації розбіжності з даними бухгалтерського обліку підлягають регулюванню за рішенням інвентаризаційної комісії. Суму недостачі відображають: Дт 947 «Недостачі і втрати від псування цінностей» Кт 23 «Виробництво», надлишки – прибуткують: Дт 23 Кт 719 «Інші доходи від операційної діяльності».

Незавершене виробництво відображається у вигляді залишку на початок (кінець) місяця за рахунком 23 «Виробництво» і використовується для калькуляції собівартості готової продукції.

4.11. Облік витрат основного виробництва

Узагальнення інформації про витрати на виробництво продукції здійснюється на синтетичному рахунку 23 «Виробництво», субрахунок «Основне виробництво». Підприємства, які здійснюють декілька видів діяльності (промисловість, будівництво і т.д.), можуть вести субрахунки другого порядку для обліку витрат по видах діяльності.

По дебету рахунка 23 «Виробництво», субрахунок «основне виробництво» протягом звітного періоду відображають прямі матеріальні,

трудові і інші прямі витрати, безпосередньо пов'язані з випуском готової продукції. Після розподілу послуг допоміжних виробництв, наданих цехам основного виробництва і загальновиробничих витрат між окремими видами випущеної продукції всі витрати збираються на субрахунку «Основне виробництво», де і обчислюється фактична виробнича собівартість готової продукції. Такий облік організовується у відомостях № 12, що відкриваються на кожний цех основного виробництва.

Виробничі витрати, зібрані по дебету субрахунка «Основне виробництво», додатково групуються в аналітичному розрізі по видах або групах продукції і статтях калькуляції в картках аналітичного обліку витрат на виробництво. Аналітичний облік виробничих витрат може бути організований також по місцях виникнення (цехах, ділянках) і центрах відповідальності. Це визначається, перш за все, потребами контролю діяльності окремих підрозділів підприємства, рівня витрат на обслуговування і управління виробництвом, збереження матеріальних цінностей і їх використання у виробництві.

З кредиту субрахунка «Основне виробництво» списують вартість зворотних відходів, непоправного браку, і виробничу собівартість готової продукції.

Сальдо за дебетом субрахунка «Основне виробництво» відображає витрати в незавершене виробництво.

При визначенні фактичної виробничої собівартості випущеної з виробництва готової продукції до витрат у незавершене виробництво на початок місяця додають витрати за місяць (зменшені на вартість зворотних відходів) і віднімають витрати в незавершене виробництво на кінець місяця.

Оскільки фактичну собівартість продукції обчислюють тільки в кінці місяця (після відображення всіх прямих витрат і розподілу непрямих витрат), то протягом місяця отриману з виробництва готову продукцію прибутковують за прийнятими на підприємстві обліковими цінами, як правило, за плановою собівартістю. Це забезпечує можливість відображати рух готової продукції у міру здійснення господарських операцій. Після складання звітної калькуляції

планову собівартість готової продукції коригують до фактичної собівартості її виготовлення: на суму економії роблять від'ємний запис (способом «червоного сторно»), на суму перевитрат – додатковий запис.

Схема обліку витрат основного виробництва і випуску продукції надана в табл. 4.10.

Таблиця 4.10

Схема бухгалтерських записів з обліку витрат основного виробництва

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський запис		
		Дт	Кт	Сума
1.	Відображено вартість запасів, використаних для виробництва продукції	23	20	20000
2.	Зменшено вартість переданих у виробництво виробничих запасів на суму зворотних відходів методом «червоне сторно»	23	20	1000
3.	Відображено витрати на оплату праці працівників, зайнятих виробництвом продукції	23	661	15000
4.	Відображено нарахування ЄСВ	23	651	5550
5.	Відображено передачу напівфабрикатів власного виробництва у виробничі цехи	23	25	7000
6.	Віднесено до складу виробничої собівартості остаточні втрати від браку	23	24	1000
7.	Списана фактична собівартість послуг допоміжних виробництв, наданих цехам основного виробництва	23	23	6000
8.	Розподілено загальновиробничі витрати між об'єктами калькуляції	23	91	550
9.	Оприбутковано зворотні відходи виробництва	209	23	700
10.	Оприбутковано попутну продукцію	20, 26	23	800
11.	Списана вартість остаточного наднормативного непоправного браку	24	23	1500
12.	Віднесено наднормативні витрати на собівартість реалізованої продукції	90	23	1200
13.	Проведено уцінку незавершеного виробництва в частині вартості матеріальних цінностей	946	23	250
14.	Списано суму недостачі незавершеного виробництва понад норми природного убутку	947	23	750
15.	Списано фактичну собівартість вироблених:	15	23	12000
	— необоротних активів	20		10200
	— виробничих запасів	22		1600
	— малоцінних і швидкозношуваних предметів	25		600
	— напівфабрикатів	26		25000
	— готової продукції	903		2000
	— робіт і наданих послуг			

4.12. Зведений облік витрат на виробництво

Завершальним етапом обліку витрат на виробництво є узагальнення інформації, яка міститься у відомостях №12, складених у розрізі цехів основного виробництва і є підставою для записів у третьому розділі журналу 5 або 5А (якщо підприємство використовує рахунки класу 8 – витрати за елементами).

У третьому розділі «Витрати діяльності» журналу 5 відображаються прямі матеріальні витрати з кредиту рахунка 20 «Виробничі запаси», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», 23 «Виробництво» субрахунок «Допоміжне виробництво», 24 «Брак у виробництві», 25 «Напівфабрикати», 26 «Готова продукція»; прямі витрати на оплату праці та страхування – з рахунків 66 «Розрахунки з оплати праці», 65 «Розрахунки зі страхування»; інші прямі витрати (пов'язані з освоєнням виробництва нових виробів – з кредиту рахунка 39 «Витрати майбутніх періодів»), а також загальновиробничі витрати з рахунку 91 «Загально виробничі витрати».

У журналі 5 наводяться також дані з розшифровкою за окремими статтями адміністративних, збутових витрат та інших витрат операційної діяльності. Крім цього, журналі 5 містить дані про надзвичайні витрати.

Таким чином у журналі 5 відображаються дані по дебету рахунка 23 «Виробництво» та рахунків з обліку операційних витрат (90, 91, 92, 93, 94), у кореспонденції з кредитом рахунків, які формують собівартість продукції (прямі та загальновиробничі витрати), а також даних, що переносяться з інших журналів.

Третій розділ містить також інформацію про фактичну собівартість виробничих запасів, малоцінних швидкозношуваних предметів, напівфабрикатів, власного виготовлення, та готової продукції (Дт 20, 22, 25, 26 Кт 23). Відокремлено показують собівартість реалізованої продукції (Дт 901 Кт 26) та послуг (Дт 903 Кт 23).

У випадках, коли підприємство веде облік витрат за елементами, тобто,

використовує рахунки восьмого класу, узагальнення витрат здійснюється у журналі 5А. Цей журнал містить розділ III Б «Витрати за елементами», в якому відображаються обороти за дебетом рахунків 80 «Матеріальні витрати», 81 «Витрати на оплату праці», 82 «Відрахування на соціальні заходи», 83 «Амортизація», 84 «Інші операційні витрати» у кореспонденції з кредитом рахунків: 20, 22, 39, 66, 65 та ін.

Узагальнені у розділі III Б, дані переносяться в розділ III А «Витрати діяльності», у якому інформація про витрати за елементами з кредиту рахунків 8-го класу відноситься у дебіт рахунків 23, 90, 91, 92, 93, 94.

4.13. Проблемні питання обліку

Наявність в обліку витрат проблем визначається, перш за все, відсутністю узгодженості відповідних питань у чинних нормативних документах. Розглянемо деякі з них.

Відповідно діючому Плану рахунків бухгалтерського обліку сума визнаних загальновиробничих витрат відображається по дебету рахунка 91 «Загальновиробничі витрати». Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, затвердженою наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р. непередбачена можливість деталізації інформації про загальновиробничі витрати на окремих субрахунках. Однак, дано право вводити нові субрахунки виходячи з потреб управління, контролю, аналізу й звітності. Враховуючи вимоги п. 16 П(С)БО 16, згідно з яким загальновиробничі витрати поділяються на змінні та постійні, доцільно організувати окремий облік названих витрат на субрахунках другого порядку, наприклад:

911 «Змінні загальновиробничі витрати»;

912 «Постійні загальновиробничі витрати».

Крім того, слід організувати окремий облік постійних розподілених та нерозподілених загальновиробничих витрат на відповідних аналітичних

рахунках. Подібний поділ дозволить своєчасно відслідковувати правильність розподілу загальновиробничих витрат на змінні та постійні, розподілені та нерозподілені. Постійний аналіз та контроль згаданих витрат надасть можливість обґрунтованого, на основі даних підтверджуючих первинних документів, віднесення відповідних сум до виробничої собівартості та собівартості реалізації в системі бухгалтерського обліку та обліку для цілей оподаткування.

Рахунок 91 використовується підприємствами всіх видів діяльності (окрім торгівлі), є збірно-розподільним рахунком та не має сальдо на кінець звітного періоду. Таким чином, усі витрати звітного періоду, що знайшли своє відображення за дебетом рахунка 91 в кінці відповідного періоду слід списати за його кредитом на виробничі витрати (Дт 23). При наявності нерозподілених постійних витрат останні списуються на собівартість реалізації (Дт 90).

Слід зауважити, що списання нерозподілених постійних витрат у собівартість реалізації, можливе лише у разі якщо здійснився факт реалізації продукції, до якої відносяться відповідні витрати. Це визначено принципом «нарахування та відповідності доходів і витрат», сформульованим НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів.

Таким чином, у разі, якщо підприємство у звітному періоді виготовило продукцію (виконало роботи), а реалізації не було, виникає проблема із щомісячним закриттям рахунка 91 «Загальновиробничі витрати», оскільки нерозподілену частину постійних загальновиробничих витрат не може бути віднесено на собівартість реалізованої продукції як завжди (до дебету рахунка 90 «Собівартість реалізації»). Інший порядок списання зазначених вище витрат П(С)БО 16 неврегульовано.

Існує точка зору, згідно з якою в цій ситуації суму нерозподілених загальновиробничих витрат необхідно віднести у дебет субрахунка 949 «Інші витрати операційної діяльності». Таке рішення, на наш погляд, не є

правомірним, оскільки сума нерозподілених постійних загальновиробничих витрат є складовою частиною собівартості реалізованої продукції. В цих умовах, ураховуючи сформульований НП(С)БО 1 принцип «повного висвітлення», згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі, ці витрати логічніше включити до складу витрат майбутніх періодів, відобразивши цю операцію на бухгалтерських рахунках таким чином: Дт 39 «Витрати майбутніх періодів» — Кт 912 «Постійні загальновиробничі витрати».

У періоді реалізації готової продукції (робіт, послуг) зазначені витрати (обліковані як витрати майбутніх періодів) слід списати на собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) цього звітного періоду кореспонденцією рахунків Дт 90 Кт 39. Незважаючи на те, що наведену кореспонденцію рахунків непередбачено Інструкцією № 291, вона найточніше відображає сутність розглянутої операції.

Існують деякі інші невирішені проблеми щодо обліку виробничих витрат. З метою більш глибокого вивчення та висвітлення власних міркувань щодо питань обліку виробничих витрат пропонуємо для самостійного опрацювання наступну тематику рефератів.

Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей

1. Проблеми класифікації витрат промислового підприємства, можливості удосконалення.
2. Первинні документи з обліку витрат на виробництво: сьогодення та перспективи.
3. Проблеми вдосконалення документального обліку виробничих витрат.
4. Методи розподілу витрат допоміжних виробництв.
5. Облік загальновиробничих витрат: оцінка та відображення.

6. Формування інформації щодо витрат на освоєння виробництва нових видів продукції в системі бухгалтерського обліку.
7. Питання оцінки та обліку незавершеного виробництва.
8. Облік витрат за економічними елементами та статтями калькуляції.
9. Особливості розподілу витрат майбутніх періодів.
10. Особливості оподаткування витрат майбутніх періодів.
11. Проблемні питання обліку витрат у контексті застосування МСФЗ.
12. Облік витрат на виробництво в наукових дослідженнях: стан висвітлення.

Контрольні питання

1. Що є витратами звітного періоду?
2. Що є собівартістю продукції?
3. Що є витратами майбутніх періодів?
4. Як класифікуються виробничі витрати?
5. Які особливості розподілу різних класифікаційних груп витрат майбутніх періодів?
6. Які рахунки використовуються для бухгалтерського обліку виробничих витрат?
7. Які рахунки використовуються для бухгалтерського обліку витрат майбутніх періодів?
8. Які регістри застосовуються для аналітичного та синтетичного обліку виробничих витрат?
9. Які витрати відносяться до прямих витрат?
10. Як здійснюється контроль використання матеріалів у виробництві?
11. Як класифікуються відходи виробництва?
12. Що відноситься до загальновиробничих витрат?
13. Які витрати відносяться до витрат на підготовку і освоєння виробництва нових виробів?
14. Як класифікується виробничий брак?

15. Які первинні документи та бухгалтерські реєстри використовують в обліку виробничого браку?
16. Як визначають собівартість внутрішнього і зовнішнього браку?
17. Що відображають по дебету та кредиту рахунка 24 «Брак у виробництві»?
18. Як обліковують втрати від простоїв?
19. Як визначаються взаємні послуги допоміжних виробництв?
20. В якому реєстрі здійснюється розподіл вартості послуг допоміжних виробництв?
21. Що є незавершеним виробництвом?
22. Як здійснюється оцінка витрат у незавершеному виробництві?
23. Як здійснюється узагальнення витрат на виробництво?

Тести

Запитання 1. До витрат, пов'язаних із зменшенням активів, належать:

- 1) нарахування заробітної плати
- 2) нарахування податків і зборів
- 3) нарахування зносу устаткування
- 4) нарахування резерву на сплату відпусток

Запитання 2. До витрат, що збільшують зобов'язання належать:

- 1) нарахування заробітної плати працівникам підприємства
- 2) списання матеріалів у виробництво
- 3) нарахування зносу основних засобів
- 4) нарахування зносу нематеріальних активів

Запитання 3. До елементів витрат належать:

- 1) загальновиробничі витрати
- 2) матеріальні витрати
- 3) адміністративні витрати
- 4) інші витрати звичайної діяльності

Запитання 4. Витрати класифікують за способом їх включення в собівартість окремих виробів на:

- 1) виробничі та невиробничі
- 2) прямі і непрямі
- 3) матеріальні і нематеріальні
- 4) змінні і постійні

Запитання 5. Витрати відображаються в обліку:

- 1) незалежно від часу списання активів або нарахування зобов'язань
- 2) одночасно із списанням активів або нарахуванням зобов'язань
- 3) до здійснення факту списання активів або нарахування зобов'язань
- 4) із використанням будь-якої з перелічених у п.п. 1, 2, 3 методик

Запитання 6. Не включаються у виробничу собівартість продукції:

- 1) прямі матеріальні витрати
- 2) прямі витрати на оплату праці
- 3) інші прямі витрати
- 4) витрати на збут продукції

Запитання 7. Розподіл матеріальних витрат між окремими видами продукції із використанням непрямого методу здійснюється пропорційно:

- 1) нормативним витратам на фактичний випуск продукції
- 2) заробітній платі основних виробничих робітників
- 3) часу роботи устаткування
- 4) заробітній платі адміністративного персоналу

Запитання 8. Контроль використання матеріалів у виробництві здійснюють із використанням методу:

- 1) ФІФО
- 2) прямолінійного
- 3) сигнального документування
- 4) кумулятивного

Запитання 9. Інвентарний метод використовують для контролю:

- 1) матеріальних витрат у виробництві

- 2) доходів від операційної діяльності
- 3) використання робочого часу
- 4) адміністративних витрат

Запитання 10. Додаткову заробітну плату виробничих робітників розподіляють між об'єктами калькуляції:

- 1) пропорційно основній заробітній платі виробничих робітників
- 2) за даними первинних документів, або по встановлених коефіцієнтах
- 3) на підставі свідчень лічильників
- 4) пропорційно кількості годин роботи устаткування

Запитання 11. Під загальновиробничими витратами розуміють:

- 1) витрати на управління підприємством
- 2) витрати на обслуговування виробництва і управління роботою цехів основного і допоміжного виробництва
- 3) витрати, пов'язані з реалізацією продукції
- 4) інвестиційні витрати

Запитання 12. До загальновиробничих витрат відносять:

- 1) загальні корпоративні витрати
- 2) вартість пакувальних матеріалів на складах готової продукції
- 3) витрати на оплату праці апарату управління цехами
- 4) витрати на дослідження і розробки

Запитання 13. Амортизація основних засобів цехового призначення відноситься до:

- 1) фінансових витрат
- 2) загальновиробничих витрат
- 3) витрат іншої звичайної діяльності
- 4) надзвичайних витрат

Запитання 14. Basis розподілу постійних загальновиробничих витрат між витратами на виробництво і собівартістю реалізації є:

- 1) основна заробітна плата виробничих робітників
- 2) нормальна виробнича потужність підприємства

- 3) чистий дохід підприємства
- 4) собівартість готової продукції

Запитання 15. Витрати на виправлення виробничого браку відображають:

- 1) по дебету рахунка 24 «Брак у виробництві»
- 2) по дебету рахунка 23 «Виробництво»
- 3) по кредиту рахунка 24 «Брак у виробництві»
- 4) по дебету рахунка 91 «Загальновиробничі витрати»

Запитання 16. Зустрічні послуги допоміжних виробництв оцінюють в обліку:

- 1) по фактичній собівартості
- 2) по плановій собівартості або фактичній собівартості минулого місяця
- 3) по відпускних цінах
- 4) із використанням ринкових цін

Запитання 17. По дебету рахунка 23 «Виробництво» протягом звітного періоду відображають:

- 1) прямі матеріальні, трудові та інші прямі витрати
- 2) загальновиробничі витрати
- 3) операційні витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції
- 4) загальногосподарські витрати

Запитання 18. Сальдо на кінець місяця по рахунку 23 «Виробництво» показує:

- 1) суму всіх витрат за місяць
- 2) фактичну собівартість випущеної з виробництва протягом місяця готової продукції
- 3) суму витрат у незавершеному виробництві на кінець місяця
- 4) суму витрат у незавершеному будівництві на кінець місяця

Запитання 19. Фактична собівартість випущеної з виробництва готової продукції визначається за формулою:

- 1) незавершене виробництво на початок місяця + власні витрати за місяць + планова собівартість отриманих зустрічних послуг – планова собівартість

наданих зустрічних послуг – незавершене виробництво на кінець місяця

2) незавершене виробництво на початок місяця – власні витрати за місяць + незавершене виробництво на кінець місяця

3) незавершене виробництво на початок місяця + власні витрати за місяць – незавершене виробництво на кінець місяця

4) із використанням будь-якої формули із перелічених в пп. 1, 2, 3 відповідно до облікової політики

Запитання 20. Залишок незавершеного виробництва на кінець місяця визначають:

1) шляхом інвентаризації

2) методом ФІФО

3) як різницю між собівартістю виробленої і реалізованої продукції

4) прямолінійним методом

Матриця відповідей на тести (табл. 4.11)

Таблиця 4.11

№ відповіді	№ тестового запитання																			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1		+					+		+	+					+		+			+
2			+	+	+						+		+	+		+				
3	+							+				+						+	+	
4						+														

Практичні завдання

Завдання 1. Підприємство з безцеховою структурою управління базою для розподілу загальновиробничих витрат вибрало обсяг виробництва в натуральному виразі. За планом на звітний рік передбачено обсяг виробництва (нормальна виробнича потужність) 51 тис. виробів, у тому числі на жовтень, листопад та грудень поточного року — по 4250 одиниць щомісяця. Загальновиробничі витрати за річним кошторисом становлять 21 тис. грн. або по 0,41 грн. на одиницю продукції з рівномірним розподілом протягом року по 1750 грн. щомісяця, з них змінні витрати — 1225 грн., постійні, — 525 грн.

Фактичні показники за відповідні звітні періоди характеризуються даними, наведеними в табл. 4.12.

Таблиця 4.12

Фактичні показники виробничої діяльності підприємства
у IV кварталі поточного року

Місяці	Фактичний обсяг виробництва, одиниць продукції	Фактична сума загальновиробничих витрат, грн.		
		змінні	постійні	усього
1	2	3	4	5
Жовтень	4335	1249,5	525	1774,5
Листопад	4505	1298,5	525	1823,5
Грудень	4165	1200,5	525	1725,5
Разом за III квартал поточного року	13005	3748,5	1575	5323,5

Визначимо суми розподілених та нерозподілених загальновиробничих витрат за жовтень — грудень поточного року (табл. 4.13).

Таблиця 4.13

Розподіл загальновиробничих витрат

№ з/п	Показники	Жовтень	Листопад	Грудень
А	Б	1	2	3
1	База розподілу при нормальній потужності, одиниць продукції	4250		
2	Загальновиробничі витрати при нормальній потужності, грн., у тому числі:	1750		
2.1	змінні, грн.	1225		
2.2	постійні, грн.	525		
3	Постійні загальновиробничі витрати при нормальній потужності на одиницю бази розподілу (ряд. 2.2 : ряд. 1), грн.	0,12		
4	Фактичний обсяг виробництва, одиниць продукції	4335	4505	4165
5	Фактичні загальновиробничі витрати, грн., у т.ч.:	1774,5	1823,5	1725,5
5.1	змінні, грн.	1249,5	1298,5	1200,5
5.2	постійні, грн.	525	525	525
6	Сума постійних загальновиробничих витрат, які може бути включено до виробничої собівартості (ряд. 3 x ряд. 4, але не більше суми фактичних постійних загальновиробничих витрат (ряд. 5.2)), грн.	525,0	525,0	514,5
7	Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати (ряд. 5.2 - ряд. 6), грн. (списуються до дебету субрахунка 901)	0,00	0,00	10,5
8	Загальна сума загальновиробничих витрат, що включається до складу виробничої собівартості (ряд. 5.1 + ряд. 6), грн. (списується до дебету рахунка 23)	1774,5	1823,5	1715

Завдання 2. На підприємстві виявлено брак продукції, визнаний непередбаченим виправним. Витрати на виправлення бракованої продукції склали 4022 грн., у тому числі:

- матеріали — 3000 грн.;
- заробітна плата — 600 грн.;
- відрахування ЄСВ 37 % нарахованої заробітної плати — 222 грн.;
- загальновиробничі витрати — 200 грн.

З винуватця браку (робітника) частково відшкодовано витрати на виправлення браку в межах його середньомісячного заробітку в сумі 1600 грн. шляхом утримання із нарахованої заробітної плати.

Сума податкового кредиту з ПДВ щодо матеріалів, використаних для виправлення браку, — 600 грн.

Бухгалтерські записи з обліку витрат на виправлення браку та утримань із заробітної плати винуватця показано у табл. 4.14.

Таблиця 4.14

Схема бухгалтерських записів з обліку витрат та утримань,
пов'язаних із виробничим браком

№ з/п	Зміст господарської операції	Дт	Кт	Сума
А	Б	1	2	3
1	Передано матеріали для виправлення бракованої продукції	24	201	3000
2	Нараховано заробітну плату робітникам, зайнятим виправленням браку	24	661	600
3	Нараховано ЄСВ на зарплату робітників, зайнятих виправленням браку	24	651	222
4	Списано частку загальновиробничих витрат до складу втрат від виправлення браку	24	91	200
5	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ на вартість матеріалів, використаних для виправлення браку, у сумі, що дорівнює раніше відображеному податковому кредиту	24	641	600
6	Відображено в позабалансовому обліку суму втрат, пов'язаних з виправленням забракованої продукції	072		4622
7	Зменшено втрати від браку на суму, що відшкодовується винною особою	375	24	1600
8	Частково утримано із заробітної плати втрати на виправлення браку	661	375	1600
	Списано остаточні втрати від браку (4622 – 1600)	23	24	3022

РОЗДІЛ 5

ОБЛІК ВИПУСКУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

5.1. Визначення, класифікація та оцінка готової продукції.

5.2. Система первинних документів.

5.3. Облік готової продукції на складі та в бухгалтерії: організація, характеристика реєстрів та рахунків бухгалтерського обліку.

5.4. Проблемні питання обліку готової продукції.

Ключові слова: готова продукція, супутня продукція, побічна продукція, оцінка готової продукції, первинні документи, облікові реєстри, національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку, методичні рекомендації.

Вивчення розділу дає змогу:

отримати знання про

- нормативні документи, які регулюють загальні принципи організації обліку готової продукції;
- основні методичні підходи до оцінки готової продукції на стадії випуску продукції з виробництва;
- особливості застосування первинних документів, використання облікових реєстрів, системи рахунків аналітичного та синтетичного обліку для відображення господарських операцій, що пов'язані з випуском готової продукції;
- проблемні питання, які мають місце в системі обліку готової продукції.

набути навички з

- застосування в подальшому концептуальних принципів та загальноприйнятих вимог, що містяться в стандартах з обліку запасів під час відображення фактів господарської діяльності, а також при складанні та поданні форм звітності зацікавленим користувачам;

оволодіти вміннями щодо

- виконання функціональних обов'язків, передбачених Посадовою інструкцією, для відповідної ділянки облікових робіт.

5.1. Визначення, класифікація та оцінка готової продукції

У сучасних умовах фінансова стабільність та розвиток підприємств залежить від конкурентоспроможності продукції, що виготовляється, її попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках, обсягів реалізації.

Випуск готової продукції для організацій сфери матеріального виробництва є основним видом підприємницької діяльності та одним з ключових етапів досягнення кінцевої мети такої діяльності – отримання бажаної суми прибутку.

Побудова фінансового обліку випуску готової продукції залежить від наявних умов, властивостей і характеру технології та організації виробництва і визначається індивідуальними особливостями господарюючого суб'єкта. Інколи виготовлення навіть одного продукту з використанням різних технологічних прийомів вимагає різної системи групування статей витрат при визначенні собівартості продукції. Особливо актуальним є облік випуску продукції у комплексних виробництвах, де з одного виду сировини та матеріалів виготовляють декілька видів готової продукції.

Виходячи з цього, питання правильної постановки та організації обліку випуску готової продукції мають першорядне значення для формування інформації, необхідної для прийняття своєчасних управлінських рішень.

З метою управління випуском готової продукції облікова інформація повинна включати відомості щодо стану запасів готової продукції на складах, своєчасності та правильності її оприбуткування, забезпечення зберігання її матеріально-відповідальними особами.

Досить суттєвою є інформація про стан і рух готової продукції для обчислення бази податкового навантаження за основними непрямими податками, насамперед, з податку на додану вартість та акцизного податку.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» [18] (додаток 1), Методичних рекомендацій з обліку запасів [9] (додаток 2): готовою вважається продукція, яка виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним і якісним характеристикам, які передбачені договором або іншим нормативно-правовим актом.

Згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 та Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (додатки 3-4) до готової продукції належить продукція, обробка якої закінчена та яка пройшла випробування, приймання, укомплектування згідно з умовами договорів із замовниками і відповідає технічним умовам і стандартам [15].

У п. 14.1.28 Податкового кодексу України (додаток 5) надано визначення терміну «вироблена продукція», під якою розуміється, – загальний обсяг продукції, видобутої відповідно до угоди про розподіл продукції і доставленої в пункт виміру [2].

Більшість авторів (Бутинець Ф.Ф., Василенко Ю.А., Лайчук С.М., Олійник О.В., Чебанова Н.В., Шигун М.М. Голенко О.М., Ловінська Л.Г., Жилкіна Л.В.) у підручниках та навчальних посібниках використовують для визначення готової продукції тлумачення, що наведені в національних законодавчих актах.

У окремих джерелах [39, с. 220] при визначенні готової продукції наводяться такі характеристики: «...готовою продукцією вважають конкретні вироби, що пройшли всі стадії технологічної обробки на цьому підприємстві, відповідають установленим стандартам чи технічним умовам, прийняті

відділом технічного контролю і здані на склад або безпосередньо замовнику...». Вказується на те, що готова продукція становить основну частину товарної продукції підприємства; призначена для реалізації, а також можливого споживання на підприємстві.

Останнім часом все більше уваги закордонних і вітчизняних вчених прикуто до питань екологізації продукції і технології її виробництва. Це явище породжує виникнення нових понять: «екологічна продукція», «екологічно чиста продукція», «безпечна продукція», «продукція без ГМО», «екологічна послуга», «"зелені" товари», «"зелені" послуги» тощо.

При організації обліку суттєвим моментом є визначення характеру готової продукції. Згідно з цією ознакою в літературі достатньо розповсюджене таке групування готової продукції (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Класифікація готової продукції

№ з/п	Класифікаційна ознака	Види продукції
А	Б	В
1.	за формою	— уречевлена; — результати виконаних робіт, наданих послуг
2.	за ступенем готовності	— готова; — напівфабрикати; — неготова (незавершене виробництво)
3.	за технологічною складністю	— проста; — складна (основна, побічна, супутня)
4.	за відповідністю екологічним стандартам	— екопродукція; — продукція, що не відповідає екостандартам

Розглянемо більш детально наведені класифікаційні ознаки.

За *формою* готову продукцію класифікують на:

- уречевлену;
- продукцію, що має форму результатів виконаних робіт, наданих послуг.

Готова продукція, що має уречевлену форму – це така продукція, яка являє собою закінчений виріб (наприклад, сукня, сумка, торт тощо).

До готової продукції, яка має форму результату роботи або форму послуги відносять – охорону об'єкта, ремонт, перевезення вантажу, тощо.

За *ступенем готовності* продукція поділяється на:

- готову продукцію;
- напівфабрикати;
- незавершене виробництво.

До готової продукції належить продукція, яка пройшла всі стадії обробки, відповідає затвердженим стандартам, технічним і якісним характеристикам, передбаченим договором чи іншим нормативно-правовим актом та призначена для продажу.

Напівфабрикати – це продукція, що не пройшла всіх установлених технологічним процесом стадій виробництва й потребує доопрацювання або укомплектування.

Прикладом напівфабрикатів можуть бути: шоколадна глазур, медові коржі в кондитерській промисловості; пряжа в текстильній промисловості тощо.

Під незавершеним виробництвом як об'єктом обліку розуміється продукція (роботи, послуги), що не пройшла всі стадії обробки, передбачені технологічним процесом, а також продукція, яка не укомплектована та не пройшла технічний контроль.

За *технологічною складністю* продукцію поділяють на:

- просту;
- складну.

Готова продукція може бути основною, побічною або супутньою. За своїми технічними та іншими характеристиками побічна та супутня продукція майже не відрізняється від основної, тому їх кількісні та якісні параметри визначають аналогічно основній продукції.

Побічна продукція – це продукція, що іноді утворюється в комплексних виробництвах при виробництві основної і не потребує додаткових витрат.

Супутня продукція – це продукція, отримана в одному технологічному циклі (процесі) одночасно з основною. За якістю вона відповідає стандартам та призначена для подальшої обробки або відпуску замовникам. При отриманні цієї продукції підприємство не несе додаткових витрат, тому її вартість окремо не калькулюється, а оцінюється із застосуванням одного з методів, установлених на підприємстві.

За відповідністю екологічним стандартам:

- екопродукція (продукція, що відповідає світовим екологічним стандартам якості);
- продукція, що не відповідає екостандартам (звичайна продукція, що не пройшла сертифікації або умови виготовлення якої не відповідають світовим екологічним стандартам якості).

Підсумовуючи сказане доречно зазначити:

кожне підприємство використовує класифікаційні ознаки готової продукції в залежності від умов та особливостей виду економічної діяльності; на організацію фінансового обліку істотно впливає ступінь кінцевої готовності продукту праці. При побудові обліку потрібне чітке розмежування понять: «готовий продукт», «напівфабрикат», «незавершене виробництво».

Не менш важливе значення займає й питання оцінки готової продукції.

Загальновідомо, що облік продукції на промислових підприємствах може вестися в натуральних, умовно-натуральних і вартісних показниках.

Натуральні показники, що характеризують об'єм, кількість і масу продуктів відповідно до їх фізичних властивостей, використовують для кількісного обліку готових виробів.

Умовно-натуральні вимірники служать для отримання узагальнених показників з обліку однорідної продукції. Кількість такої продукції по видах перераховують за допомогою певних коефіцієнтів в умовну масу, сорт, тип тощо. Коефіцієнти співвідношення визначаються залежно від вмісту корисної речовини в продуктах, рівня витрат, тривалості виробничого циклу, трудомісткості їх виготовлення, тощо.

Вартісними (ціннісними) показниками виготовленої продукції вимірюється обсяг товарної продукції, а також нормативно-чистої продукції в нормативній вартості обробки. Сукупна величина виручки від реалізації в грошовому виразі характеризує обсяг реалізованої продукції.

У системі обліку готова продукція повинна оцінюватись відповідно до вимог нормативних актів.

Так, на стадіях випуску та зберігання на складі оцінка готової продукції може здійснюватися відповідно до п. 11 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [23] (додаток 6) за фактичною виробничою собівартістю (первісною вартістю).

До виробничої собівартості продукції включаються: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати. Тобто при розрахунку собівартості виготовленої на підприємстві продукції до уваги беруться лише витрати, пов'язані з процесом виробництва.

Виробнича собівартість продукції зменшується на справедливу вартість супутньої продукції, яка реалізується, та вартість супутньої продукції в оцінці можливого її використання, що використовується на самому підприємстві.

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку вказано також, що готова продукція може бути оцінена при її випуску за нормативною вартістю.

Протягом місяця оприбуткування готової продукції, у багатьох випадках, оцінюється за обліковими цінами, які визначаються підприємством, виходячи з розміру фактичної собівартості продукції попередніх періодів, нормативної (планової) собівартості чи відпускних цін. Це відбувається тому, що технічно визначити розмір собівартості продукції протягом місяця неможливо.

Лише після завершення звітного місяця:

стає відома фактична потужність і сума загальновиробничих витрат, що мають бути включені до собівартості виробленої продукції;

вартість продукції за обліковими цінами коригується до фактичної собівартості.

Зазначені особливості впливають і на документальне оформлення господарських операцій підприємства.

5.2. Система первинних документів

Здача готових виробів на склад оформлюється приймально-здавальними накладними. Замість разових здавальних накладних у ряді випадків можуть застосовуватися декадні або місячні накопичувальні накладні.

Окрім приймально-здавальних накладних, для оформлення здачи готової продукції на склад, можуть застосовуватися й інші документи.

Так, наприклад, на деяких підприємствах легкої промисловості (швейної, взуттєвої, трикотажної та шкіргалантерейної) готову продукцію за партіями здають на склад за маршрутними листами, у яких окремо виділяють накладну на здачу готової продукції. На зазначених підприємствах маршрутні листи, у більшості випадків, супроводжують крій з моменту розкрою матеріалу у розкрійному цеху до здачи готової продукції на склад з останньої операції пошивочного цеху.

На підприємствах кондитерської промисловості випуск готової продукції з виробництва та оприбуткування її на склад протягом дня оформлюється супроводжувальними цеховими накладними, які потім у цілому за день узагальнюються в накладних на здачу готових виробів.

У деяких випадках, здача готової продукції на склад може також оформлюватися й актами приймання.

Якими б не були форми документів, що застосовуються для оформлення здачи готової продукції, у них мають бути вказані: номер; дата; цех, який здав продукцію; склад, який її прийняв; номенклатурний номер (код) продукції; найменування продукції; вимірювач; кількість, що пред'явлена цехом до здачи і фактично прийнята складом. Вони мають бути підписані представником відділу

технічного контролю, начальником цеху, що здав, завідуючим складом або комірником, який прийняв продукцію на зберігання. До них, як правило, має додаватися висновок лабораторії або відділу технічного контролю щодо якості продукції, або робитися подібна відмітка на самому документі. У більшості випадків зазначені документи мають бути виписані в двох примірниках, один з яких лишається в цеху, а другий передається складу-одержувачу продукції.

Інформація щодо випуску продукції, окрім зазначених підрозділів, необхідна також виробничо-технічному відділу (для контролю за виконанням виробничої програми) і відділу збуту (для оформлення документів на відвантаження відповідно до договорів). Відділ збуту також стежить за відповідністю фактичних обсягів виробництва відомостям стосовно кількості відвантажених виробів. Якщо випуск готової продукції буде випереджати її реалізацію, то це призведе до збільшення залишку готової продукції на складах (затарювання та збільшення кількості витрат на її логістичне обслуговування). І навпаки, якщо відвантаження буде випереджати випуск продукції, то це призведе до перебоїв у системі постачання.

5.3. Облік готової продукції на складі та в бухгалтерії: організація, характеристика реєстрів та рахунків бухгалтерського обліку

Облік готової продукції на складі здійснює завідувач складом, з яким укладено договір про повну матеріальну відповідальність. У той же час у залежності від кількості господарських операцій з руху готової продукції на складі ведення обліку може доручатися іншому робітнику складу (обліковцю або бухгалтеру).

На кожен вид готової продукції, що надійшла на склад, бухгалтерія підприємства виписує картку складського обліку уніфікованої форми № М-12 [13], яка вручається завідувачу складом (або іншій особі, що відповідає за цю ділянку роботи) під розписку у спеціальному реєстрі.

Картки відкриваються на кожний номенклатурний номер готової продукції. Записи у картках, пов'язані з надходженням і відпуском готової продукції, завідувач складом (або інша особа, що відповідає за цю ділянку роботи) здійснює на підставі первинних документів: при надходженні – накладних на здачу готової продукції, актів, маршрутних листів і інших документів, що виписані цехом, який здав; при вибутті – наказів на відпуск, наказів-накладних, накладних-вимог на відпуск (внутрішнє переміщення). Після кожного запису у картках виводиться залишок готової продукції.

Чітка організація обліку руху готової продукції обумовлює необхідність складання номенклатури-цінника. Номенклатура-цінник на готову продукцію містить у собі основні ознаки виготовлених виробів (артикул, марку, фасон, сорт і т.д.), привласнений їм код (шифр), інші показники, що потрібні для здійснення контролю, а також облікові ціни. Номенклатурний номер проставляється на всіх документах, що супроводжують рух готової продукції.

Робітник бухгалтерії періодично перевіряє правильність оформлення документів про надходження і відпуск продукції, а також записи у картках складського обліку. Перевірка проводиться у присутності матеріально-відповідальної особи. Правильність записів у картках бухгалтер підтверджує своїм підписом у графі «Контроль» із зазначенням дати перевірки. Виявлені розбіжності і помилки одразу ж усуваються.

Усі первинні документи, що відображають рух готової продукції, у момент перевірки здаються матеріально-відповідальною особою до бухгалтерії. Як правило, вони здаються за «Реєстрами приймання-здачі документів» (типова форма № М-13).

Реєстри приймання-здачі документів складаються окремо за прибутковими і окремо за видатковими документами.

Існує й інший варіант здачі документів зі складу до бухгалтерії, який знайшов застосування на багатьох підприємствах. Він полягає в тому, що на підставі первинних документів про надходження і відпуск завідуючий складом або робітник складу, в обов'язки якого входить виписка документів і ведення

обліку руху готової продукції на складі, складає і подає до бухгалтерії звіти про надходження і відвантаження готової продукції у двох примірниках. У ньому вказуються залишки готових виробів на початок і кінець звітного періоду, а також їхній рух (надходження і відпуск). Перший примірник лишається у бухгалтерії, а другий, з розпискою бухгалтера, повертається на склад і служить підтвердженням здачі звіту.

Для забезпечення взаємозв'язку складського обліку з бухгалтерським на складі повинна відкриватися книга залишків готової продукції. Після завершення місяця на складі із перевірених карток складського обліку до книги залишків готової продукції має бути перенесена кількість готових виробів, які лишилися на кінець місяця. Її підсумки потім будуть підставою для звірки з даними бухгалтерії.

В умовах використання на складах персональної обчислювальної техніки з'являється можливість, при введенні в комп'ютер інформації про рух готової продукції, із первинних документів у автоматичному режимі за запитом користувача, роздрукувати картки складського обліку за кожним номенклатурним номером готової продукції, а по завершенні місяця отримати машинограму «Оборотна відомість руху готової продукції».

У цьому випадку необхідність у книгах залишків готової продукції відпадає.

При надходженні документів зі складу до бухгалтерії їх перевіряють на правильність оформлення, законність і доцільність операцій, що відображені, відповідність дат документів тому періоду, за який вони представлені.

Якщо разом з документами зі складу надійшов звіт про рух готової продукції, то перевіряється правильність перенесення залишків із попереднього звіту. Потім перевіряються підсумки стосовно надходження і відпуску готової продукції і точність визначення залишків на кінець звітного періоду.

У бухгалтерії на підставі приймально-здавальних накладних ведуть Відомість випуску готової продукції за звітний місяць (форма якої наведена в табл. 5.2).

У відомості випуску готової продукції продукція, що випущена з виробництва:

- групується за видами та сортами;

- відображається, як правило, у двох оцінках – за обліковими цінами та фактичною виробничою собівартістю. У якості облікових цін можуть бути прийняті – планова собівартість продукції або середньодоговірна вартість попереднього звітного періоду.

Таблиця 5.2

Відомість випуску готової продукції

цехом _____ складальним _____ за _____ вересень _____ місяць 20__ р.

№ з/п	Дата	№ накладної	Одиниця виміру	Види виробів (шифр, найменування)			Всього
				Виріб № 1	Виріб № 2	Виріб № 3	
1.	05.09	85 і т. ін.	шт.	10	8	12	X
		Усього надійшло	X	120	85	150	X
		Фактична собівартість одиниці	X	6300	7500	8870	X
		Фактична собівартість всієї продукції	X	756000	637500	1330500	2724000
		Облікова ціна одиниці	X	6200	7350	8773	X
		Облікова вартість випуску	X	744000	640050	1315950	270000
		Відхилення	X	+ 12000	- 2550	+ 14550	+ 24000

Шляхом порівняння цих показників між собою визначають відхилення між плановою і фактичною виробничою собівартістю, як за окремими видами продукції, так і за всім випуском. Ці дані використовуються для контролю за виконанням плану із собівартості, для розрахунку фактичної собівартості відвантаженої продукції.

Якщо у відомості випуску готової продукції вказувати середньодоговірну відпускну ціну, то дані цієї відомості можуть бути використані для складання звіту про обсяг виробництва або для розрахунку фактичної виробничої

собівартості відвантаженої продукції, коли у якості облікових цін використовуються відпускні ціни.

Після ретельної перевірки первинних документів з обліку готової продукції їх дані використовуються для складання облікових реєстрів аналітичного та синтетичного обліку.

Для цього, зокрема, можуть застосовуватися облікові реєстри, затверджені наказами Міністерства фінансів України від 29.12.2000 року № 356 «Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку» [11] та від 25.06.2003 року № 422 «Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами».

Зосередимося на рахунках, які використовуються для обліку готової продукції.

Для узагальнення інформації про стан та рух готової продукції на промислових підприємствах Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій передбачений синтетичний рахунок 26 «Готова продукція» [15].

За дебетом рахунка 26 відображається надходження готової продукції власного виробництва за фактичною собівартістю (первісною вартістю), за кредитом – списання готової продукції у зв'язку з її відвантаженням зі складу за обраним варіантом оцінки готової продукції згідно з п. 16 П(с)БО 9 «Запаси».

Випуск готової продукції з виробництва та надходження її на склад відображається бухгалтерським записом:

Дебет 26 «Готова продукція»

Кредит 23 «Виробництво».

Загальна схема записів з обліку випуску готової продукції наведена у табл. 5.3.

Загальна схема записів на рахунках обліку випуску готової продукції

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5
1.	Оприбутковано на склад готову продукцію, яку випустили з виробництва	26	23	2800000
2.	Відображено в складі готової продукції напівфабрикати власного виробництва, призначені для реалізації на сторону	26	25	200000
3.	Відображено суму дооцінки готової продукції	26	425	15000
4.	Виявлено при інвентаризації лишки готової продукції	26	719	100

В економічній літературі наводяться рекомендації щодо покращення системи організації аналітичного обліку випуску готової продукції за допомогою відкриття аналітичних субрахунків до синтетичного рахунка 26 «Готова продукція», а саме:

261 «Готова продукція за обліковими цінами»;

262 «Відхилення фактичної виробничої собівартості готової продукції від облікової ціни».

Відповідні субрахунки дозволяють вести облік відхилень між плановою і фактичною собівартістю (економію, перевитрату).

У разі застосування такої схемою надходження на склад готової продукції рекомендовано відображати записом:

Дебет 261 «Готова продукція за обліковими цінами»

Кредит 23 «Виробництво».

Якщо фактична собівартість готової продукції виявиться вищою, ніж її вартість за обліковими цінами, то додатково слід сформулювати запис:

Дебет 261 «Готова продукція за обліковими цінами»

Кредит 262 «Відхилення фактичної виробничої собівартості готовою продукції від облікової ціни».

При від'ємному значенні відхилення запис на рахунках обліку буде зворотнім:

Дебет 262 «Відхилення фактичної виробничої собівартості готової продукції від облікової ціни»

Кредит 261 «Готова продукція за обліковими цінами».

Поділяємо точку зору дослідників і вважаємо доречним виокремлення зазначених субрахунків у структурі синтетичного рахунка 26 «Готова продукція», оскільки це дозволить в аналітичному обліку відобразити готову продукцію за обліковими цінами, а надходження та відпуск готової продукції в синтетичному обліку – за фактичною виробничою собівартістю; при цьому облікові записи в системі рахунків можуть бути різними.

5.4. Проблемні питання обліку

Незважаючи на вагомий внесок науковців і практиків у розвиток обліку випуску готової продукції й досі лишається багато дискусійних аспектів.

Значну увагу автори приділяють питанням визначення, класифікації та оцінки готової продукції. Між цим, у чинних нормативних документах в Україні, якими регламентується облік готової продукції, не знайшли остаточного вирішення питання визначення екологічної продукції, продукції, що виготовлена без ГМО, порядку документального оформлення зазначених видів та особливостей їх оцінки. Згідно з П(С)БО 9 «Запаси» виготовлена продукція відноситься до запасів та зараховується на баланс підприємства за первісною вартістю, яка визнається собівартістю її виробництва. Цим же стандартом визначені методи оцінки запасів при їх вибутті. Однак, між оцінкою запасів за первісною вартістю і обліковою оцінкою вибуття запасів відсутній зв'язок. Це призводить до того, що на кінець періоду виникає різниця між оцінкою залишків готової продукції за первісною вартістю та обліковою оцінкою її вибуття. За цієї обставини підприємства із великою номенклатурою продукції не завжди використовують методи оцінки запасів, передбачені П(С)БО 9 «Запаси». Такі підприємства застосовують варіант середнього відсоткового відношення фактичної собівартості випущеної продукції до її вартості за обліковими цінами.

Актуальною залишається проблема дослідження можливостей застосування уніфікованого програмного забезпечення. При вирішенні цього питання потрібен на рівні різних структурних підрозділів цілеспрямований вибір. У інформаційних джерелах авторами звертається увага на те, що система має бути функціональною, завершеною з погляду обліку та універсальною, з точки зору, специфіки галузевих особливостей підприємства, а також здатною підтримувати взаємовідносини між підприємствами в режимі он-лайну через мережу Інтернет.

До системи останнім часом ставляться вимоги щодо приєднання до ведення електронного документообігу, що значно поліпшує, спрощує та прискорює рух документів як всередині, так і за межами підприємства, зменшує витрати, пришвидшує процедури укладення господарських договорів на макрота мезорівнях, оформлення операцій в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Окремі дослідники вважають, що для промислових підприємств, які займаються виготовленням значної кількості невеликої за формою і об'ємом продукції, доцільно ввести мікропроцесорну техніку, здатну ідентифікувати окрему одиницю готової продукції. Використання такої техніки є необхідним, оскільки це дає змогу отримати інформацію про всі операції в момент та в місці їх здійснення.

На промислових підприємствах, зокрема тих, які мають значні обсяги виробництва і реалізації продукції, доречно використовувати логістичні прийоми управління випуском і збутом продукції. Для інформаційного забезпечення маркетингових і логістичних процедур необхідно формувати і передавати на відповідні рівні управління повну, своєчасну та достатню інформацію про кількісні та вартісні показники щодо залишків готової продукції на будь-який момент часу, про вартість відпущеної оплаченої та неоплаченої продукції, про сегменти ринків збуту і витрати, пов'язані із збутовою діяльністю.

Вирішення вказаних проблем дозволить більш ефективно та раціонально здійснювати фінансовий облік готової продукції.

Теми для написання рефератів, підготовки наукових статей

1. Особливості визначення та документального обліку випуску екологічної продукції
2. Первинні документи з обліку випуску готової продукції: сьогодення та перспективи.
3. Проблеми вдосконалення документального обліку руху готової продукції на складі.
4. Шляхи покращання системи документального обліку руху готової продукції в бухгалтерії.
5. Аналітичний облік випуску готової продукції.
6. Формування інформації щодо випуску готової продукції в системі обліку.
7. Особливості оцінки готової продукції промислових підприємств та необхідність їх регламентації в наказі «Про облікову політику».
8. Проблемні питання обліку випуску готової продукції в контексті застосування МСФЗ.
9. Облік випуску готової продукції в наукових дослідженнях: стан висвітлення.
10. Звітність як джерело інформації про облік випуску готової продукції.

Контрольні питання

1. Що відноситься до готової продукції?
2. Який зміст має вкладатися в поняття «екологічна продукція»?
3. Якими нормативно-правовими актами регулюється облік випуску готової продукції в Україні?
4. Які операції знаходять відображення за дебетом рахунка 26 «Готова продукція»?
5. Як оцінюється готова продукція?

6. Якими первинними документами оформлюється здача готової продукції на склади підприємства?
7. Де ведеться облік руху готової продукції на складах підприємства?
8. Ким має вестися облік готової продукції на складах підприємства?
9. Який порядок передачі первинних документів, якими оформлюється рух готової продукції на складі, до бухгалтерії?
10. Як змінюється порядок одержання вихідної інформації про рух готової продукції на складах в умовах використання ЕОМ?
11. Як узагальнюється інформація про випуск готової продукції на підприємстві за звітний місяць?
12. Назвіть особливості обліку руху готової продукції на підприємствах легкої, кондитерської промисловості?
13. Наведіть характерні особливості притаманні обліку випуску готової продукції?
14. Назвіть основні проблемні питання обліку готової продукції?
15. Які заходи доцільно вжити для усунення проблем, що виникають у системі обліку випуску готової продукції?

Тести

Запитання 1. У фактичну виробничу собівартість готової продукції не включаються:

- 1) змінні загальновиробничі витрати;
- 2) постійні розподілені загальновиробничі витрати;
- 3) прямі матеріальні витрати;
- 4) постійні нерозподілені загальновиробничі витрати.

Запитання 2. У якій оцінці відображаються готова продукція на рахунку 26 «Готова продукція» та в балансі:

- 1) за відпускною ціною;
- 2) за оптовою ціною;

- 3) за фактичною виробничою собівартістю;
- 4) за договірною вартістю.

Запитання 3. Що означає наступна бухгалтерська кореспонденція:

Дебет 26 «Готова продукція» Кредит 719 «Інші доходи від операційної діяльності»:

- 1) Випущено з виробництва та оприбутковано на склад готову продукцію;
- 2) При інвентаризації виявлено лишки готової продукції;
- 3) Списано собівартість реалізованої готової продукції;
- 4) Повернуто покупцями готову продукція.

Запитання 4. Розрахуйте залишок на рахунку «Виробництво», якщо залишок на початок місяця складає 15000 грн., витрати за місяць – 25000 грн., випуск продукції – 23000 грн.:

- 1) 15000 грн. (кредитовий);
- 2) 17000 грн. (дебетовий);
- 3) 10000 грн. (дебетовий);
- 4) 17000 грн. (кредитовий).

Запитання 5. Облік готової продукції в Україні регламентується:

- 1) П(с)БО 16 «Витрати»;
- 2) наказом «Про облікову політику підприємства»;
- 3) НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»;
- 4) П(с)БО 9 «Запаси».

Запитання 6. Бухгалтерською проводкою для відображення господарської операції: «Випущено з виробництва та оприбутковано на склад готову продукцію» є:

- 1) Д – 201 К – 23;
- 2) Д – 26 К – 23;
- 3) Д – 23 К – 26;
- 4) Д – 26 К – 91.

Запитання 7. На собівартість продукції не відносяться:

- 1) прямі матеріальні витрати;

- 2) прямі витрати на оплату праці;
- 3) загальновиробничі витрати;
- 4) адміністративні витрати.

Запитання 8. Собівартість виробленої продукції на рахунку 23 «Виробництво» відображається як:

- 1) сальдо на початок місяця;
- 2) оборот за дебетом;
- 3) оборот за кредитом;
- 4) сальдо на кінець місяця.

Запитання 9. Надходження готової продукції на склад підприємства супроводжується такими первинними документами:

- 1) рахунком;
- 2) податковою накладною;
- 3) договором купівлі-продажу;
- 4) приймально-здавальною накладною.

Запитання 10. Облік готової продукції на складі здійснює:

- 1) бухгалтер;
- 2) завідувач складом або інший робітник складу якому доручено ведення обліку готової продукції;
- 3) комірник;
- 4) начальник відділу збуту.

Запитання 11. Що означає така бухгалтерська кореспонденція:

Дебет 26 «Готова продукція», Кредит 23 «Виробництво»:

- 1) При інвентаризації виявлено лишки готової продукції;
- 2) Випущено з виробництва та оприбутковано на склад готову продукцію;
- 3) Повернуто покупцями готова продукція;
- 4) Списано собівартість реалізованої готової продукції.

Запитання 12. Дебетові обороти за рахунком 26 «Готова продукція» накопичуються в:

- 1) журналі 3 (розділ I), відомість 3.1;

- 2) журналі 1, відомість 1.1;
- 3) журналі 5 (розділ 3);
- 4) журналі 3 (розділ I), відомість 3.6.

Запитання 13. Аналітичний облік готової продукції ведеться у:

- 1) розрізі місць зберігання;
- 2) матеріально відповідальних осіб;
- 3) видів готової продукції;
- 4) розрізі місць зберігання, матеріально відповідальних осіб та видів готової продукції.

Запитання 14. Нерозподілений залишок витрат на освоєння нових видів продукції відображається в балансі по статті:

- 1) «Незавершене виробництво»;
- 2) «Витрати майбутніх періодів»;
- 3) «Готова продукція»;
- 4) «Доходи майбутніх періодів».

Запитання 15. Оборот по кредиту рахунка 23 «Виробництво» визначає:

- 1) суму всіх прямих і накладних витрат, пов'язаних з виготовленням продукції;
- 2) суму витрат у незавершеному виробництві на кінець місяця;
- 3) загальну суму витрат операційної діяльності;
- 4) фактичну собівартість випущеної за місяць з виробництва готової продукції.

Запитання 16. Для обліку випуску готової продукції призначений:

- 1) рахунок 26;
- 2) рахунок 10;
- 3) рахунок 20;
- 4) рахунок 22.

Запитання 17. В умовах застосування облікових реєстрів, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 року № 356 «Про

затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку», аналітичний облік готової продукції ведеться у:

- 1) відомості 1.1;
- 2) відомості 3.1;
- 3) відомості 4.1;
- 4) відомості 5.1.

Запитання 18. Для записів у картках складського обліку підставою є:

- 1) рахунки;
- 2) первинні документи з надходження та вибуття готової продукції;
- 3) оборотні відомості з надходження та вибуття готової продукції;
- 4) акти приймання-передачі.

Запитання 19. За ступенем готовності продукція класифікується на:

- 1) уречевлену;
- 2) супутню;
- 3) побічну;
- 4) незавершене виробництво.

Запитання 20. Готова продукція при її випуску може бути оцінена за:

- 1) нормативною вартістю;
- 2) відпускною ціною;
- 3) оптовою ціною;
- 4) середньозваженою собівартістю.

Матриця відповідей на тести

Запитання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	4	3	2	2	4	2	4	3	4	2
Запитання	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Відповідь	2	3	4	2	4	1	4	2	4	1

Практичні завдання

Завдання 1. На підставі вивчення розділу 5 необхідно:

1. Відобразити схеми руху документів на здачу готових виробів на склад на підприємствах різних галузей.
2. Встановити існуючі відмінності.
3. Надати власні рекомендації.

Завдання 2. На підставі вивчення розділу 5 необхідно навести схему документообігу випуску готової продукції на підприємстві. Дане завдання виконати:

- використовуючи ручний варіант обробки даних щодо обліку випуску готової продукції;
- за допомогою застосування відомих Вам програмних засобів для автоматизації обліку випуску готової продукції.

Завдання 3. На 01.01.20... року в системі обліку підприємства значаться такі дані:

Залишок на рахунку 26 «Готова продукція» 2000 грн. (100 штук виробу «А»).

Залишок на субрахунку 311 «Поточний рахунок у національній валюті» – 50000 грн.

Залишок на субрахунку 681 «Аванси отримані» – кредиторська заборгованість ТОВ «Орфей» 86400 грн., у тому числі ПДВ – 14400 грн.

Залишок на субрахунку 643 «Податкові зобов'язання» – 14400 грн.

У січні місяці в системі фінансовго обліку проведено такі господарські операції:

Господарські операції за січень місяць 20... року

№ з/п	Зміст господарської операції	Сума, грн.
1.	Відвантажено 100 штук виробів "А" ТОВ "Дюк" за договірною ціною (60 грн. за одиницю без ПДВ), в т.ч. ПДВ – 1200 грн.	7200
2.	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	1200
3.	Погашено заборгованість ТОВ "Дюк"	?
4.	Випущено з виробництва та оприбутковано на склад готову продукцію 2000 штук виробів "А"	60000
5.	Отримано передплату від ТОВ "Ара" за продукцію, у т.ч. ПДВ 4800 грн.	28800
6.	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	4800
7.	Відвантажено ТОВ "Орфей" 1200 штук виробів "А" за договірною ціною в т.ч. ПДВ (60 грн. за одиницю без ПДВ) дивись залишок	86400
8.	Списано податкове зобов'язання з ПДВ (дивись залишок)	14400
9.	Відвантажено 200 штук виробів "А" ПП "Грей" за договірною ціною (60 грн. за одиницю без ПДВ), в т.ч. ПДВ – 2400 грн.	14400
10.	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	2400
11.	Списано залишок авансу, що отримано від ТОВ "Орфей" (дивись залишок)	?
12.	Відвантажено 150 штук виробів "А" ТОВ "Берта" за договірною ціною в т.ч. ПДВ (60 грн. за одиницю без ПДВ), в т.ч. ПДВ – 1800 грн.	10800
13.	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	1800
14.	Погашено заборгованість ПП "Грей"	?
15.	Списано фактичну собівартість реалізованої продукції	?

Необхідно:

Використовуючи наведені вище дані:

1. Скласти бухгалтерські записи за січень місяць 20... року. Для виконання цього завдання скористайтеся таблицею такої форми:

№ з/п	Зміст господарської операції	Документи	Бухгалтерський запис			Облік для цілей оподаткування			
						податком на прибуток		ПДВ	
			Д	К	Сума, грн.	Доходи	Витрати	ПК	ПЗ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

2. Заповнити відомість руху готової продукції та визначити в ній фактичну собівартість реалізованої готової продукції з використанням методу ФІФО.

3. Показати в системі рахунків списання фактичної собівартості реалізованої продукції.

4. Заповнити відомість 3.1. за рахунком 36.

5. Заповнити журнал 6.

Завдання 4. Застосовуючи інформацію наведену в завданні 3, необхідно:

1. Заповнити відомість руху готової продукції та визначити в ній фактичну собівартість реалізованої готової продукції, якщо згідно з наказом «Про облікову політику підприємства» оцінка готової продукції при вибутті здійснюється з використанням методу середньозваженої собівартості.

2. Показати в системі рахунків списання фактичної собівартості реалізованої продукції.

3. Заповнити відомість 3.5. за субрахунком 681.

4. Скласти відомість 3.6. за рахунком 64.

5. Заповнити журнал 3.

Завдання 5. На підставі даних попередніх завдань (див. завдання 3 п.2. та завдання 4 п.1.) необхідно:

1. Провести порівняльний аналіз методів оцінки готової продукції при вибутті.

2. Дослідити вплив кожного з методів оцінки готової продукції при вибутті на фінансовий результат діяльності підприємства.

3. Обґрунтувати з урахуванням даних завдання оптимальний вибір методу оцінки готової продукції при вибутті.

3. Узагальнити власну аргументацію у вигляді окремого пункту до наказу «Про облікову політику підприємства».

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 5

Додаток 1

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

НАКАЗ

№ 246 від 20.10.99

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
2 листопада 1999 р. за № 751/4044

Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку

На виконання Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1998 р. № 1706, **НАКАЗУЮ**:

1. Затвердити Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси" (далі - Положення (стандарт) 9), схвалене Методологічною радою з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України, що додається.

2. Установити, що вказане Положення (стандарт) 9 застосовується щодо обліку операцій, які відбуватимуться з 2000 року.

3. Передбачити, що інші нормативні акти Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку діють у частині, що не суперечить Положенню (стандарту) 9.

Заступник Міністра

А.В.Литвин

Затверджено

Наказ Міністерства фінансів України

20.10.99 № 246

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

2 листопада 1999 р.

за № 751/4044

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси"

<ВИТЯГ>

Загальні положення

1. Це Положення (стандарт) визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про запаси і розкриття її у фінансовій звітності.

2. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (далі - підприємства) незалежно від форм власності (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності).

3. Норми цього Положення (стандарту) не розповсюджуються на:

3.1. Незавершені роботи за будівельними контрактами, включаючи контракти з надання послуг, що безпосередньо пов'язані з ними.

3.2. Фінансові активи.

3.3. Поточні біологічні активи, якщо вони оцінюються за справедливою вартістю відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 "Біологічні активи", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 18 листопада 2005 року № 790 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 5 грудня 2005 року за № 1456/11736, корисні копалини, якщо вони оцінюються за чистою вартістю реалізації відповідно до інших положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

4. Терміни, що наведені в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення:

Запаси - активи, які:

утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності;
перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;

утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Чиста вартість реалізації запасів - очікувана ціна реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх виробництва та реалізацію.

Визнання та первісна оцінка запасів

5. Запаси визнаються активом, якщо існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена.

6. Для цілей бухгалтерського обліку запаси включають:

сировину, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;

незавершене виробництво у вигляді не закінчених обробкою і складанням деталей, вузлів, виробів та незакінчених технологічних процесів. Незавершене виробництво на підприємствах, що виконують роботи та надають послуги, складається з витрат на виконання незакінчених робіт (послуг), щодо яких підприємством ще не визнано доходу;

готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом;

товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу;

малоцінні та швидкозношувані предмети, що використовуються протягом не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року;

поточні біологічні активи, якщо вони оцінюються за цим Положенням (стандартом), а також сільськогосподарська продукція і продукція лісового господарства після її первісного визнання.

7. Одиницею бухгалтерського обліку запасів є їх найменування або однорідна група (вид).

8. Придбані (отримані) або вироблені запаси зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю.

10. Первісною вартістю запасів, що виготовляються власними силами підприємства, визнається їхня виробнича собівартість, яка визначається за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 "Витрати".

14. Не включаються до первісної вартості запасів, а належать до витрат того періоду, в якому вони були здійснені (встановлені):

понаднормові втрати і нестачі запасів;

фінансові витрати (за винятком фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 31 "Фінансові витрати");

витрати на збут;

загальногосподарські та інші подібні витрати, які безпосередньо не пов'язані з придбанням і доставкою запасів та приведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях.

15. Первісна вартість запасів у бухгалтерському обліку не змінюється, крім випадків, передбачених цим Положенням (стандартом).

Оцінка вибуття запасів

16. При відпуску запасів у виробництво, з виробництва, продаж та іншому вибутті оцінка їх здійснюється за одним з таких методів:

- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- середньозваженої собівартості;
- собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО);
- нормативних затрат;
- ціни продажу.

Для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовується тільки один із наведених методів.

17. Запаси, які відпускаються, та послуги, що виконуються для спеціальних замовлень і проектів, а також запаси, які не замінюють одне одного, оцінюються за ідентифікованою собівартістю.

18. Оцінка за середньозваженою собівартістю проводиться щодо кожної одиниці запасів діленням сумарної вартості залишку таких запасів на початок звітного місяця і вартості одержаних у звітному місяці запасів на сумарну кількість запасів на початок звітного місяця і одержаних у звітному місяці запасів.

19. Оцінка кожної операції з вибуття запасів може здійснюватись за середньозваженою собівартістю діленням сумарної вартості таких запасів на дату операції на сумарну кількість запасів на дату операції.

20. Оцінка запасів за методом ФІФО базується на припущенні, що запаси використовуються у тій послідовності, у якій вони надходили на підприємство (відображені у бухгалтерському обліку), тобто запаси, які першими відпускаються у виробництво (продаж та інше вибуття), оцінюються за собівартістю перших за часом надходження запасів.

21. Оцінка за нормативними затратами полягає у застосуванні норм витрат на одиницю продукції (робіт, послуг), які встановлені підприємством з урахуванням нормальних рівнів використання запасів, праці, виробничих потужностей і діючих цін. Для забезпечення максимального наближення нормативних затрат до фактичних норми затрат і ціни повинні регулярно у нормативній базі перевірятися і переглядатися. Оцінка продукції за нормативними затратами коригується до фактичної виробничої собівартості.

22. Оцінка за цінами продажу заснована на застосуванні підприємствами роздрібною торгівлі середнього проценту торговельної націнки товарів. Цей метод можуть застосовувати (якщо інші методи оцінки вибуття запасів не виправдані) підприємства, що мають значну і змінну номенклатуру товарів з приблизно однаковим рівнем торговельної націнки. Собівартість реалізованих товарів визначається як різниця між продажною (роздрібною) вартістю реалізованих товарів і сумою торговельної націнки на ці товари. Сума торговельної націнки на реалізовані товари визначається як добуток продажною (роздрібною) вартості реалізованих товарів і середнього відсотку торговельної націнки. Середній відсоток торговельної націнки визначається діленням суми залишку торговельних націнок на початок звітного місяця і торговельних націнок у продажній вартості одержаних у звітному місяці товарів на суму продажною (роздрібною) вартості залишку товарів на початок звітного місяця та продажною (роздрібною) вартості одержаних у звітному місяці товарів.

Оцінка запасів на дату балансу

24. Запаси відображаються в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації.

25. Запаси відображаються за чистою вартістю реалізації, якщо на дату балансу їх ціна знизилась або вони зіпсовані, застаріли, або іншим чином втратили первісно очікувану економічну вигоду.

26. Чиста вартість реалізації визначається по кожній одиниці запасів вирахуванням з очікуваної ціни продажу очікуваних витрат на завершення виробництва і збут.

27. Сума, на яку первісна вартість запасів перевищує чисту вартість їх реалізації, та вартість повністю втрачених (зіпсованих або тих, що не вистачає) запасів списуються на витрати звітного періоду. Суми нестач і втрат від псування цінностей до прийняття рішення про конкретних винуватців відображаються на позабалансових рахунках. Після встановлення осіб, які мають відшкодувати втрати, належна до відшкодування сума зараховується до складу дебіторської заборгованості (або інших активів) і доходу звітного періоду.

28. Якщо чиста вартість реалізації тих запасів, що раніше були уцінені та є активами на дату балансу, надалі збільшується, то на суму збільшення чистої вартості реалізації, але не більше суми попереднього зменшення, визнається інший операційний дохід із збільшенням вартості цих запасів.

Розкриття інформації про запаси в примітках до фінансової звітності

29. У примітках до фінансової звітності наводиться інформація про:
методи оцінки запасів;

балансову (облікову) вартість запасів у розрізі окремих класифікаційних груп;

балансову (облікову) вартість запасів, які відображені за чистою вартістю реалізації;

балансову (облікову) вартість запасів, переданих у переробку, на комісію, в заставу;

суму збільшення чистої вартості реалізації, за якою проведена оцінка запасів відповідно до пункту 28 цього Положення (стандарту).

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Н А К А З

від 10 січня 2007 року № 2

Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів

<ВИТЯГ>

Відповідно до статті 6 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" наказую:

1. Затвердити Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів, схвалені Методологічною радою з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України, що додаються.

2. Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення діяльності Міністра (патронатна служба) (Кутецька В. М.) після затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів забезпечити їх опублікування в засобах масової інформації.

3. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Єфименко Т. І.

Перший віце-прем'єр-міністр України,
Міністр фінансів України М. Я. Азаров
ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства фінансів України
від 10 січня 2007 р. № 2

Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів

1. Загальні положення

1.1. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів (далі - Методичні рекомендації) можуть застосовуватися підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (далі - підприємства) незалежно від форм власності (крім банків та бюджетних установ).

1.2. Методичні рекомендації не поширюються на: незавершені роботи підрядника за будівельними контрактами, включаючи контракти з надання послуг, що безпосередньо пов'язані з ними; фінансові активи; поточні біологічні активи, якщо вони оцінені за справедливою вартістю відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 "Біологічні активи", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 № 790.

1.3. Для цілей бухгалтерського обліку запаси включають:

готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором, встановленим стандартам або технічним умовам тощо;

1.4. З метою організації бухгалтерського обліку запасів розпорядчим документом, затвердженим (схваленим) власником (уповноваженим органом), визначаються:

форми первинних документів, що використовуються для оформлення руху запасів, які непередбачені типовими формами первинного обліку;

порядок обліку (ідентифіковано чи загалом) транспортно-заготівельних витрат, застосування окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат;

метод оцінки вибуття запасів;

періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів.

Також у цьому документі додатково можуть бути визначені:

правила документообороту і технологія обробки облікової інформації, порядок контролю за рухом запасів та відповідальність посадових осіб;
порядок аналітичного обліку запасів;
одиниця натурального виміру запасів для кожної одиниці бухгалтерського обліку.

2. Визнання та оцінка запасів

2.1. Запаси визнаються активом, якщо:

підприємству перейшли ризики й вигоди, пов'язані з правом власності або з правом повного господарського відання (оперативного управління) на придбані (отримані) запаси;
підприємство здійснює управління та контроль за запасами;
існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням;
вартість запасів може бути достовірно визначена.

Запаси, визнані активом у результаті минулих подій, стосовно яких існує імовірність того, що підприємство не отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, у звітному періоді активами не визнаються, а їх вартість визнається іншими витратами операційної діяльності.

2.7. Первісною вартістю запасів, що виготовляються власними силами підприємства, визнається їхня виробнича собівартість. Формування виробничої собівартості таких запасів здійснюється у порядку, передбаченому Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 № 318.

2.8. У разі, якщо на момент оприбуткування запасів неможливо достовірно визначити їх первісну вартість, вони можуть оцінюватися та відображатися у бухгалтерському обліку за справедливою вартістю з наступним коригуванням до собівартості.

2.14. Виявлені у процесі інвентаризації надлишки запасів оприбутковуються за чистою вартістю реалізації запасів, якщо вони реалізуються, або в оцінці можливого використання запасів, якщо вони використовуються на самому підприємстві.

Оцінка готової продукції (робіт, послуг) за нормативними затратами на дату балансу коригується до фактичної виробничої собівартості.

2.23. Запаси відображаються у фінансовій звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації.

3. Документальне оформлення операцій руху запасів

3.2. Надходження на склад запасів власного виробництва (готової продукції, напівфабрикатів, допоміжних матеріалів) оформлюються накладною-вимогою на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (форма М-11, затверджена наказом Міністерства статистики України від 21.06.96 N 193). Накладна-вимога складається у двох примірниках та підписується особою, яка передає зазначені запаси, та їх отримувачем.

3.12. Для внутрішнього переміщення запасів, їх відпуску виробничим підрозділам та іншим структурним підрозділам підприємства, що розташовані на іншій, ніж підрозділ, що їх відпускає, території, використовується накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів.

3.16. Приймання та здавання первинних документів на підприємстві може оформлюватися реєстром (форма М-13, затверджена наказом Міністерства статистики України від 21.06.96 № 193) або іншою формою. Реєстр складається матеріально відповідальною особою та здається разом з первинними документами та необхідними додатками до бухгалтерської служби підприємства або іншої служби, в якій здійснюється обробка первинних документів.

3.17. З метою упорядкованості руху та своєчасного одержання для записів у бухгалтерському обліку первинних документів наказом підприємства встановлюється графік документообороту, в якому вказуються дата створення або одержання документів від інших підприємств та організацій, дата прийняття їх до обліку, дата передачі в обробку та до архіву.

Графік документообороту оформляється у вигляді схеми або переліку робіт із створення, перевірки та обробки документів, що виконуються кожним підрозділом підприємства, а також усіма виконавцями із зазначенням послідовності, взаємозв'язку і термінів виконання робіт. Приклад графіка документообороту наведено у додатку 3 до цих Методичних рекомендацій.

Працівники підприємства створюють і подають первинні документи, якими оформлюються господарські операції за їх участю, за графіком документообороту. Кожному виконавцю видається витяг із графіка, в якому наводяться перелік первинних документів, що відносяться до функціональних обов'язків виконавця, терміни їх подання та підрозділи підприємства, до яких передаються ці документи.

Первинні документи поточного місяця, що пройшли обробку і внесені до відповідного облікового реєстру, комплектуються в хронологічному порядку, нумеруються, переплітаються і передаються до архіву.

3.18. Документи, створені із застосуванням засобів обчислювальної техніки на електронних носіях, застосовуються у бухгалтерському обліку у порядку, визначеному Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 № 88.

3.19. Зберігання документів про господарські операції із запасами здійснюється відповідно до Закону України "Про Національний архівний фонд і архівні установи" і Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг".

4. Облік і контроль наявності та руху запасів в місцях їх зберігання та у виробництві

4.1. Запаси на підприємствах зберігаються у спеціалізованих та інших місцях (склади, комори тощо) зберігання. Склади можуть бути загального та спеціалізованого призначення (центральні, проміжні, експедиторські та інші). Організація зберігання запасів на підприємстві здійснюється залежно від виду запасів, технології виробництва, умов постачання, умов збуту тощо.

4.2. Кожному складу присвоюють постійний номер, який надалі зазначається на всіх документах при оформленні операцій з руху запасів на даному складі.

4.3. Приймання, зберігання, відпуск та облік запасів в місцях їх зберігання здійснює матеріально відповідальна особа.

4.4. Керівник підприємства відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" затверджує перелік посадових осіб, яких наділяє правом підписувати документи на отримання та відпуск з місць зберігання запасів, давати дозвіл на вивезення запасів з підприємства та отримання їх від інших підприємств.

4.5. При прийманні запасів матеріально відповідальна особа проводить перевірку відповідності запасів асортименту, кількості, вази, обсягу площі і якості, які зазначені у супровідних документах.

4.6. В місцях зберігання кожна однорідна група (вид) запасів може позначатися матеріальним ярликом (форма М-16, затверджена наказом Міністерства статистики України від 21.06.96 № 193), який прикріплюється до місця зберігання запасів.

4.7. Матеріально відповідальними особами у місцях зберігання запасів ведеться кількісний облік руху запасів (крім підприємств, які застосовують метод ціни продажу).

4.8. Облік запасів на складі може здійснюватися із застосуванням картки складського обліку матеріалів (форма М-12, затверджена наказом Міністерства статистики України від 21.06.96 № 193).

Картки складського обліку оформляються матеріально відповідальною особою в одному примірнику на основі первинних документів у відповідності з номенклатурою запасів.

Якщо протягом дня відбулось декілька однакових (або однорідних) операцій за кількома документами, може бути зроблено один запис з відображенням номерів документів або номера реєстру, який складається за цими документами, та загальної кількості запасів.

При незначній номенклатурі запасів замість карток складського обліку може застосовуватися книга обліку залишків запасів на складі.

4.9. У визначений термін матеріально відповідальні особи подають усі первинні документи з надходження та вибуття запасів до бухгалтерської служби. Матеріальний звіт (форма М-19, затверджена наказом Міністерства статистики України від 21.06.96 № 193) з відображенням у ньому наявності і руху запасів складають і подають до бухгалтерської служби.

На підприємствах, які відображають запаси за оперативно-бухгалтерським методом, для відображення залишків запасів на складі підприємства на кінець звітного періоду може застосовуватися відомість обліку залишків матеріалів на складі (форма М-14, затверджена наказом Міністерства статистики України від 21.06.96 № 193). Відомість заповнюється на підставі даних карток складського обліку матеріалів за підтвердженими в них записами працівником бухгалтерської служби.

4.10. При застосуванні автоматизованих систем складського обліку наявності та руху запасів підприємство використовує реєстри та звіти в електронній формі, що створюються, передаються і оброблюються відповідно до Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" та іншими нормативно-правовими актами.

4.11. Бухгалтерська служба відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" забезпечує дотримання правил ведення обліку запасів на складі та в інших місцях зберігання запасів в терміни, встановлені керівником (власником) підприємства.

4.12. З метою своєчасного проведення уцінки запасів, а також для контролю за відхиленням фактичного залишку запасів від встановлених норм та виявлення запасів, що тривалий час не використовуються, може застосовуватися сигнальна довідка (форма М-18, затверджена наказом Міністерства статистики України від 21.06.96 № 193).

4.13. Перевірка фактичної наявності запасів, їх стану та умов зберігання здійснюється інвентаризацією. Проведення інвентаризації здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 № 419 "Про затвердження Порядку подання фінансової звітності" та Інструкції з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 11.08.94 № 69.

5. Бухгалтерський облік запасів

5.1. Бухгалтерська служба перевіряє одержані первинні документи за формою і змістом, тобто перевіряється наявність у документі обов'язкових реквізитів, відповідність господарської операції чинному законодавству, логічна ув'язка окремих показників та правильність арифметичних підрахунків.

5.2. Після перевірки первинних документів складаються облікові реєстри аналітичного та синтетичного обліку.

Для цього, зокрема, можуть застосовуватися облікові реєстри, затверджені наказами Міністерства фінансів України від 29.12.2000 № 356 "Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку" та від 25.06.2003 № 422 "Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами".

5.3. Аналітичний облік запасів ведеться у розрізі місць зберігання, матеріально відповідальних осіб та видів запасів.

5.4. Синтетичний облік наявності та руху запасів здійснюється в грошовій одиниці України на рахунках обліку запасів за Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкцією про його застосування, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 № 291, за спрощеним Планом рахунків бухгалтерського обліку, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001 № 186.

5.7. Нестачі та втрати запасів, в межах встановлених норм природного убутку під час транспортування, відносяться на збільшення первісної вартості оприбуткованих запасів такого найменування, групи, видів.

Нестачі та втрати запасів в межах встановлених норм природного убутку під час зберігання, а також нестачі та втрати запасів понад норми природного убутку визнаються витратами звітного періоду з відображенням їх фактичної собівартості (з урахуванням транспортно-заготівельних витрат) за дебетом субрахунку 947 "Нестачі і втрати від псування цінностей". Якщо на підприємстві облік запасів ведеться за цінами продажу, то списанню підлягає також відповідна сума торговельної націнки, що за розрахунком відноситься до вартості запасів, що виявилися у нестачі або зіпсовані.

Одночасно суми нестач і втрат від псування запасів понад норми природного убутку до прийняття рішення про конкретних винуватців відображаються на позабалансовому субрахунку 072 "Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей".

Після встановлення осіб, які мають відшкодувати втрати запасів понад норми природного убутку, належна до відшкодування сума зараховується до складу дебіторської заборгованості та іншого операційного доходу і розрахунків з бюджетом (на різницю між сумою, що має бути відшкодована винним, і фактичною собівартістю нестачі і втрат від псування запасів) одночасно зі списанням сум, що відображені на позабалансовому субрахунку 072 "Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей". Сума відшкодування визначається згідно із законодавством.

5.8. Сума уцінки первісної вартості запасів до чистої вартості реалізації на дату балансу включається до складу інших операційних витрат за дебетом субрахунку 946 "Втрати від знецінення запасів" із зменшенням фактичної (балансової) вартості відповідних запасів.

Якщо чиста вартість реалізації запасів, що раніше були уцінені та є активами на дату балансу, надалі збільшується, то на суму збільшення чистої вартості реалізації в межах величини попереднього зменшення (уцінки) визнається інший операційний дохід за кредитом субрахунку 719 "Інші доходи від операційної діяльності" із збільшенням балансової вартості відповідних запасів.

5.10. Вартість готової продукції, товарів, виробничих запасів тощо, що відвантажені, до переходу від підприємства покупцеві ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на них, а також вартість запасів, які передані підприємством на відповідальне зберігання, комісію, переробку (давальницька сировина), відображаються на окремих субрахунках рахунків обліку відповідних запасів.

Начальник Управління
методології бухгалтерського обліку Л. Г. Ловінська

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
Н А К А З

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства фінансів України 30.11.99 № 291
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 92/4285

<ВИТЯГ>

ПЛАН РАХУНКІВ
бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і
господарських операцій підприємств і організацій

План рахунків бухгалтерського обліку застосовується підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (крім банків і бюджетних установ) незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності, а також виділених на окремий баланс філій, відділень та інших відособлених підрозділів юридичних осіб (далі - підприємства).

Нові синтетичні рахунки можуть вводитися до Плану рахунків Міністерством фінансів України за відповідними клопотаннями щодо бухгалтерського обліку специфічних операцій.

Субрахунки до синтетичних рахунків вводяться підприємствами самостійно виходячи з потреб управління, контролю, аналізу та звітності.

Підприємства, які застосовують Інструкцію про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджену наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 № 291, зареєстровану в Міністерстві юстиції України 21.12.99 за № 893/4186, використовують субрахунки, визначені цією Інструкцією.

Синтетичні рахунки		Сфера застосування
Код	Назва	
1	2	3
Клас 2. Запаси		
20	Виробничі запаси	Усі види діяльності
21	Поточні біологічні активи	Сільськогосподарські підприємства, підприємства інших галузей, що здійснюють сільськогосподарську діяльність
22	Малоцінні та швидкозношувані предмети	Усі види діяльності
23	Виробництво (1)	Усі види діяльності
24	Брак у виробництві	Галузі матеріального виробництва
25	Напівфабрикати	Промисловість
26	Готова продукція	Промисловість, сільське господарство та ін.
27	Продукція сільськогосподарського виробництва	Сільське господарство, підприємства інших галузей з підсобним сільськогосподарським виробництвом
28	Товари	Усі види діяльності

Начальник управління методології
бухгалтерського обліку

В.М. Пархоменко

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

І Н С Т Р У К Ц І Я

№ 291 від 30.11.99

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186
Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 30.11.99 № 291

**Інструкція
про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу,
зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій**

<ВИТЯГ>

I. Загальні положення

Ця Інструкція встановлює призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та інших юридичних осіб (крім банків, бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності) незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності, а також виділених на окремий баланс філій, відділень та інших відособлених підрозділів юридичних осіб (далі - підприємства). Ведення позабалансових рахунків здійснюється за простою системою (без застосування методу подвійного запису).

План рахунків бухгалтерського обліку є переліком рахунків і схем реєстрації та групування на них фактів фінансово-господарської діяльності (кореспонденція рахунків) у бухгалтерському обліку. У ньому за десятковою системою наведені коди (номери) й найменування синтетичних рахунків (рахунків першого порядку) й субрахунків (рахунків другого порядку). Першою цифрою коду визначено клас рахунків, другою - номер синтетичного рахунку, третьою - номер субрахунку. Контитування документів первинного обліку, ведення реєстрів бухгалтерського обліку здійснюється із застосуванням, щонайменше, коду класу й коду синтетичного рахунку.

Субрахунки використовуються підприємствами, виходячи з потреб управління, контролю, аналізу й звітності та можуть ними доповнюватися введенням нових субрахунків (рахунків другого, третього порядків) із збереженням кодів (номерів) субрахунків цього Плану рахунків. Порядок ведення аналітичного обліку та кореспонденції рахунків, що не наведена в Інструкції, встановлюється підприємством, виходячи з норм цієї Інструкції, положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку та управлінських потреб.

Інструкція із застосування Плану рахунків спрямована на забезпечення єдності відображення однорідних за змістом господарських операцій на відповідних синтетичних рахунках і субрахунках. В Інструкції наведена коротка характеристика і призначення синтетичних рахунків і субрахунків, типова схема реєстрації та групування інформації про господарські операції (кореспонденція рахунків першого порядку).

Рахунки класів 0-7 є обов'язковими для всіх підприємств.

Рахунки класу 9 "Витрати діяльності" ведуться всіма підприємствами, крім суб'єктів малого підприємництва, а також інших організацій, діяльність яких не спрямована на ведення комерційної діяльності, з відкриттям за власним рішенням рахунків класу 8 "Витрати за елементами".

Малі підприємства та інші організації, діяльність яких не спрямована на ведення комерційної діяльності, можуть вести бухгалтерський облік витрат з використанням тільки рахунків класу 8 "Витрати за елементами" або в порядку, який наведено в попередньому абзаці.

Бухгалтерській облік на субрахунках ведеться в аналітичному розрізі з вимогою забезпечити кількісно-сумову та якісну (марка, сорт, розмір тощо) інформацію про наявність і рух об'єктів бухгалтерського обліку на відповідному синтетичному рахунку класу 1 "Необоротні активи", 2 "Запаси" та 0 "Позабалансові рахунки". Підприємства роздрібно торгівлі, що застосовують метод оцінки товарів за ціною продажу, можуть аналітичний облік товарів вести в сумовому вираженні.

Клас 2. Запаси

Рахунки цього класу призначені для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству готової продукції, товарів, предметів праці, що призначені для обробки, переробки, використання у виробництві і для господарських потреб, а також засобів праці, які підприємство включає до складу малоцінних та швидкозношуваних предметів.

Матеріальні цінності, що прийняті підприємством на відповідальне зберігання, переробку (давальницька сировина), комісію, обліковуються на рахунках класу 0 "Позабалансові рахунки".

Готова продукція, товари, виробничі запаси тощо, що відвантажені, до переходу покупцеві ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на них, відображаються на окремих субрахунках відповідних рахунків обліку запасів.

Рахунок 26 "Готова продукція"

Цей рахунок призначено для узагальнення інформації про наявність та рух готової продукції підприємства.

До готової продукції належить продукція, обробка якої закінчена та яка пройшла випробування, приймання, укомплектування згідно з умовами договорів із замовниками і відповідає технічним умовам і стандартам.

За дебетом рахунку 26 "Готова продукція" відображається надходження готової продукції власного виробництва за фактичною виробничою собівартістю або за нормативною вартістю.

Собівартість реалізованої готової продукції визначається за методами оцінки вибуття запасів.

Аналітичний облік готової продукції ведеться за видами готової продукції.

Рахунок 26 "Готова продукція" кореспондує

за дебетом з кредитом рахунків:

23 "Виробництво"

25 "Напівфабрикати"

37 "Розрахунки з різними дебіторами"

42 "Додатковий капітал"

71 "Інший операційний дохід"

за кредитом з дебетом рахунків:

20 "Виробничі запаси"

22 "Малоцінні та швидкозношувані предмети"

23 "Виробництво"

37 "Розрахунки з різними дебіторами"

79 "Фінансові результати"

80 "Матеріальні витрати"

84 "Інші операційні витрати"

85 "Інші затрати"

90 "Собівартість реалізації"

92 "Адміністративні витрати"

93 "Витрати на збут"

94 "Інші витрати операційної діяльності"

ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 719-VII від 16.01.2014, ВВР, 2014, № 9, ст.93

№ 721-VII від 16.01.2014, ВВР, 2014, № 22, ст.801 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014

№ 727-VII від 16.01.2014, ВВР, 2014, № 22, ст.807 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014

№ 736-VII від 28.01.2014, ВВР, 2014, № 22, ст.815

№ 767-VII від 23.02.2014, ВВР, 2014, № 17, ст.593

№ 879-VII від 13.03.2014, ВВР, 2014, № 16, ст.582

№ 1166-VII від 27.03.2014, ВВР, 2014, № 20-21, ст.745

№ 1191-VII від 08.04.2014, ВВР, 2014, № 23, ст.872

№ 1200-VII від 10.04.2014, ВВР, 2014, № 24, ст.884

№ 1260-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.913

№ 1275-VII від 20.05.2014, ВВР, 2014, № 29, ст.942

№ 1561-VII від 01.07.2014

№ 1588-VII від 04.07.2014

№ 1621-VII від 31.07.2014}

<ВИТЯГ>

Стаття 14. Визначення понять

14.1.28. вироблена продукція - загальний обсяг продукції, видобутої відповідно до угоди про розподіл продукції і доставленої в пункт виміру.

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

НАКАЗ

№ 318 від 31.12.99

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
19 січня 2000 р. за № 27/4248

Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку

На виконання Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1998 р. № 1706, **НАКАЗУЮ:** Затвердити Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", схвалене Методологічною радою з бухгалтерського обліку при МФУ, що додається.

Заступник Міністра А.В.Литвин

Затверджено

Наказ Міністерства фінансів України 31.12.99 № 318

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
19 січня 2000 р. за № 27/4248

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати"

<ВИТЯГ>

Загальні положення

1. Це Положення (стандарт) визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття в фінансовій звітності.

2. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (далі - підприємства) незалежно від форм власності (крім банків, бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності).

3. Положення (стандарт) 16 застосовується до обліку витрат за будівельними контрактами з урахуванням особливостей їх визнання і складу, установлених Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 18 "Будівельні контракти". Положення (стандарт) 16 не поширюється на витрати, пов'язані з первісним визнанням і зміною справедливої вартості біологічних активів, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю, та з первісним визнанням сільськогосподарської продукції.

Склад витрат

11. Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних витрат.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються:

прямі матеріальні витрати;

прямі витрати на оплату праці;

інші прямі витрати;

змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Виробнича собівартість продукції зменшується на справедливую вартість супутньої продукції, яка реалізується, та вартість супутньої продукції в оцінці можливого її використання, що використовується на самому підприємстві.

Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) установлюються підприємством.

Начальник Управління методології бухгалтерського обліку

В.М.Пархоменко

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21>.
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996 від 16.07.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.
4. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.04 р. № 22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Інструкція «Про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. №291 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
6. Інструкція зі статистики заробітної плати, затверджена наказом Міністерства статистики України № 5 від 13.01.2004 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04>.
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
8. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та

розрахунків: затверджена наказом Мінфіну від 11.08.94р. № 69. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.

9. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 10 січня 2007 р. № 2. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=293629&cat_id=293536.

10. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затверджені наказом Міністерства промислової політики України № 373 від 09.07.2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1153.1019.0>.

11. Методичні рекомендації по використанню реєстрів бухгалтерського обліку, затверджені наказом МФУ № 356 від 29.12.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/info>.

12. Міжнародні стандарти фінансової звітності, редакція на 12.03.2013 року. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010.

13. Наказ Міністерства статистики України «Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку сировини та матеріалів» від 21 червня 1996 р. № 193. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.2329.0>.

14. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

15. План рахунків бухгалтерського обліку бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом МФУ від 30 листопада 1999 р. № 291 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

16. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом МФУ № 73 від 07.02.2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

laws/show/3745-12/page.

17. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (у редакції наказу МФУ від 09.12.2011 р. № 1591). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджене наказом МФУ від 20.10.1999р. №246 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.

19. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом МФУ від 08.10.99 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

20. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції», затверджене наказом МФУ від 26.04.2000 № 91. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

21. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом МФУ від 30.11.2001 № 559. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

22. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджене наказом МФУ від 29.11.1999 р. № 290 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

23. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене наказом МФУ № 318 від 31.12.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3745-12/page>.

24. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 “Податок на прибуток”, затверджене наказом МФУ від 28.12.00 р. № 353. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.

25. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств», затверджене наказом МФУ від 7.07.1999 р. № 163. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>

26. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів", затверджене наказом МФУ від 10 серпня 2000 року № 193. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>.

27. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 31 "Фінансові витрати", затверджене наказом МФУ від 28.04.2006 р. № 415. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.

28. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління НБУ № 637 від 15.12.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>

29. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом МФУ № 88 від 24.05.95 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

30. Постанова Правління НБУ «Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній і іноземних валютах» № 492 від 12.11.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.

31. Постанова Правління НБУ « Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою» № 281 від 10.08.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.

32. Правила використання готівкової іноземної валюти на території України, затверджені постановою Правління НБУ від 26.03.98 р. № 119. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

33. Наказ МФУ України «Про внесення змін в деякі нормативно-правові акти Міністерства фінансів України по бухгалтерському обліку» № 1591 від 09.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>.

34. Альбом бухгалтерських проводок. – 9-те вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2008. – 400 с.

35. Бабіч В.В., Сагова С.В. Фінансовий облік (облік активів): навч. посіб. – 2-ге вид. – К.: КНЕУ, 2007. – 288с.

36. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств // Фінанси України. – 2003. – № 12. – С. 24-36.

37. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці / О. С. Бондаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 18. – С. 36-39.

38. Бухгалтерський облік (частина 1) / Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 6.050100 «Облік і аудит» / За ред. доктора екон. наук, проф. В.Ф. Максимової. – Одеса: ОНЄУ, 2013. – 462с.

39. Бухгалтерський облік в Україні. Навчальний посібник. За ред. Р.Л. Хом'яка, В.І. Лемішовського. – 7-ме вид., доп. і перероб. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2008. – 1224 с.

40. Бухгалтерський фінансовий облік. Навчальний посібник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 576с.

41. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: Навчально-практичний посібник / Н.І. Верхоглядова, В.П. Шило, С.Б. Ільїна та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 536 с.

42. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія. - К: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.

43. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2008. – 1008 с.

44. Головченко Н.В. Дослідження проблем обліку дебіторської заборгованості на підприємстві [Електронний ресурс] / Н.В. Головченко, О.О. Соглаєва. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66079.doc.htm.

45. Городянська Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 9-16.

46. Губіна І. Резерв сумнівних боргів: створення та використання // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. – 2007. – № 48. – С. 68-71.

47. Данильчук І.В. Контролінг – як засіб управління дебіторською заборгованістю / Данильчук І.В. // Економічний вісник університету. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». – 2012. – № 19/1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19_1/Danilchu.pdf.
48. Даньків Й.Я., Остап'юк М.Я. Бухгалтерський облік: підручник. – К.: Знання, 2007. – 469 с.
49. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видав. центр „Академія”, 2000. – 864 с.
50. Иванов В. Практическое пособие по учёту дебиторской задолженности // Всё о бухгалтерском учёте. – 2010. – № 18. – С. 4-11.
51. Кильницька Є.В. Структурування процесу управління дебіторською заборгованістю підприємств / Є.В. Кильницька // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 20(993). – С. 141-145.
52. Колеснікова О.М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів в контексті Податкового кодексу України // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?Operation>.
53. Лень В.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика. – К.: ЦУЛ, 2008. – 608 с.
54. Лишиленко О. В. «Бухгалтерський облік» : Підручник. – 3-тє вид., перероб і доп. – Київ: Видавництво «Центр учбової літератури», 2011. – 670 с.
55. Лігоненко Л.О., Новикова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: Навч. посібник. – К.: КНТЕУ, 2005. – 275 с.
56. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 12. – С. 38-42.
57. Матицина Н. Фінансова політика підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №7. – С. 25-26

58. Мисака Г.В., Шарманська В.М. Бухгалтерський облік. Навч. пос.- К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.
59. Москалюк Г.О. Облік та контроль дебіторської заборгованості: існуючі проблеми та шляхи їх вирішення / Г.О. Москалюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». № 721. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. – С. 173-179.
60. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари і послуги // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 3. – С. 31.
61. Облік у механізмі реалізації ефективного управління: Монографія / за наук. ред. проф. В.Ф. Максимової. – Одеса: ОНЕУ, 2012. – 326 с.
62. Основи методології бухгалтерського обліку: Навчальний посібник. / За ред. Максимової В.Ф. – Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 144 с.
63. Сліпачук О. Управління дебіторською заборгованістю / О. Сліпачук // Контроль. – 2010. – № 1. – С. 37-48.
64. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навч. Посібник. – К.: КНЕУ 2006. – 526 с.
65. Стельмашук М.А. Бухгалтерський облік: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 528 с.
66. Степова Т.Г., Татарінова Г.О., Гришук Р.І. Облік грошових коштів: Навчальний посібник. – Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2013. – 120 с.
67. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств // Автореф. дис... канд.екон.наук. – Луганськ, 2002. – 21 с.
68. Степова Т.Г. Тестові завдання з дисципліни «Бухгалтерський облік» для студентів 3 курсу денної форми навчання спеціальності «Фінанси». – Одеса: ОДЕУ, ротапринт, 2011. – 90 с.
69. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: Підручник. – К.: Алерта, 2007. – 954 с.

70. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч.закл. – 6-те вид. – К.: А.С.К., 2008. – 784 с.

71. Фартушняк О.В., Пасичник И.Ю. Учёт дебиторской задолженности: сравнительная характеристика международного и отечественного опыта / О.В. Фартушняк, И.Ю. Пасичник // БизнесИнформ. – 2010. – № 6. – С. 36-40.

72. Чебанова Н.В., Єфіменко Т.І. Фінансовий облік: Підручник. – К.: Вид. центр Академія, 2007. – 704 с.

73. Ширяев В.И., Баев И.А., Ширяев Е.В. Управление предприятием. Моделирование, анализ, управление: Учебное пособие. – М.: Либроком, 2010. – 272 с.

Навчальне видання
За заг.редакцією
Максімової Валентини Федорівни

Фінансовий облік-1
Частина- II

Коректор: А.О.Ковальова